

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

1987

Historisk Selskab for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

1987

ANDEN RÆKKE - BIND 21

UDGIVET AF

Historisk Samsfund for Ringkøbing Amt

ROUNBORGS GRAFISKE HUS
HOLSTEBRO

OMSLAGSBILLEDE:
Paul Sindings maleri af St. George på slæb efter Defence

INDHOLD

<i>Palle Uhd Jepsen</i> : Kommandør Charles Dudley Pater. Et historisk vidne	5
<i>Bent Østergaard</i> : En vestjysk præste- og degneslægt	19
<i>Jørgen Mejdahl</i> : Niels Vendelbos signet på marken ved Østerlund i Idom	39
<i>Børge L. Barløse</i> : Thomas Bruhn på Rybjerg	45
<i>Else Klange</i> : Bronzevildsvinet i Holstebro	57
<i>Jon Høgh</i> : Orgelfabrikken i Ringkøbing Joh. P. Andresen & Co.	63
<i>K. F. Brøndbjerg</i> : Erindringer fra min skoletid i Staby søndre Skole	73
<i>Eli Johansen</i> : Mennesker i en provinsby	87
<i>Helga Bech Hald</i> : En glemt folkemindesamler	95
<i>Erik Knudsen</i> : Da magistraten i Ringkøbing blev sorteper	103
Meddelelser fra Historisk Samfund for Ringkøbing Amt	121
Regnskab	124
Register	126
Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1985-1986	129

ISBN 87-87358-05-0
ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 1987, under redaktion af:
Knud Erik Nielsen, Rigmor Lillelund, Jørgen Østergaard
og Kr. Bjerregård.

Kommandør Charles Dudley Pater

Et historisk vidne

Af Palle Uhd Jepsen

Den 31. december 1811 opankrede et af den engelske flådes lineskibe i Spithead. Det var en skyet, kold og regnfuld nytårsaftensdag, hvor Portsmouths dokker og havnekajer lå trøstesløse og mennesketomme.

Klokken var lidt over syv om aftenen, da lineskibets sværankre tog bunden på 11 favne vand. Langsomt svajede skibet med stævnen op i vinden, medens søfolkene bjergede og beslog sejlene.

Skibets chef, kommandør Charles Dudley Pater, stod på hyttedækket og overvågede skibets manøvre. Hans næstkommanderende, løjtnant J. Davis, gav korte kommandoer til skibets underofficerer, der igen gav ordrene videre til mandskabet. Alt foregik rutinemæssigt, og gasterne håndterede professionelt de tunge, saltvandstrukne sejl.

Pater havde trænet sit mandskab godt, hvilket var kommet skib og besætning til gode i de sidste hårde døgn på Nordsøen under den værste orkan i mands minde.

Nu lå lineskibet HMS Cressy, der var bestykket med 74 kanoner på to dæk, og duvede trægt for sine ankre i en svag nordvestlig vind omgivet af andre, mørke orlogsskibe på reden. Enkelte havde lys i agtergalleriets vinduer, men ellers så

man kun ankerlanternernes blege lys over genskæret i vandet.

Kommandør Pater så fra agterdækket frem over sit stille, mørke skib, der var mærket af uvejret. En af dæksbådene var smadret, og en anden var slået overbord af en knusende brådsø. Ved den lejlighed var et stykke af styrbords ræling foran stormastens røst blevet knust. Den løbende rig var stærkt beskadiget af skamfiling og af fokkeråen, da den på et tidspunkt rev sig løs.

Det dødrætte mandskab var nu pebet under dæk, og tilbage var kun ankervagten og vagten ved falderebet. Ved siden af Pater stod løjtnant Davis. Begge var lettet over, at toget var overstået, men de var samtidig foruroliget over den katastrofe, som de næsten havde vished for var blevet skæbnen for lineskibene St. George og Defence under orkanen natten mellem den 23. og 24. december. Cressy havde ledsaget disse skibe sammen med briggen Bellette indtil den 23. om aftenen, hvor Pater efter skibsråd havde besluttet at gøre et sidste forsøg på at redde sit skib og mandskab ud af en næsten håbløs situation. Skibene var fanget i en forrygende orkan fra nordvest på en position ca. 25 sømil vest for Bov-

bjerg på den jyske vestkyst, og time for time drev de hjælpeløse mod sydøst og et knusende havari på kystens sandrevler.

Da Pater ikke længere havde mulighed for at yde assistance til St. George, som kun havde nødmaster og desuden var forsynet med et midlertidigt ror, et såkaldt Pakenhamror, efter et havari tidligere på året ved Rødsand, besluttede han at gøre, hvad der var muligt for at redde Cressy.

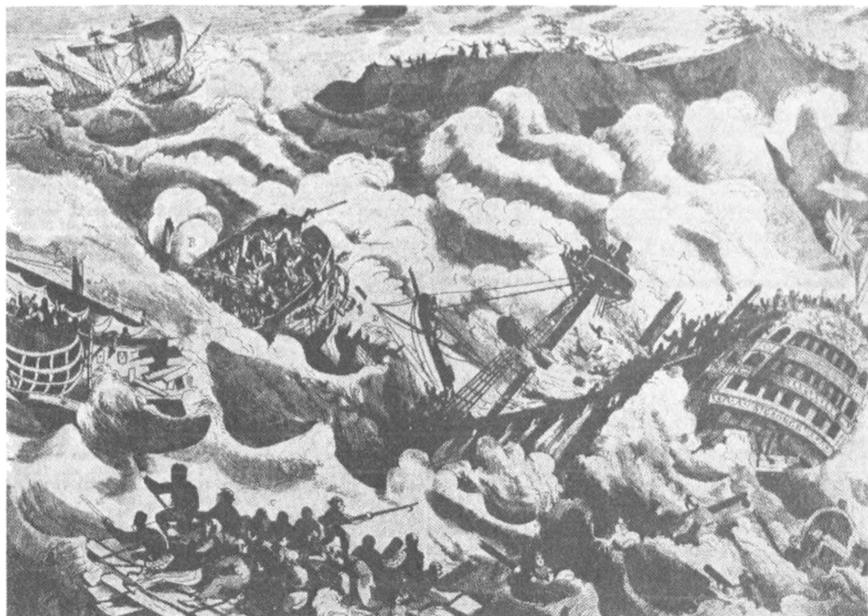
DEN STØRSTE KATASTROFE TIL SØS

I 1985 udgav Fiskeri- og Søfartsmuseets forlag min bog: »St. George og Defence – historien om to engelske linieskibe«. Jeg har heri søgt at give et historisk billede af de to skibe samt en beretning om den vel

nok største katastrofe til søs, hvor mere end 2000 mennesker mistede livet i løbet af kun to stormdøgn op til jul 1811.

St. George og Defence blev slået til vrag ud for kysten ved Fjaltring og Fjand ved Nissum Fjord, og fra begge skibe omkom næsten 1400 søfolk, marinere og medrejsende. Et andet linieskib forliste ved Texel i Holland, og her omkom næsten 550 mand. Linieskibene var en del af en større orlogsflåde, der, sammen med en konvoj på omkring 120 handels-skibe, var på vej fra Østersøen til britiske havne. Flere af handelsskibene og deres besætninger gik også til under juleorkanen.

Forlisene skete, medens Danmark var i krig med England (1807-1814). Den engelske flåde opererede i disse år med

Et dramatisk og fantasifuldt gammelt billede af St. George og Defence under strandingen i 1811. Billedets oprindelse er ukendt.

store enheder i de danske farvande samt i Østersøen bl.a. med den opgave at beskytte handelskonvojer, der fragtede først og fremmest tømmer til engelske orlogsværfter fra de baltiske stater.

Forarbejdet til bogen om St. George og Defence omfattede bl.a. studier af arkivalier fra Maritime Museum i Greenwich og Public Record Office. Et fortræffeligt samarbejde med disse institutioner resulterede i, at jeg fra Maritime Museum, desværre først efter bogens udgivelse, modtog yderligere kopier af dokumenter skrevet af kommandør Pater og hans officerer ombord på Cressy. Dokumenterne ændrer ikke ved historiens forløb, som den er beskrevet i bogen, men de er interessante ved, at kommandør Paters personlige tanker kommer frem sammen med hidtil ukendte detaljer. Min hovedkilde til beskrivelsen af sejladsen til umiddelbart før strandingerne har været Paters skibsjournal, som er kort og lakonisk sammenlignet med en mere udførlig redegørelse, som han skrev efter hjemkomsten til England. Pakenham roret, som St. George blev forsynet med efter en voldsom grundstødning på Rødsand ved Lolland natten mellem den 15. og 16. november 1811, hvor ror og master blev ødelagt, er oprindeligt konstrueret af og opkaldt efter en engelsk flådeofficer. Pater har næppe haft konstruktionstegningen ombord, men lavet et nødrør efter hukommelsen og af de forhåndenværende materialer. Som den praktiske sømand, han var, har han efterfølgende udarbejdet en nøjagtig beskrivelse til Admiralitetet med en tegning af roret. Dette dokument har jeg også fået i kopi fra Maritime Museum.

Kommandør Paters dokumenter vil

sikkert have interesse for en videre kreds, og de kan samtidig være et supplement til bogen om St. George og Defence. Jeg skal her rette en tak til redaktionen af Hardsyssels Årbog for spalteplass til en oversættelse af nogle 175 år gamle beretninger fra den engelske flådes arkiver.

BREVET TIL KOMMANDØR LUKIN

St. George, på 98 kanoner, var flagskib for kontreadmiral Robert Carthew Reynolds. Da det store skib var bragt flot efter grundstødningen på Rødsand og forsynet med Paters rekonstruerede Pakenham ror samt med nødmaster og rig, blev Pater af kontreadmiralen beordret til at tage St. George under bugsering.

Cressy havde den 13. november sluttet sig til Reynolds konvoj fra Hanø, og Paters rapport til Admiralitetet omfatter perioden fra denne dag, og indtil Cressy igen når engelsk havn. Paters rapport, som han klassificerede hemmelig og fortrolig, sendte han også til en god ven, kommandør Lukin sammen med et brev dateret ombord på Cressy i Spithead den 24. januar 1812:

»Kære Lukin

Jeg har i morges netop modtaget dit venlige brev af 19. denne måned, og skal ikke et øjeblik udsætte *i fortrolighed* at give dig en korrekt efterretning om vores fremgangsmåde under den seneste, sørgelige og hårde prøvelse. Vi var i oprørt hav, og i otte timer havde vi de frygteligste forventninger om en knusende tilintetgørelse af Cressy med alle ombord. Vi kunne ikke have klaret Horns Rev på en kortere distance.

Vi måtte sætte lid til vore lodskud,

hvilket var det mest sikre, idet vore bestik ofte var fejlagtige. Vi drev fra 24 favne vand (på højde med Bovbjerg) klokken 21.30 den 23. til 20 favne klokken 22.15, og det næste lodskud ville have været 15, og det fortsatte med at grunde indtil det tidspunkt, vi kovenndte.

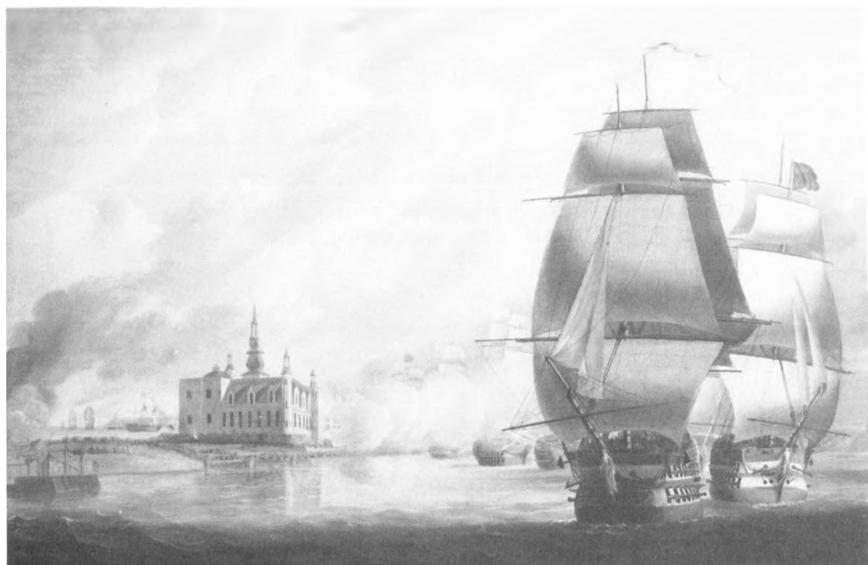
Idet jeg kender din stolthed og diskretion ligesom den interesse, du nærer for denne ulykkelige redegørelse, føler jeg, at det vil være mest tilfredsstillende at give dig min officielle rapport, som den foreligger. Foruden denne, hvor jeg har beskrevet den tid jeg fulgte admiral Reynolds i Storebælt, incl. da han mistede sine master, sender jeg dig også en plan over et ror med en beskrivelse hertil ud fra min hukommelse på nuværende tidspunkt. Jeg håber den vil indgå i dine imø-

dekommende og overbærende overvejelser om at gøre et forsøg, som ikke lykkedes for mig (på at overtale Admiralitetet til at lade materiale til nødror indgå i reservebeholdningerne på linieskibe, forf. anm.). *Det kan være et projekt:* Jeg tror, den er brugbar, jeg har i det mindste ikke noget andet synspunkt udover det gode og enkle i planen. Den vil af Admiralitetet blive henvist til flådens afgørelse. Men din mening værdsætter jeg fuldt så meget som andres i sådanne emner.

Undskyld det store hastværk og hav tillid til at jeg forbliver, kære Lukin, din ven og meget hengivne C. D. Paters.

KOMMANDØR CHARLES DUDLEY
PATERS RAPPORT

Oversættelsen af kommandør Paters rap-

Den engelske flåde passerer Kronborg den 30. marts 1801 under optakten til slaget på reden den 2. april. Billedet giver et godt indtryk af linieskibe for fuld sejlføring. St. George var med i den engelske kølvasndslinie som slagskib for eskadrens næstkommanderende, Lord Nelson. St. George blev ikke indsat i slaget. Skibet var for dybtgående til Kongedybet, og Nelson skiftede kommando til det mindre linieskib Elephant. (National Maritime Museum, London).

port til Admiralitetet skal her gengives i sin fulde længde. I forhold til den dagligt førte skibsjournal giver rapporten en del uddybende informationer. Det nævnes bl.a., at konvojen under sejladsen til Vinga Sand kom i vanskeligheder under en storm ved den svenske kyst. Det omtales også, at den mindre eskadre, der bestod af St. George, Defence, Cressy og briggen Bellette, overvejede at opankre ved den jyske vestkyst om aftenen den 18. december, hvor man i ugunstig vind var kommet meget tæt under land sandsynligvis i Jammerbugten.

Senere, da Pater overvejede Cressys situation den 23. december, hvor der var stor risiko for at skibet ville få samme skæbne som den, der senere blev St. George og Defence til del, får man et tydeligt indtryk af, at Pater har store samvittighedskvaler over at måtte forlade St. George. Først da hans officerer skriftligt bekræfter, at de er enige i at gøre et forsøg på at redde Cressy, foretager han den nødvendige manøvre, der i sidste øjeblik gør det muligt at navigere vest om Horns Rev og i sikkerhed på det åbne hav:

»Bemærkninger fra følgeskab med St. George, kontreadmiral Reynolds. *Hemmelig og fortrolig.*

Fra den 13. november 1811 gjorde Cressy følgeskab med St. George og en konvoj under kommando af kontreadmiral Reynolds. I eskadren var desuden Defence, Dictator, Woodlark og Rose. Den 14. omkring kl. 16 blev der ankreret op ved Nysted på 10 favne vand. Nysted Kirke blev pejlet i retning nordøst 5-6 sømil. Kl. 18 den næste dag blev en båd med bevæbnede mænd sendt afsted for at beskytte et handelsskib i vanskeligheder.

Der kom byger med tæt regn og vind fra vest-sydvest. Kl. 23 storm og voldsom sø. Der blev sendt nødsignaler fra flere skibe, som drev med deres ankre. Kl. 22 strandede handelsbriggen med vore mænd og officerer og omkring 11 eller 12 andre skibe gik tabt. Mænd og officerer blev taget af danskerne.

Kl. 24 var søen meget voldsom, og vi så flere skibe i drift forbi os. To skibe, der drev i retning mod Cressys ankerplads, sank ca. to kabellængder foran os. Vi havde på det tidspunkt alle sværankre ude med to kabler på bovankrene. Bramstænger og ræer var stillet i vindens retning. Kl. 8 den 16. november var vinden mere moderat. Omkring kl. 8.30, da dagslyset brød frem, så vi St. George strandet med mistet ror og alle master overbord og med nødsignal sat. Seks eller otte handelsskibe var sunket ved deres ankre, og 12 skibe var drevet ind på kysten og slået til vrag. Omkring 30 handelsskibe var returneret mod Hanø med alvorlige havarier, og næsten alle havde mistet deres ankre. I mellemtiden var stormen aftaget i voldsomhed, selv om det stadig blæste kraftigt, og indtil kl. 14 var det ikke muligt at komme i forbindelse med andre skibe udover med signaler.

Senere på dagen sendte jeg en af mine løjtnanter med en skibsbåd til St. George for at modtage admiralens ordre, men det blæste stadig så hårdt, at det var tvivlsomt om båden kunne returnere. Kl. 15.30 kom båden dog tilbage, og løjtnanten medbragte to skrin, som indeholdt admiralens officielle og private papirer til sikker opbevaring, så længe St. George stadig stod på grund.

Ombord på Cressy blev der lavet et nødror (Pakenham ror) til St. George.

Den 16. om aftenen sluttede HMS Hero sig til os med en mindre flådeafdeling. Skibene havde under stormen ligget underdrejet ved Fehmarn.

Ved daggry den 17. blev alle Cressys skibsbåde sendt afsted med ankre og trosser for at assistere med at få St. George bragt flot. Allerede kl. 9 var St. George varpet af grunden og opankret i sikkerhed på 10 favne vand. Cressys mandskab sejlede derefter rundholter, reb m.v. til St. George og assisterede med at rejse en nødrig. Andre arbejdede imens videre med nødroret (se Paters beskrivelse af dette sidst i artiklen). I løbet af den 20. november var roret monteret og en nødrig rejst på admiralskibet.

Den 23. november mødte vi en konvoj udfør sydspidsen af Langeland på vej mod Storebælt. Den var under kommando af admiral Dixon. Da det var sent på året, gav mødet anledning til stor overraskelse, idet vi ikke ventede at andre konvojer ville være i farvandet så sent på året.

Indtil den 1. december, hvor vi ankom til Vinga Sand efter at Cressy havde bugseret St. George fra Nysted, forløb sejladsen planmæssigt. Vi havde dog måtte udvise stor opmærksomhed og omhu under oplodning af vanddybder over de forskellige grunde og rev, som vi skulle passere.

Ved Anholt havde vi tåge og kraftig blæst, og netop som konvojen var gået for anker i læ af øen, blæste det op til storm. På grund af usigtbart vejr og få timer med dagslys var det vanskeligt at navigere. Stormen kom fra vest-sydvest, og en kraftig strøm pressede skibene ind mod den svenske kyst. Vi befandt os på et tidspunkt ganske tæt ved skærgårdens

klipper og var en overgang i overhængende fare. Ved daggry kunne vi se brændingen omkring skærene kun to eller tre kabellængder borte om læ, men lykkeligvis klarede vi fri af kysten ved at sætte storsejl uden reb i næsten en time.

Medens vi lå i Vinga efter den 1. december, havde vi, med undtagelse af et par dage, konstant kraftig storm og kuling fra syd eller vest indtil om morgenen den 17. december. Da løjede vinden af og drejede om i nordøst.

Den dag satte Victory og den øvrige flåde, med undtagelse af Ardent og Dictator, kurs mod England. Cressy havde som før St. George på slæb.

Omkring kl. 14 samme dag gik vinden om i nordlig retning. Fra Hero blev der givet signal til konvojen af handelsskibe om at returnere til Vinga, og Hero vendte samtidig for at ledsage skibene. Kl. 17.15 løb St. George op på siden af Cressy og anrettede betydelig haveri på begge skibe. Cressy mistede en af bådene på agterdækket, og begge skibe stødte kraftigt sammen flere gange i løbet af ca. ti minutter, inden Cressy skød frem og klarede skibene fri af hinanden.

Omkring kl. 15 den næste dag (18. december) passeredes Skagens Rev i en afstand af 5-6 sømil i en let brise fra nord. Kl. 16.30 var St. George og Cressy omkring 3-4 sømil fra kysten og i store vanskeligheder. Opankring blev forberedt, da der ikke synes at være andre muligheder for at holde klar af kysten. Vi observerede en kraftig brænding på Jyllands kyst. Kl. 19 drejede vinden imidlertid om i vest. Vi kom fri af land, og St. George slap bugsertrossen. Vi holdt derefter sammen med eskadren. Cressy lå tæt ved St. George i læ side.

Linieskibet Victories styrbords side. Pligtankeret er placeret ved fokkemastens røst. Langs lønningen ses sinkenettet, hvori sømændenes hængekøjer blev stuvet under kamp. Victory var bevæbnet med 102 kanoner, og skibet var kun nogle få fod længere end St. George. (Foto: P. U. Jepsen, Portsmouth 1984).

Den 19. december var det skyet og med jævn vind fra vest, men opfriskende. Kl. 9 blev St. George atter taget under bugsering og signalet fra admiralen lød på bugsering hele natten. I de følgende timer friskede vinden til kuling med regnbyger. Skibene førte rebede mærsejl. Om natten mellem den 19. og 20. december mistede vi forbindelsen med Victory, Vigo, Dreadnought og Orion. Den 20. kl.

8.30 blev der givet signal fra St. George om at vende. Kl. 22 slap St. George bugserrossen. Vinden var nu igen aftaget, og det blev usigtbart.

Vi gik derefter tættere på vinden med kurs sydøst for at få landkending på Jyllands kyst, så vi kunne holde fri af Skagens Rev. I løbet af natten satte en kraftig strøm skibene mod nordøst, og i det første dagslys var eskadren tæt på Salö

fyr på den svenske kyst. Strømmen førte os nu mod nord med ca. tre sømil i timen, og det var yderst vanskeligt at holde skibene klar af skærene, som ikke lå længere borte end tre sømil. Vinden var ikke kraftig nok til at fylde sejlene og føre os ud af strømmen.

Omkring kl. 11.30 blev der givet signal fra St. George til Cressy: »Hvad skal vi gøre den kommende nat?« Cressy svarede: »I løbet af få minutter vil jeg komme med et forslag«. Kl. 11.45 blev der givet signal fra Cressy til St. George: »Opankring ved Salö hvis det er muligt«. Ved middagstid fik Cressy en svensk lods ombord, som Belette havde hentet ved Salö. Kl. 13 friskede det op fra nord-nordøst til kuling. Ankring blev afblæst, og St. George, Cressy, Defence og Belette satte derefter en vestlig kurs for klosrebede mærsejl, rebet storsejl og fok samt bramsejl. St. George holdt kurs og fart (ca. 5 sømil i timen) med eskadren og klarede sig fint. Kl. 10 den 22. december havde vi land tværs om læ i en afstand af 24 sømil. Kl. 11.30 gav jeg signal til admiralen om pejling af Holmen (Hanstholm) godt 18 sømil i syd-sydvestlig retning. Kl. 16 lå Bovbjerg ca. 21 sømil mod syd. Skibene holdt kursen vestover hele natten i frisk vind fra nord og nordvest.

Den 23. december kl. 9 signalerede Cressy til St. George: »Skal jeg genoptage bugsering?« Svaret var negativt. Observerede samtidig, at et af tovene til Pakenham roret var bristet, og at mandskabet var i gang med at reparere det. Vinden var nu drejet mod nordvest og vest.

Kl. 9.30 ændrede eskadren kurs mod nordøst for at holde godt op i Skagerrak, idet det så ud til at en nordvestlig storm var i anmarch. Kl. 10 kraftig storm med

byger. St. George rebede fok, storsejl og mærsejl, men kl. 11.30 flængede et kraftigt stormstød fokken. St. George bjergede derefter mærsejl og storsejl. Kl. 13 var stormen taget til med orkanstød og kraftige regn- og haglbyger fra nordvest, og der havde rejst sig en voldsom sø. Observerede at St. George var drevet langt mod læ, og at skibet rullede tungt i søerne. St. George mindskede alle sejl undtagen storm-krydsstagesejl og mærsejl. Skibet drev så meget mod læ, at vi måtte falde af tre eller fire gange i løbet af en vagt og hver gang mindst en sømil eller tre kvartmil for at holde os i nærheden af St. George på luv side.

Kysten ved Bovbjerg lå omkring tre streger om læ og Holmen ret forude. Kl. 16 var stormens retning nord-nordvest. Land lå tværs om læ 27 sømil borte.

Kl. 20 var pejlingen til Horns Rev 40 sømil i syd-sydvest. På det tidspunkt havde der rejst sig en overvældende voldsom sø, der rullede mod kysten i retning øst-sydøst.

Kl. 18 mistede vi kontakt med Bellette. Da vi sidst så Defence, havde skibet kurs øst-nordøst for stormkrydsstagesejl og mærsejl. Kl. 21 tiltog stormen stadig i styrke. St. George drev som før med en fart af ca. tre sømil i timen mod kysten med stævnen i retning nordøst til øst kun for storm-krydsstagesejl og mærsejl. Tilsyneladende var St. George af samme grund ude af stand til at kovende. Det blev i det mindste ikke forsøgt. Med den kurs var det sikkert, at skibet på længere sigt ville strande, hvilket jeg med stor ængstelse havde været vis på siden kl. 15. Jeg ventede hele tiden på, at St. George skulle kovende og derefter føre flest mulige sejl på styrbords halse i et forsøg på

at holde fri af Horns Rev. Uden at holde klar af revet var det tvivlsomt, om der var nogen chance tilbage. Da admiralen ikke gjorde tegn til at kovende, var jeg af den opfattelse, at masterne var for svage til at bære flere sejle, ligesom roret manglede surring.

Kl. 22 var der ombord på St. George stadig ikke taget skridt til at kovende, og vi opdagede samtidig ved lodskud og pejlinger, at vi kom ind på stadig lavere vand. Vi kunne sandsynligvis ikke klare fri af land på bagbords halse, og da vi var drevet så langt østover, var det tvivlsomt, om vi overhovedet kunne holde klar af Horns Rev.

Der skulle omgående tages beslutning om enten at kappe masterne og prøve at få hold med ankrene (Havde vi taget en sådan beslutning, havde situationen været yderst tvivlsom, selv om vi i forvejen havde lettet skibet for master og rig og gjort det til vrage. Vi havde desuden kun to sværanker og to ankerkabler. Det ankerkabel, der var i brug, var nedslidt. Der var ingen reserveanker, og tøjankret var blevet ødelagt i Skagerak), eller at kovende, og dermed forsøge at holde kysten klar.

Forsvaret for at tage den beslutning jeg gjorde er mit ansvar. Situationen for Cressy var meget kritisk, hvilket mærkbart havde ramt enhver ombord. Officererne, som i særlig grad havde været hårdt mærket af vor farefulde situation gennem længere tid, havde beklagende og mundtligt meddelt mig deres mening om de mørke udsigter, der var for overhovedet at være i stand til at yde nogen assistance til St. George, uanset hvordan jeg end ønskede at bruge Cressy.

Jeg anmodede dem om at blive enige

og skriftligt give mig deres vurdering af situationen, hvilket de gjorde i vedlagte, hastigt nedskrevne noter. Nr. 1 blev afleveret til mig omkring kl. 21 og nr. 2 ca. 22.45. Deres enige vurdering var samstemmende med min egen, at vi ikke kunne yde nogen hjælp til St. George eller til nogen person ombord, hvilket var deres skæbne under disse omstændigheder, samt at vor undergang var sikker, hvis vi ikke omgående kovendte. Jeg satte da (efter at have beordret alt forberedt til at kappe masterne) den alternative plan i værk om at kovende, og føre flest mulige sejle for at redde skibet.

Ordren hertil blev givet kl. 22.30, og vi passerede derpå tæt forbi St. George, som kun førte rebede mærssejle, i et forsøg på at få admiralen til også at vende, samt give ham mulighed for at tilkendegive sine ønsker om, at Cressy eventuelt skulle forblive ved St. George, hvis han ikke kunne godkende vor manøvre. Dette kunne han gøre ved at vise fire lys som i signal nr. 30, eller ved at affyre tre kanonskud (også signal 30), og dermed signalere: »Hold vinden på bagbords halsek.

Så vild og voldsom orkanen end var, var det rigeligt lyst. Månen var oppe, og selv om den ikke kunne ses gennem skydækket, gav den så meget lys over de vildt flyvende skyer, så det var muligt at se master, sejle og enhver genstand, der var over finkenettet. Vi passerede St. George så tæt, som vi ville have gjort i magsvejre. Vi var omkring et kvarter om at passere, og da admiralen ikke gav noget signal og fortsat holdt St. Georges kurs på samme halse, var jeg overbevist om, at jeg havde admiralens tilslutning til at bruge enhver mulighed for at klare

landet af og redde skibet fra at strande på kysten.

For at undgå det blev der hurtigst muligt sat rebet storsejl og fok samt stormstagesejl. Med disse sejle var Cressy presset så hårdt, at den læ ræling var under vandet meste af natten, hvilket gav så foruroligende meget vand indenbords, at håndpumperne måtte holdes i gang under hele den første vagt. Alligevel steg vandet, og vi måtte under hundevagten og morgenvagten også have begge kædepumper igang for at holde vandstanden nede.

Kl. 8 den 24. december lå den vestlige del af Horns Rev mod syd i en afstand af godt 20 sømil. Orkanen fortsatte næsten fra det samme hjørne i 3-4 døgn og mistede i den periode kun meget lidt af sin vildskab. Jeg fandt det meget nødvendigt at undgå at falde af mod Jyllands kyst og blive fanget i bugten (Tyske Bugt, forf. anm.).

Så snart stormen stilnede af, benyttede jeg enhver mulighed for at komme på kurs med andre orlogsskibe eller fartøjer, som kunne være i området og behøve assistance efter at have reddet sig gennem orkanen.

Flere dage forløb, uden at vi havde set eller hørt noget til den eftersøgte eskadre, og der var nu næppe noget håb om at møde den.

Jeg bedømte under disse omstændigheder, at det var mest hensigtsmæssigt, at søge havn, navnlig da rationerne var nedsat på grund af mangel på alle slags forråd.

(signeret) Cha. D. Pater

OFFICERERNES NOTER TIL KOMMANDØR PATER

Så vidt den redegørelse, der foreligger fra kommandør Paters hånd. Kun en enkelt passage, der beskriver situationen, hvor Cressy forlader St. George, har jeg gengivet i min bog, idet den er refereret i Mariners Mirror. Vol 50.

De to dokumenter, som Pater modtog fra skibets officerer, da situationen var allerværst, skal her bringes i oversættelse. Nr. 1, der opfordrer Pater til at redde Cressy ved at føre flest mulige sejle, har følgende ordlyd:

»Klokken 9 p.m. December 23. 1811
Sir.

Udfra den frygtelige og farefulde situation, som Hans Majestæts skib under Deres kommando er i forårsaget af at befin-

St. George December 23/1811

Sir

*From the vessel and
gentle direction of the wind under
your former orders we remain the best way
to be taken into the present means of
clearing at under the present state -
by the arrangements before think it
essential to propose to the preservation
of the ship, to use every means to get the
ship here by making use of*

officers & crews desire to

- Crach Grogny*
- Capt. Schottknecht*
- Mr. Curicwis*
- The Hon. Mr. Aust. & Co*
- Mr. Schottknecht*
- Capt. Schottknecht*
- Mr. Schottknecht*

NB: Dette er den eneste kopi jeg har givet til nogen person«.

Note nr. 1, som kommandør Pater modtog fra sine officerer om aftenen den 23. december 1811.

de sig nær en læ kyst uden muligheder for at klare den med den nuværende sejlføring, mener vi, undertegnede officerer, at det er absolut nødvendigt, for at redde skibet, at udnytte ethvert middel til at få det fra kysten ved at sætte sejl.

(signeret) J. Davis, løjtnant
 Rich. Gregory, løjtnant
 Edw. Satterthwaite, løjtnant
 Wm. Curlewis, løjtnant
 Tho. Johnson, styrmand og lods
 J. Fletcher, løjtnant
 C. Brooks, lods
 Daw. Morison, purser«.

Dokument nr. 2, der blev afleveret til Pater, efter at manøveren med at kovende var gennemført, er ikke dateret på kopien, men Pater skriver i sin rapport, at det er afleveret til ham kl. 22.45 den 23. december:

»Vi, undertegnede, skal hermed fremføre, at efter Cressys kovending omkring kl. 22, var kursen vest til nord. Få minutter efter, da vi passerede St. George, bar dette skib storestagssejl, storm-krydsstagssejl og mesansejl med stævnen mod øst-nordøst. Det er derfor sandsynligt, at roret har været i en sådan stand, at det har forhindret skibet i at udnytte fordelene ved at gå på den anden halse. Og vi er af den mening, at det på grund af Cressys nuværende situation (værende på 20 favne vand og Bovbjerg i pejling øst-sydøst, afstand 27 sømil mod læ, og Horns Rev i kompaspejling syd til vest, afstand 45 sømil) er ubestrideligt nødvendigt at føre flest mulige sejl for at redde skibet, særligt da vi ikke kan yde den mindste assistance til St. George i dets nuværende situation.

Sketch of the circumstances of the loss of the ship St. George, which was about 11 o'clock on the 23rd of Dec. 1811. A few minutes after the loss of the ship the St. George's ship was under the command of Major-General Satterthwaite and Surgeon-General Satterthwaite. The ship had been at anchor at the Horns Rev, and was under the command of Major-General Satterthwaite. The ship had been at anchor at the Horns Rev, and was under the command of Major-General Satterthwaite. The ship had been at anchor at the Horns Rev, and was under the command of Major-General Satterthwaite.

*Given under min hånd og segl
 Kommandør Charles Dudley Pater
 23. Decbr. 1811
 (signeret) J. Davis, løjtnant
 Rich. Gregory, løjtnant
 Edw. Satterthwaite, løjtnant
 Wm. Curlewis, løjtnant
 Tho. Johnson, styrmand og lods
 J. Fletcher, løjtnant
 C. Brooks, lods
 Daw. Morison, purser«.*

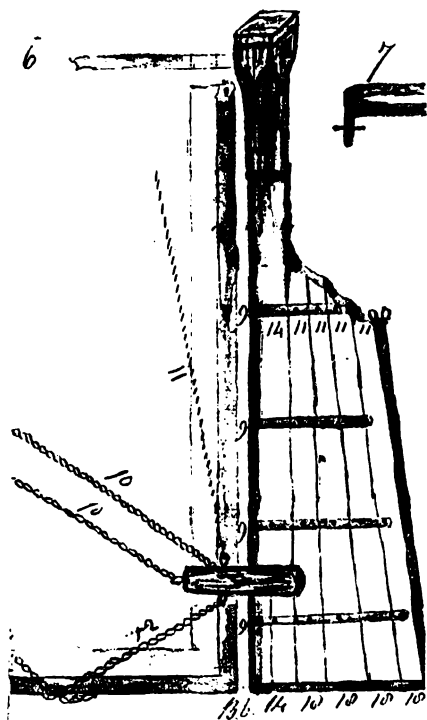
Note nr. 2 modtog Pater kort tid efter at Cressy havde ændret kurs, og for sidste gang havde kontakt med St. George.

Givet på undertegnedes vegne ombord på Hans Majestæts skib Cressy den 23. december 1811.

(signeret) J. Davis
 J. Fletcher
 Edw. Satterthwaite
 Rich. Gregory
 Tho. Johnson
 Wm. Curlewis
 C. Brooks«.

PAKENHAM RORET

Den beskrivelse af Pakenham roret, som jeg har medtaget i bogen om St. George og Defence, findes i Archiv for Søværnen fra 1829. Den passer i store træk med kommandør Paters redegørelse og skitse. Pater måtte dog ændre noget på kon-

Kommandør Paters skitse til det Pakenham rør, der blev lavet til St. George ombord på Cressy: 6. rorpinde, 7. tømmerkonstruktion, der skal holde den øverste del af roret fast til dækket, 9. afstivninger, 10., 11. og 12. kæder, der fastholder roret, 14. topstang, der udgør rorstammen og bag denne er der boltet rundbolter (mærket II), 18. jernvægt.

struktionen, idet der i den situation, skibene var i, hvor St. George både manglede rør og master, ikke kunne skaffes alle de foreskrevne materialer.

I det dokument til Admiralitetet, der indeholder Paters beskrivelse af et Pakenham rør, der blev lavet til St. George, anbefales det, at hvert lineskib, eller i det mindste hvert flagskib, der er ledsaget af 4-5 eller flere lineskibe, forsynes med re-

serveror samt materialer til et eller flere Pakenham rør. Derved kan man undgå at bruge reserverundholter og topstænger beregnet til reparation af master og rig. I en kritisk situation kunne et skibs redning eller forlis afhænge af, om reservebeholdningen af disse vigtige materialer var intakt.

EFTERSKRIFT

Af de dokumenter, jeg har haft adgang til, fremgår det ikke, hvordan Admiralitetet i London bedømte kommandør Paters handling på baggrund af hans skriftlige fremstilling af handlingsforløbet udfor Jyllands vestkyst den skæbnsvangre 23. december 1811. Han er dog næppe blevet kritiseret for at have svigtet sin overordnede, kontreadmiral Reynolds, ved at overlade St. George og Defence til deres egen skæbne. Pater havde trods alt reddet lineskibet Cressy og en besætning på 550 mand.

Af de søforhør, der blev afholdt i England, efter at omfanget af katastrofen på den jyske kyst blev kendt, fremgår det, at Østersøflådens chef, viceadmiral James Saumarez, der førte sit flag på Victory, ikke blev draget til ansvar for den ulykkelige udgang, der indirekte var en følge af flådens sene afrejse fra Hanø.

Under operationer med datidens store, sejlførnde orlogsskibe var der meget begrænsede muligheder for i rum sø at yde assistance til en havarist. Skibene var helt afhængige af vinden, når de skulle manøvrere, og en redningsaktion kunne let resultere i, at det assisterende skib selv led havari.

I den situation, Cressy befandt sig i den 23. december, er der ingen tvivl om, at skibet var strandet med store tab af

Sværanker fra St. George. Ankeret blev hævet i 1972 og står nu ved slusen i Thorsminde. Ankerets længde er 5,94 meter, og det vejer uden stok godt 4 tons. (Foto: P. U. Jepsen).

menneskeliv til følge, hvis det var blevet i følgeskab med St. George.

Er historien om St. George og Defence fortalt færdig? Næppe. Det vil sikkert fortsat være muligt at opspore dokumenter, der kan supplere, hvad der indtil nu er fortalt.

Det måske sidste kapitel om de store strandinger bliver der netop i disse år hentet stof til under besværlige dykninger ved vraget af St. George.

Denne artikel kan måske i al beskedenhed, og med respekt for det store, uegennyttige arbejde, der gøres for at fravryste Vesterhavet værdifulde fund, også gå det ærinde at holde interessen for de gamle skibsvrag og deres historie fangen, så det sidste kapitel kan skrives. Så de mange værdifulde og sjældne fund fra St. George kan få en værdig og blivende plads i et nyt strandingsmuseum i Thorsminde.

KILDEHENVISNINGER

Archiv for Søværnen, 1829: Bd. 3.

Frandsen, A. V., 1961: Bidrag til en beretning om de to engelske lineskibe St. George og Defence forlis på den jyske vestkyst den 24. december 1811. – Hardsyssels Årbog 55: 111-180.

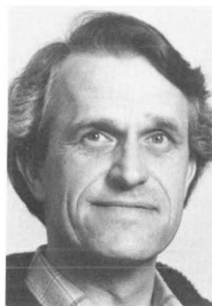
Jepsen, P. U., 1985: St. George og Defence. – Esbjerg, 120pp.

Ryan, A. N., 1964: The Melancholy Fate of the Baltic Ships in 1811. – Mariners Mirror. Vol 50: 123-133.

Ikke trykte kilder:

National Maritime Museum, London: Adm. AGC/P7.

Public Record Office, Kew: Adm. 51/2216.

Palle Uhd Jepsen
Reservatinspektør
Hovmosegård, Molsvej 73
8410 Rønde
Født 1941 i Skagen

En vestjysk præste- og degneslægt

Af Bent Østergaard

I 1793 var der familiegåde og fest i den ansete købmand Christen Pedersen Øllgaards hus i Ribe. Hans næstældste søn, den 26-årige Rasmus, var netop blevet ordineret som præst til Sdr. Felding og Assing sogne i det sydlige Hammerrum Herred. Efter sin teologiske embeds-eksamen havde han i fire år fungeret som hører ved Ribe Latinskole, men nu kunne brylluppet med hans trolovede Else Bech, en præstedatter fra Skærbæk, planlægges.

Endnu en familiebegivenhed var på vej. Til købmandsgården ankom en ung teolog Knud Peter Lind fra Århus. Han var i Ribe for at blive ordineret. Kendt som han var fra sin studietid i København med Rasmus – og måske med dennes 20-årige bror Hans, som siden også gik præstevejen – slog han sig ned hos brødrenes far, der foruden købmand også var værtshusholder.

Dette besøg fik varige følger for familien, idet Knud Peter Lind her gjorde bekendtskab med husets eneste datter. Brylluppet stod to år senere, da embedet var hjemme. Han var tiltrådt som præst i 1794 i Naur og Sir ved Holstebro.

Den noget yngre Hans Øllgaard måtte vente længere. Han var netop blevet stu-

dent i 1793, og selv om han blev teologisk kandidat allerede to år senere, opnåede han først kapellanstilling i Varde i 1807. Inden havde han »konditioneret« hos provst Friesenberg i Sahl ved Vinderup.

De tre unge teologer var, hvad vi i vore dage ville kalde førstegenerations akademikere. Fædrene var købmænd. Knud Peter Lind var søn af da forlængst afdøde Christian Knudsen Lind (o. 1705-1771) og dennes anden hustru Ellen Pedersdatter Rosenkilde. Chr. Lind fik borgerskab som købmand i Århus i 1749. Han boede i Vestergade ved hospitalshaven og handlede blandt andet med te og porcelæn. I 1755 mistede han sin første hustru Sidsel Sørensdatter Wiingaard. I ægteskabet var der 5 børn i alderen 2 til 7 år. De fire døde et og samme år, mens den yngste, en pige, overlevede faderen.

I næste ægteskab fødtes der fire børn; blandt disse var Knud Peter Lind den yngste, født i 1767 og kun godt 2 år gammel, da han mistede sin 67-årige far. Men familiens økonomi har altså været tilstrækkelig til, at han senere kunne studere til præst.

Knud Peter Linds svigerfar, Christen Pedersen Øllgaard, var bondesøn fra

Ølgod mellem Varde og Skjern. Herfra fik han sit efternavn. Ølgod blev udtalt Ølgor'. I 1760 tog han borgerskab i Ribe for at drive landbrug, men interessen for handel og værtshushold har været større. Hans velstand voksede, og han anskaffede sig et lille skib på 14½ kommercelæster. Det fik station i Sønderho på Fanø, hvorfra det kunne bringe gods til Ribe og måske også vove sig til Hamborg. Større fragtskibe, der ikke kunne forcere Ribe Å, søgte ind til Sønderho, hvor godset blev overført til mindre fartøjer.

Den velstående købmand boede vistnok på hjørnet af Sviegade og Sønderportsgade. Han blev udnævnt til eligeret borger, d.v.s. at han på sine medborgeres vegne var talsmand og rådgiver over for byens embedsmænd. Hans forhold til disse må have været af bedste art, da hans ældste søn Peter med tiden fik ansættelse på stiftamtmandens kontor, mens Rasmus blev opkaldt efter naboen, rådmand Rasmus Rahr, der tog sig af drengen og måske befordrede hans studier. Rasmus fik også rådmandens efternavn. At han ikke som sine brødre tog navnet Øllgaard, betød intet nævneværdigt i de tider. Christen Øllgaards far i Ølgod kaldtes således Peder Østergaard.

Christen P. Øllgaard døde i 1797, og en søn af samme navn overtog forretningerne, som han dog efterhånden opgav til fordel for en stilling, som dækkede prokuratorvirksomhed og byens anklager og kæmner. Om arveskiftet med hans søskende og de dårlige tider under Napoleonskrigene har været medvirkende hertil, kan ikke siges bestemt.

Fra den ældre Christen P. Øllgaard stammer en vidt forgrenet slægt, hvis ældre led er optegnet af adjunkt Hans

Øllgaard Lind i »Stamtavle over den Øllgaards-Lindske slægt« i 22 duplikerede ark, der kan lånes på Frederiksberg Bibliotek.

Her skal ud fra denne og forskellige andre, mest trykte kilder skildres de efterkommere af de tre teologer, der selv blev præster eller degne. Gennem tre-fire generationer virkede slægten, hovedsagelig i Vestjylland. Man kan følge, hvorledes familiens handelstalenter går i arv og især præger de tidligste slægtled. Man kan også følge, hvordan en solid og praktisk rationalisme, der præger slægtens ældste, afløses af grundtvigianisme. Som sådan er denne slægt et spejlbillede af 1800-tallets kirkehistorie i Vestjylland.

Hvilket kristendomssyn havde de tre unge teologer modtaget i deres barndom og ungdom? Købmand Øllgaard havde slået sig ned i Ribe fire år før biskop H. A. Brorson døde i 1764. Den pietistiske holdning, som Brorson havde været en inderlig forkæmper for, og som ikke få præster tilsluttede sig i hans vidtstrakte stift fra Tønder til Nissum Bredning, forsvandt næsten under den følgende generation. Med Christian VI's død mistede den efterhånden sit greb i præstestanden, omend små lægmandsgrupper stadig holdt dens salmer og andagtsbøger i hævd.

På Københavns Universitet dominerede i 1790'erne C. F. Hornemann, Moldenhawer og Münter. De var ikke pietister, men søgte at forene de bibelske beretninger med en »naturlig« menneskelig religion, der også byggede på fornuften og etikken. De såkaldte rationalistiske præster, der dominerede i dansk kirkeliv op til o. 1830-40, var ofte meget engagerede i praktiske opgaver, at udvikle landbru-

get og forbedre børnenes skolegang.

Dette blev dog ikke altid påskønnet af menighederne, der opfattede præsternes »videnskabelige« fortolkninger fra prædikestolen som vantro. De foretrak Kingos og Brorsons salmer samt gamle postiller og opbyggelige skrifter fra tiden før rationalismens lidt tørre og moralske tankegang.

I denne periode bredte de kristne lægmandsbevægelser, »de vakter«, sig mange steder i landet. I Vestjylland kunne de vakte adskillige steder bygge videre på de spredte frø, der var nedlagt af de nu forlængst hensøvede pietistiske præster fra midten af 1700-tallet, og i endnu højere grad modtage impulser fra de enkeltpersoner og små forsamlinger, der gennem mange år havde haft kontakt med de rejsende emissærer fra Brødremenigheden i Christiansfeld. Den rejsevirksomhed var især meget betydelig og virkningsfuld fra 1770'erne til århundredskiftet. En af hovedruterne gik i Ribe Stift fra Skjern til Nissum Bredning og videre til Thy.

Landbefolkningens brede flertal var dog i begyndelsen næppe meget berørt af denne åndelige gæring. Biskop Johs. Gøtzsche (1866-1939) skriver i sin erindringsbog »Livsrørelser« om forholdene i det sydlige Hammerum Herred: »Om disse sogne er der såre lidet at fortælle. Det var alle vidtstrakte hedesogne med fattige jorder og spredt bebyggelse. De lå i den tid endnu mere ensomt end de andre sogne, hvor der dog gik større veje igennem...»

I Skarrild-Arnborg sang man i den evangelisk-kristelige salmebog. Det var sjældent, at man holdt andagt i hjemmene, måske der dog var de steder, hvor man læste aftenbøn efter salmebogen.

Derimod holdt man stærkt på den gamle skik med altergang to gange om året. Den første altergangssøndag forår eller efterår kom de gamle og gik til alters. Næste søndag kom de unge. Det kunne da ske, at der var så mange til alters, at der var for lidt vin og brød. Så blev dette meddelt, og resten måtte komme igen næste søndag...

Folk var kun pligtopfyldende med een ting, siger en, som var født i Arnborg i 1835; det var med at få holdt deres »julebøjl«. Og så var man meget optaget af at få børnene gift og drog omsorg for, at dette skete efter passende kår.

Som vi senere skal se, kunne man i Arnborg så sent som o. 1830 bede præsten mane stjålet gods frem.

Efter pietismens kortvarige dominans herskede igen mange steder en statskirkelig gammellutherdom i præstegårdene, ofte iblandet rationalismens iver for at forstå og udlægge kristendommen som en fornuftbetonet etisk livsglæde. Mange præster blev foregangsmænd i deres sogne inden for landbrug og skolevæsen.

Efterhånden som disse ideer blev mere toneangivende og den gamle – af menighederne højt skattede – Kingos salmebog af myndighederne søgtes afløst af den religiøst og digterisk set langt ringere Evangelisk-Kristelig Salmebog, opstod der mange steder en voldsom reaktion mod de herskende tilstande.

Man møder nu rundt omkring på landet, især på Fyn og i Vestjylland, de »gudelige forsamlinger«, ledet af lægmænd. En række lægmandsprædikanter rejste rundt for at udbrede vækkelsen. Det blev voldsomt imødegået af myndighederne med mulfter og fængsel. Trods dette samledes de vakte i private hjem omkring

Kaptajn Mathias Rabr (1795-1862) var søn af sognepræst Rasmus Rabr og stedfar til lærerne Knud Peter og Vilhelm Frederik Lind. Rabr var ejer af Tim Vandmølle. Kaptajnstilen havde han erhvervet under sin tjeneste i Kongens Livjagerkorps. Portrættet og forskellige effekter, der har tilhørt Rabr, findes nu på Herning Museum. (Foto: Kjeld Hansen).

salmesang, oplæsning og taler af landsbyhåndværkere og bønder.

Præster og biskopper havde set med den dybeste skepsis på dette røre, der anfægtede deres nedarvede autoritet. Ofte bekæmpede de vækkelserne særdeles indædt, men o. 1830 synes der at indtræffe et vist omsving i den yngre generation. Man søgte nu at inddrage bevægelsen i det kirkelige liv. En del yngre »vækkelserpræster« fik øjnene op for, at en hel del af de vaktens kritik af den traditionelle statskirke med dens mangler og fejl i høj grad var berettiget.

Grundtvig så i begyndelsen med betænkelighed på lægmandsrøret, men mange yngre præster fra den grundtvig-

ske bevægelse og mange af de vakte sluttede sig til den grundtvigske retning. Efter at Vilh. Beck havde overtaget ledelsen af Indre Mission i 1861, sluttede en anden gren af vækkelsesbevægelsen sig her til.

Mens den folkelige grundtvigianisme optog nationale, politiske og bredt folkeoplysende tanker i sine aktiviteter, koncentrerede Indre Mission sig om det rent kristelige og formåede at fremkalde nye stærke vækkelser helt op i århundredets slutning, som f.eks. i Harboøre o. 1880.

PRÆST I MØBORG OG NEES

De unge teologer fra købmandsgården i Ribe fik deres virke i denne periodes begyndelse, men deres børn, børnebørn og oldebørn blev efterhånden stillet over for tidernes skiftende udfordringer. De valgte, som vi skal se, den grundtvigsk-koldtske retning.

Birgitte Øllgaards to gejstlige brødre gik det meget forskelligt. For Rasmus Rahr i Sdr. Felding og Assing brændte præstegården, og han måtte bygge en ny, hvad der har været dyrt i de tider, da der ikke fandtes en egentlig assuranceordning. Brødrene har vel måttet hjælpe ham.

Et par år efter i 1799 døde Rasmus Rahr ved et slagtilfælde – kun 33 år gammel – på Barde Hede i Vorgod sogn. Han var med sin hustru, deres fire-årige søn og en karl på vej til Holstebro 7-8 mil borte. Mens karlen løb efter hjælp i en fjerntliggende gård, måtte præstefruen vente ude på heden med den døende eller døde mand.

Året efter giftede hun sig med en gårdejer Mads Rahbæk til Ahlergård i Borris. Overleveringen vil vide, at Mads

Rahbæk allerede før præstens død havde forelsket sig i Else Bech, og kort før ulykken, da han så parret køre på besøg i Borris præstegård, skal han have sagt til sin karl: »Gid Vorherre havde præsten og jeg konen«.

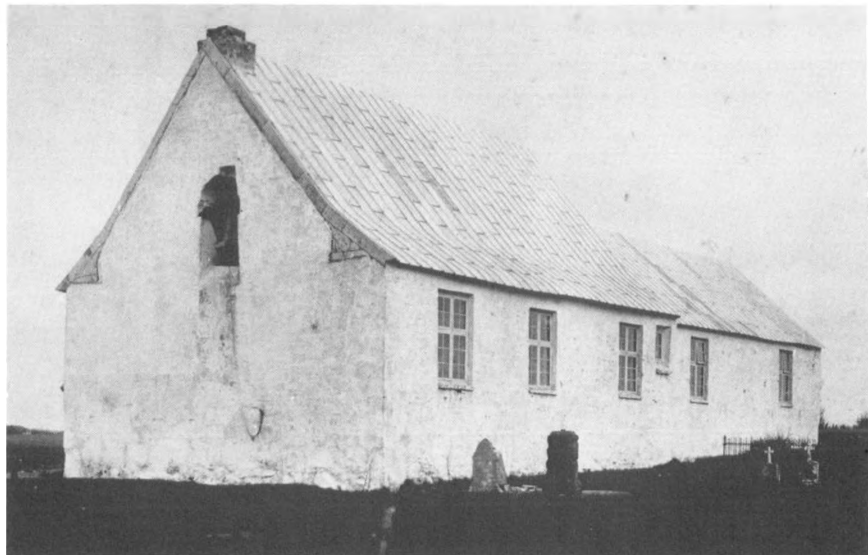
Pastor Rahrs efterladte søn Matthias Rahr blev kandidat allerede som 20-årig. Han valgte dog handelsvejen og ernærede sig som silke- og klædehandler – den officielle betegnelse var hosekræmmer – i København. Han indtrådte i Kongens Livjægerkorps, oprettet af frivillige studenter og borgere i 1801, hvor han udnævntes til kaptajn af Christian VIII. På Herning museum opbevares nu hans æressabel og forskellige andre effekter.

Kaptajn Rahr tog sin afsked i 1844, hvorefter han vendte tilbage til Jylland. Året efter giftede han sig med sin kusine

Vilhelmine Lind, der var enke efter strandingskommisionær og ejer af Tim vandmølle, Chr. Øllgaard Lind. Rahr blev stedfar for dennes fire børn. Rahr var møller resten af livet. 66 år gammel veltede han en vinternat i 1862 med sin vogn og blev knust under den. Hans hustru var død af et hjerteslag i 1858. Deres ægteskab var barnløst.

Rasmus Rahrs yngre bror Hans Øllgaard blev efter kapellantiden i Varde præst i hedesognene Snebjerg og Tjørring vest for Herning (1816-1821) og derefter i de næsten ligeså magre sogne Møborg og Nees (1821-1845), øst for Nissum fjord.

Beboerne i Nees supplerede indtægterne fra landbruget ved at lave hornskeer og fiske ål på fjorden. Om disse fattige mennesker lød mundheldet: »Åh, herre-

Hans Øllgaard var præst i Nees 1821-1845. Den daværende meget beskedne kirke ses her fotograferet mellem 1895 og 1905. På kirkens nordside, der ikke ses på billedet, fandtes et våbenhus, der i 1766 var tækket med rugstrå. Efter originalfoto på Lemvig Museum.

gud er du fra Nees, kom indenfor og få en mellemmad«.

Om Hans Øllgaards forhold til sine menigheder kan intet siges med vished. Datidens Snebjerg omtales siden, da vækkelsen i 1844 var kommet til sognet som forhen uden »åndeligt liv... alt var ganske dødt«. I Møborg og Nees havde pietismen og siden herrnhuterne været ret virksomme i 1700-tallet, men først i 1860'erne begyndte en indre missionsk vækkelse.

Hans Øllgaards forgænger i Møborg-Nees, en tidligere Kina-præst, var til sidst svækket på sjæl og legeme. Når han holdt konfirmandundervisning – hedder det – lå han i sengen med børnene rundt om. Hvis han havde en rød nathue på, var han venlig. En grøn nathue betød det modsatte, og så løb børnene hjem.

Præstegården brændte for ham, og efterfølgeren måtte genopbygge den. Det

har næppe voldt Hans Øllgaard store vanskeligheder. Han var en dygtig landmand og blev efterhånden ret velstillet. Han har måske arvet nogle af faderens praktiske talenter. Ifølge et sagn, optegnet af Evald Tang Kristensen, skal Hans Øllgaard – efter at to andre præster havde måttet give fortabt – formået at nedmane et kvindeligt genfærd i Nees. Da han tog sin afsked, ville han ikke modtage pension af kaldet, som eftermanden så skulle udrede, for at denne ikke skulle længes efter hans død.

Efter afskeden boede han en tid hos en søn på Tanderupgård. Da denne døde, flyttede han til Ulsund, hvor en sviger-søn var forpagter. Hans Øllgaard havde samlet betydelige midler ved at låne penge ud og en tid ejet to bondegårde i sit pastorat. Sønnens død synes at have taget hårdt på ham, og en slægtning har skildret hans sidste, triste år som pensionist

Gammelt foto af Møborg præstegård. (Foto: Lemvig Museum).

på Ulsund: »...her holdt han sig for sig selv og kunne ikke ret finde sig tilfreds... Han fordrev tiden med at vinde garn. Sine bøger rørte han aldrig. Derimod kunne han sidde i timevis og grunde, idet han drejede tommelfingrene rundt om hinanden. En enkelt gang kunne han mande sig op til dåd og tage med familien på udflugt. En dag havde han givet møde ved middagsbordet, hvor hans endnu ældre søster (Birgitte Øllgaard) sad og skumlede over, at husets frue havde fået en ny silkekjole. Da glimtede luset frem i den gamle præsts øjne, og han begyndte med en omhyggelig beskrivelse af de elleve kjoler, hun havde haft i sin ungdom«.

Hans Øllgaard døde i 1856, 83 år gammel. Han havde været gift med Christiane Kirstine Krarup af den kendte præsteslægt. Et af deres oldebørn var biskop Øllgaard i Odense, der i 1948 ordinerede de første kvindelige præster i Danmark.

Ved ansættelsen i sit sidste pastorat var Hans Øllgaard bosat i samme egn som sin søster Birgitte og svoger Knud Peter Lind. De var efter en periode i Naur og Sir (1794-1813) flyttet til Hygum pastorat syd for Harboøre ud mod Nissum Bredning. I Hove havde der førhen været mange præsteskitter. Engbjerg var annekskirke 1810-1824, derefter blev Hove tillagt som anneks. En præstedatter blev i rad og række gift med faderens tre efterfølgere 1730-1780. Knud Peter Lind blev i 1820 udnævnt til provst. Linds efterfølger skildrer sognebørnene som »retsindige og velvillige, meget flittige kirkegængere, sekter havde ikke haft indgang. Jorden er frugtbar, men beboerne hænger ved det gamle, og agerdyrknin-

Biskop Hans Øllgaard (1888-1979) var sønnesøn af sognepræst Hans Øllgaard, Møborg-Nees. Han var biskop i Fyns Stift 1938-1958 og blev medlem af Danmarks Frihedsråd. Efter krigen fremstod han som en varm fortaler for kvindelige præster og ordinerede de første tre kvinder i Odense Domkirke.

gen lader en del tilbage«. – Senere i 1890'erne blev sognene dog påvirket af udviklingen i det nærliggende Harboøre, og Indre Mission vandt frem i en nidkær og temmelig fanatisk form. Andre løste sognebånd til den grundtvigske valgmenighed i Lemvig.

K. P. Lind oplevede intet af dette. Alleerede i 1830 flyttede han for tredje gang, nu til Eltang og Sdr. Vilstrup nord for Kolding. Her døde han i kaldet allerede tre år efter i 1833. Hans gravsten findes endnu på Eltang kirkegård.

Lind og Birgitte Øllgaard »forbavsede folk her (i Eltang) ved deres ligefremme, jævne og folkelige måde at være og leve på, hvorved de adskilte sig ikke så lidt fra

deres forgængere og nærmeste efterfølgere. Det vakte således opsigt, at de sad til bords sammen med deres folk og spiste samme mad som de».

Knud Peter Lind synes dog at have arvet familiens evner for økonomisk vindskiblighed. Han opkøbte bondegårde og deltog også i studehandelen, som da blev drevet på Lemvigegnen. I 1830 købte han på en auktion gården Ulsund i Nees sogn for 6200 rigsbankdaler rede sølv. Skødet blev dog først udfærdiget i 1831 til provstens søn Poul Ulrich Lind (1808-58).

P. U. Lind var først gift med sin kusine, Marie Øllgaard, datter af Hans Øllgaard, der sammen med sin søster, Poul Ulrichs mor Birgitte Lind opholdt sig i gården på deres gamle dage. I dette ægteskab fødtes 7 børn. Med sin anden hustru, Karen Kaysen, fik P. U. Lind 8 børn. Efter hans død solgte enken gården i 1868 for 29.000 daler.

MENNESKELIG OG TOLERANT

I ægteskabet mellem Birgitte – hvis døbe-
navn egentlig var det mere jævne Berthe – og provst Knud Peter Lind fødtes der 1796-1808 5 sønner og 1 datter. To af sønnerne blev præster: Jens Lind (1800-1885) og Dines Peter Lind (1802-1881).

I deres studietid var den ældre, udvandede rationalisme og fornuftro i tilbagegang på Københavns Universitet, omend de ældste professorer stadig holdt fast ved deres ungdoms overbevisninger. De yngre bevægede sig hen imod en mere bibelsk teologisk opfattelse. Den betydeligste af disse var professor H. N. Clausen. Andre fremtrædende skikkelser, der med tiden skulle få stor indflydelse, var Münster og Grundtvig. Men perioden

må betegnes som en overgangstid, og generationens unge modtog mange impulser – både fra den gamle oplysningstid og den nu dominerende litterære retning, romantikken.

Dines Peter Lind var 1832-1839 præst i de tyndt befolkede, men ustrakte hedesogne Skarrild og Arnborg nordvest for Brande. Han skal ikke have været nogen stor prædikant, men ivrig for konfirmandundervisningen og en dygtig kommunalmand. Han omtales som en »rar« mand. Det var i sit første kald, D. P. Lind kom ud for, at en mand, der var blevet bestjålet, ønskede, at præsten skulle mane frem, hvor tyvekosterne befandt sig.

»Hæjsen æ Lind den sidst å æ præjst herud', som a hår hørt om, te han sku vær en bette grånd «klog«. Jen gång wa dæ bløwn 4 dusin hueser henn få Jens Stusgor, å han vild så ha Lind te å vihs dem ijen. Lind såj, te han ku jo se o æ skuellåwt å o færrehuslowt å æ fattehuslåwt å sårn stejer. Så fand han dem o æ skuellåwt. Hudden di wa kommen deråp, vedd a ett – men læ wos hoew de bæjst«.

Dines Peter Lind var nygift, da han ankom til sognene. Hans kone, Sofie Amalie Lund, var datter af provst Lund i Lemvig. Hustruens længsel efter sine slægtninge i denne by kan have været medvirkende til, at præsten søgte til det langt mere frugtbare sogn Nørre Nisum, hvor han fungerede 1838-56.

Han omtales her »som rationalistisk, interesseret i havebrug«. Først under hans efterfølgere kom den grundtvigske vækkelse til sognet – og senere også Indre Mission.

Lind gik også her meget op i sin konfirmandundervisning. Han kunne være »stikken med lektierne, men konfirman-

derne holdt af ham.« Kneb det med at lære lektierne, vidste forældrene at klare situationen på en fornuftig måde. Mange år senere fortalte man følgende: Det er nu godt op mod 100 år siden, at Sofie Pilgaard som ung tøs tjente i præstegården. En dag i den tid kom hendes bror Mads grædende hjem »fra præst« og fortalte sin mor, at præsten ikke ville konfirmere ham, fordi han var for ringe til at læse. »Det skal du aldrig bryde dig om«, sagde Engel Skausgaard med stor koldblodighed, »det er bare den gås, han vil have; den skal du få med næste gang, så skal du se, det går nok«.

Næste gang havde Mads gåsen med, og i frikvarteret fik søsteren fat på ham og spurgte, hvordan det var gået i dag. – Jo, det var da gået helt godt; han havde igen læst for præsten, og derefter havde denne sagt: »Nu går det jo bedre, min lille ven!«

Samme dag var der kommet en gås mere til præsten, og senere på dagen tog pigerne fat på at plukke de to gæs. Da det var bestilt, tog de Balles lærebog frem på køkkenbordet og lod gåsen læse i den. Det var vel nok den anden pige, der sagde ordene; men Sofie lod gåsen følge linjerne med næbbet, og da den var færdig, roste hun den og sagde: »Nu går det jo bedre, min lille ven!«

I det samme knirkede det bag ved dem. Tapetdøren fra studerekammeret til køkkenet var gået op, og dér stod præsten. »Vi var nær sunket i jorden«, fortalte den gamle, »om han nu havde hørt det!« – »Er di fede?« spurgte præsten efter en kort, men pinlig pause. »Jo, det var da ikke så galt«, svarede Sofie, der var hurtig til at fatte sig, da hun mærkede, at præsten intet havde hørt.

Præsten synes at have omfattet sine sognebørn med stor forståelse og omhu. Da nogle beboere havde »bjergtet« forskelligt strandingsgods, fik de højesteretsdom (fængsel) for strandtyveri. Pastor Lind vedlagde deres benådningssøgning en skrivelse, hvori han undskyldte dem: De stakkels folk, som hidtil har været stræbsomme familieforsørgere, kærlige ægtemænd og omhyggelige fædre, har nu begået denne sørgelige vildfarelse og tilegnet sig nogle ubetydelige vragstumper, hvilket desværre her på stedet hidtil ikke har været betragtet som uhelderligt. En stor del af beboerne sørger som slægtninge og venner med de skyldige, og disses hustruer og børn fælder tårer over de domfældte...

Denne bønsskrivelse hjalp nu ikke. De måtte en tur i kachotten – hvad der var meget ærekrænkende og da heller aldrig siden blev omtalt i sognet. Den pinlige sag foretrak man at tie ihjel.

Dengang var præsten på landet født medlem af Forstanderskabet (sognerådet), men efter 1842 ikke nødvendigvis formand. Pastor Lind fungerede dog indtil sin afrejse som formand og førte også protokollen, hvori man kan fornemme hans menneskelighed og tolerance over for dem, der ikke helt forstod at mestre deres tilværelse.

I 1847 anmoder han uden held kongen om benådning for et sognebarn, der har fået en bøde for ulovlig brændevinsbrænding – en såre agtværdig, hæderlig og stræbsom sognemand og dertil »fader til en ikke liden børneflokk«.

Året før noterer han i protokollen: »Overensstemmende med sandheden må man tilstå, at Peder Andersen Kjær, gift husmand, i almindelighed er et godmo-

digt og flittigt menneske – men beruset viser han sig næsten som afsindig og kan i sådan tilstand let forårsage skade på andres lemmer og helbred«. Da dette sker gentagne gange og mandens anger over for præsten ikke hindrede gentagne overgreb på andre, må forstanderskabet overlade sagen til byfogeden »om at straffe Peder Kjær, da han med sine store fysiske kræfter er meget farlig for svagere personer«.

Også sine kolleger i forstanderskabet omtaler Lind med megen veneration. Han synes således at have udfyldt sin plads i sognet, og det har måske mest været økonomiske betragtninger, der fik præsten til at rykke teltplænen op endnu engang og flytte til Østjylland: Skødstrup og Elsted sogne ved Kaløvig. Her var han præst 1856-68. Han døde i Århus i 1881, enken tre år efter. Der var ingen børn i ægteskabet.

GLEMTE BEGRAVELSEN FOR JAGTENS GLÆDER

Dines Peter Linds ældste bror, Jens Lind, synes skabt af et lidt andet stof. En fysisk kraftkarl, ivrig kortspiller og en vældig jæger, skriver Poul Nedergaard.

Han var født i 1800 og efterfulgte i 1830 sin svigerfar, J. B. Krarup, som præst i det velstående Vejrum sogn syd for Struer, hvor han forblev til 1857.

De to præster N. B. C. Krarup og sønnen J. B. Krarup havde her tilsammen resideret i mange år (1773-1830). Den ældste Krarup var en stiv latinere og lærd filosof. Sønnen et ægte barn af rationalismen, ikke særlig veltalende, men virksom for at højne landbrug og folkeoplysning. Han gik i gang med »staldfodring om sommeren, sædskifte, drev planteskole,

tilplantede præstegårdshaven og oprettede et sognebibliotek«. Dette antages at være det ældste af sin art i landet.¹⁾

I stedet for at bekoste en ligsten eller et epitafium efter faderen, anså sønnen det for nyttigere at skabe et legat, som skulle anvendes til at oprette og drive et lånebibliotek for sognet. Således skriver han i fundatsen for legatet i 1799.

Når Krarup siden søgte til Gerlev på Sjælland, kan det være for at lette svigersønnen vejen til et embede. Den ældre og ansete præst havde bedre mulighed for at skaffe sig et nyt og mere velaflagt kald. – Karakteristisk for tidsånden fortælles det, at da Krarup engang på sine gamle dage taknemmeligt omtalte den Guds velsignelse, der havde fulgt ham gennem livet, bemærkede hans avlskarler: »Ja, men provsten må dog også huske på, at provsten har haft en dygtig kone og en dygtig avlskarler«.

Jens Lind var højkirkelig, men i sine yngre dage ikke afvisende over for vækkelsesbevægelsen, der vandt frem i Vejrum i hans embedsperiode. Omrejsende lægprædikanter som Peter Larsen Skræppenborg i 1838, Anders Stubbkjær i 1850erne og N. P. Grunnet i 1858 besøgte sognet, hvor der i forvejen fandtes et vist åndeligt liv fra pietismens tid. En af brødremenighedens emissærer fra Skjern havde også årlig holdt møder med de vakte.

Pastor Lind holdt også møder med de »hellige« til fordel for Det danske Missionselskab, der var grundlagt 1821 af pastor Bone Falch Rønne.

Det er et karakteristisk træk, at vækkelsesbevægelsen endnu var en meget løs og spontan lægmandsrørelse. Af de tre ovennævnte lægprædikanter tilsluttede

Skræppenborg (1802-1873) sig senere grundtvigianerne, Stubkjær (1824-1902) Indre Mission, mens Grunnet (1827-1897) oprettede sin egen frimenighed i København.

Under Linds efterfølgere vandt Indre Mission frem i Vejrum. Selv flyttede han til Hvidbjerg-Lyngs på Thyholm, hvor han virkede 1857-1883. Pastor Lind prædikede alvorligt, men kunne ikke skabe nogen forandring i de kirkeligt set ret stille sogne.

I slutningen af 60'erne kom Indre Mission dog til Thyholm. Det gav anledning til gnister. Præsten anså alle døbte for kristne og kunne ikke komme ud af det med Indre Mission. Men støttet af stærke personligheder på egnen vandt Missionen frem. I 1873 prædikede Vilh. Bech der.

Pastor Lind tog sin afsked på grund af svagelighed som 81-årig og døde to år efter. Det lykkedes menigheden at få ansat en fremtrædende præst fra Indre Mission, K. S. Deichmann fra Dallerup.

Det omdømme, Jens Lind vandt sig blandt sine kaldsfæller, var lidt blandet. Pastor Volf i Naur – nabosogn til Vejrum – beundrede ham meget. Han var selv et ivrigt festmenneske og en stor kortspiller og gik til sidst fallit.²⁾

På Thyholm blev han nabo til præstefamilien i Søndbjerg. Den senere præst og forfatter Jørgen Falk Rønne³⁾ har fra sin barndom givet et farverigt, men måske ikke helt korrekt billede af sin fars embedsbroder: »Han var over 70 og stod med begge ben i *sin* tid, da man mente som Bjørnson, at hvor brav mand går, der er Guds veje. Og han var en brav mand, der ikke firedede for nogen, trods sin alder en kernesvend, der kunne tumle

Den farverige og impulsive sognepræst Jens Lind virkede i Hvidbjerg-Lyngs på Thyholm 1857-1883.

den værste hest og gå flere mil. Alle sine dage havde han været en ivrig jæger. Der fortælles om ham, at han ved en jagt på Hindsels havde glemt en begravelse. Karlen kom da ridende efter ham.

»Der er lig, hr. pastor!«

»Så til H.....!« udbrød præsten i sin ærgrelse.

»Nej!« svarede karlen, »æ trowr, the det er til Himmerig!«

Han stod hårdt mod missionen og de mod ham. Jeg har hørt ham sige i kirken: »Pas jer selv og jere sager ordentlig, lille børn! Det ville se meget bedre ud i verden, om vi passede os selv og ikke bestandig snagede i andres sager, som ikke rager os«. Disse ord vakte forargelse.

Jeg tror, at det var til sin 70 års fødselsdag, at han fik gebis. Også dette vakte stor forargelse, at han ville gøre sig »pæ- nere end Vorherre havde gjort ham og

udviske alderens naturlige udtryk. – Selv min blide moder fandt det upassende for en gammel mand – især da for en præst. Os børn hypnotiserede de hvide tænder ligefrem, så vi ikke kunne få øjnene fra dem, især da moder sagde, at de kunne »tages af«.

Jens Lind fik 8 børn. En af dem var præsten Knud Peter Lind, 1845-1932, opkaldt efter farfaderen.

EN KULTIVERET OG RETLINET MAND

K. P. Lind virkede først som huslærer i Mårslet og på Mors. Derefter blev han i 1876 ansat i det store og naturmæssigt afvekslende pastorat Dollerup-Finderup-Ravnstrup vest for Viborg.

Han omtales i Nedergaards sogne- og præstehistorie som »en kultiveret, retlinet mand, grundtvigsk højirkelig, af gammel præsteslægt, præget af præstegårdskultur«. Grundtvig, Martensen, Kierkegaard, Monrad, Vilh. Birkedal m.fl. prægede og påvirkede nu præster og menigheder. Højskolerne bredte sig ud over landet.

Straks efter indflytningen i præstegården fik Lind besøg af den senere højskolemand Holger Begtrup (1859-1937),⁴⁾ der sammen med en kammerat var på ferierejse i Jylland. Begtrup fortæller i sine erindringer: »Fra Snestrup gik Lundahl og jeg gennem en storslået egn, hvor vi første gang så den jyske lyng, til Ry. Vi overnattede i den gamle kro, som var kendt for sin mjød og sine stegte ål. Næste morgen var vi på Himmelbjerget i dejligt solskinsvejr og spadserede derfra syd om søerne til Silkeborg. – Fra denne by vandrede vi dagen efter mod nord for at komme til Finderup i hedeegnen syd-

vest for Viborg. Det blev en lang dagsmarch, da vi forvildede os i heden ved Fallesgårde, og først henad aften nåede vi sultne og udasede til vejs ende.

Vi skulle besøge min svoger Peter Lind, der nylig var kaldet til sognepræst for Finderup, Dollerup og Ravnstrup. Han holdt en måned senere bryllup i Birkerød med min søster Frederikke, men opholdt sig foreløbig som ungkarl i Finderup præstegård. Da vi kom, var han ikke til stede. Men vi brød ind i hans spisekammer og fandt et fad kolde pandekager, som kom os godt tilpas i vor forkomne tilstand.

Snart efter kom Peter Lind hjem og oplevede os to trætte vandringmænd med sit muntre humør og sin hurtige tale, indtil vi slap i seng og sov som sten efter dagens anstrengelser. Med fornyede kræfter besøgte vi dagen efter Hald med Peter Lind som vejviser. Den del af sine udstrakte sogne kendte han godt nok på forhånd, da han i sin tid havde gået i skole i Viborg og nylig som soldat havde ligget i lejren ved Hald«.

Knud Peter Lind flyttede 1884 til Dollerup-Låsby mellem Silkeborg og Århus, hvis indremissionske præst samtidig overtog hans fars embede i Hvidbjerg, Tårnby-provsten Morten Strunge, der var født i Dollerup Sogn, beretter om Lind og hans forgænger: »Provst Deichmann og pastor Lind var begge optagen af, at man skulle vise sin tro ved at huske det store bud i loven – også det om næsten... Lind var en lille spændstig fyr, der holdt af at sætte sig på en stol med fødderne på sædet og stoleryggen som sæde, hvilket medførte, at en og anden tilskuer sad og blev nervøs. Når det en enkelt gang skete, at præsten var lige ved at gå

Sognepræst Knud Peter Lind (1845-1932), søn af Hvidbjerg-præsten Jens Lind, flyttede efter to jyske kald til Sjælland 1897. (Foto: Bent Mann).

bagover, idet han gestikulerende gik op i sin tale, kunne der høres et suk eller et skrig i forsamlingen i storstuen her eller der».

Provst Deichmann havde sat sig dybe spor på egnen. »Med ham slog Indre Mission rod i store dele af Gjær Herred«, skriver Nedergaard, der også citerer Chr. Heilskov: »Den grundtvigske bevægelse slog vist stærkere igennem i det oplysningsmæssige end i det kirkelige«. Skønt Indre Mission således havde fået godt fodfæste i sognet, blev også K. P. Linds afløser en grundtvigianer.

Knud Peter Lind overtog i 1897 pastoratet Hammer-Lundby i Sydsjælland, hvor han fungerede til 1919. Under 1. verdenskrig afholdt han stærkt besøgte gudstjenester. Han døde i 1932.

Knud Peter Lind var (som sagt) op-

kaldt efter sin farfar, købmandssønnen fra Århus, der fandt sin livsledsager i Ribe i 1793. To af den ældre Linds sønner Dines Peter og Jens blev, som vi har set, præster. Den yngste overtog Ulsundgård. Rasmus Lind slog sig ned som købmand i Flensborg, hvor en søster blev gift med en skipper Carl Callesen.

STRANDINGSKOMMISSIONÆR I LEMVIG

Den ældre Knud Peter Linds ældste søn Christian Øllgaard Lind (1796-1839) etablerede sig i Lemvig som købmand og gæstgiver. Han valgte således samme livsvej som sin morfar i Ribe. I Lemvig fik han også overdraget embedet som strandingskommissionær. Mod nærmere fastsat honorar påtog han sig at ordne forskellige forretninger i forbindelse med skibsførlis. Han skulle således varetage kaptajnens interesse med hensyn til forhandlinger, aftaler, salg af ladning, forsikringssspørgsmål, hjemsendelse af mandskab m.v.

Noget organiseret redningsvæsen fandtes endnu ikke, og strandinger var en ikke sjældent foreteelse på Vestkysten mellem Thorsminde og Harboøre (Chr. Linds distrikt). Meget af det ilanddrrevne gods blev solgt på lokale auktioner. Den senere pastor R. Volf⁵⁾ besøgte Bovbjerg som kandidat i 1863 og skriver: »Man levede flot her, fordi beboerne skaffede sig fine sager ved strandingsauktioner; men jeg fandt det dog uhyggeligt at se de mange skibsgallioner som prydelser i havernek.

Også for Christian Øllgaard Lind tredivede år tidligere synes strandingerne at have betydet gode indtægter. Han kunne i hvert fald købe Tim Vandmølle ved

Timgård i 1838 for 12.000 rigsbankdaler. Han flyttede hertil fra Lemvig med sin familie, men døde allerede året efter.

Christian Ø. Lind var i 1825 blevet gift med sin kusine Caroline Vilhelmine Frederikke Øllgaard (1799-1858), datter af hans morbror, toldkasserer Peter Øllgaard i Ribe. Vielsen foregik i Hvidbjerg kirke på Thyholm. Vilhelmine fødte 9 børn, hvoraf de fleste døde som små.

Nogle år efter mandens død giftede hun sig med en anden fætter, ovennævnte kaptajn Matthias Rahr. En søn, Christian, overtog siden møllen, men døde ung.

To af Vilhelmine Øllgaards og Christian Linds sønner blev lærere. Vilhelm

Frederik Lind (1830-1908), gift med Thoran Eyolfsdottir fra Reykjavik, virkede i Gullestrup ved Herning. Den senere museumsforstander og forfatter H. P. Hansen husker ham fra sin barndoms skolegang og har beskrevet ægteparret i en artikel i Hardsyssels Årbog 1942.

I dette indlæg skildrer H. P. Hansen også andre medlemmer af slægten Øllgaard-Lind, men især brødrene Linds stedfader, kaptajn Matthias Rahr og hans skæbne.

JELLING-SEMINARISTER I 1848

Den ældre broder, med familienavnet Knud Peter Lind, var født 24. januar 1829. Han kom som ganske ung på Jel-

Lærer i Gullestrup Vilhelm Frederik Lind (1830-1908) og hustru Thoran Eyolfsdottir. Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, gik til skole hos Lind i 1880'erne. (Foto: Kjeld Hansen).

ling Seminarium. Det var oprettet i 1841 med særligt henblik på at uddanne lærere til Nordslesvig.

Netop da K. P. Lind ankom til seminariebyen, udbrød »Treårskrigen«, og ånden fra 48« greb også seminaristerne. Den kan være lidt vanskelig at indleve sig i for nutidens mennesker, der jo omfatter al patriotisme med en ikke helt uforståelig mistillid. Men den begejstring, som greb store dele af den danske befolkning i 1848, må nærmest sammenlignes med fællesskabsfølelsen under besættelsen eller de strømninger, der i vor tid førte mange tidligere kolonier frem til friheden.

Pastor P. E. Nielsen, der ledede Jelling Seminarium ved krigsudbruddet, så med en vis betænkelighed på, at lektielæsning og undervisning blev forsømt i 1848, fordi seminaristerne sammen med folk fra Jelling dannede et byværn, som seminarielev C. A. Thyregod, der havde været soldat, opøvede i eksercits.

Thyregod var født i 1822 i den landsby, han tog navn efter. Hans barndom var præget af ekstremt fattige kår. Faderen, der havde været soldat i Napoleonskrigene, var syg og blind. Thyregod måtte som dreng vogte får på heden, mens han læste Saxo og Snorre i Grundtvigs oversættelse og skrev digte.

Under sit ophold som soldat i København opnåede han ved støtte fra Jonas Collin – der også tog sig af H. C. Andersen – audiens hos Christian VIII, som påtog sig at bekoste hans læreruddannelse på Jelling Seminarium.

Thyregod slog sig dog ikke til tåls med at oprette en vagtstue på Gorms høj og opøve byværnet i at storme de lokale diger og vandløb. Sammen med 10 andre

Forfatteren Christen Andersen Thyregod (1822-1898). Han regnedes som banebryder for den såkaldte skolelærerlitteratur. (Foto: Bent Mann).

seminarister, deriblandt den yngre ven Knud Peter Lind, bad han forstanderen om lov til at melde sig til frivillig krigstjeneste i Vejle Frikorps.

Efter indgående samtaler med hver enkelt gav P. E. Nielsen sin tilslutning. Til de 11 fra Jelling sluttede sig de senere fri- og højskolemænd Christen Kold (1816-1870) og Anders Povlsen Dal (1826-1899). Thyregod blev gruppens nærmeste foresatte.

C. A. Thyregod har i sit senere meget omfattende skønlitterære forfatterskab kun omtalt krigen sporadisk, men et lille uddrag fra novellen »Christen Kjeldsen« viser, at det ikke blot var en patriotisk, men snarere en social og folkelig vækkelse, som det år greb befolkningen:

»Der blev atter stille i forsamlingen, da han begyndte at tale. Han ville tale til bonden og om bonden. Der havde været

tider, da den danske bonde så at sige ikke havde fædreland, som han kunne glædes ved, og dog turde han ikke forlade fædrelandet, ja, ikke engang den snævre plet af dette, hvor han var født. Dette bånd, stavnsbåndet, var dog for længe siden løst af en kraftig og kærlig hånd. Men siden var der kommet tunge tider af forskellig art, så bonden næppe kunne glæde sig ved friheden. Han – taleren – havde selv delt de tunge tider og følt deres tryk, men nu var de ovre, og der var sket store fremskridt i alle retninger, ikke mindst på agerbrugets område og for bonden. Men der var endnu langt større fremskridt at gøre. Der lå anderledes rige skatte i jordens skød, end der endnu var bragt for dagen, og der var kraft og kløgt i det danske folk til at hævde disse skatte.

Derfor, som også af andre grunde, troede han fast på, at Danmark skulle gå frelst ud af den overhængende fare. Men som den foregående taler ville han betone sammenholdet og den almindelige følelse af medansvarlighed som en nødvendig betingelse for Danmarks frelse.

Seminarieeleverne kom dog ikke til at deltage i egentlige krigshandlinger. Deres korps overførtes til Fyn, hvor de indkvarteredes forskellige steder, bl.a. i Sanderum ved Odense.

Om efteråret blev de hjemsendt. De 11 Jelling-seminarister fik deres eksamen ved en særlig foranstaltning året efter – Lind og Thyregod med første karakter.

Der er ingen tvivl om, at de kommende lærere under deres ophold i hæren har drøftet og diskuteret årets begivenheder, og hvorledes man kunne fastholde og udbrede den folkelige vækkelse, der havde grebet så mange af deres landsmænd.

Ikke mindst har den noget ældre Kold,

der var en fremragende fortæller, gennem disse samtaler givet dem oplevelser og erfaringer, som blev bestemmende for deres fremtidige virke.

Kold var 18 år gammel blevet optaget på Snedsted Seminarium, hvor han ved at høre den grundtvigske vandreprædikant Larsen Skræppenborg blev vakt til et helt nyt syn på livet og kristendommen.

Som lærer i Ballum i Vestslesvig opdagede han, at fortælling af bibelhistorien havde langt bedre resultater end udenadslæren af katekismus og salmer. Det førte til sammenstød med myndighederne, og Kold valgte selv at tage sin afsked.

Han tilbragte derefter fem år i Tyrkiet og vendte hjem, netop som krigen brød ud. Her blev han grebet af den nationale vækkelse. Han ønskede, at den begejstring »og vækkelse, som da fandt sted, skulle vedblive at slås fast. – Jeg ville igennem skolen og ved *ordet* virke til, at alle danske folk kunne blive *varig begejstrede*«, fortalte han mange år efter.

Man møder Christen Kold som huslærer i 1849 hos den fremtrædende grundtvigske præst, Vilh. Birkedal i Ryslinge på Fyn, hvor han i november 1851 med økonomisk støtte fra Grundtvig åbner sin højskole – den første egentlige folkehøjskole i Danmark – med Povlsen Dal som medhjælper. Han fulgte Kold til Dalby på Hindsholm, hvor de året efter grundlagde den første friskole, som Dal videreførte, da Kold senere flyttede til Dalum og der oprettede en ny højskole.

ULFBORG OG RÅSTED – TO LEVENDE SOGNE

Dimittendholdet fra Jelling spredte sig ud over landet. K. P. Lind vendte tilbage

til sin hjemegn, hvor han et år var hjælpe-lærer i Vedersø. Senere blev han hjælpe-lærer i Råsted for den derværende degn, A. C. Dalgaard, der var degnesøn fra Lomborg. Tre af hans brødre var degne. I hovedsognet Ulfborg residerede hans ældre bror P. C. Dalgaard som lærer. Selv om Ulfborgdegne engang fik en reprimande, fordi han optrådte ubarberet under en bispevisitats, opnåede han også at blive Dannebrogsmænd.⁶⁾

Ulfborg og Råsted var dengang meget »levende sogne«, præget af de to foregangsmænd, godsejer A. E. M. Tang på Nr. Vosborg (1803-1868) og bonden Ole Kirk (1788-1876). De øvede en mangesidig indsats, politisk og landbrugsmæssigt. Kirk iværksatte således det første dyrskue i Danmark. Tang hjalp St. St. Blicher med Himmelbjergfesterne 1843 og 44. Begge deltog i Stænderforsamlingerne i Viborg og blev senere medlemmer af den grundlovgivende rigsforsamling, Tang også i Landstinget. Sammen med andre på egnen var de med til i 1853 at oprette Staby Højskole, der senere også blev vinterlærerseminarium, og nu er ungdomsskole.

I midten af 1700-tallet var der omkring Ulfborg en herrnhutisk vækkelse, som Tangs oldefar havde tilsluttet sig. I midten af det følgende århundrede var familiens herrnhutiske arv i aftagende, og A. E. M. Tang knyttede sig mere til den grundtvigske retning, omend der ikke fandtes en egentlig grundtvigsk vækkelse på egnen.

Folkeoplysningen havde dog Tangs højeste interesse, og han havde et godt samarbejde med egnens præster og lærere. For en ung og åben lærer som K. P. Lind var der meget at opleve.

Nedergaard fortæller, at »da kong Frederik VII besøgte Tang på Nr. Vosborg, kom der særlig mange i kirken for at se kongen. Men kongen foretrak at fiske i Storåen i stedet for at gå i kirke. Ved tallet om aftenen på Nr. Vosborg sagde (præsten) Ingerslev til kongen: »Deres majestæt har skuffet mange mennesker her, som havde ventet at se Dem i Ulfborg Kirke«. Kongen svarede: »Ja, ja, har jeg ikke udrettet andet ved mit besøg, så har jeg i hvert fald skaffet Dem en fuld kirke«. Hertil svarede etatsråd Tang: »Pastor Ingerslev behøver ikke noget kongebesøg for at få fuld kirke, thi det har han hver søndag«.

Også H. C. Andersen besøgte Tang på Nr. Vosborg⁷⁾ og oprfriskede her Sorø-minder med pastor Ingerslev, der var tidligere adjunkt ved akademiet. De drøftede også teologiske emner, men her kunne de ikke blive enige. Digteren fortæller herom i et brev 1859 til B. S. Ingemann: »Ingerslev besøgte jeg; han og hans kone vare vel meget elskværdige; de boe særdeles godt, har en stor have fuld af roser og med udsigt til Nissum Fjord; men den sorg havde jeg, at Ingerslev troer og udtaler, at kun *vor* jord er beboet, at »de utallige kloder i rummet ere kun en øjenslyst for os«. Det har næsten bedrøvet mig«.

Etatsråden tog undertiden digteren med rundt i sognet og præsenterede ham for sine naboer. Befolkningen i Ulfborg blev kaldt »Ulfborg adel« på grund af deres åndelige og kulturelle niveau.

Om dette også omfattede beboerne i det fattige og tyndtbefolkede annekssogn Råsted lader sig ikke sige, men da man havde præst fælles, og lærerne var brødre, har Råsted ikke være upåvirket af ud-

viklingen i Ulfborg. A. C. Dalgaard var lærer i Råsted fra 1828. I 1840 var hans løn »6 tdr. rug, 24 tdr. byg samt kirkesangerløn og legatpenge«. Til skolen hørte dog også 18 tdr. land med 6 skæpper hartkorn.

Dalgaard tog sin afsked i 1856, og hans hjælpelærer, der hidtil havde undervist i sognets biskoler, overtog kaldet 5. januar 1857. Samtidig blev skolebygningerne fra 1833 moderniseret med nyt bræddegulv og kakkelovne i to værelser. Året efter blev den nye degn gift med sin formands datter Else Kirstine Dalgaard. (1838-1879).

Det blev en relativ kortvarig lykke. I ægteskabet fødtes der 6 børn, hvoraf 2 døde som små. Lærer Knud Peter Lind døde efter 14 års ægteskab 21. november 1872 af en blodforgiftning. Han havde skåret sig i hånden ved en slagting, og familien mente, at forgiftningen stammede fra en sortfarvet uldhandske, han gik med.

THYREGOD SKRIVER OM SIN VEN

Den afdøde degns ungdomsven, C. A. Thyregod lod allerede den 27. november aftrykke et mindedigt i Ringkøbing Amts Avis. Heri fortæller han om deres samvær på Jelling Seminarium, da de meldte sig frivilligt til krigen i 1848.⁹⁾

Mange år senere omtaler han igen sin ungdomsven i en stor artikel, der blev trykt som føljeton i N. C. Roms folkeoplysende tidsskrift »Husvennen« 1894. Her fortælles om det fælles krigstog og om Kolds færden blandt kammeraterne.

Thyregod fortæller, at »Linds stiffader, kaptajn Rahr i Thim Mølle, havde besøgt sin stiftsøn og bragt ham en halv spege-

gås, og Lind, der ingenting holdt for godt til sine kære kammerater, gav spegegåsen til pris, og den blev pillet til de hvide ben«.

Han skriver videre: »Næste dag blev det mig befalet, at tage en mand med og rejse til Vejle efter proviant. Det syntes jeg meget godt om for mit eget vedkommende, men det var mig ikke behageligt at vælge min medfølger; thi det ville enhver være. At få en køretur til Vejle, leve godt der og sove i en god seng var jo også tillokkende for folk, der i mange nætter havde sovet i halm eller på den bare jord og nu i et par døgn tid havde sultet. Jeg valgte imidlertid Lind, og da han var afholdt af alle, vakte det ikke nogen misfornøjelse«.

Og han fortsætter: »Da jeg nu har haft lejlighed til at omtale Lind, skal jeg tillade mig at meddele noget mere om ham. Han var lille og spinkel og i det hele meget uanselig, hans gang var ubehjælpelig, næsten sidelæns, og han var heller ikke synderlig nem på hænderne og havde svært ved at lære geværgrebene. Men han havde jernvilje, og den gik altid, så vidt jeg ved, i god retning. Med det ubehjælpelige fodskifte måtte det være ham svært at marchere, og han var da heldigst stillet, når det gjaldt om at komme hurtigt frem; men han var udholdende som den bedste, og det var han, enten det var savn eller anstrengelse, det kom an på. At han gav den halve gås, han fik hjemmefra, til fælles bedste, var et udslag såvel af hans egen nøjsomhed som af hans deltagende og hjælpsomme sind.

Og som han var i krigen var han også på seminariet. Han var et meget godt hoved, men ved de mere udvortes færdigheder, såsom gymnastik, musik og skriv-

ning, var hans kejtethed ham i vejen, men han *vilde* tilegne sig dem og han nåede det, så han ved afgangseksamen fik karakteren udmærket duelig, uagtet han ingen karakter fik for sang.

Syngte kunne han ikke, men da han havde forladt seminariet besluttede han desuagtet, at han *vilde* lære at synge. Og han lærte det, sagtens ikke således, at han blev en udmærket sanger, men så at han et års tid efter vendte tilbage til seminariet og fik vidnesbyrd for, at han kunne forestå kirkesang.

Med sine fortrinlige evner, den stærke vilje derunder indbefattet, kunne han gjort sig håb om så fordelagtig stilling som seminarister har adgang til, men også i den retning var han nøjsom. Han blev lærer og kirkesanger i Råsted, et par mil sydvest fra Holstebro og omtrent lige så langt nordøst fra hans barndomshjem i Thim Mølle. Embedet var reguleret til 334 rigsdaler, altså af de meget små, men han fik ikke, søgte vist heller ikke noget bedre.

Ved sit giftermål kom han i besiddelse af en liden og ringe gård i »Snærpe«, der boede han og han sagde for spøg: »Folk ved nok, at byen hedder Snærpe, men de ved ikke, hvor den snærper hen, men det ved jeg, for den snærper sammen om mig«. Han lagde sig dog nok penge op, hvor meget det end snærpede.

Han blev ingen gammel mand, og hans død havde en særegen foranledning. Det var nemlig i november 1872, at de skulle slagte et svin, og han var selv med til at skrabe børsterne af dyret, men da hændte det, hvad der kunne ske for et mindre kejtet menneske, at kniven smuttede fra ham og gav ham et snit, der vel syntes ubetydeligt, men ved blodforgift-

ning, kadavergift eller hvad det hedder, havde snittet hans død tilføje inden få dage«.

Knud Peter Linds enke giftede sig senere med landmand Christian Andersen. Da hun døde få år senere, giftede han sig igen, således at hendes børn af første ægteskab fik både stedfar og stedmor.

BARNEPIGEN FULGTE MED TIL DET NYE KALD

En af disse var Caroline Frederikke Vilhelmine Lind, der var født 12. januar 1866. Hun kom som ung i tjeneste hos pastor Jens Peter Møller i Nr. Felding og Tvis syd for Holstebro. Da præstefamilien i 1883 flyttede til Sejling-Sinding nord for Silkeborg, fulgte Vilhelmine med. Hun var bl.a. barnepige for præstens børn – der blev efterhånden en flok på 10.

Pastor Møller var »en af de gode, gamle grundtvigianere«, og han passede ualmindelig godt ind i sine nye sogne.

Vækkelsen var begyndt meget tidligt i Sinding og Sejling, ledet af to selvstændige og fremtrædende lægmænd Jeppe Johansen (1789-1848) og Andreas Nielsen Ravn (1821-1898). Larsen Skræppenborg besøgte egnen på sine rejser og blev stærkt påvirket af Jeppe Johansen. En række betydelige grundtvigske præster virkede senere her. Også C. Hostrup fik som præst i Silkeborg 1855-1862 stor betydning for egnens rige kulturelle og åndelige liv.

Vilhelmine Lind sluttede sig til den grundtvigske bevægelse. Efter et højskoleophold hos Jens Nørregaard på Testrup Folkehøjskole giftede hun sig 1888 med landmand Anton Østergaard i Sejling (1861-1936). I ægteskabet var der 10

børn. En af sønnerne, Christian Østergaard, blev senere lærer på Kolds gamle friskole i Dalby.

Vilhelmine Lind omtales som »en meget begavet kvinde og dertil et fint og kultiveret menneske. Det var ikke almindeligt, at kvinder dengang fik offentlige tillidshverv. Det var tilfældet for hendes vedkommende« (i skolekommissionen). Vilhelmine Lind døde 21. november 1946.

Danmarks og de enkelte egenes kulturhistorie kan skildres som en beretning om de store og indflydelsesrige personligheters handlinger og det præg, de satte på deres samtid og i visse tilfælde også på eftertiden. Den kan også skildres som de mange anonymes fælles indsats, som de enkelte samfundsgruppers indbyrdes relationer.

Her har vi valgt at beskrive et udvalg af indbyrdes beslægtede personer, som præget af deres samtid hver især fik mulighed for lokalt at øve deres individuelle indsats. Præster og degne havde i de tider en stærkere position i sognet, end tilfældet er i dag. Deres menneskelige egenskaber på godt og ondt bestemte, hvilket eftermæle omgivelserne gav dem. Ikke

mindst har de små kuriøse anekdoter vakt morskab, både i samtiden og i de følgende slægtled.

Men skildret i sammenhæng viser disse personers indsats, hvorledes de åndelige strømninger fra Grundtvig, Kold og andre gennem familiesammenhænge og mere eller mindre tilfældige møder mellem mennesker kunne brede sig ud gennem sognene og overføres fra generation til generation.

NOTER:

- 1) Om pastor Krarups bibliotek se F. K. Erlang: En gammel vestjydsk Folkebogsamling og dens Mænd i Hardsyssels Aarbog 1908, s. 87-104.
- 2) Rudolf Volf: En gammel præsts livserindringer, s. 14.
- 3) Jørgen Falk Rønne: I sol og blæst 1936, s. 42.
- 4) Holger Begtrup: Livserindringer, s. 122.
- 5) Rudolf Volf: En gammel præsts livserindringer, s. 55.
- 6) Om Råsted og Ulfborg skoler se Ejnar Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie, s. 157, 265 og 274, og Hilsen fra Aspel-kredsen nr. 33 og 34, 1976 (dupliserede hæfter).
- 7) Om H. C. Andersens besøg se breve fra Hans Christian Andersen, udgivet af Bille og Bøgh, 1878.
- 8) Jelling seminarister i krigsåret 1848-49. Ungdomsminder af C. A. Thyregård i »Husvennen«, nr. 40-48, 1894.

Bent Østergaard
Lærer og forfatter
Rundvangen 6
2605 Brøndby
Født 1935

Af forfatterskabet: »Avedøre – en landsby vest for København« og »Indvandrerne danmarkshistorie«.

Niels Vendelbos signet på marken ved Østerlund i Idom

Af Jørgen Mejdahl

Brugen af segl som en persons mærke er ældgammel. Allerede hos assyrerne og babylonerne brugte man segl til stadfæstelse af dokumenter. Det var cylindriske sten, hvori man indgravede figurer i negativ, ofte helt kunstfærdigt udførte scener fra landets mytiske historie, samt nogle omvendte skriftegn i kileskrift. Når så cylinderen blev rullet hen over en fugtig lertavle, fik man et smukt aftryk, som man brugte til bekræftelse på dokumenter.

Hos grækerne blev det fra det 5. århundrede før Kristus almindeligt at anbringe seglstenen i en fingerring, og denne praktiske sædvane holder sig gennem hele den klassiske oldtid og et stykke ind i Middelalderen.

Segl hedder på græsk *sfragis* og på latin *sigillum*, hvoraf dannes diminutivet *sigillum*, som betyder 'lille segl'. Omkring år 1000 bliver seglene større. Stemplet kan ikke mere bæres på fingeren. I stedet for ringen anbringes en ophøjet kam på bagsiden af seglet, stor nok til at seglet kan holdes med tommel- og pegefinger, og øverst i kammen anbringes en øsken, beregnet til en bærekæde, så ejeren kan bære sit segl i en kæde om halsen.

Middelalderen er seglens blom-

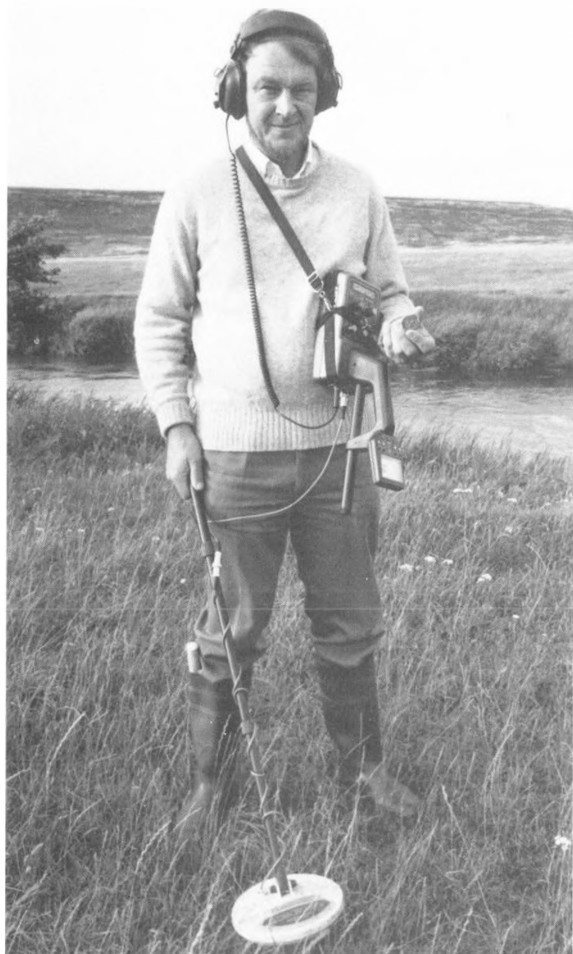
stringstid. Et sigillum bliver Middelalderen igennem det egentlige ægthedsmærke for dokumenters gyldighed. I den ældre Middelalder var det næsten kun kongerne, der brugte segl, men senere begyndte også borgere og bønder at føre et segl med sig. Seglets betydning som ægthedsmærke gjorde, at man omhyggeligt vågede over seglstemplet, som ved ejerens død enten blev sønderbrudt eller nedlagt med ham i graven. Bortkom et seglstempel, måtte det lyses magtesløst på tinge.

Et sådant middelalderligt seglstempel blev fundet i efteråret 1985 på en mark ved Østerlund i Idom nær Storåen af as-surandør Skovbjerg Eg, som er en ivrig amatør-arkæolog. Egentlig var det en tilfældighed, der bragte fundet for dagen.

Om fundet fortæller Skovbjerg Eg:

– Egentlig var det min datter Birgits skyld. Da vi havde spist frokost, foreslog hun, at vi tog ud at fiske. Vejret var fint, så vi kørte ud til Jens Brødbæk i Østerlund, hvis marker går ned til Storåen. Jeg tog min metaldetektor med, og tanken var, at mens hun fiskede, kunne jeg gå lidt omkring med metaldetektoren på marken og langs åen.

– Vel ankommet sætter Birgit straks kurs mod den bedste fiskeplads, mens jeg

Skovbjerg Eg med det fundne Niels Vendelbo-signet i hånden efteråret 1985. Skovbjerg Eg er blandt de metaldetektorfolk, som rykke i marken på Nationalmuseets ønske.

starter min søgen oppe ved vejen og langsomt bevæger mig ned mod åen. Da vi mødes igen, er hendes fangst betydelig større end min: nogle skaller og en hork, som vil glæde vore sultne katte, havde hun fået på krogen. Jeg havde ingenting 'fanget'. Et smut frem og tilbage langs åen gav heller ikke noget. Så hellere prøve med Birgits fiskestang. Det gav tre

skaller. Jeg beslutter mig til at hente en pakke cigaretter oppe i bilen. Tager detektoren med. 20 meter fra åbredden kommer der et udslag på detektoren, som fortæller, at her ligger et stykke metal. Snart stod jeg med signetet i hånden.

Straks efter fundet indsendte Skovbjerg Eg signetet til Nationalmuseet, hvor det nu befinder sig. Det er et stykke

danefæ, og Skovbjerg Eg har foruden megen anerkendelse modtaget en danefæ-godtgørelse.

SLÆGTEN VENDELBO

Signetet – eller seglstampen, som Rigsarkivet foretrækker at kalde det – er af bronze. Det vejer 19.43 gram og er forsynet med en kam og en øsken på bagsiden. Signetets forside er cirkelrundt med en hjelmtegn, der foroven flankeres af 2 ansigter i strålekrans. Omskriften er: S' NICHOLAI WELNÆBO, hvor S'et står for SIGILLUM, altså: Niels Vendelbos segl.

På Rigsarkivet i København er man ikke i tvivl om, at signetet må have tilhørt et medlem af den adelige slægt Vendelbo, hvis hjemstavn – som navnet antyder – skal søges i Vendsyssel, men som også er knyttet til øen Fur, til Himmersyssel i Rinds Herred, til Randers og – til Nr. Vosborg.

Ganske vist er hjelmmerket i signetet ikke det, man normalt forbinder med Vendelbo-slægten, som i sit skjold fører et hoved af en neger i profil på et sølvfelt, og som på hjelmen har en bredskygget sort hat med røde bånd. Men Vendelbonavnet på signetet er stavet WELNÆBO, og denne stavemåde findes ofte i forbindelse med en af de navnkundigste Vendelbo'er, nemlig Peder Vendelbo = Petrus Welnæbo.

KONGENS MARSKAL OG DROST

Peter Vendelbo var i 1317 Christoffer den Andens marskal, og da Christoffer blev konge af Danmark, sendte han Peder Vendelbo til Bornholm for at bekæmpe den oprørske forgænger i embe-

det, Ludvig Albertsen Eberstein, der havde sat sig fast på Hammershus. I 1325 lykkedes det Peder Vendelbo at indtage Hammershus, men da Christoffer den Anden året efter blev fordrevet, mistede Peder Vendelbo sit embede som »Danker kongens Marskalk«. Han må alligevel have forstået at udnytte situationen, for i 1328 har han sæde i den unge drengertug Valdemars råd, den Valdemar, som grev Gert gjorde til konge af Danmark, mens han selv var landets faktiske administrator og rigsforsøger. I 1329 genvinder Christoffer kongemagten, og Peder Vendelbo bliver så dennes drost, og minsandten om ikke han efter den urolige tid, da stort set hele Danmark var pantsat til de tyske grever, påny indtager en højt betroet stilling hos kong Valdemar Atterdag som dennes drost.

Ikke alene havde Peder Vendelbo indflydelse. Han erhvervede også en del ejendomme i Gjerlev Herred ved Mariae Fjord, i Hellum Herred i Himmerland, i Gjerm Herred mellem Silkeborg og Viborg, i Middelsum Herred øst for Viborg og i Fjends Herred mellem Viborg og Skive.

Denne Peder Vendelbo havde muligvis en søn, som hed Niels Vendelbo – altså det navn, som står på signetet: Nicholai Welnæbo. Genealogen og heraldikeren Anders Thiset (1850-1917), som hele sit liv beskæftigede sig med den danske adels personalhistorie og heraldik, og som i 1884 sammen med H. R. Hiort Lorenzen påbegyndte udgivelsen af Danmarks Adels Aarbog, har udarbejdet en genealogisk opstilling over Vendelbo-slægten. I denne opstilling, som findes i Thisets efterladte skrifter i Rigsarkivet i København, optræder en Hr. Niels Ven-

Niels Vendelbo-signetet.

delbo til Grauballegaard og Vosborg. Desværre har Anders Thiset ikke noteret andre oplysninger om Niels Vendelbo, end at han var marsk som sin far, og at han i sit andet ægteskab var gift med Kirsten Nielsdatter Bugge. En af Niels Vendelbos sønner var – stadig ifølge Thiset – Christiern Vendelbo til Vosborg, Støvringgaard, Trudsholm, Ørum, Søborg, Kartorp, Brønnum, Fjeldeshus, Lundegaard, Lundholm. Christiern Vendelbo var desuden en tid lensmand på Skanderborg. Han dør i 1399. Af hans børn var datteren Ingeborg gift med Predbjørn Podebusk til Vosborg.

ALDRIG EKSISTERET?

Med Anders Thisets stamtavle over Vendelboslægten er det nærliggende at antage, at det fundne Nicholai Welnæbo-signet har tilhørt den Niels Vendelbo, som

skriver sig blandt andet til Vosborg. Tidsmæssigt passer det også. Rigsarkivet har nemlig vurderet signetets hjelmmærke og mener, at signetet stammer fra første halvdel af 1300-tallet, altså Christoffer den Andens, grev Gerts og Valdemar Atterdags tid. Signetets hjelm er en såkaldt tøndehjelm, som var almindelig på denne tid. Punkterne forneden på hjelmen skal formentlig antyde det hjelmovertræk, som er karakteristisk for tiden omkring 1330'erne, da det gik hedest til mellem Grev Gert og Christoffer den Anden.

Nu er der blot den hage ved det, at senere genealoger har hævdet, at Anders Thiset tager fejl. Der har aldrig eksisteret nogen Niels Vendelbo, skriver J. V. Teisen og Louise Bobé i Danmarks Adels Aarbog 1935. Anders Thisets opstilling af Vendelbo-slægten i hans efterladte

samlinger hører til hans ældste optegnelser, siger de, og Anders Thiset ville utvivlsomt have berigtiget denne stamtafle på adskillige punkter, hvis han havde nået at udgive den. De mener, at Anders Thiset har forvekslet den påståede Niels Vendelbo fra 1300-tallet med en langt senere kancelliråd Niels Vendelbo, der levede omkring år 1700, og som var ejer af Grauballegaard. I Adelsårbogen 1936 anføres således Christiern Vendelbo som søn og ikke som sønnesøn af Peder Vendelbo. Altså ingen Niels Vendelbo mellem de to.

Er der i herregården Nørre Vosborgs historie en Niels Vendelbo? Lærer P. Storgaard Pedersen udgav i 1900 bogen »Ulfborg Herred«. Heri fortæller han, at Niels Bugge til Hald og Nørre Vosborg i sit første ægteskab havde to døtre, Kirsten og Ellen, som var gift med henholdsvis Niels og Christen Vendelbo. De to Vendelboers indbyrdes slægtsforhold kommer Storgaard Pedersen ikke ind på; det er Bugge-slægten, som interesserer ham. I sit andet ægteskab var Niels Bugge til Hald og Nørre Vosborg gift med Ingeborg Pedersdatter Vendelbo, datter af drosten Peder Vendelbo. Efter Niels Bugges død skal hun skifte med børnene, både hendes egne og hendes mands børn fra 1. ægteskab. Ved dette skifte overgår Nørre Vosborg til Kirsten Nielsdatter Bugge, der er gift med Niels Vendelbo, og efter dem tilfalder Nørre Vosborg søsteren Ellen Nielsdatter Bugge, gift med Christen Vendelbo.

Sammenholder vi dette med Anders Thisets oplysninger om Vendelbo-slægten, betyder det, at det er far og søn, Niels Vendelbo og Christen Vendelbo, der gifter sig med Niels Bugges to døtre

fra første ægteskab, og at Niels Bugge i sit andet ægteskab gifter sig med sin ene svigersøns søster, som er den anden svigersøns faster. Ja, det er ret indviklet, men det er adelige ægteskaber meget ofte.

Oplysningerne om, at Niels Vendelbo ved ægteskab har været knyttet til Nørre Vosborg, genfinder vi i Alfred Kaaes bog »Ulfborg«, såvel i 1. som i 2. bind fra 1952 og 1956, samt i Jens E. Olesens »Skærum og Nr. Vosborg« fra 1984. Sidstnævnte er dog forsigtigere end forgængerne. Jens E. Olesen lader det blive ved formodningerne og tilføjer, at ejerforholdet er uklart.

Fundet af dette signet viser, at der har eksisteret en Niels Vendelbo i 1300-tallet. Er det den Niels Vendelbo, som ved ægteskab var knyttet til Nørre Vosborg? Og hvad laver hans signet på en pløjemark i Idom godt to mil fra Nørre Vosborg ved den sydlige bred af Storåen? Se, det melder historien ikke noget om.

KILDER

Anders Thisets optegnelser vedr. Vendelbo-slægten, Rigsarkivet.

Dansk Adels Aarbog, bd. II, 1935.

Salmonsens Konversationsleksikon.

P. Storgaard Pedersen: Ulfborg herred, 1906.

Alfred Kaae: Ulfborg, 1952 og 1956.

Jens E. Olesen: Skærum og Nørre Vosborg, 1984.

Nationalmuseets og Rigsarkivets rapporter om signetet, 1985.

Jørgen Mejdahl
studielektor
Nibsbjergvej 10
7500 Holstebro
Født 1933 på Frederiksberg

Thomas Bruhn på Rybjerg

Portræt af en grundtvigsk patriark

Af Børge L. Barløse

Ejeren af herregården Rybjerg i Velling sogn ved midten af forrige århundrede, den sønderjysk fødte Thomas Bruhn, har fået et hæderfuldt eftermæle. I vor tid er dette kommet til udtryk i en kronik i Flensborg Avis 7.8.1951 og senest i den bredt anlagte »Velling sogn ved Ringkøbing fjord« (1. bind 1984), der sammenfatter betydningsfulde træk til forståelse af den rolle, Rybjerg kom til at spille som et af centrene for den grundtvigske vækkelse i Vestjylland.

Det er dog muligt at uddybe det således overleverede billede ved at inddrage materiale, som ikke hidtil har været benyttet. De følgende sider tager sigte herpå, idet der tillige er tilstræbt en større præcision i de personalhistoriske angivelser end den, man tidligere i vid udstrækning har ladet sig nøje med.

Thomas Bruhn er født 15.8.1801 i en ejendom ved Søndertorv i Flensborg. Faderen, købmand Joh. Ernst Bruhn, der var fattigforstander og officer i borgervæbningen, og hvis slægt stammede fra Munkvolstrup, Oversø sogn, var to gange gift, sidst med Maria Prehn fra Tønder, som blev moder til Thomas Bruhn.¹⁾

Drengen havde endnu ikke nået skels år og alder, da begge forældrene døde –

moderen 1807 og faderen et år senere. Han fik derefter sit andet hjem hos præstefamilien Brinckmann i Stenbjerg, og efter konfirmationen fik han plads hos bønder i det nordlige Angel, først i Sørup Skovby, siden på Sønderupgård i Adelby sogn. Derfra kom han i 1822 til Hvolgård ved Horsens, der ejedes af Fr. Breckling.²⁾ Efter en fem-årig tjeneste her var hans erfaring som praktisk landmand tilstrækkelig til, at han kunne tænke på at anskaffe sig egen bedrift.

En dag i 1827 red han over til vestkysten for at bese en større landejendom, der var udbudt til salg. En mils vej syd for Ringkøbing fik han imidlertid øje på gården Rybjerg ved Velling, og da han hørte, at den også skulle sælges, blev det den, der stjal billedet. Forhandlingerne med den daværende ejer, agent Laur. Buch i Ringkøbing, førte til enighed, og den 12. august fik Bruhn skøde på den gamle gård, hvis historie kan føres helt tilbage til 1400-tallet. Han overtog den i 1828, og som naturligt var, fik han nu af og til ærinde i Ringkøbing. Her mødte han sin tilkommende, Conradine Schönaue, en proprietærdatter fra Kjølbjerg i Thy. De forlovede sig i 1829 og holdt bryllup den 6. november samme år.³⁾

Thomas Bruhn.

Rybjerg, som blev deres hjem i mere end et halvt århundrede, havde en stor og meget attraktiv have; men jorderne var stærkt forsømte. I de to meget våde somre 1829 og 1830 holdt det f.eks. hårdt at få avlen bjerget; men Bruhn viste sig opgaven voksen og slog hurtigt sit navn fast som en kyndig og driftig landøkonom. I 1844 var han med til at grundlægge Sparekassen for Ringkøbing og omegn, og omtrent samtidig blev han udpeget til medlem af en landvæsenskommission for enklaverne syd for Ribe. Hans indsats her var medvirkende til, at han i 1854 blev valgt som landstingsmand for 11. kreds.⁴⁾ Han følte sig dog ikke stærkt tiltrukket af den politiske virksomhed og sad kun som medlem af Landstinget i godt fire år.

I 1830 blev pastor C. F. Hassenfeldt kaldet til sognepræst i Velling. Da han

ikke umiddelbart kunne tage bolig i præstegården, trådte Bruhn hjælpende til, idet han indbød præsteparret til at tage ophold på Rybjerg. Det blev den ydre anledning til det nære forhold, der i en lang årrække bestod mellem de to familier, og som fik venskabs karakter, da det viste sig, at ægteparret Bruhn i stedse højere grad følte sig i harmoni med Hassenfeldts holdning og forkyndelse. I 1837 blev Vilh. Birkedal kateket i Ringkøbing. Også han og vennen C. C. Østergaard i Sdr. Felding blev velsete gæster på Rybjerg.⁵⁾ En iagttagelse nært kendskab til, hvad der rørte sig inden for murene, var den åndsbeslægtede lærer L. Mouridsen, der fra 1865 beklædte degneembedet i Velling. Han har yderligere henvist til Birkedals efterfølger i Ringkøbing, H. M. Svendsen, og fortæller, at Svendsens forkærlighed for de bibelhistoriske sange, vel ikke mindst Grundtvigs, forplantede sig til den Bruhnske familie.⁶⁾

Som den sidste i rækken af præstevener må nævnes H. Bech i nabosognet Sdr. Lem-Ølstrup. Han kom fra Stenbjerg i Angel, den by, som Thomas Bruhn kendte fra tidligere, og det var vist nok på Bruhns foranledning, at han søgte embede på Ringkøbingegnen. Bechs hustru har senere karakteriseret hjemmet i Rybjerg således: »Det er nogle herlige mennesker, både de gamle og de unge, som alle er smukke, flinke og troende. Der går en frisk ånd gennem det hele der, og så er der... en storslået og ædel simpelhed i det hele hus«. ⁷⁾

Man har talt om »den sangkære familie på Rybjerg«, og vist er det, at Conradine Bruhn havde en køn og kraftig stemme. Pastor Bechs søn husker, hvordan gamle og unge om aftenen kunne sidde på den

store stentrappe under lindetræernes mørke kroner og synge af hjertens lyst.⁸⁾

Når de her nævnte præster fandt sig så godt til rette på Rybjerg, er forklaringen nok den, at de hos Bruhns fandt et stærkt trosliv og en levende åndelig sans for tidens spørgsmål. Bruhns egen holdning i så henseende fremgår bl.a. af de få breve, der er bevaret fra hans senere år, og som gengives nedenfor, og hustruen har uden al tvivl spillet en større rolle end som så. Hun havde ligesom sin ægtefælle tilbragt nogle år af sin barndom i et præstegårdsmiljø – først i Hjørdemål, siden i Snedsted – og var blevet uddannet på et pigeinstitut i Aalborg. Her mødte hun bl.a. Dorthea Svenningsen, der senere blev gift med Anders Stephansen på Hindholm, og knyttede et livsvarigt venskab med præstedatteren Mariane Sørensen. Som ung pige deltog hun i husførelsen i sit hjem på Kjølbjerg og kom derfra som medhjælpende husholderske til agent Buch i Ringkøbing, hvor skæbnen, som vi har set, indhentede hende i skikkelse af den unge gårdejer Thomas Bruhn. Man har påpeget, at Conradine Bruhn trods sine svage øjne var en stor blomsterelsker, og at hun i udpræget grad var slægtsbevidst.⁹⁾

Til oplæring af sin store børneflokk holdt Bruhn som så mange af datidens jordrotter huslærer. Som sådan antoges i 1846 den unge seminarist Anders Poulsen Dal, der blev kendt som Christen Kolds nære ven og medarbejder og siden som forstander for Galtrup højskole på Mors.¹⁰⁾ Med ham blev også Kold selv draget ind i den kreds af personligheder, som fik afgørende betydning for Bruhn og hans hustru.

Et års tid efter at Poulsen Dal var kommet til Rybjerg, aflagde han besøg hos pastor Hassenfeldt, der i 1841 havde fået embede på Holmsland. Her traf han Christen Kold, som netop var vendt hjem fra sin rejse til Smyrna, og som nu skulle være huslærer for Hassenfeldts børn. De to havde fælles baggrund, idet de begge var elever fra Snedsted seminarium, og da de nu kom til at virke i samme egn, besøgte de ofte hinanden i fritiden. Når Kold kom til Rybjerg, gav han ofte stødet til indholdsrige samtaler. Det kunne da hælde, fortælles det, at Thomas Bruhn ud på aftenen kørte træet. Han satte sig så undertiden hen i et hjørne af dagligstuen og »lod de andre snakke«.¹¹⁾

De to huslæreres fælles indstilling til skolespørgsmål og i særdeleshed deres modvilje mod udenadslæsning og undervisning i den kristelige børnelærdom fandt snart gehør hos Bruhns. Man havde allerede fortrængt Balles lærebog og i stedet anskaffet en lærebog udgivet af Jørgen Victor Bloch, og da Bruhn en dag kom under vej med, at børnene læste dansk grammatik efter en lille bog, som Poulsen Dal havde anskaffet i Ringkøbing, kastede han impulsivt bogen på gulvet og nedlagde forbud mod dens anvendelse.¹²⁾

Ved treårskrigen udbrød i marts 1848 kom sindene også på Rybjerg i stærk bevægelse. Da man i Velling fæstede lid til rygter om, at de udbrudte Rendsborgslaver var trængt helt frem til Skjern-åen, sendte Thomas Bruhn kone og børn i sikkerhed til Ringkøbing, mens han selv fordelte de forhåndenværende våben mellem gårdens folk. Poulsen Dal blev udstyret med en jagtbøsse og meldte sig til den landstorm, som Hassenfeldts aflø-

Rybjerg. Artiklens forfatter har sin stavemåde fra Traps Danmark og Dansk Stednavneleksikon.

ser som præst i Velling, P. Tang, ivrigt søgte at stille på benene. Også Kold var blandt de frivillige, idet Hassenfeldt havde udfoldet lignende bestræbelser ovre i sit sogn. Efter at have prøvet deres skydevåben ved den store lade på Rybjerg, tog de to venner skridtet fuldt ud og begav sig til Vejle for at slutte sig til andre ligesindede der.¹³⁾

Da de om efteråret blev hjemsendt uden at have været i ilden, fulgtes de ad til Rybjerg, og da gården kom til syne, antydede Kold efter en spontan glædesytring fra vennen, at det nok var udsigten til at spise den kendte nadver med surgrød (byggerød med kærnemælk), der satte humøret op. Fra Rybjerg blev Povlsen Dal i 1849 efter ansøgning forflyttet til et andenlærerembede i Vendsyssel, og Kolds huslærergerning blev ligeledes afbrudt, idet pastor Hassenfeldt i mellemtiden havde forladt Holmsland. Som bekendt fik Kold i stedet ansættelse hos

Vilh. Birkedal i Ryslinge. Da han i 1851 tog skridt til at oprette sin første højskole der, blev venskabet med familien på Rybjerg ham en uundværlig støtte. Tre af Thomas Bruhns sønner var blandt de første elever. Den enes stilebog fra Ryslingetiden er i dag en kilde af rang, medens broderen citeres for en udtalelse om, at udbyttet af Kolds foredrag for hans vedkommende var ret ringe, hvorimod oplæsningen af Oehlenschlägers digterværker betog ham stærkt.¹⁴⁾

Uanset, hvad det unge menneske fik ud af undervisningen, der næppe endnu havde fundet sin form, stod Bruhn trofast ved Kolds side i disse år. Han var således blandt dem, der i 1855 påtegnede Kolds ansøgning til kultusministeriet om tilskud til skolen i Dalby.¹⁵⁾

Vi har set, hvordan Thomas Bruhn i 1848 optrådte som ivrig dansk patriot, helt solidarisk med den spontane forsvarsvilje, der blev fremkaldt af truslen

syd fra. Dette er så meget mere bemærkelsesværdigt, som i hvert fald to af hans søskende, bosat i Haderslev, havde deres sympati hos modparten, den slesvig-holstenske oprørsbevægelse. Det var søstrene *Frederikke* (1799-1874), gift med advokat O. Kier, og *Ernestine* (1803-77), der havde ægtet apoteker Hans Heinr. Hansen.¹⁶⁾ Vi ser således grænselandets århundredgamle spændingsmønster afspejlet inden for slægten. Hvilke faktorer, der har været udslagsgivende i Thomas Bruhns tilfælde og – med et moderne udtryk – integreret ham i dansk folkeliv, undrager sig vor erkendelse; men vi ved, at han i 1843 var blandt deltagerne i det første store møde på Skamlingsbanken.¹⁷⁾ Måske går der en lige linje fra fyrrernes store tilkendegivelser til de møder og sammenkomster, der fandt sted på Rybjerg, efter at Bruhn havde passeret sit livs middagshøjde.

Det første arrangement af den art fandt sted i 1867 med Birkedal og H. Sveistrup som ordførere. I 1870 var haven på Rybjerg rammen om en grundlovsfest, og et par år senere, i august 1872, indbød man til, hvad der betegnes som et folkeligt vennemøde.¹⁸⁾ Det absolutte højdepunkt blev dog sønderjydernes besøg i Vestjylland i juni 1884.

Det kom i stand efter et forberedende møde i Tarm året før. Som resultat af dette blev der udsendt indbydelse med 67 underskrifter, og i Sønderjylland blev der nedsat en komité på 6, måske 7 fremtrædende personligheder til at organisere den store fællesrejse, som talte et par tusinde deltagere. Under besøget var to prominente nordslesvigere, Fr. Høyberg, Visby, og Hans Aa. Knudsen, Trøjborg, indkvarteret på Rybjerg, og ved det fri-

luftsmøde, som blev holdt søndag d. 8. juni, bød Bruhn velkommen. En passus i referatet har føjet et varmt menneskeligt træk til billedet af den gamle storbonde:

»Thomas Bruhn begyndte festen med et hjerteligt varmt velkommen til sønderjyderne. Han havde aldrig – sagde han med bevæget røst – været så glad ved denne have som netop nu, da han modtog så mange kære gæster fra Sønderjylland, og dog havde han i de over 60 år, han havde boet på Rybjerg, haft mange glade dage i denne have«. Blandt talerne ved denne lejlighed var højskoleforstander Ludv. Schrøder, Askov, og den aldrende digterpræst J. C. Hostrup.¹⁹⁾

Vi har her fulgt Thomas Bruhn fra barneårene i Flensborg til hans livsaften ved Ringkøbing fjord. Hvor stærkt de politiske og folkelige anliggender lå ham på sinde i hans seneste år, fremgår af de fire breve til N. J. Termansen, der er bevaret for eftertiden.²⁰⁾ Da brevene ikke tidligere synes at have været påagtet, meddeles de her in extenso, dog med normaliseret retskrivning. Bekendtskabet med Termansen – den kendte grundtvigianer, i hvem man i samtiden så »Danmarks lærdeste bonde« – stammer rimeligvis tilbage til den tid, hvor de begge var medlemmer af rigsdagen (T. i Folkettinget, Bruhn som nævnt i Landstinget). I kirkelig henseende stod de jo afgjort hinanden nær, begge var således stærkt påvirket af Vilh. Birkedal. Her kommer nu Bruhn selv til orde:

1.

Rybjerg, den 6. februar 1870

Kære br. Termansen

Nylig bragte jeg min datter Frederikke et lykønskingsbrev fra hovedstaden, hvori

I 1879 kunne Thomas og Conradine Bruhn fejre deres guldbrillup. Her ses de omgivet af deres sønner og døtre, nemlig fra »kl. 7« og højre om med uret: Frederikke, Arent, Christiane, Wilhelmine, Thora (lige over forældrene), Georg, Nicolaj, Otto, Ernst og Viggo. (Foto i privateje).

også De har tilføjet nogle linjer, der slutter med en hilsen til mig, der nærmest har givet mig anledning til at sende Dem disse linjer; men egentlig er det det af Dem i Folkebladet indrykkede stykke af Scharling, jeg ville omtale, og bringe Dem min tak, fordi De har bragt det frem for lyset, at det kan stå og skinne som staden på bjerget. Scharling kender jeg ikke videre, men det skal forundre mig om mænd som Martensen og Clausen vil sige ja og amen til dette overmål af snavs.²¹⁾

Dernæst ønskede jeg nok at vide Deres mening angående biskop Monrads drømmerier.²²⁾ Her kan man, synes mig, ret anvende de ord »Hvad Vorherre har skjult for de vise og kloge, det har han åbenbaret for de umyndige«. Ved Monrads overmål af visdom og verdensklogskab synes han i dette stykke aldeles at mangle tro; for min indskrænkede forstand synes mig, det står klart, at netop krigen og al den nød og tab og al den gram, tyskerne har bragt os, har netop synlig styrket danskheden og fremmet den i høj grad. Den Vorherre elsker, den tugter han, ikke for at dræbe, men for at vække livet. Så meget har Monrad måske udrettet for mange, at det er dem klart alt beror på, at det danske folk vågner, ikke som et lyn, der farer ud og slukkes igen, men som en stille ild, der gennemtrænger hele folket og varmer alle folks hjerter. En sådan stille ild er virkelig kommet i live trindt omkring i landet, nu gælder det at nære og styrke det. Men det er jo Vorherre, der råder for at det lykkelig kan finde indgang i hjerterne. Det er forunderlig at lægge mærke til, hvorledes venner og modstandere virker, de sidste uvilkårlig, til denne sags fremme. Smeden

slår vand på kullene, når jernet ret skal varmes stærkt.

Det synes, at pietismen holder sans og kærlighed til fædrelandet tilbage selv hos ellers gudfrygtige folk, hvilket beviser, at de er kommet på afveje med deres kristendom.²³⁾ Jeg har her på gården en snedker, der er en stærk tilhænger af pietismen og lovpriser kolportørerne, han er virkelig en gudfrygtig og ærlig mand; men den fædrelandskærlighed er ham ubegribelig. Elske Gud, bede til ham og ydmyge sig for ham, se det er sagen. Jeg har forklaret ham, at vor kærlighed til Gud var nul, dersom vi ikke elskede vore brødre, den kunne være dårlig nok endda. Så mener han »blot han elsker Gud, så elsker han nok brødrene«. Jeg mener nu omvendt: først elsker jeg mine brødre og så kommer denne kærlighed af hjerte og er af den rette art, så kan jeg blive modtagelig for hin kærlighed, der stammer fra Gud, og selv kærligheden til mine brødre er jo en gave af Herren.

Frederikke hilser Dem og beder Dem at gæste vor egn til sommer og bringe en ledsager med. Dette ville jo også glæde os andre meget, og så ville vi se at få samlet en del af egnens folk enten her eller på et andet passende sted.²⁴⁾ Min kone er i denne tid hos vor søn Ernst på Dalagergård, hvor der er arriveret den anden søn.²⁵⁾ Mouridsen håber også at se Dem i vor egn til sommer.

*De hilses venligst
af Deres forbundne
Th. Bruhn*

Når De taler med pastor Bechs slægtninge så beder jeg at bringe dem min hjerteligste hilsen. Hvorledes kan den kære fru

Bech overvinde denne stærke kulde med en sådan blæst?

Frikke beder Dem at besørge indlagte brev, da dets adresse just ikke er fattelig for alle.

2.

Rybjerg, den 20. oktober 1883

Kære hr. Termansen

Hvad vil al den strid og uro, der jo i alle retninger synes at gribe menneskehjerterne og naturkræfterne dog føre til? Jeg havde ikke troet, at det skulle gå så vidt med vort kære fædreland som det nu synes at være gået. Hvor er sansen for alt ædelt, stort og godt dog blevet? Det synes jo, at en ond ånd aldeles har taget overhånd i Folketinget. Skal dette være en frugt af frihed, så er det en sørgelig frugt.²⁶⁾

Jeg har alle tider været en hader af partiuvæsenet, jeg har ikke kunnet finde mig i at jeg ved at fornægte sandheden og egen overbevisning kunne slutte mig til strømmen. Jammerlig og bedrøvet ser det jo for tiden ud; men der er dog én, der styrer menneskehjerterne og vil hjælpe den gode sæd frem, der dog i al stilhed er lagt i mange hjerter. Dette er mit håb og det er vist nu manges håb. Det er den ånd, der af vore gode herskaber udbreder sig over vort folk og vækker sansen for sandhed og kærlighed for alt ædelt, stort og godt. Det er så sjældent, at de der er besjælet af ånden for alt ædelt og for sandhed træder offentlig frem; men det er en stor trøst, at når de så træder op, da viser sandheden sig i kraft over løgnen; thi den har en mægtig beskytter. Det er jo et stort gode med oplysningen i vore skoler; men vækkelsen til det ædle, til kærlighed og sandhed er jo dog i alle til-

fælde hovedsagen. Vi er jo kun alt for tilbøjelige til at betragte madstræb som det vigtigste.

Jeg har følt trang til at udtale mig til Dem i dette, der ligger mig stærkt på hjerte, men bliver vist alt for vidtløftig. De vil nok undskylde mig. Vi lever her omtrent ved det gamle. Vi glæder os til den nye præst, vi nu daglig ventter.²⁷⁾ Han har jo et godt navn. Mouridsen er rask, og for nylig holdt han et foredrag i sin fødeegn. Jeg har i den senere tid ikke kunnet profitere af prædiken eller foredrag, da min dårlige hørelse har været ringere, nu synes det dog at bedres lidt, da jeg nu er over 82 år, så vil jeg vel ikke mere blive lydhørende. Det har glædet os meget, at F. Grundtvig er trådt op som præst i N. Amerika, gid faderens kraftige ånd må bo i ham.²⁸⁾

*Min kone hilser
Deres hengivne
Th. Bruhn*

3.

Rybjerg, d. 30. juli 1984

Kære Termansen

Det er vist ingen skuffelse, når det synes, at vi er kommet på en tid, da alle åndelige kræfter er kommet i bevægelse både de gode og de onde. Jeg er nu meget gammel og føler, at mine dage vel snart må være talt; men min interesse for mit fædreland har ikke aftaget, omendskønt min stærke tunghørhed tvinger mig at holde mine tanker for mig selv, for mange ting taber man jo under mine forhold interessen, da jeg egentlig kun ved hjælp af læsning kan følge med.

Det bedrøvelige partivæsen, der jo vel nu har nået højdepunktet ved rigsdagen, er jo i allerhøjeste grad at beklage. Talefri-

heden og skrivefriheden er jo nu udartet til frækhed. Hvad der for hver troende kristen og fædrelandsven er helligt, behandles i tale og skrift på det ublideste. Kort sagt, de onde spirer og kræfter er i frodig opkomst og udvikler sig, omend i stilhed, dog mer og mer.²⁹⁾

Således har sønderjydernes besøg i Vestjylland virket som en meget vederkvægende forårsregn på vore tørre hjerter, og tusinde slumrende spirer er vågnet op hos gamle og unge. Det var et højtideligt møde af åndsbeslægtede folk, et møde hvis velgørende oplivende virkning er uberegnelig. Sønderjydernes udholdenhed under deres hårde tryk spår sikkert om bedre tider. Den samme Gud, der styrede forholdene under den omtalte fest så gunstigt vil hjælpe fremdeles. Her tør man vist med sikkerhed sige »Jo stærkere tryk, jo snarere ende«.

Vi havde og glædet os til at se Dem imellem de venner; men det kunne vel ikke lade sig gøre for Dem; men vi vidste, at De i ånden følger med. Med megen glæde har jeg læst flere af Deres foredrag ved folkelige møder, og dette er da også en grund mer til at jeg følte trang til at bringe Dem med disse linjer min hjertelige tak.

Med oprigtigt venskab

Deres

Th. Bruhn

Min kone hilser venligt.

4.

Rybjerg, pinseaften 1887

Hr. branddirektør Termansen!

Kære ven!

I aftes bragte Mouridsen mig en hilsen fra Dem; idet jeg herved bringer Dem min tak vil jeg til gengæld bringe Dem

min hjertelige lykønskning i anledning af den herlige pinsefest. Gud give, at den må blive en sand pinsefest for os alle, særlig også for vort kære fædreland, hvor gemytterne særlig i anledning af den sig nærmende grundlovsdag på mange steder er i bevægelse. Mouridsen mente også, at De i ugen efter pinse ville besøge vor egn, og at De er villig til at holde et foredrag. Da De for tiden ikke længere er medlem af rigsdagen, så vil Deres udtalelser derfor ingenlunde have mindre betydning.³⁰⁾

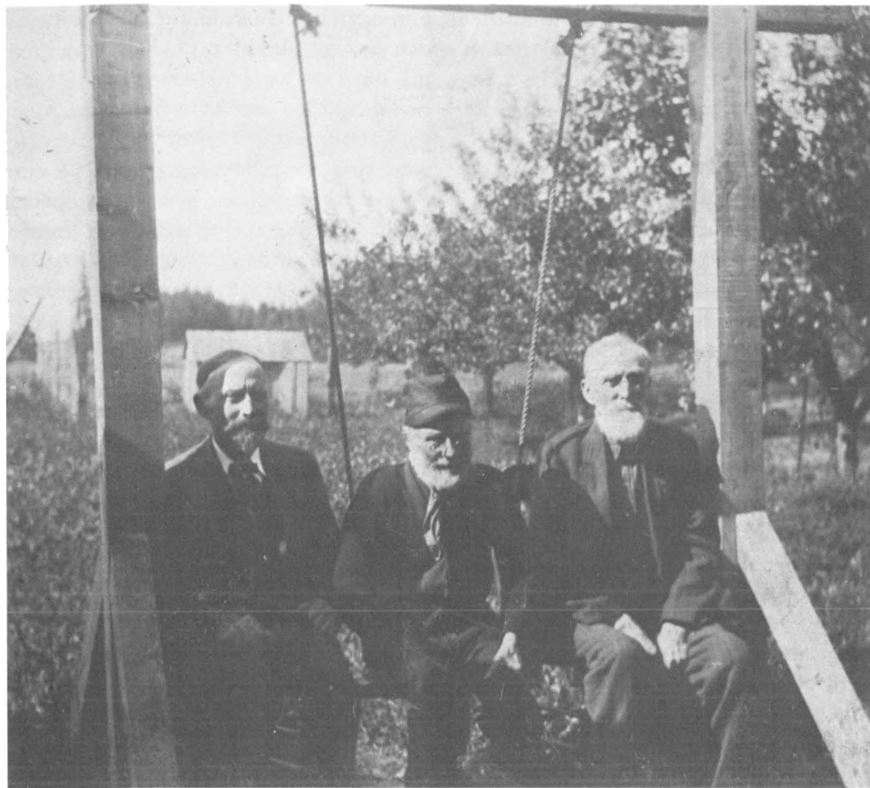
Jeg er jo nu meget gammel og næsten døv, og desuden har jeg i den senere tid været patient og er endnu ikke rask; men det er og bliver dog en hjertesag for mig at sandhed og sand kærlighed lader sin røst høre trindt omkring i landet. Det er jo en sand vederkvægelse at høre eller se i bladene den rene upartiske sandhed ren og klart udtales; men det er så sjældent. Dog, sandheden skal sejre!

Deres hengivne

Th. Bruhn

Efter at ørelidelsen var taget stærkt til, døde Thomas Bruhn 10.4.1889 og blev begravet på Velling kirkegård. Hustruen døde nogle år senere, i 1895. Den rige åndelige arv, de efterlod sig, bevarede sin livskraft langt ind i vort århundrede, hvilket en kort omtale af efterslægten vil vise.

Af ægteparrets børn valgte to sønner, Georg og Arent, at udvandre til Amerika. De forlod Danmark i 1860 og blev bosat først i staten Iowa, siden i Enumclaw, Washington, hvor begge døde i 1916. *Georg Bruhn* havde som sergent og regimentsskriver deltaget i den nordamerikanske borgerkrig.³¹⁾ To andre sønner

De tre brødre *Viggo, Arent og Georg Bruhn* fotograferet i *Enumclaw, USA*, i juni 1914. (Privateje).

blev holdt til bogen, men døde i en ung alder: *Otto Bruhn* († 1869) og *Nikolaj Bruhn* († 1875 som assistent på general-toldkontoret).³² Af døtrene blev de to gift med præster, nemlig *Vilhelmine Bruhn* († 1899 som enke efter pastor L. Gjerløff, Randlev-Bjerager) og den i brevene omtalte *Frederikke Bruhn* († 1886), der blev gift med provst H. S. Vilstrup i Borris.³³ En tredje datter, *Christiane Bruhn* værnedes pietetsfuldt om forældrenes minde, bl.a. ved at fortsætte de erindringer, moderen havde efterladt sig. Hun døde ugift

i 1902 på gården Skinbjerg i Dejbjerg sogn, der ejedes af hendes yngste, ligeledes ugifte broder *Viggo* († 1922).

Det blev sønnen *Ernst Bruhn* (1837-1919), der overtog driften af fædrengården. Også han blev en markant vestjysk bondeskikkelse. Vi har allerede mødt ham som en af Kolds allerførste lærlinge. Senere blev han elev på Rødding højskole. Han giftede sig med Birgitte Buch fra Holmsgård og blev derved svoger til den navnkundige sønderjyske høvding J. N. H. Skrumsager. Deres første hjem

Proprietær Ernst Bruhn, som overtog driften af fædrengården.

var Dalagergård i Borris, som Ernst Bruhn drev indtil han i 1874 flyttede hjem til Rybjerg.³⁴

Af den næste generation, der nu også er gået i graven, er der grund til at nævne to af Ernst Bruhns børn: sønnen *Johannes Bruhn* (1868-1940), der efter en uddannelse som skibsbygger blev direktør for det store norske søforsikringselskab Norske Veritas, og datteren *Karen Bruhn*, der som den sidst levende af sine søskende døde i Ringkøbing 1965, 92 år gammel.³⁵ Af Vilstrupperne fra Borris blev en søn præst (Thøger Vilstrup), medens datteren Thora blev gift med valgmenighedspræst Thorv. Knudsen, Ryslinge.

Med Ernst Bruhns yngste søn *Nikolaj Bruhn* († 1942), rykkede familiens tredje generation ind på gården; men i 1918 måtte han afhænde den til fremmede.

Ved dette ejerskifte sattes der altså punktum for et farverigt kapitel af Rybjergs historie.

NOTER:

- 1) Flensborg byarkiv, stamtavle 250 III.
- 2) V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, I.
- 3) Rybjergs godsarkiv, adkomst- og pantebreve, G 400-1, LA Vib.-Conradine Bruhn f. Schönaus Erindringer og optegnelser, 1916 (i det følgende citeret som ERINDR.). For dette afsnits vedkommende bygger fremstillingen på datteren Christiane Bruhn og sønnen Viggo Bruhns tilføjelser s. 32f. og 43.
- 4) J. J. Bøgner (red.): Ringkøbing og omegns sparekasse 1844-1944. – Fr. Barfod: Dansk rigsdagskalender 1856 og J. P. Jensen: Valgene til rigsdagen 1848-1915.
- 5) ERINDR., s. 38f. – Danskeren III, 1889-90, s. 50f.
- 6) Danskeren III, s. 52. Det drejer sig her om lærer Mouridsens udførlige nekrolog over Th. Bruhn.
- 7) Minder fra gamle grundtvigske hjem III, 1923, s. 91f.
- 8) Sst., s. 92.
- 9) ERINDR., s. 19-23 og 32.
- 10) Fr. Nygård: Kristen Kold, folkehøjskolens banebryder I-II, 1895, s. 168
- 11) Sst., s. 171.
- 12) Sst., s. 172. Bloch, på det tidspunkt præst i Lønborg, havde 1844 udsendt »Lærebog i den christelige religion efter den lutherske bekendelse«. Han blev 1851 provst for Hind m.fl. herreder. Den lille grammatik, der faldt i unåde, kan være samme forfatters »Nogle grammatikalske bemærkninger om den vestjyske dialekt«, udgivet i Horsens 1837.
- 13) Fr. Nygård: anf. arb., s. 175ff. – Hanne Engberg: Historien om Christen Kold, 1985, s. 131.
- 14) Hanne Engberg: anf. arb., s. 171f. – Fr. Nygård: anf. arb., s. 105 og 191f.
- 15) Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1841-92, s. 72.
- 16) En ældre gift broder, Lorenz Bruhn, var landmand på Haderslev-egnen. Om ham se ERINDR., s. 43.

- 17) Danskeren III, s. 54.
- 18) Sst., s. 55.
- 19) Karl Hede: Sønderjydernes besøg i Vestjylland 7.-10. juni 1884.
- 20) N. J. Termansens privatarkiv, Rigsarkivet.
- 21) Betegnelsen »Folkebladet« er åbenbart en fortalelse fra Bruhns side. Det drejer sig om Sofus Høgsbros »Dansk Folketidende«, hvor Termansen netop havde refereret til – og opponeret kraftigt imod – nogle udtalelser om Grundtvigianismen fremsat af den stærkt polemiske teolog Henrik Scharling (1836-1920).
- 22) D. G. Monrad havde i december 1869 holdt to foredrag i universitetets festsal, og da han kort efter udsendte dem i bogform, valgte han titlen »Politiske drømmerier«. Høgsbro gav dem allerede 7.1.1970 en udførlig omtale i sin »Folketidende«.
- 23) Her er selvsagt ikke tale om det snævre kirkehistoriske begreb fra 1700-tallet. Med ordet pietisme hentyder Bruhn utvivlsomt til den indremissionske bevægelse, der i slutningen af 1860'erne var begyndt at gøre sig gældende.
- 24) Som foran påpeget blev der i sommeren 1870 holdt en grundlovsfest i Rybjergs have.
- 25) Niels Laurids Bruhn, der senere blev ejer af Boddum Bisgård i Thy.
- 26) Der sigtes åbenbart til den stærkt tilspidsede politiske situation i rigsdagssamlingen 1883-84, der indvarslede en af forfatningskampens afgørende faser.
- 27) *Axel Helweg*, den senere valgmenighedspræst i Askov, var i slutningen af september blevet kaldet til embedet i Velling.
- 28) Frederik Grundtvig var netop blevet præsteviet en måneds tid forinden.
- 29) Året 1884 regnes for skelsættende i vor politiske historie. Ved et af sommerens stærkt besøgte folkemøder havde Hørup holdt en af sit livs stærkeste taler (»Højby-talen«), og ved folketingsvalget blev Højre i hovedstaden tvunget i knæ, hvorved bl.a. de to første socialdemokrater blev indvalgt.
- 30) Termansen var i 1886 gledet ud af Landstinget, hvor han havde haft sæde siden 1878.
- 31) P. S. Vig: Danske i kamp i og for Amerika, 1917, s. 219f.
- 32) Om sidstnævnte se L. Koch: En gammel præsts erindringer, 1912.
- 33) Dansk Kirketidende 1960, s. 257f.
- 34) Nekrolog af Poul Bjerge i Højskolebladet 1919 (med portræt).
- 35) Ringkjøbing Amts Dagblad 21.5.1965.

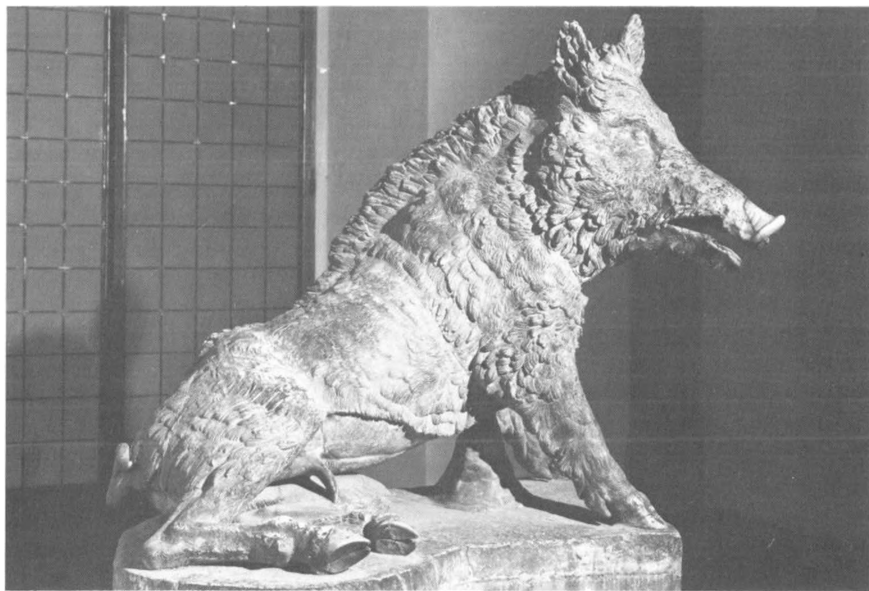
Børge L. Barløse
 Klokkerfaldet 18
 8210 Århus V
 fhv. skoleinspektør
 født 1914 i Vester Skerninge

Bronzevildsvinet i Holstebro

Af Else Klange

Ved skæbnens tilskikkelse er en kopi af Firenzes berømte vildsvinefontæne havnet på Brotorvet i Holstebro. Byen har i sommeren 1986 føjet endnu et led til sin kæde af kunstværker, og et uinteressant stykke gade er blevet forvandlet til en seværdig lille plads med dyret som det tiltrækkende midtpunkt.

Mens det ellers er kunst fra vor egen tid, der er med til at gøre byen »anderledes«, drejer det sig her om et værk med en lang historie bag sig. Originalen, »Il Porcellino«, dvs. den lille gris, som florentinerne kalder deres populære, af kært tegn blankgnedne bronzedyr, er en 1600-tals genskabelse af et antikt marmorvild-

Det antikke marmorvildsvin i Uffizigalleriet. (Foto: Gab. Fotografico, Soprintendenza Beni Artistici e Storici di Firenze).

svin, som har stude i det navnkundige Uffizi-galleri. En endelig tidsbestemmelse for denne skulptur har endnu ikke været mulig, men der er dog en del kendsgerninger at bygge på. Den reliefagtige udførelse af marmordyrets stride pels tyder på, at den romerske billedhugger, der skabte det antikke kunstværk, har haft et endnu ældre græsk forbillede i bronze, som var grækernes foretrukne materiale. På grundlag af skulpturens tredimensionale komposition og dens naturalisme i det hele taget, har man dateret den til midten af det 3. årh. f. Kr., hvor den lyssippeske tradition gjorde sig gældende.¹⁾ Størstedelen af den figurative arv fra romersk oldtid bærer præg af netop denne hellenistiske overlevering, som med sit livlige, naturalistiske udtryk tiltalte romerne og ansporede dem til efterligning.

Marmorvildsvinet kom for dagen under udgravninger i Rom engang i 1500-tallet. En samtidig kilde, Ligorio, kan oplyse, at fundet blev gjort i en vinmark på skråningerne ved Esquilino, mens den ligeledes samtidige Aldrobandi vil vide, at findestedet var en vingård foran S. Lorenzo fuori le Mura. Men begge hjemmelmænd meddeler, at jorden, og dermed vildsvinet, ejedes af en vis Paolo Ponti, som forlangte en klækkelig sum for at afstå sit fund. Som følge af en samlermode, der havde bredt sig ved pavehoffet og i de velhavende romerske familier, var der nemlig hausse i de eftertragtede antikke billedhuggerværker, som i rigt mål lod sig fremdrage i og omkring Rom.

Ifølge Ligorio var en hel figurgruppe blevet afdækket ved udgravningen: foruden marmorvildsvinet to store hunde af

molosso-typen; også de var udført efter hellenistisk tradition. Denne tænkelige sammenhæng mellem de tre dyr har fristet til den antagelse, at det kunne dreje sig om en jagtscene, muligvis en skildring af Meleagros' jagt.²⁾ Udlægningen lader sig næppe bevise, men det må medgives, at det vilde dyr er vist i en stilling, der synes at udtrykke spændt opmærksomhed over for noget, der har forstyrret det, og som kunne være de to jagthunde. Ryggens stejle kurve fra den magre, endnu liggende bagkrop til det vældige løftede hoved tilkendegiver, at vildsvinet er på vej fra hvilestilling til en mere agtpågivende positur.

For huset Medici, der gennem det meste af tre århundreder sad på magten i Firenze, var det noget af et prestige-spørgsmål at støtte kunst og videnskab. Slægtens ambitioner førte til, at Medici-familien gennem årene oparbejdede en af verdens største kunstsamlinger. Det var Cosimo I (1519-1574) og hans to sønner, Francesco I (1541-1587) og Ferdinando I (1549-1609), der i tråd med samlermoden i Rom fik skabt Medici'ernes kollektion af græske og romerske antikker. I modsætning til de øvrige afsnit af den medicæiske samling, som i tidens løb stadig fik tilført nyerhvervelser, blev den antikke statuesamling opbygget over det korte åremål 1560-1586. Efter at Cosimo i 1549 havde købt Palazzo Pitti til sin skønne hovmodige hustru, Eleonora af Toledo, var det ham meget om at gøre, at denne familiens nye residens, når den var blevet behørigt ombygget, skulle udsmykkes med de så højt estimerede antikke billedhuggerværker. Takket være gode forbindelser i Rom, samt kloge vejledere,

lykkedes det Cosimo I at sikre sig enestående stykker til sin samling.

De nærmere omstændigheder ved kunstkøbene er os ubekendte. Men man ved, hvilke værker der i 1568 var installeret i det da stærkt udbyggede Palazzo Pitti. I 2. udgaven af »Vite«,³⁾ der forelå dette år, nævner Vasari blandt skulpturerne i hovedsalen: »Due Molossi« og »Il Porcellino«, altså de omtalte to store hunde og det antikke marmorvildsvin, som skulle blive stamfader til bronze-skulpturen på Brotorvet.

Det næste sikre årstal vedrørende marmor dyret er 1638, hvor man har dokumentation for, at det allerede var overflyttet til Uffizigalleriet og opstillet i 1. korridor. Ved en brand 1762 blev skulpturen ulykkeligvis beskadiget og måtte derfor gennemgå en ret omfattende re-

staurering. Skaden var især gået ud over dyrets hoved, der blev genpåsæt med adskillige udfyldninger af halsen. Ørerne måtte fornyes, ligesom det yderste af trynen. Stødtænderne mangler stadig, men har måske aldrig eksisteret i Mediciernes tid. Også halen og fødderne blev renoveret, og endelig er flere partier på kroppen enten genpåsæt eller udfyldt. De bevarede antikke dele er i udmærket stand, omend overfladen på ryggens nederste parti er slidt. Det fornemme fund troner idag majestætisk i 2. sals vestibule mod vest, hvor vildsvinets magtfulde statur imponerer ved kraft og tyngde.

Det kan ikke forundre, at det prægtige dyr har været blandt favoritterne i den fyrstelige antiksamling, i så høj grad at en af Cosimo I's efterkommere bestilte billedhuggeren Pietro Tacca (1577-1640) til

Fontænen nuværende placering ved den livlige handelsplads Mercato Nuovo.

at genskabe marmorvildsvinet i bronze og dermed føre det tilbage til dets oprindelige græske skikkelse. Det var formodentlig Ferdinando I, der fostrede ideen til en vildsvinefontæne ved den smukke lille basarbygning, Mercato Nuovo, som hans far havde ladet opføre til Firences ansete guld- og silkehandlere.⁴⁾ Ferdinando havde i 1608 udnævnt Pietro Tacca til »storfyrstelig billedhugger«, en ære, der indebar pligten til at varetage politisk- og hyldestbetonet billedhuggerkunst til Medicislægtens udødeliggørelse. Vildsvinet, der allerede i det antikke Rom var et tapperhedssymbol, kunne netop ved basarbygningen stå som et sindbillede på den fremdrift og velstand, byen Firenze havde Medicifyrsternes dristighed at tage for. Ferdinando I nåede ikke at se bronzevildsvinet. Han døde i 1609, og Tacca skabte ham et storslået gravmæle i Medici'ernes pragtfuldt-uhyggele gravkapel i San Lorenzo.

Heller ikke Ferdinando's søn og efterfølger, Cosimo II (1590-1620), nåede at opleve vildsvinefontænen, selv om Tacca havde påbegyndt udarbejdelsen af en voksmodel i hans regeringsperiode. Da billedhuggeren skulle kopiere det antikke vildsvin, gik han ud fra en gibsafstøbning, som han tog af det gamle kunstværk, vel at mærke et århundrede før dette blev beskadiget ved branden i galleriet. Med sit sikre greb om bronzens muligheder for at udtrykke bevægelse gennem lysets spil hen over materialet, lykkedes det Tacca at skabe et selvstændigt og helt personligt kunstværk. Ikke mindst den meget originale base, som han – med manierismens forkærlighed for enkelthedernes dekorative symbolik – modellerede til sit bronzedyr, viser kunstnerens fabu-

lerende evner. Mens det antikke marmorvildsvin havde sæde på nøgtern klippegrund, er Pietro Tacca's unge vildsvinhan anbragt midt i en hedensk overdådighed af alskens kryb og småplanter, der får vilddyret til at virke mere forsørent end frygtindgydende.

Fra dyrets mund risler vand ned i en lille kumme, der er hulet ned i skovbunden. Kunstværket har gennem årene virket så dragende på de forbipasserende, som kravlede op for at klappe vildsvinet og drikke af dets kilde, at det eventyrlige fodstykke efter et par århundreder var ganske slidt og måtte udskiftes. Fornyeelsen blev foretaget af G. Benelli, der i 1856 genmodellerede basen, som derpå i 1857 blev støbt af Clemente Papi.⁵⁾

Mærkeligt nok kender man ikke det nøjagtige årstal for fuldførelsen af vildsvinet i bronze. Et tidspunkt omkring 1612 har længe været formodet, men en opgørelse fra 20. september 1633 over arbejder, fyrsten havde bestilt, viser at Pietro Tacca havde 650 Duc. til gode for »et Vildsvin, gjort i bronze efter det i Marmor, som er i Galleriet«. En skrivelse fra 3. december samme år tyder på, at betalingstidspunktet er rykket nærmere. Endelig godtgør en note fra 22. juli 1634, at »den strålende Storfyrste« har ladet et beløb på 9143.10.2 Duc. tilflyde Tacca som betaling for diverse arbejder i bronze og marmor.⁶⁾ Da var storfyrsten den unge Ferdinando II (1610-1670), oldebarn af Cosimo I, der i sin tid erhvervede det antikke marmorvildsvin. Eftersom fontænen blev opstillet i sommeren 1639, kan man antage, at Medici'ernes marmordyr genopstod i bronze engang mellem 1633 og 1639.

Men nu til det berømte vildsvins efter-

Det berømte vildsvins efterkommer på Brotorvet i Holstebro. (Foto: Torben Skov).

kommer i Holstebro. Der er på det nærmeste 350 år mellem de to slægtninge, der begge har set dagens lys i Firenze. Nyerhvervelsen på Brotorvet blev på bestilling støbt i 1976 hos bronzestøberen Ferdinando Marinelli i Via Filippo Corridoni 87, Firenze. Mens den gamle frænde blev på sin post foran Mercato Nuovo, foretog den unge, som en anden Hannibal, den farefulde færd over Alperne. I efteråret 1977 blev den smukke vildsvinefontæne sat op foran den privatejede Borbjerg Holmgaard i Holstebro kommune. Derfra er den nu overflyttet til byens nyistandsatte Brotorv, hvor det navnkundige vilddyr med værdighed tager mod beundrende kærtegn, der snart vil få dets tryne til at skinne lige så blankpoleret som trynen på det florentin-

ske bronzevildsvin, der engang inspirerede H. C. Andersen til eventyret om »Meltalsvinet«.⁷⁾

NOTER

- 1) Lysippos, græsk kunstner i 4. årh. f. Kr. Han skabte en ny skulpturstil, idet han fandt dybden lige så væsentlig som højde og bredde. Lysippos skildrede desuden mennesket, som det er, ikke som det ideal, man kunne ønske, det ville være. Hans materiale var bronzen.
- 2) Den græske myte om sagnhelten Meleagros jagt på det kalydoniske vildsvin var et populært emne i antikkens bildende kunst og dramatiske digtning. F.eks. gør Homer brug af Meleagrosmyten i Iliaden.
- 3) Giorgio Vasari (1511-1574), arkitekt, maler og forfatter til det berømte kunsthistoriske værk: »Vite dé piú eccellenti architetti, pittori e scultori italianik«, 1550 og 1568. Vasari var rådgiv-

ver for Medicierne ved anskaffelser af antikke kunstværker. Det var også ham, der byggede Palazzo degli Uffizi (påbeg. 1560) til statens administrationskontorer. Cosimo I's søn Francesco tog senere initiativet til, at regeringsbygningen blev indrettet som kunstmuseum, og idag huser Uffizierne én af Italiens betydeligste kunstsamlinger.

- 4) Grunden, hvor den åbne basarbygning var opført, havde siden middelalderen været benyttet som torveplads, men Cosimo I gav stedet fornem status, da han lod arkitekten G. B. Tasso udforme den fine loggia (1551) til Firenze's højt ansete vekselerere og silkehandlere. Sene-re, da disse rykkede inden døre, blev Mercato Nuovo til et grøntmarked, og idag er basarbygningen invaderet af handlende med alskens ting i læder og strå.
- 5) Istandsættelsen attesteres ved en indgravering i bronzepladen. Det originale, men opslidte fodstykke opbevares i San Marcoklosterets Museo di Firenze Antica.
- Hermed må jeg med beklagelse dementere min tidligere oplysning om, at også fodstykket er

kopieret efter den antikke marmorskulptur. (Dagbladets kronik, 22.1.1986).

- 6) Archivio di Stato di Firenze. Fabbriche B. 139.
- 7) H. C. Andersens »Metalsvinet« er en poetisk bearbejdelse af indtryk fra digterens lange udenlandsrejse 1840-41, hvor han bl.a. gjorde ophold i Firenze, som han også tidligere havde besøgt på en færd i 1833-34. Historien udgør et kapitel i »En Digtets Basar«, som udkom kort efter, at H. C. Andersen var vendt hjem fra rejsen, der gik så langt som til Grækenland og Konstantinopel.

LITTERATUR

- Cristofani, Mauro: La Collezione di Scultura Antiche, Catalogo Generale, Gli Uffizi, Firenze, 1979-80.
- Mansuelli, Guido A.: Galleria degli Uffizi. Le Sculture. Roma 1958.
- Torriti, P.: Pietro Tacca da Carrara. Genova 1975.
- Watson, Katharine J.: »The Marble Boar at the Uffizi and the Little Pig of the Mercato Nuovo«. Følgeskrivelse fra Pietro Bazzanti & Figlio, Galleria d'arte, Firenze, 1976.

Else Klange
mag. art. i kunsthistorie
Østergade 4
7500 Holstebro

Orgelfabrikken i Ringkjøbing

Joh. P. Andresen & Co.

Af Jon Høgh

I 1817 udgav stiftsprovst Peter Nicolai Frost en bog med titlen »Beskrivelse over Købstaden Ringkjøbing«, hvori han blandt meget andet gennemgår købstadens næringsliv, dvs. »Handel, Avling, Haandværker, Fabriqver og Fiskerie«.

Skal man tro stiftsprovsten, stod det sløjt til med byens håndværkerstand i begyndelsen af 1800-tallet: »Det fattes egentlig ikke paa Haandværkere her i Byen, men det er kun i meget enkelte Professioner, at Vedkommende have bragt det til nogen høi Grad af Fuldkommenhed. De fleste af vore Haandværkere savne saavel den fornødne forberedende Dannelse, som og Veiledning af udmærket duelige Mestere, der fornemlig maa søges paa større Stæder«.

Derimod udtrykker Frost tilfredshed med byens industri, »Fabriqverne«. Der var nu ikke så mange industrivirksomheder i Ringkjøbing i 1817. Det nøjagtige antal kendes ikke, men meget mere end 7 har der næppe eksisteret: to tobaksfabrikker, to garverier, en nålefabrik, en kardefabrik og et sukkerraffinaderi. Bortset fra tobaksfabrikkerne fik ingen af de her nævnte industrier større betydning for købstaden Ringkjøbing.

Det gjorde derimod det næste par ge-

nerationers industrielle fremvækst. Vi behøver blot at nævne I. P. Niensens Fabrikker, der fremstillede forskellige produkter af og med malt, Ringkjøbing Uldspinderi, Jernstøberiet og orgelfabrikken Joh. P. Andresen & Co, der var den eneste af de gamle Ringkjøbing-virksomheder, der gjorde sig landskendt.

Når den industrielle udvikling lod vente på sig for Ringkjøbings vedkommende, skyldes det først og fremmest byens dårlige beliggenhed som havneby inderst inde i den af grunde opfyldte fjord, der ikke kunne besejles af særligt store og dybtgående skibe, hvorfor disse umiddelbart inden for indsejlingen ved Nymindegab måtte losse til lægttere, som så bragte ladningen op gennem fjorden til Ringkjøbing. Det siger sig selv, at denne form for transport var besværlig og kostbar, og den ophørte da også helt, da den vestjyske længdebane endelig realiseredes i 1875, ca. 10 år efter at nabokøbstaden Holstebro var blevet stationsby og pr. jernbanenet via Struer og Skive blev sat i forbindelse med Jyllands østkyst.

Ringkjøbing kom altså relativt sent med i udviklingen. Det samme gjorde adskillige andre små provinsbyer og køb-

stæder, og det bemærkelsesværdige er netop, at de små byer, der havde tilbøjelighed til at gå i industriel tomgang, alle er beliggende i landsdele, hvor jernbanenettet blev udlagt sent. På den måde opnåedes ikke den fornødne kontakt med omverdenen så tidligt, som man kunne have ønsket det, efter at fabrikkerne var begyndt at skyde op.

ORGLER AF HØJ KVALITET

I 1882 – syv år efter den vestjyske længdebanes oprettelse – etablerede den 28-årige *Joban Peter Andresen*, der var født i Stenderup ved Føvling, sig som møbelsnedker i Øster Strandgade i Ringkjøbing. Her tog han sig af at fremstille og sælge møbler, ligesom han også udførte reparationer på defekte møbler, som folk selv bragte til værkstedet og afhentede igen efter endt behandling. Andresen var en dygtig og samvittighedsfuld håndværker, der lagde stor vægt på at fremstille møbler af kvalitetsmæssig høj standard. Endvidere fik forbrugeren altid, uanset om han købte en komplet spisestue eller om han blot skulle have en spisestuestol repareret, en særdeles god og reel betjening hos Andresen. Da det blev kendt, søgte adskillige vestjyder fra nær og fjern til Ringkjøbing for at købe møbler. Derfor blomstrede Andresens forretning. Og derfor var der altid nok at se til i det lille værksted i Øster Strandgade.

Men når en oftest lang dags arbejde var overstået, og den nyetablerede møbelsnedker drejede nøglen om for at holde fyraften, hændte det ikke så sjældent, at han tog ud for at spille til fester og måske også til baller rundt om i de vestjyske forsamlingshuse. Og netop fordi han var musiker i sin fritid, kom folk ofte

til ham med deres stueorgler, harmonier, når de skulle repareres, hvilket fik til følge, at Andresen fik mod på selv at bygge et såkaldt sugeluftsharmonium.

Til trods for at han aldrig havde bygget et orgel fra grunden af, blev resultatet overmåde godt, og det bevirkede, at Andresens interesse for orgel-harmoniet, dets opbygning og indretning, skærpedes. Helt på egen hånd gav han sig i lag med at studere orglet som sådan. Han læste al den litteratur om orgelbygning, han kunne opdrive, han besøgte udstillinger for med egne øjne at bese diverse fabrikata og sidst, men ikke mindst noterede han sig de fejl og mangler, som han fandt ved de udstillede orgel-harmonier, således at han, autodidakten på orgelbyggeriets område, da han i 1891 påbegyndte en regulær fabrikation af stueorgler, undgik at gentage de fejl, som andre allerede havde begået, og det er måske en af grundene til, at Andresens orgelfabrik fik stor succes, ikke kun i lokalområdet, men på landsplan.

Man ved ikke meget om fabrikkens start og første år. Det ældste kildemateriale, der lader sig opspore, er et katalog fra 1893, i hvilket Andresen ved at citere fra en artikel i det tyske illustrerede blad »Über Land und Meer« udtrykker, at hans orgel-harmoniums ikke er fremstillede for alle og enhver. Det siger han naturligvis ikke direkte, men han pakker det på den anden side heller ikke ret meget ind: »Det er et smukt Træk i vor Tid, at Harmoniummet har fundet mere og mere Indgang i de borgerlige Hjem og i Salonerne og saaledes opfylder sin ædle Bestemmelse«. Såvel før som efter det her anførte citat omtales harmoniet metaforisk som en beskeden, men ikke sær-

lig alvorlig datter af kirkeorglet, der modsat moderen hovedsageligst forstår sig på den verdslige tale. Men datteren, der jo altså er identisk med Andresens orgel-harmonium, har til gengæld helt igennem arvet moderens dejlige tonestrøm og musikalitet, der – og her er det såvel møbelsnedkeren som orgelfabrikanten, der taler – er »lænkebunden i en lille Kasse for at kunne forplante den fra de indviede Kirkehaller til Hjemmets smaa, men hellige Rum... saaledes er Harmoniummet opstaaet, det mest sjælfulde og følelsesfulde og musikalske Instrument i Hjemmet«. Endvidere hævder Andresen i kataloget, at den nyeste instrumentbygning har udviklet harmonier, der teknisk set kan så meget, at de uden på mindste måde at skade karakteren i det små repræsenterer et helt orkester.

Det var orgler af den her beskrevne høje kvalitet, Joh. P. Andresen fremstillede, hvilket flere af datidens endog største orgelvirtuoser var ganske enige om. Også det fremgår af kataloget fra 1893, hvori er optrykt ikke færre end 12 anbefalinger, der alle siger god for Ringkjøbing-harmoniet. F.eks. siger professor og lærer ved Københavns musikkonservatorium G. Matthison-Hansen, efter at han har haft lejlighed til at afprøve nogle af Andresens instrumenter, at han finder dem »i Besiddelse af en udmærket, saavel i Piano som i Forte smuk Tone, samt en fuldstændig egal og let Spillemaade, saa at de i enhver Henseende kunne konkurrere med Udlandets Fabrikata«. Også stemmer og instrumentmager J. V. Christensen på fabrikken »Hornung & Møller« giver Andresens orgler en endog særdeles god karakter: »— Orglerne fra Hr. Joh. P. Andresen & Co. er de bedste

Joh. P. Andresen & Co.
Fabrik for Stue- og Kirkeorgler
 • Ringkjøbing •

Absolut første
Klasses
Arbejde og
prisbillige
—
Sølvmedalje i Berlin
1893

Anbefalet af
Landets
største Musik-
autoriteter
—
Sølvmedalje i Maastricht
1890

Danmarks største Orgel-Harmoniumfabrik og eneste danske Fabrik af den Art, der drives ved Dampkraft!
 Illustreret Prisliste og Salgs-betingelser sendes paa Forlangende

Sådan anbefalede fabrikken sig selv.

jeg hidtil har forhandlet og prøvet. Tonerne er baade bløde, klangfulde og kraftige, hvilket ellers sjældent kan forenes paa en Gang, men er en Følge af nøjagtig egal Intonering, ligesom de i alle Henseender er saa solidt og smukt forarbejdede som det paa nogen Maade kan lade sig gøre, hvilket jeg som Fagmand bedst kan bedømme. Jeg har tidligere selv fabrikeret Orgler, og siden har jeg faaet hjem fra flere udenlandske Fabrikker til Forhandling, men siden jeg er blevet kendt med ovennævnte Fabrikata, vil jeg ikke forhandle noget som helst andet, da dette overtræffer alt andet og kan sælges under Garanti til enhver Tid.

Man undrer sig måske over, at J.V. Christensen omtaler orgelfabrikken som et kommanditselskab. Årsagen hertil er den, at Andresen måske allerede fra virksomhedens start havde optaget tandlæge *Carl Christian Gravesen* som kompagnon, men i april 1893 bliver også sagfører *Laurits Christian Tang* kompagnon. Der-

efter omdannes firmaet til et interessentskab. Interessentskabskontrakten underskrives 3. maj og stemples 5. maj, mens den lovpligtige anmeldelse til handelsregisteret finder sted 4. maj 1893. Af kontrakten fremgår det, at også Gravesen og Tang hver for sig har procura til at tegne firmaet, og samtidig stadfæster den, at Joh. P. Andresen i overensstemmelse med firmalovgivningen er den ansvarlige leder af fabrikken, hvilket medfører, at han forpligter sig til efter bedste evne og med hele sin arbejdskraft som indsats at arbejde for forretningens drift og fremme. For dette arbejde skal han naturligvis have en fast årlig løn, som de to øvrige interessenter skal udrede til ham, men han skal også – ligesom Gravesen og Tang, der hver har indskudt 3.000 kr. i interessentselskabet – have en trediedel af det indkomne udbytte »ligesom vi ogsaa have at bære en Trediedel af det Tab, som Forretningen maatte medføre«. Udbyttedelingen, om den så er positiv eller negativ, skal finde sted ved den fuldstændige statusopgørelse, der først sættes til april måned hvert år, men som senere ændres til juli måned. Ved statusopgørelsen skal interessenterne Gravesen og Tang ligeledes have 5 pct. p.a. i rente af deres indskud og hvad de ellers som interessenter måtte have indestående i foretagendet. Udbyttet kan dog ikke udtrages af forretningen uden alle tre interessentsamtykke, og det skal naturligvis forstås på den måde, at en udbyttedeling ikke finder sted, hvis udgifter og indtægter nøjagtigt modsvarer hinanden. Derimod skal renterne af indskuddet, uanset hvordan forretningen er gået, udbetales interessenterne hvert år.

Hvis virksomheden giver tab eller me-

get værre går fallit, kan interessenterne efter kontraktens § 2 kun miste indskuddet: »– Vi hæfter kun med 3.000 Kr. hver ... og ingen af os kan nogen Sinde tabe mere end disse 3.000 Kr., saa at vi aldrig kunne komme til at hæfte for eller at tilsvare noget som helst ud over dette vort Indskud«. Det vil altså sige, at de to kompagnoners ejendele og private udestående er forretningen aldeles uvedkommende, sådan som det også er nedfældet i kontraktens § 7, mens § 8 erklærer, at »kun den Gæld er Interessentskabet vedkommende som er stiftet i Firmaets Navn og hvad Værdier er samme Firma tilgode«.

Skulle en af kompagnonerne i orgelharmoniumfabrikken ønske at udtræde af det på ubestemt tid indgåede interessentskab, da skal meddelelse herom gives til medkontrahenterne med 6 måneders varsel, hvorefter forretningen ophæves den påfølgende 1. maj. En statusopgørelse skal i så fald finde sted ved ophævnings-tiden, og den skal danne grundlaget for de økonomiske aspekter ved ophævelsen, så at den udtrædende interessent inden en måned efter fællesskabets ophør kan få udbetalt sit indskud og tilgodehavende kapital samt det udbytte, han kan tilkomme. Dog kan interessentskabet ophæves straks, hvis nogen af interessenterne misligholder kontrakten i væsentlig grad, hvilket skal anses for sket, hvis en af de tre kompagnoner uden de andres samtykke af selskabets midler udlåner penge, indgår kautionsforpligtelser, pantsætter firmaets ejendele, modtager pengelån til firmaet eller accepterer eller investerer vekslers – altsammen under forudsætning af, at nogen sådan handling eller transaktion berører eller kan komme til at

berøre interessentskabets midler eller ejendele.

Den eller de forurettede behøver nødvendigvis ikke at ophæve firmaet, de *kan* vælge at fortsætte forretningen med uforandret firmanavn mod at betale ham, der har misligholdt kontrakten, og som må udtræde af kompagniskabet, hans andel af forretningen inden 6 måneder efter udtrædelsen, men han er så til gengæld pligtig til at erstatte medkontrahenterne det tab, som misligholdelsen har forårsaget. Misligholdelse af kontrakten finder tillige sted, dersom nogen af interessenterne i det her omhandlede firma deltager i nogen anden forretning, der fremstiller orgel-harmonier eller dele af sådanne.

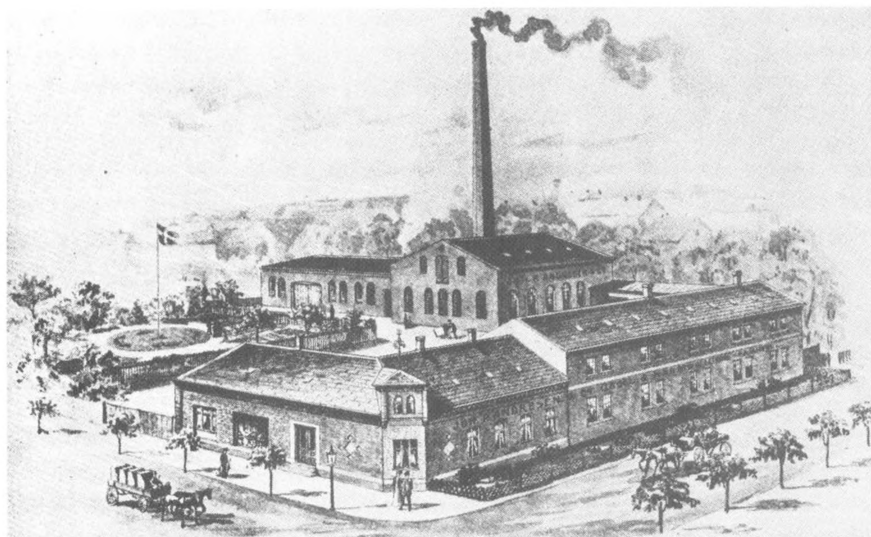
Skulle der mod forventning opstå forretningsmæssige stridigheder kompagnonerne imellem – »det være sig om den årlige Statusopgjørelse, om en Interessent p.G.a. Misligholdelse skal eller kan udtræde, om den endelige Opgjørelse med Interessentskabets Opløsning eller andet« – skal sådanne stridigheder efter kontraktens § 13 afgøres med retsvirkning for parterne af kancelliråd, herredsfuldmægtig Cramer, direktør, sparekassebestyrer P. Harpøth og amtsstuebestyrer J. Jensen, alle af Ringkjøbing.

Endelig skal nævnes, at kontrakten fastslår, at enkerne efter de tre mænd indtræder som interessenter i virksomheden, så længe de bliver siddende i uskiftet bo, og at deres firmamæssige retsstilling er nøjagtig den samme som deres afdøde mands.

Man kan nok undre sig over, at Andresen, Gravesen og Tang, der må have haft tillid til hinanden og dermed have kendt hinanden ganske godt, siden de

indgik i kompagniskab, lod udfærdige en så omstændelig kontrakt, hvor de endog taler om følger for eventuel misligholdelse af deres indbyrdes aftaler. At intet overlades til tilfældighederne skyldes ingenlunde, at nogen af parterne fattede nogen som helst mistillid til hinanden, for de tre herrer kunne stole på hinanden, og det vidste de. Kontrakten udtrykker derimod, at der ved et eventuelt brud dem imellem eller ved dødsfald, ikke måtte være noget, som lå hen i det uvisse, og som der derfor ikke kunne findes nogen løsning på. Sagt med andre ord er interessentskabskontrakten den skriftligt udformede garanti for, at orgelfabrikken Joh. P. Andresen & Co. hvilede på et fundament af orden og klare aftaler.

Dette fundament byggede virksomheden videre på i de næstkommande år. Men dels fordi fabrikken fremstillede eftertragtede produkter, dels fordi det meste af arbejdet endnu i 1893 foregik ved håndkraft, var både en udvidelse af bygningerne og en modernisering af produktionsgangen stærkt påkrævet. Begge dele var imidlertid lige umulige i Øster Strandgade, og derfor købte virksomheden af Ringkjøbing kommune parcellen, matr. 158i af byens markjorde. I købekontrakten – udstedt den 22. december 1896 – er nøje redegjort for parcellens beliggenhed: den begrænses mod syd af Chr. Hustedsvej, mod øst følger den i en længde af 50 alen beregnet fra Chr. Hustedsvej sagfører Krarups ejendom, ligesom den mod vest også i en længde af 50 alen begrænses af og følger den »Gangsti, der fra Chr. Hustedsvej fører over Markedspladsen til Banegaarden«. Gangstien, der her er tale om, er den nuværende St. Blichersvej. Mod nord begrænses parcel-

Billedet viser fabrikken før sidste udvidelse. Siden er der tilføjet en ny bygning med tre værksteder, og to af de ældre bygninger er udvidede.

len af den lige linie, der kan trækkes mellem de østlige og vestlige skilleliniers nordlige endepunkter, »der ere afstukne med Pæle i Marken«.

Med parcellen fulgte et derpå opført gymnastikhus, som kommunen beholdt sig ret til gratis og uhindret at afbenytte indtil 1. maj 1897, mens Andresen & Co. overtog parcellen 1. april 1897.

Hele redeligheden (godt 3.000 kvadratalen) kostede dengang 7.592 kr., hvoraf de 1.500 kr. købere og sælger imellem aftales at være prisen for gymnastikhuset. En trediedel af købesummen skulle betales i juni termin 1897 og resten senest i december termin 1897. Den indtil da bestående gæld forrentes med 4% p.a. fra 1. maj 1897. I det øjeblik købesum og renter var indbetalt til borgmesteren, ville køberne få skøde på deres herved erhvervede ejendom. Skødet blev underskrevet den 13. december 1897,

men blev først overdraget køberne den 17. december, idet det den dag læstes i Ringkjøbing Kjøbstads Ret og indførtes i pantebog no. 8, fol. 79-80.

Af skødet fremgår det, at landbrugsministeriets godkendelse af udstykningen gives den 14. september 1897, hvorefter arealet sattes i skat under matr. nr. 158a af Ringkjøbing købstads markjorde – af hartkorn 1 fdk. 1¼ alb., mens den pålagte andel i kirketiende androg ½ fdk. rug og 1½ fdk. byg og i præstetiende 1 fdk. rug og 1¼ fdk. byg. Indenrigsministeriets tilfaldelse til salget forelå ved skrivelse af 20. marts, 1897.

Her opførte Andresen & Co. en helt ny fabrikk, beliggende ved den »Gangsti, der fra Chr. Hustedesvej fører over Markedspladsen til Banegaarden«, nuværende St. Blichersvej 2.

Den nye fabrikk blev udstyret med alle moderne tekniske hjælpemidler såsom

damp- og maskinkraft og tørrestuer med indlagt centralvarme. Men med elektricitetens udbredelse blev damp- og maskinkraften en saga blot. Som så mange andre forlod Andresen den gamle teknik til fordel for den nye, der gjorde arbejdet på fabrikken såvel lettere som billigere.

Alligevel var Andresens orgler kostbare i forhold til så mange andre mærker. I det i 1908 af fabrikken udsendte katalog ser man, at det billigste Ringkjøbing-orgel kunne erhverves for 120 kr., mens det dyreste kostede 2.000 kr. Mange penge dengang, men adskillige udenlandske, især tyske orgelfabrikker, solgte orgler, der lå både 10 og 20 pct. under Andresens salgspris. Med rette blev Andresen nervøs for, at de udenlandske producenter grundet de lavere priser ad åre ville overtage markedet herhjemme. Andresen var imidlertid ikke bange for at gå i brechen for sit eget gode produkt. I det store katalog fra 1908 siger orgelfabrikanten direkte, at man, dersom man påtænker at købe et stueorgel, ikke bør købe et billigt tysk fabrikat af den årsag – og det er hårde ord mod en udenlandsk konkurrent – at de tyske orgler ikke er noget værd, eftersom de sælges urimeligt billigt. »Ingen Fabrik, som laver gode Ting, vil indlade sig paa denne usunde Fremgangsmaade ... den Kendsgerning, at det gode Arbejde i Virkeligheden – og i Længden – dog ogsaa er det billigste, gælder i fuldeste Maal overfor et Instrument som Orgel-Harmoniet«.

Enten tog forbrugerne Andresens ord til sig, eller også var de allerede klare over dette. For det er en kendsgerning, at arbejderne og direktøren selv på fabrikken på Blichersvej havde meget travlt for at dække markedet, der allerede omkring

århundredskiftet var blevet hele Danmark. Forretningens trivsel gjorde det da også nødvendigt at udvide ejendommen flere gange, således i 1906 og 1919.

Harmoniet kan føres meget langt tilbage i tiden i sin oprindelige skikkelse som trykluftsharmonium, der dog kun vandt ringe udbredelse, idet det hovedsageligt kun anvendtes i mindre kirker og kapeller, mens det aldrig vandt indpas i hjemmene – nok mest på grund af den forholdsvis høje fremstillingspris, men også fordi dets hårde og stærke tone ikke egnede sig til brug i hjemmet. Det var først da sugeluftsharmoniet omkring 1870 blev opfundet i Amerika, at produktionen af stueorgler for alvor begyndte at tage fart. Og det var netop orgler konstruerede med sugeluft efter det amerikanske system, Andresen fremstillede.

Princippet består i, at bælgen suger luften ind i instrumentet. Dette i forbindelse med orglernes særegne konstruktion bevirker den behagelige og velklingende tone. Ved siden af har orglerne et blødt pianissimo, som – især for instrumenter med to eller flere stemmer – kan udvikles til et kraftigt fortissimo lig et orkester, endog uden at tonen taber den behagelige og velklingende klang. Tonerne frembringes af metaltunger i meget forskellig størrelse alt efter om tonen skal være dyb (lange tunger) eller høj (korte tunger). I orgelindustrien arbejdedes der også med begrebet gennemgående stemmer, hvorved man hos Andresen & Co. forstod en række tunger, der gik helt igennem orglet. Således bestod en gennemgående stemme i et 5 oktavs orgel af 61 tunger, to gennemgående stemmer af 122 tunger osv. I Ringkjøbing-orglerne var hver enkelt tunge anbragt i en i form

og størrelse til tungen nøjagtigt afpasset kanal eller kancelle, hvorved tonen blev særlig smuk og velklingende. Ligeså stod kancellerne i et meget nøje forhold dels til de forskellige tonekarakterer, dels til tungernes intonation. Ydermere var dette fabrikats registre på én gang sindrigt konstrueret og let at bruge. Det venstre knæregister satte samtlige stemmer i virksomhed, mens man ved at åbne for højre knæregister forstærkede tonen meget. Denne tekniske og konstruktive side ved bygningen af orglerne lededes efter nogle års forløb – fra o. 1911 – af den ældste af Andresens sønner, Joh. P. Andresen jun., medens en yngre søn, Axel Louis Andresen, særligt interesserede sig for harmoniets orkestrale formåen.

PRODUKTION AF RADIOSKABE

Efter interessenterne C. C. Gravesen og L. C. Tangs død indtrådte deres enker i foretagendet. Men skønt de som bekendt havde ret til at vedblive at være interessenter i firmaet resten af deres dage, valgte de alligevel i 1922 at udtræde af virksomheden, hvorefter Axel Louis Andresen blev medejer af fabrikken. Den 1. april 1923 oprettedes der mellem far og søn en interessentskabskontrakt, der i store træk svarer til den gamle kontrakt. Dog er der et par væsentlige forskelle, som kort skal omtales: Således nævner § 1 i kontrakten mellem far og søn, at »Interessentskabets Virksomhed kan, når vi begge deri er enige, udvides til at omfatte anden Virksomhed end Fabrikation af Orgelharmoniums«. Allerede medens Andresen senior levede og vel nok også var den egentlige leder af orgelfabrikken, begyndtes i henhold til omtalte paragraf

et udsalg af pianoer, grammofer og grammoferplader.

Joh. P. Andresen døde i 1926. Tre år senere blev Axel Louis Andresen eneindehaver af virksomheden, og fra den tid af var han fuldstændig enerådende på fabrikken. Han kunne da, uden først at skulle forhandle med en anden, producere, hvad han ville. Og han slog da også snart over i en produktionsgren, som man normalt ikke forbinder med en orgelfabrik. Axel Louis Andresen påbegyndte nemlig i 1929 en storproduktion af specialradioskabe, der ligesom orglerne vandt stor udbredelse landet over.

Den afdøde orgelfabrikants enke trådte ikke ind i virksomheden i sin mands sted – og her står vi ved den anden væsentlige forskel på de to kontrakter. Derimod var hun for livstid berettiget til årligt at oppebære den ene halvdel af virksomhedens årlige nettooverskud udover 6.000 kr., og opgørelse og afregning herover skulle ske til hende inden 3 måneder efter hvert regnskabsårs slutning.

Endelig som en tredie markant forskel søges kgl. konfirmation på bestemmelserne i kontraktens §§ 10 og 11, henholdsvis om for det første, at den andel, enhver af interessenterne har i virksomheden, ikke skal kunne beslaglægges på nogen måde eller gøres til genstand for udpantning af anden, orgelfirmaet uvedkommende gæld og for det andet, at interessentskabets drift ikke skal standse, hvis én af interessenterne går fallit eller dør. Ej heller kan noget til forretningen hørende i den anledning tages under skifterettens behandling. Tværtimod skal der straks udarbejdes en opgørelse pr. døds- eller konkursdagen af virksomhedens aktiver og passiver. (De i virksomheden

indskudte aktiver androg i 1923 ikke over 205.000 kr., hvoraf ejendomsskyldsværdien udgjorde 80.000 kr.). Udover det ved opgørelsen udregnede tilgodehavende skal enken have 5 pct. p.a. i rente udregnet fra døds- eller konkursdagen, hvorefter den tilbageblivende interessent har ret til at fortsætte driften uforandret under samme firmanavn.

Vi Chr. den Tiende, af Guds Naade Konge til Danmark og Island osv. konfirmerede og stadfæstede allernådigst kontrakten forsåvidt angik omtalte bestemmelser. Dette skete den 17. august 1923, men for at den kgl. konfirmation skulle træde i kraft, skulle interessentskabskontrakten oplæses på tinge, inden der var gået 4 uger fra denne dato. Tinglæsningen fandt sted i Ringkjøbing Købstads og Ulvborg-Hind Herreds Ret den 22. august 1923. (For en ordens skyld skal nævnes, at man ved kgl. konfirmation forstår offentlig kontrol med en formues anbringelse og ligeledes med revisionen af den).

I begyndelsen af 1933 ansøgte Axel Louis Andresen Fællesrepræsentationen for Dansk Haandværk og Industri om tilslutning til at benytte mesternavnet i forbindelse med fagbetegnelse. Tilladelse hertil blev givet ham den 24. marts 1933, og næsten samtidig hermed skete det, at Bang & Olufsen (B&O) i Struer rettede henvendelse til Andresen for at få et samarbejde i stand mellem de to virksomheder.

På det tidspunkt havde Axel Louis Andresen længe været klar over, at en omlægning af store dele af produktionen skulle til, hvis fabrikken fortsat skulle bestå, idet netop den udenlandske, hovedsageligt den tyske, konkurrence som frygtet

af Joh. P. Andresen mere og mere slog grunden væk under den. Det har selvsagt også været af den årsag, at § 1 blev indføjet i den med faderen indgåede interessentskabskontrakt. Andresen accepterede straks samarbejdsbetingelserne med B&O, der i korte træk gik ud på, at han for Struer-virksomheden skulle fremstille radioskabe og grammofonkasser. Senere udvidedes aftalen til også at omfatte fjernsynskabinetter. Det skal i den forbindelse nævnes, at det første fjernsyn, kongefamilien anskaffede, var fremstillet hos B&O, men kabinettet var fremstillet hos Joh. P. Andresen, som virksomheden vedblev at hedde. Sideløbende med den her omtalte nyproduktion fortsatte Andresen med at fremstille og reparere orgler – dog i langt mindre omfang end hidtil.

Til trods for indførelse af dels ny teknik, dels nye produktionsområder lykkedes det ikke på langt sigt at holde liv i den gamle hæderkronede orgelfabrik. Hele den rivende tekniske udvikling har klart vist os, at det, der er nyt og velfungerende i dag, er gammeldags og fuldstændig ude af trit med tiden i morgen. Men det er svært at forstå for en gammel solid håndværker, der ikke har haft tilbøjelighed til at forlange mere af maskinerne end rimeligt var, men som derimod altid har sat de håndværksmæssige fagkundskaber i højsædet. Axel Louis Andresen havde ligesom faderen svært ved at fornægte håndværket, og derfor fortsatte virksomheden med at være en typisk gammeldags bedrift, der levede efter det naive motto, at kvaliteten og ikke en relativ høj pris var bestemmende for, om en vare blev solgt. Men så kom den fremstormende – og på orgelbygning

gens område især den udenlandske industri og sagde det modsatte. Dermed ophørte Andresen fuldstændig med at producere orgler. Han kunne på ingen måde lade hånt om fabrikkens absolutte krav om gennemført kvalitet.

Desværre ophørte også samarbejdet med B&O, hvorpå Axel Louis Andresen

slog ind på at fremstille møbler, hvilket kan fortsatte med, indtil han nedlagde virksomheden i 1964.

Og hermed er ringen sluttet. Historien om orgelfabrikken i Ringkjøbing, der begyndte som møbelsnedkeri i Øster Strandgade og endte som møbelsnedkeri på St. Blichersvej.

Jon Høgh
Lærer
Tim Kirkevej 37
6980 Tim
Født i Ebeltoft 1946

Erindringer fra min skoletid i Staby søndre Skole

Af K. F. Brøndbjerg

Til indledning et par ord om mine personlige data. Jeg er født den 4. august 1907 på »Lille Brøndbjerg« i Søndre Staby. »Lille Brøndbjerg« var udstykket fra »Store Brøndbjerg«, som var min fars barndomshjem, men blev overtaget af hans ældre bror Jens og i dag stadig er i slægtens eje i femte led. Min mor var enebarn fra »Vognborg«, en mindre ejendom, som hendes far drev ved siden af sit håndværk. Han var tømrer og snedker. »Lille Brøndbjerg« var på en snes tdr. land, efter at far havde købt »Flodgaard Mark«.

Mine forældre blev gift i 1904 og fik tre børn, hvoraf jeg var den ældste, mine søstre Johanne og Olga henholdsvis to og syv år yngre.

Efter min konfirmation kom jeg i tømrerlære hos Niels Kjærgaard i Ulfborg i fire år, var derefter svend hos ham i to somre og i den mellemliggende vinter konstruktøreløv på Håndværkerhøjskolen i Haslev. I årene 1927-37 læste jeg til præliminær- og studentereksamen på »Rønde Kursus« og til teologisk embeds-eksamen ved Københavns Universitet. Efter ni års lærergerning på Haslev Håndværkerhøjskole blev jeg præst i Dreslette på Fyn 1946-50. Og endelig

rektor ved »Indre Missions Seminarium i Haslev« 1950-77, da jeg som 70-årig blev pensioneret.

Den vigtigste begivenhed i mit liv var, da jeg den 22. oktober 1940 blev viet til cand. mag. Inger Røboe Dam i Rønne kirke. Det var mig, der blev bedst gift den dag, hvad jeg i skrivende stund har erfaret gennem 44 år. Et gammelt ord siger, at den, Gud giver et embede, giver han også forstand eller i det mindste en kone. Hvordan det har sig med forstanden, skal jeg ikke udtale mig om. Men jeg synes, han har givet mig den bedste kone i verden.

Jeg har prøvet at beskrive de forskellige perioder og miljøer i mit liv i bogen »Jeg elsker den brogede verden«. Den udkom i 1982. Her skal jeg holde mig til min skoletid, der faldt i årene 1914-21 i Staby søndre Skole, og kun berøre andre tider og ting, for så vidt de bidrager til at belyse skoletiden og mennesker, der betød meget for mig der.

For en ydre betragtning tog skolen sig ikke ud af meget i sammenligning med den moderne centralskole med sognegård, som i dag danner rammen om sognets skole- og folkeliv. Der var egentlig tre bygninger. Selve skolen bestod af to

ret store klasseværelser med store vinduer mod øst i det ene, mod vest i det andet rum. Rimeligt højloftede og lyse lokaler. Til hvert klasseværelse var der en forgang med træskoreoler til vore træsko og knagerækker til vort overtøj. I forgangen skulle vi skifte vore træsko med kludsko, som vi ikke måtte løbe ude med, så vi slæbte sand med ind i klassen. Hvert klasseværelse var udstyret med lærerens kateder, en stor sort tavle, mange to-mands skoleborde samt en stor vid og høj kakkelovn, som læreren eller hans kone fyrede i med tørv eller brænde om vinteren.

Den anden bygning var lærerens bolig, der var direkte tilsluttet skolebygningen. Efter tidens forhold havde boligen en rimelig størrelse. Læreren havde et kontor, der også tjente som en slags »folkebibliotek«. Der var en beskeden samling bøger, som folk kunne låne med hjem. Det afhang meget af lærerens interesse, energi og smag, hvor mange og hvad slags bøger

der fandtes i reolerne. Så var der to stuer, hvoraf den ene kunne rumme mange mennesker ved festlige lejligheder.

Tilbygget på tværs af lærerboligen lå den tredje bygning med en slags stald og lade. Jeg mener at kunne huske, at læreren i sine første lærerår havde lidt husdyr i stalden, vel til en smule supplerings af den vist ret sparsomme lærerløn dengang.

Hele »komplekset« var stråttækket i stil med de omliggende huse og gårde. Af »udenoms« var der en legeplads med ribbe og bom i det ene hjørne til gymnastik. Læreren havde en ret stor blomster- og køkkenhave. Den var altid i fin stand. Både læreren og hans kone var havefolk. Endvidere hørte der til skolen et stykke landbrugsjord, som min far dyrkede for læreren i mange år. Læreren havde ikke selv hest eller landbrugsredskaber.

DEN VESTJYSKE SKOLEORDNING
Så meget om rammerne. Men det vigtig-

Staby søndre Skole, da den endnu havde stråtag, ca. 1910. (Foto: Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb).

ste var selvfølgelig det åndelige indhold i rammerne. Skolen blev drevet efter den såkaldte »vestjyske skoleordning«. Det var en enhedsskole. Der var ikke noget med at dele børnene efter alder eller begavelse. Vi fulgtes ad gennem alle tre klasser: æ bette klås, æ mellem klås og æ stor klås, som vi kaldte dem på jysk. De to første klasser strakte sig hver over to år, rummede altså to årgange. Den sidste og ældste klasse strakte sig over tre år og rummede altså tre årgange. I byerne var der noget, der hed mellemskole og real-skole. Men det mærkede vi ikke til i Staby. I Ulfborg var der enkelte børn, der rejste med tog til Ringkøbing daglig til realskolen der.

Det mest karakteristiske ved den »vestjyske skoleordning« var, at børnene fra 10-års alderen måtte have sommeren helt eller næsten helt fri og have næsten hele deres skolegang om vinteren. I min skole gik ældste klasse kun onsdag formiddag om sommeren, men til gengæld seks timer hver dag om vinteren. Meningen med denne ordning var følgende: »Familier på landet bør kunne have nytte af deres børn til forefaldende arbejde, og børnene skulle desuden ikke blot lære i skolen, men også hjemme øve sig i selvvirksomhed og i tænkning over det læste.«

Skolens opgave var formuleret med disse ord: »At danne børnene til gode og retskafne mennesker i overensstemmelse med den evangelisk-christelige lære, samt at bibringe dem de kundskaber og færdigheder, der er nødvendige for at blive nyttige borgere i staten«. Kort sagt: Skolen skulle opdrage børnene til gode kristne mennesker og lære dem, hvad de havde brug for som nyttige borgere. Efter

denne målsætning måtte hovedfagene blive religion, dansk og regning. Kristen-domsundervisningen måtte blive et vigtigt led i opdragelsen til kristne mennesker. Dansk, skrivning og regning havde alle brug for som nyttige borgere. Der var afsat mange timer til disse hovedfag. Men vi havde også nogle mindre fag. Skrivning hørte med til dansk, historie, geografi, sang og gymnastik og håndarbejde for pigerne.

Undervisningsmidlerne var få og enkle. Lærerne havde en sort tavle og kridt, nogle landkort og nogle få billeder på væggene. I de små klasser var der et »regneapparat« med kugler, man kunne skyde frem og tilbage på nogle ståltråde. Læreren havde en violin, som det ikke var nogen nydelse at høre ham spille på. Vi børn havde en sort skifertavle og en griffel, et penneskaf og en pen og nogle få lærebøger: bibelhistorie, katekismus, ABC og læsebog, regnebog, danmarkshistorie, atlas og geografi og en sangbog. Undervisningsmetoderne var også meget enkle, hvad jeg vender tilbage til senere.

Langt mere end undervisningsplaner, midler og metoder betyder de lærere, som skal undervise. Det var kun to i den lille skole. Maria Lucia Ibsen 1902-36 og Frederik Kristensen 1912-41.

Jeg husker tydeligt min første skoledag, en stor dag både for mig og mine forældre, som for første gang skulle have et barn i skole. Mor fulgte mig. Jeg husker Maria Ibsens venlige, ikke overstrømmende smil, hendes håndtryk og »walkommen«. Hun var en gårdmandsdatter fra sognet. Hendes far var en meget markant personlighed, veteran fra krigen i 64, hvor han blev såret og af den grund altid bar en lille kalot. Jeg har vist

kun været i det hjem én gang, nemlig da jeg som lærling var sendt dertil for at reparere et eller andet, jeg husker ikke hvad. Men jeg husker, at der blev holdt andagt ved bordet i dette grundtvigske hjem. Det var almindeligt i indremissionsske hjem, men den eneste gang, jeg har oplevet det i andre hjem, hvor kirkelige de ellers var.

Hvad hendes uddannelse angår, stammer min viden fra et par replikker, da den lidt rapmuede biskop Olesen var på visitats i Staby, både i kirken og i skolen. »Hvor har De så Deres uddannelse fra, frk. Lucia?« »Ja, ja – a hår jo wat o Askov højskol«. »Måske engang i kong Arilds tid?« replicerede biskoppen, sikkert for sjov. Hvordan det nu har sig, den grundtvigske højskoleuddannelse var bestemt ikke dårlig for en småbørnslærerinde. Hun var en god lærerinde, rolig, ægte, altid sig selv. Der var trygt i hendes timer – næsten som hos en mor. Vi begyndte dagen med en morgensang og et Fader-vor. Hun var god til at fortælle – især bibelhistorie. Stilfærdigt med jysk dialekt og sindighed. Hun har sikkert lært i Askov, at fortælling er den bedste metode. Hvad hun fortalte, lå hende selv på sinde.

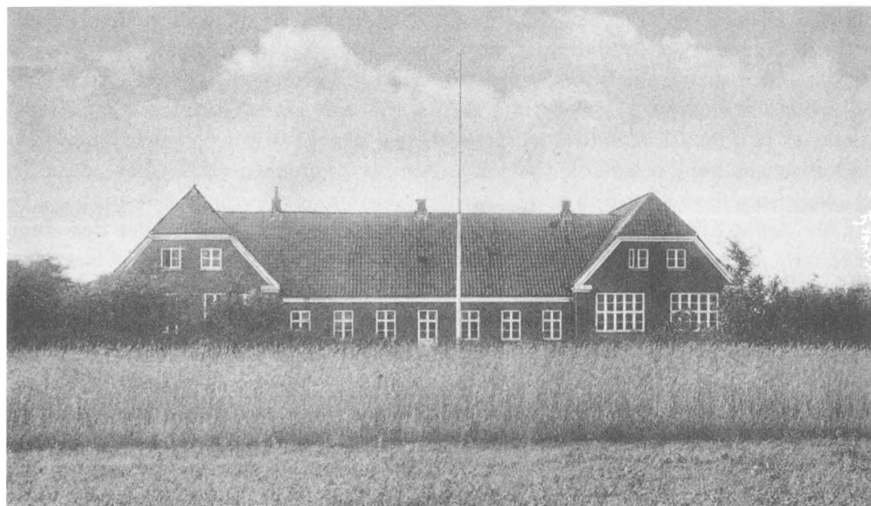
Det var en selvfølge, at hun sad i kirken hver søndag. Hun skænkede nye malerier til kirkens altertavle. Siden har Nationalmuseet ordnet kirkens alterparti, og den gamle altertavle hænger nu i tårnrummet. Maria Ibsen var meget afholdt både af børn og forældre, en stabyaner blandt stabyanere.

Førstelærer Frederik Kristensen var fra Mors. Han var dimitteret fra Ranum Seminarium, derefter lærer i Amerika et år og siden fem år i sin hjemby Redsted. I

1912 fik han embedet ved Staby søndre Skole og satte sit præg på skolekredsen indtil 1941, da han som pensionist vendte tilbage til Mors, til Øster Jølby, vel især fordi han gerne ville være med i den store grundtvigske frimenigheds liv, som fandtes der. Mit kendskab til ham stammer både fra skolestuen, fra et gensidigt venskab mellem mit hjem og lærerens med mange gensidige besøg gennem årene og fra mine mange samtaler med ham, når jeg var hjemme i Staby. Her skal jeg især omtale ham som lærer i skolestuen.

Af skikkelse var han middelhøj, slank og rank. Hans skarpe ansigtstræk, det levende, årvågne, til tider skarpe blik, som kunne glimte både af varme og streng-hed, vidnede om et menneske med sind og holdning, en mand, der stod for noget og gik ind for det med hele sin sjæl. En markant personlighed, man ikke kunne gå ligegyldig forbi. I samtaler varede det sjældent længe, før han vandrede op og ned ad gulvet og medrivende fortalte om den sidste bog, han havde læst, eller et problem, han for tiden var optaget af.

Hans engagement kunne undertiden overskride det rimelige. Vi spillede skak. Til at begynde med var det altid mig, der tabte, og ham der vandt. Men efterhånden blev det omvendt. En aften var der en del gæster i lærerhjemmet, blandt andre mine forældre og mig. »Vi skal have et spil skak, Kristen«. Han tabte. Et spil mere med samme resultat. Og jo ivrigere han blev, desto flere fejl lavede han. Tiden gik. Selskabet blev budt til bords, sad og ventede på os to. Endelig fik fru Kristensen ham – og dermed mig – trukket ind til bordet. Kristensen slugte kaffen uden at ænse gæsterne, så optaget hans tanker var af skakspillet. »Vi skal ind og

Staby søndre Skole 1927. (Foto: Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb).

fortsætte, Kristen«, sagde han og rejste sig. Så kunne gæsterne underholde sig med hinanden og med fru Kristensen, som heldigvis var en hyggelig og underholdende værtinde. Jeg var helt flov, men bare lade ham vinde ville jeg dog ikke. Så det blev til skakspil hele aftenen. En sær kanut tænkte gæsterne om værten, tror jeg.

Også hans redelighed kunne overskride det rimelige. Engang jeg besøgte ham, kom der en mand, som skulle tælle avlen op hos folk, hvor mange traver byg, havre, rug, tønder kartofler osv. Hos lærer Kristensen var det hans frugttræer og frugtbuske. »Skal det være nøjagtige tal?« spurgte Kristensen. »Nej, det kommer sæt så nyv«, svarede manden. »Hvor mange ribsbuske?« Kristensen kunne ikke huske om 14 eller 15, men fór ud for at tælle. »Hvor mange æbletræer?« Igen ud at tælle, om det var 23 eller 24. Jeg husker ikke, hvor mange gange, han var ude at

tælle. Men det var plagsomt for manden at sidde og vente på alt det tælleri til ingen nytte. For at tilfredsstille Kristensens ømme samvittighed. En sær kanut, tror jeg manden tænkte.

Kristensen var en meget samvittighedsfuld lærer. Dagen begyndte med en morgensang og et Fadervor, der blev bedt stiltfærdigt med en tone af inderlighed og dyb ærbødighed. Derefter en religions-time tre eller fire dage om ugen. En religions-time var det samme som en kristendomstime.

Der er næppe tvivl om, at Kristensen anså kristendomsundervisningen for at være det vigtigste fag. Da jeg som rektor skulle til at uddanne lærere ved Haslev Seminarium, skrev han til mig: »Jeg er bange for, at forberedelsen af vore vordende lærere alt for mange steder er præget af tidens materielle og åndløse eller dog åndsfattige luft, der blæser over os alle i denne tid. Når samfundsånden er

verdslig, så der kun er tale om at opdrage praktisk duelige samfundsborgere, mens omsorgen for de enkelte børns egentlige og dybeste tarv sættes til side og kun erstattes af en moralsk standard, så får vi en forfejlet, en fattig folkeskole trods nok så megen intelligens og oplysning. Derfor har det så meget at sige, om der fra vore seminarier kan udgå en skare unge mænd og kvinder, der er åndeligt modne og har rod i virkeligheden, ikke den, man plejer at kalde således, men den virkelighed, der består, når tidens skygger »som røg og støv forgår«. Et godt ord fra min gamle lærer til en ung seminarierektor.

Men jeg vender tilbage til hans kristendomsundervisning i skolen, hvor han prøvede at praktisere, hvad han skrev til mig, Vi lærte meget i kristendomstimerne. En masse bibelhistorie. Vi lærte, at Gud har skabt alt og skabt os mennesker i sit billede. Vi lærte om syndefaldet. Vi lærte om Abraham, Isak og Jakob, om Saul, David og Salomon. Vi lærte især meget om Jesus, om hans undere og lignelser, hans død og opstandelse. Vi gennemgik Matthæus-Evangeliet. Vi skulle fortælle et stykke i hver time. Vi sad to ved hvert bord og skulle rejse os begge og hjælpe hinanden med at fortælle. Vi fik Luthers Katekismus gennemgået. De ti bud, trosbekendelsen, Fadervor. Men vi skulle ikke lære Luthers forklaringer udenad. Han ville ikke have sine drenge til at sidde og bande over Luthers Katekismus, fordi de skulle terpe den udenad. Kristensen var grundtvigianer. Grundtvig var imod terperi. Men vi fik Luthers fine forklaringer gennemgået og forklaret. Og så lærte vi mange salmer. Jeg kan dem næsten udenad den dag i dag.

Mest greb det os, når han selv fortalte

– engageret og personligt. Et par eksempler. Jeg glemmer aldrig den time, da han forklarede os børn, at døbte menneskers plads søndag formiddag er i kirken. Han talte så varmt og medrivende derom, at stemningen i timen står ganske levende i min erindring, selv om jeg ikke husker hans ord ordret. Eller den time, da han talte med os om ærlighed. Han havde selv været uærlig som barn to gange. Den ene gang havde han taget et stykke sukker af sukkerskålen uden at spørge. Den anden gang havde han bedt sin far om et søm. Så havde han taget det største, hvad han ikke havde bedt om. Jeg husker hans blufærdige gennemgang af det 6. bud. »Der er nogle, der siger, at moderen føder de små børn. Andre siger, at storken kommer med dem. Hvad tror I, der er det rigtige?« En eller anden må have svaret: »At moderen føder barnet«. For jeg husker tydeligt, at Kristensen svarede: »Det tror jeg også«. Vist den eneste sexualundervisning, vi fik i skolen.

Langt de fleste timer blev brugt til dansk, skrivning indbefattet, og regning. Da der var flere årgange i klassen, måtte læreren gennemgå stoffet holdvis. Holdene var ikke delt strikte efter årgange. Jeg husker, at jeg et år var på hold med en jævnaldrende, senere med en dreng, som var ældre. Jeg tror, Kristensen »mingelede« holdene sammen, som han syntes bedst, selv om det vel i hovedtræk blev efter årgange. Jeg mener, vi var ca. 45 i ældste klasse. Jeg husker, at der ikke var plads til alle ved to-mands bordene. Der blev lagt brædder tværs over gangen mellem bordrækkerne både i bænkhøjde og bordhøjde, så der var et bræt både til at sidde på og til at skrive ved. Jeg gætter på, at vi skiftedes lidt til at indtage disse

ikke særlig behagelige pladser mellem bordrækkerne.

Mens læreren gennemgik stof for det ene hold, måtte børnene på de andre hold hjælpe hinanden, så godt vi kunne. Her betød det meget, hvem man sad ved siden af. Jeg husker et år, jeg sad ved siden af en dreng, som havde meget svært både ved dansk og regning. Jeg skulle hjælpe ham, så godt jeg kunne. Måske det slet ikke var dårligt for mig. Der er ting, man selv lærer bedre ved at skulle forklare dem for andre. Men det var ikke godt for min kammerat. Jeg havde jo ingen uddannelse til at lære ham tingene. Året efter sad jeg ved siden af en jævnbyrdig. Vi kappedes især i regning og nåede meget. Morsomt nok så jeg i en svensk pædagogik, at Stockholms skoledirektør henviste til den vestjyske skoleordning i

Danmark som et godt eksempel på aktivitetspædagogik. Læreren var tvunget til at sætte børnene i aktivitet med selv at arbejde med stoffet og med at hjælpe hinanden, mens læreren gennemgik stof for et andet hold. Det er sandt nok. Men det gik ud over de svage. I dag sættes der en støttepædagog til at hjælpe dem.

Af de mindre fag var Kristensen nok mest optaget af historie, Danmarks historie, specielt Sønderjyllands. Han elskede vort land, vort sprog, vort folk, vort flag. Det smertede ham, at der ikke blev kæmpet for fædrelandet den 9. april, da tyskerne kom. »Jeg er dog glad for, at der blev kæmpet lidt ved grænsen«, husker jeg, han sagde. Aldrig glemmer jeg tiden før afstemningen om vor sydgrænse i 1920. Kristensen tegnede grænser på Danmarkskortet med ryggen til os og

Skolens elever fotograferet i 1913. Til højre førstelærer Frederik Kristensen. (Foto: Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb).

glemte både sig selv og os. Da han kom ind i klassen morgenen efter afgørelsen, sagde han sørgmodigt: »Flensborg kom ikke med«. Jeg kan endnu i erindringen høre sorgen i hans stemme. Vi vidste godt, at Flensborg var hans store håb.

Geografitimerne har jeg ingen konkrete erindringer om, selv om Kristensen gik op i stoffet som i de andre fag. I sangtimerne lærte vi mange fædrelandssange og salmer. Vi var glade for at synge i samlet flok. Men han hørte os også enkeltvis og spillede violin til. Ikke så let at synge til, hvis tonen var lidt falsk. Men vi fik nogle åndelige værdier ind i vore sind ved hans varme ord om sangenes og salmernes indhold.

Med hensyn til gymnastik var det heldigt, at der i 1916 blev bygget et forsamlingshus i skolens nærhed. Det var også beregnet til gymnastik både for os børn og for voksne unge. Mens der tidligere kun havde været nogle små øvelser i klassen om vinteren, kom der nu gang i det. Drengene og pigerne var sammen. Foruden fællesøvelser var der også øvelser, hvor vi var delt. Om sommeren husker jeg, at læreren spillede fodbold med os på legepladsen – eller vandrede ned til Husby Sø og badede, læreren med os drenge, lærerinden med pigerne. Pigerne havde et ekstra fag i håndarbejde, som vist lå uden for skoletiden.

DE UFORGLEMMELIGE DAGE

Der var noget, der hed disciplin dengang. Vi blev straffet med klø eller eftersidning, hvis vi var ulydige eller ikke kunne vore lektier. Lærer Kristensen havde et stærkt temperament, som gjorde, at han gik levende op i alt, hvad han havde med at gøre. Men det kunne nu og da tage

magten fra ham, så han straffede for hårdt. Det skete af og til, at han efter skoletid cyklede ud til et hjem for at bede om undskyldning for, at han havde slået for hårdt. Jeg fik kun klø én gang i min skoletid, men da også eftertrykkeligt. Jeg løb hver dag hjem til middag i mine træsko. Det kunne lige nås. Som omtalt måtte vi ikke løbe ude med vore kludesko. Men en dag, det var frost og tørt føre, sagde mor, at jeg godt måtte løbe hjem i mine kludesko. Det gik dog lidt lettere. Uheldigvis stod lærer Kristensen i gangen, da først tre piger og jeg som den fjerde kom løbende udefra i vore kludesko. Jeg fik klø for os alle fire. Uha, som han slog i hovedet. Efter skoletid tog han mig til side og spurgte: »Skal vi ikke være gode venner igen?« Jeg husker ikke, hvad jeg svarede. Men venskabet har næppe været varmt fra min side den første tid derefter. Det var i orden med straf for forseelsen. Men den var urimelig hård. Som voksen har jeg forstået, at det må have været en plage og kamp for Kristensen med hans uhyre følsomme samvittighed at skulle slås med et så hidsigt temperament. Men sådan tænkte jeg givetvis ikke som dreng. Og det voldte ham en del kontroverser med forældre og medførte, at klimaet i skolestuen undertiden blev mere præget af ængstelse end af tryk.

Engang imellem kom der en eller anden ung mand og overværede undervisningen. Det var elever fra Staby Vinterlærerseminarium. Det begyndte som højskole i 1852 som nr. 4 af de grundtvigske højskoler her i landet. I årene 1856-84 var der højskole om vinteren og vinterlærerseminarium om sommeren. I årene 1884-1920 var det vinterlærersemina-

rium hele året. Efter den »vestjyske skoleordning« med de mange timer om vinteren var der en del lærere, som der kun var brug for om vinteren. De kunne nøjes med en begrænset uddannelse på vinterlærerseminariet. Men i 1920 var det slut med denne uddannelse. Og i 1923 blev skolen udvidet med et par nye fløje og omdannet til efterskole og er i dag en velfungerende grundtvigsk ungdomsskole. Som tømrelærling havde jeg den fornøjelse at være med til at bygge de to nye fløje. Efterskolens første forstander var Jens Kjær, en af de kendte grundtvigske højskolefolk. Jeg har hørt ham som taler på hans skole og som prædikant i Staby kirke og husker ham som en levende og varmhjertet forkynder.

Lærer Kristensen forsøgte aldrig sin skole. Men en vinter var han syg en periode. Et par elever fra vinterlærerseminariet skulle vikariere for ham. Først en lille fyr, som slet ikke kunne styre os. Nogle bavianer lå og sloges på gulvet i timerne, husker jeg. Snart fik vi en anden, en lang ranglet mand. Jeg tror, det var i hans første time, at en af knægtene igen skulle forsøge sig. »Kom herop, dreng«. Drengen stod foran katederet, læreren på den anden side. Så gav han drengen en knaldende lussing med den flade hånd. Drengen gav sig til at tude. »Hvad er du for en kryster? Kan du ikke tage en lussing uden at tude. På plads med dig«. Sidene havde han fin ro i klassen. I øvrigt var han så god en pædagog, at han sagtens kunne have klaret det uden lussingen. Men han har vel hørt om kammeratens fiasko og så villet tage uroen i starten.

Det var en lille parentes om skolens forbindelse med vinterlærerseminariet i

sognet. Men så skal der nævnes nogle uforglemmelige dage i skolen. To årligt tilbagevendende. Vi havde hvert år en dejlig julefest i skolen, hvor også vore forældre var velkomne. Først gik vi rundt om et stort smukt juletræ og sang mange julesalmer. Kristensen holdt en god juletale til os. Og fru Kristensen serverede chokolade og kringle i deres rummelige dagligstue – holdvis. Hun var et meget afholdt menneske. Der var noget så yndeligt over hendes stilfærdige væsen. Man befandt sig trygt ved hendes rolige, åbne blik og naturligt milde smil. Hun bidrog meget til julefestens glade stemning.

Og så var der »eksamen« en gang om året. Da kom skolekommissionen med præsten i spidsen og hørte på os. Præsten sad oppe ved katederet med en protokol, hvori han skrev den enkeltes karakterer i dansk og regning. Det var en spændende dag for os børn. Sådan følte vi det. Her kunne være grund til nogle ord om forholdet mellem skole og kirke på den tid.

Men først lige et par ord om endnu en slags særlige dage, nemlig når vi var på udflugt en gang om sommeren. Den kunne gå forskellige steder hen, men vist oftest til »æ haw«. Bønderne stillede deres arbejdsvogn, »æ skrawvogn«, til rådighed. Der kunne sidde mange børn i sådan en »skrawvogn«. Så kørte vi af sted til »æ Bjerhu's« eller »Fja'nd«. Jeg husker ikke, hvad vi havde med af mad og drikke. Men vi sad i hvert fald i klitterne og fortærede det – vel lidt pålægsmad, lidt kager med sodavand eller hjemmebryg til. Men det kunne også være længere udflugter som f.eks. et år til Viborg, især for at se Domkirken med Joakim Skovgaards berømte bibelske freskomalerier. Det var

igen med »skrawvogn« til Ulfborg station. Og så med tog til Viborg. Det var en lang rejse dengang – en rejse, der aldrig glemmes.

Og så lidt om forholdet mellem skole og kirke. Der var en nøje forbindelse imellem dem dengang. Skolen var en kristen skole. Derfor skulle lærerne være kristne, være medlemmer af folkekirken. Og præsten var født medlem af skolekommissionen. Det var ham, der havde tilsyn med skolens arbejde og ansvaret for, at skolen virkelig gav børnene en kristelig opdragelse. Man mente vel, det gav en vis garanti for, at skolens kristne målsætning blev opfyldt, når det var præsten, der skulle føre tilsynet. Og lærer Kristensen var kirkesanger. Og det var let at mærke, at han levede med i kirkens gudstjeneste. Med inderlighed bad han indgangs- og udgangsbønnen. Det kunne knibe med renheden i forsangen. Kom han for meget ved siden af, gik han ned til sin kone og lyttede til hendes gode og altid præcise sang for at blive sporet ind på den rette tone. Af samme grund satte hun sig altid på yderste plads på bænken.

Lærer Kristensen måtte samarbejde med fem præster. De fire var grundtvigianere som han selv, den sidste nærmest tilknyttet Indre Mission. Jeg tror, der herskede et godt forhold mellem ham og de skiftende præster. Desværre dog med én undtagelse. Det var en mand, som af en eller anden grund ikke kunne lide Kristensen. »De må ikke røre mig«, sagde han til Kristensen, der var vant til at hjælpe præsten i præstekjolen. Præsten var sig bevidst at være lærerens overordnede. Det tilspidsede sig derhen, at han engang mødte op lige efter skoletid sammen med et par medlemmer af skole-

kommissionen for at give Kristensen en irrettesættelse for en for hård afstraffelse, han havde givet en dreng. Jeg kan endnu se den flotte mand med den flotte sorte frisure spankulere ind i skolestuen i slutningen af sidste time og hviske noget til lærer Kristensen. På en eller anden måde havde vi børn i forvejen fået at vide, hvad der forestod. Det er blandt andet den slags, der har gjort, at lærerstanden har ønsket sig fri for kirkens tilsyn og er blevet det. Nu er præsten ikke født medlem af skolekommissionen, men kan vælges ind på lige fod med alle andre. Personlig havde jeg den glæde i mine præsteår at blive valgt til formand for skolekommissionen. Mit samarbejde med lærerne tænker jeg tilbage på med stor glæde. Der var ikke noget med over- eller underordnet. Og »eksamensdagene« var festdage.

SELVVIRKSOMHED OG TÆNKNING

Hvad fik vi nu ud af de syv år i Staby søndre Skole? Vi fik nogle ganske gode elementære kundskaber i de tre hovedfag, dansk, regning og religion og en vis viden i de mindre fag, alt i alt slet ikke dårligt, når man havde så energisk, begavet og dygtig en lærer som Kristensen. Men det vigtigste var vel, at der var nogle ting, der stod fast for os, da vi forlod skolen. Der er en Gud, som har skabt alt og skabt os mennesker i sit billede. Han elsker os. Det er ham, der har givet os livet og alt, hvad vi er og har. Vi havde lært de 10 bud og »Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte, af hele din sjæl og af hele dit sind« og »Du skal elske din næste som dig selv«. Vi havde fået meget at vide om Jesus, hans undere, lignelser,

død og opstandelse. Vi vidste, at vi var blevet Guds børn i dåben. Vi vidste, at Jesus var kommet for at frelse os fra synden og døden og Djævelens magt. Og når vi skulle herfra, skulle vi hjem til Guds lyse himmel. Kort sagt: Der var mening i det hele. Det stod jo altsammen i Bibelen, som var Guds ord.

Og det, vi sådan havde lært i skolen, stemte godt med hele tidens livssyn. Alle troede, der var en Gud til. Alle troede, at Bibelen var Guds ord, selv om de måske aldrig læste i den. Alle troede, at de 10 bud skulle holdes. Alle troede, der var et evigt liv bag gravens mørke vande. Ingen skulle bilde os ind, at kirkegården var en endestation, så vi endte som dyrene. Den var kun en mellemstation til det evige liv. Alle troede, Jesus var Guds Søn. Alle troede disse elementære ting. Det gjorde mor og far. De var missionsfolk. Det gjorde naboerne, som ikke var missionsfolk. Men det var en selvfølge, at de skulle i kirke om søndagen og høre Guds ord. Vor eneste avis var Ringkjøbing Amts Dagblad, der bragte en prædiken til hver søndag.

Vi hørte rygter om nogle mennesker ovre i hovedstaden, som man kaldte fritænkere, og som ikke troede, der var en Gud til, heller intet evigt liv. Men de kunne da ikke være helt vel forvaret i øverste etage. Inderst inde troede de nok alligevel, der er en Gud til og en evighed, selv om de nægtede det med munden, mente vi.

Sommeren 1921 gik jeg til konfirmandforberedelse hos den unge pastor Niels Hansen. Det var hans første embede og hans første konfirmandhold. Han var gårdmandssøn fra Esbjergegnen. Hans yndige kone, Maja, var præstedat-

ter. De faldt hurtigt til blandt stabyanerne. Vi konfirmander glædede os hver gang til at komme i præstegården. Pastor Hansen var et roligt, harmonisk og mildt menneske med et klart grundtvigsk syn, men frisindet over for andre. Han søgte en samtals pædagogik, ægte grundtvigsk. Vi skulle f.eks. prøve at fortælle salmernes indhold, ikke remse dem op. Så talte han med os om indholdet. Men det blev nu ham selv, der måtte sige det meste. Vestjyske børn var i hvert fald den gang ret tilbageholdende. Hans yndlings-salme var »Den store Mester kommer«. Af og til tog han en leg med os i det grønne i frikvarteret. Og fru Maja bød os undertiden ind i stuerne til en lille trakte-

Jeg husker tydeligt min konfirmationsdag. Den festlige, højtidelige stemning derhjemme, før vi skulle af sted til kirken. Jeg havde fået en fin ny »matrosbluse« og »matros hue«, som vi kaldte disse beklædningsgenstande. Jeg fornemmede på mor og far, at de følte det som noget stort og festligt, der skulle ske i kirken, når dåbspagten skulle bekræftes. Ved det festlige middagsbord havde jeg det unge præstepar »til bords«. Det er klart, at jeg også var optaget af gaverne. Slet ikke så få. Men jeg husker kun en Bibel fra mor og far, hvori mor havde skrevet: »Lad denne bog blive en lygte for din fod og et lys på din stik«. En salmebog og Olfert Richards »Ungdomsliv«, en bog, som på den tid var en meget hyppig konfirmationsgave. Deri kunne man læse, hvordan et rent ungdomsliv skulle leves.

Om aftenen var stuerne fulde af gæster. Ingen vidste, hvor mange der kom. Blandt gæsterne var lærer Kristensen og hans kone. Der blev sunget og holdt små

taler til mig. En af missionsfolkene må have sagt noget om omvendelse – jeg husker ikke hvad. Men så meget tydeligere husker jeg, at lærer Kristensen tog ordet i protest. Man skulle ikke tale om omvendelse til sådan en dreng. Han skulle have lov til at udvikle sig og vente alt i naturens orden. Han fik det sagt med den for hans temperament vanlige ildhu. Jeg husker ikke hans ord ordret, men meget tydeligt den pinlige stemning i stuerne for en stund. Der blev en lille ordveksling mellem grundtvigianeren og et par af missionsfolkene. Far forsøgte sig med et par formidlende ord. Skønt missionsmand tror jeg, han forstod Kristensens ærinde, så gode venner de to mænd var. Fars ord mildnede stemningen.

Konfirmeret, men ikke derfor færdig med det unge præstepar. Da jeg kom til universitetet, var pastor Hansen præst i København og var ofte min tilflugt, når jeg trængte til en tillidsfuld snak om alle de brydninger, det teologiske studium kastede en ud i. Da jeg blev præst på Fyn, var pastor Hansen præst i Ollerup. Nu var vi kolleger. Og så har vi i øvrigt jævnligt besøgt dem i Ollerup også efter deres pensionering – ja indtil telefonen ringede en dag i 1982: »Det er Kirsten. Du har set mig som lille pige, men kender mig ikke. Men mor og far har ofte udtrykt deres glæde over, at du og din kone blev ved at besøge dem. Så synes jeg, at du skal vide, at far ligger for døden«. Et par dage efter ringede hun igen: »Far døde i søndags, mens kirkeklokkerne ringede til gudstjeneste. Jeg synes, det var så smukt for en gammel præst«. Da var han 89 år gammel.

I vinteren mellem min konfirmation i oktober 1921 og begyndelsen på min

lærlingetid den 1. april 1922 gik jeg i aften-skole hos lærer Kristensen. Det var morsomt at være elev sammen med voksne i mange aldre. I dansk og regning var det let at følge med, da vi lige havde haft det i skolen. Men her kom man så i øvrigt i en lidt mere voksen kontakt med læreren end i barneskolen. Der indgik også en slags foredrag i hans aftenundervisning af litterær og historisk art. Han var en god og levende foredragsholder og blev brugt også uden for sognet til den slags. Men da jeg flyttede fra sognet som 14-årig, har jeg ikke megen erindring om hans folkelige virke på dette felt.

Som før citeret skulle børnene »ikke blot lære i skolen, men også hjemme øve sig i selvvirksomhed og i tænkning over det læste«. Det var en selvfølge, at vi skulle hjælpe til både ude og inde i sommerhalvåret næsten uden skolegang. Hvad skulle vi ellers få tiden til at gå med? Fra fattige hjem kom børnene ofte ud at tjene. Jeg var eneste dreng, så der var nok for mig at bestille hjemme. Luge roer, tynde ud, binde op efter leen i høsttiden, rive hø i engen, tage kartofler op om efteråret. Også hjælpe at passe dyrene, fodre dem, trække køerne i engen og vogte dem hele eftermiddagen. Lidt kedeligt, hvis der ikke var en dreng i naboengen. Vi gravede selv tørv i mosen, hvor far kunne betale for et stykke hvert år. Det var vel nok en fedtet bestilling at bakse med de våde tørv. Om vinteren gik det meste af tiden med skolegang og lektier, som vi havde temmelig mange af. Men dog hjælpe far en smule med at tørre med plejl og skære hakkelse til hestene. I ledige stunder vinteraftenerne lærte jeg såmænd også at strikke en uldtrøje og

et par sokker. Mor klippede selv fårene, kartede ulden, spandt og strikkede.

Megen lyst til landbruget har jeg aldrig haft. Men det var den selvfølgeligste ting i verden, at børn skulle hjælpe til. Det var slet ikke noget, man diskuterede. Måske der var børn, der blev brugt for hårdt – specielt hvis de var ude at tjene. Det gjorde vi ikke. Mor og far var klar over, at landbruget ikke var min lyst. Mit kæreste sted efter mit hjem var bedstefars værksted, et paradis af ting, værktøj, søm i alle størrelser, træstykker i massevis. Aldrig kunne jeg blive træt af at betragte ham ved hans arbejde. Han gik op i det. Der var ligesom andagt over det. Og så fik jeg lov til at prøve værktøjet selv. Min far købte løvsav og andet værktøj til mig og tynde træplader, som man kunne snitte mange ting af, og holdt »Familiejournalen«, som hverken han eller mor læste. Men der var hver uge modeller til løvsavarbejder, som lige var noget for mig. Mor og far sørgede for, at jeg havde rimelig tid til min elskede hobby. Det er egentlig med undren og tak, jeg tænker tilbage på deres forståelse af et barns behov. De havde det i deres sind uden at have læst børnepsykologi eller den slags. Som seminariemand har jeg læst mange tusinde sider pædagogik og psykologi, men er ikke spor klogere på opdragelse end mine forældre, selv om jeg kan mere teori.

Men foruden sløjd var der også musikken. Far købte et stueorgel. Og vi tre søskende fik undervisning hos vor kusine Sofie i Ulfborg, som var organist ved kirken. Da jeg kom i lære og ikke kunne tage orgelet med mig, lå der en ny violin på min seng en aften derhjemme, da jeg skulle til køjs. Så fik jeg undervisning i

violinspil nogle år. Jeg cyklede hjem hver lørdag aften og tilbage søndag eller tidlig mandag morgen. Vi spillede i timevis, min søster på orgel og jeg på violin. Sange og salmer i massevis. Det var bestemt ikke det store sus. Finkulturens folk ville trække på skulderen. Men hvor havde vi dog mange glade timer med vor primitive musik.

Men det vigtigste af det hele var hjemmets ord. Hvad mor og far sagde til hinanden og til os børn, hvad de fortalte os, snakkede med os om. Børn lærer meget af hjemmets snak om alle mulige ting, om dyr og planter, om mennesker, om Jesus. Det er jo også især ord, der skaber hjemmets klima. Milde ord et mildt, kristne ord et kristent klima.

Man kan roligt sige, at det ikke blot var i skolen, vi lærte noget. Vi lærte også meget hjemme, men til dels helt andre ting. Man har spurgt, om vi opnåede lige så gode teoretiske kundskaber som børn, der gik i skole hele året i hele deres skoletid. Man har hævdet det og blandt andet begrundet det med en række højskolelæreres udsagn om, at elever fra denne ordning klarer sig godt blandt de andre. Men det er vanskeligt at få et sikkert svar. Så det lader jeg ligge.

Men ordningen var fremmede for to vigtige sammenhænge, nemlig den mellem skole og hjem og den mellem hånd og ånd.

Tyngdepunktet i opdragelsen kom til at ligge hos forældrene derved, at de havde hele ansvaret for børnene om sommeren og måtte tage sig meget af deres skolegang om vinteren, hjælpe dem med deres mange lektier, i det mindste holde dem til lektierne. Ordningen kaldte stærkt på forældrenes medvirken. Den

respekterede hjemmets ret til børnene, men lagde så også hovedansvaret på hjemmet.

Man har kaldt den »vestjyske skoleordning« forældreskole. Jeg tror, det er rigtigt, og at den just ved at være det fremmede samarbejdet mellem hjem og skole. Et direkte samarbejde om lektierne. Et indirekte samarbejde derved, at børnene lærte meget begge steder, både i hjem og skole. I skolen mest teoretiske kundskaber, i hjemmet praktiske færdigheder og meget, meget andet. En hjemmets og skolens enhedsfront i opdragelsen.

Og her er vi så ved den anden vigtige sammenhæng, den mellem håndens og

åndens arbejde. Som en jysk bonde udtrykte det: »Vi er da et kun bløwen gien en howe, men osse en krop! Å de må wal vær Wohær hans mjønning, te vi ska lær å brug begge del«. Vi lærte »å bestell nåt«, som min far sagde. På en naturlig og sund måde. Det stemmer godt med Grundtvigs pædagogik. Han hævder, at der ved en højskole skal være værksteder og et godt landbrug, så der bliver sammenhæng mellem åndens og håndens virke. Det samme er godt for børnene. Det sørgede den »vestjyske skoleordning« for, hvad vi er mange, som er taknemmelige for.

K. F. Brondbjerg
Pens. rektor
Rysagervej 9,
4690 Haslev
Født i Sdr. Staby 1907

Mennesker i en provinsby

Af Eli Johansen

I 1920erne var Holstebro en lille provinsby på ca. 10.000 indbyggere. I tilbageblik til disse fjerne år vil jeg i min artikel beskæftige mig med nogle mennesker, der i tyverne og begyndelsen af trediverne prægede byen.

Min far, Chr. Fr. Mortensen, var ansvarshavende redaktør på Holstebro Dagblad fra 1908 til 1933, desuden en flittig forfatter. Selvom hans skribentvirksomhed på det litterære område begyndte i en mere moden alder, efterlod han sig ni romaner og mange noveller og skitser i ugeblade, julehæfter og tidsskrifter. At han i dansk presse var kendt som en betydelig journalist med en inspirerende stil og en fin polemisk pen, vidnede de smukke nekrologer i landets blade om ved hans altfor tidlige død i oktober 1933.

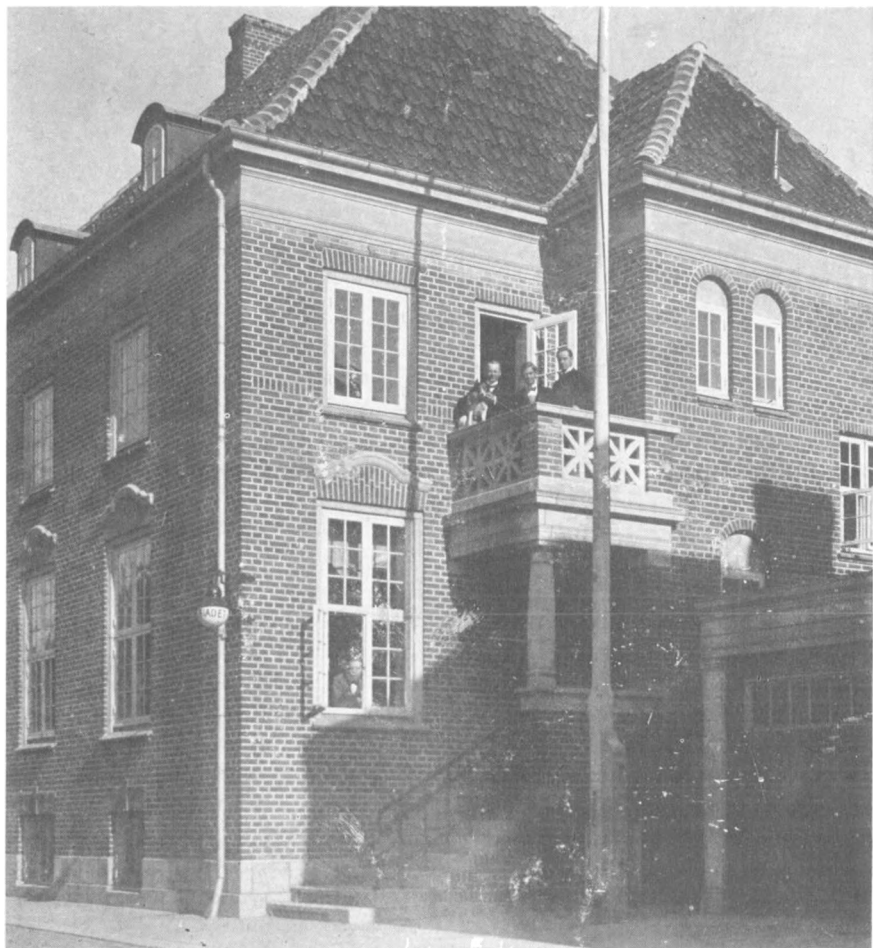
Også min mor, Anna, havde gode journalistiske egenskaber. Begge mine forældre var ansat på Frederiksborg Amts Avis, da de i 1907 blev gift og året efter flyttede til Holstebro som Dagbladets redaktørpar.

I 1917 valgtes min mor til medlem af byrådet i Holstebro og blev straks ordfører for Venstres gruppe i rådet. Ved det følgende byrådsvalg i 1921 blev Venstres

gruppe fordoblet, og min mor blev både af Venstres og de konservatives byrådsmedlemmer tilbudt posten som borgmester. Det ville i givet tilfælde være blevet Danmarks første kvindelige borgmester. Af hensyn til både hjemmet og børnene sagde mor nej til et så krævende job, men blev istedet formand for en række vigtige udvalg. Hendes byrådsarbejde varede til 1942, hvor hun 1. april blev fejret for 25 års kommunalpolitisk arbejde. Skolen og de gamle havde hendes varme interesse. I en lang årrække var hun formand for Venstres kvinder i 6. landstingskreds og suppleant til Landstinget.

I hjemmet var hun min fars skrivende sekretær i hans forfattervirksomhed, hans første romaner blev håndskrevet til de respektive forlag. Dette gøremål aflastedes kendeligt, da jeg allerede så småt i 14-års alderen trådte til med at skrive på maskine, passet ind efter givne omstændigheder.

Atmosfæren, mine søskende og jeg voksede op i, strålede ud fra to poler: mit hjem på Lægårdvej og Holstebro Dagblad i Nygade. Begge steder afspejledes hændelsesforløb af social og kulturel art i både det nære og fjernere samfund.

Dagbladet i Nygade.

I disse år fandtes i Holstebro foruden Dagbladet tre lokale aviser: Holstebro Avis (konservativ), Folkebladet (radikalt) og Holstebro Socialdemokrat. Det gav i sig selv den specielle spændvidde i de respektive avisers spalter, når der krydse-des klinge på godt og ondt ikke mindst på lokalt plan. Det politiske farvespil blev i journalistisk vid og bid til le-

vende og underholdende stof, der appellerede til oplagte avislæsere. Det kan måske knibe i dag med det forandrede pressebillede, hvor der selv i større byer kun findes een avis.

At der trods meningsforskelle kunne være et godt kollegialt forhold mellem redaktørerne i Holstebro, vidner ikke mindst disse linier om i et brev til min

far fra redaktør Stavnstrup i 1926, da han forlod Holstebro Avis og rejste til Herning: »Al den venlighed, anerkendelse og – rent ud sagt – støtte i mit arbejde, fandt jeg ikke hos mine partifæller, men hos Dem. Mindet herom er det smukkeste minde, jeg tager med mig fra Holstebro. Deres heng. P. Stavnstrup«.

Op til kommunevalgene antog avisernes polemiske udfald en skarp satirisk form, gnisterne formelig føg, og ramrende, velformulerede overskrifter satte spændingen i vejret. At det var mellem Socialdemokraten og Holstebro Dagblad, de største »dramaer« udspillede, er naturligt, men samtidig så man i byen netop ofte i disse valgperioder de to redaktører i ivrig samtale på gaden – den hjertelige latter manglede sjældent. Redaktør Stumph og min far var gode venner.

Vi færdedes hjemmevant i Dagbladets kontorer gennem årene. Fra gaden kom man lige ind i ekspeditionskontoret, hvor frøknerne Kirsten Brøndlund og Signe Kjærgaard residerede. Her kom mange mennesker dagen igennem, når abonnement blev betalt, annoncer bestilt, besked givet og modtaget m.m. Jeg husker en egen stemning på dette kontor som en blanding af hygge, venlighed og humor.

På det mellemste kontor sad på hver sin side af det store mørkbejsede arbejdsbord journalist Einar Hansen og den rolige og afbalancerede redaktionssekretær J. E. Madsen. Tidsbestemt i det redaktionelle arbejde her var korrekturlæsning, hvor der blev læst op af og korrigeret i de alenlange strimler, som returneredes til sætteriet med sorte blækrettelser i marginen. Bag døren, der førte fra dette kontor til sætteriet, var en verden for sig. Blandt de mange typografer var nogle få

maskinsættere, da de nye sættemaskiner netop i disse år blev indkøbt med spænding og stor interesse. Jeg husker nogle af de første maskinsættere, der betjente disse fine instrumenter – Anders Rosenkilde, Viggo Pedersen og Chr. Olesen. Faktor L. K. Larsen færdedes – med fast blik bag sine lorgnetter – blandt sine faglige medarbejdere. Det var ikke ligefrem afslappelse, der prægede Larsen, hvis en diskussion med redaktøren havde grebet forstyrrende ind i hans opsætning af dagens avis. I sætteriet fandtes »den syngende typograf«, Knud Greffel, let i gang og let i væsen. Han var kendt i hele byen for sin prægtige tenor-stemme. Han og koncertsanger Ambye lod ofte sangen lyde ved underholdning både af lettere og mere seriøs art.

I disse eftermiddagstimer lød en monoton durrende, dump dundren gennem hele bladhuset – fladpressens orgelsang nede i kælderens maskinhal, hvor trykker Peter Lunding havde travlt og holdt øje med maskinen og de mange avisbude, der stod i række for at bringe nyt til byens borgere.

Kedeligt lokalstof var det ikke, når fabrikant Valdemar Birn havde noget på hjerte og formulerede sig med sine velvalgte indlæg, underskrevet BISTIK.

Så dyppede »Jørgen Pen« (min far) pennens dybt, og blækket flød, i grunden til stor fryd for begge parter. Byens borgere nød disse pennefejder, til gavn for Dagbladets løssalg.

Man mødte ofte den flittige fabrikant på gaden, når han tog en afstikker fra sit Jernstøberi på Skivevej. Han var let kendelig i sin fremtoning i skjorteærmer med et tommelfingergreb i vestegabet og et par solide træsko på fødderne.

Dette foto fra 1924 af Chr. Fr. Mortensen blev brugt af et af forlagene, som udgav hans bøger.

I min mors byrådsarbejde var det naturligt, at der gennem de mange år opstod venskaber også med medlemmer fra de øvrige partier. Den socialdemokratiske købmand Johan Hansen fulgte ofte min mor galant hjem efter byrådsmøderne. Han havde et smittende humør, vi kunne høre hans hjertelige latter fra vejen, længe før min mor blev bragt sikkert tilbage i familiens kreds. Det kunne også ske, at nogle interesserede bridgespillere i byrådet (min mor var een af dem) gik tværs over gaden fra byrådsalen på rådhuset til en kop kaffe på Hotel Schaum-

burg og slappede af over det ædle spil på tværs af politiske farver, mens kommunale problemer et par timer var udenfor debat.

Sagfører P. Dircks var Venstres borgmester fra 1921-1929. En dygtig advokat, der udadtil virkede noget lukket med et tilsyneladende reserveret væsen i modsætning til hans efterfølger, borgmester K. M. Lorentzen fra 1929-1938. Denne vennensæle dommerfuldmægtig svingede sin hat med et stort smil til venner og bekendte, som krydsede hans vej på hans travle færd mellem dommerkantor og

kommunekontoret, hvor han varetog sine kommunalpolitiske opgaver.

På Kirkepladsen havde Holstebro kommunes økonomiske forvaltning til huse. Indenfor de store vinduer i bygningen var en lille pulserende verden for sig. På den ene side af gangen lå kærnerkontoret med J. F. M. Colstrup som kærner og chef for sit specielle område, rent kompetencemæssigt tæt fulgt af den jævnaldrende frk. Anna Gade, der var kommunebogholder. Altid dampende på en stor cigar færdedes Colstrup med et roligt temperament mellem »sit« personale. Frk. Gade havde et lidt iltert temperament, let bevægelig i stemningers vold både overfor det daglige og det mere sensationelle. Hun færdedes med raske bevægelser og med opladt sind også mellem »sit« personale, som var det samme som kærnerens.

På den anden side af gangen havde socialektoren sine kontorer. Her var chefen forsørgelsesinspektør J. M. Kobberup. En rank, myndig mand, hvis skikkelse og væremåde prægedes af en fortid i de Randers-dragoners by, hvor hans gerning i mange år var ved militæret. Som chef for sit personale var han med god grund meget afholdt.

På første sal sad byrådssekretær frk. Martha Nielsen og varetog de embedspligter, som hørte under borgmesterens regi.

Det hændte i K. M. Lorentzens borgmestertid, at han en travl dag i bygningen kunne melde: borgmesterkaffe til store og små i alle kontorer. Så lå alt øde en times tid, mens et kaffebord i ligningskontoret på 1. sal afvikledes i munter stemning.

Provst S. V. Nyholm var præst i sogne-

Tårnby med redaktørhjemmet.

kirken, der lå på pladsen mellem træer og buske og de vedbendklædte bygninger – KFUM og biblioteket samt arkitekt K. Jensens græske tempel, som vi kaldte logebygningen. Når man så provsten på gaden, havde han altid sin store schæferhund Nelly ved sin side. Der var en vis distancerende værdighed over hans person, som egentlig ikke løsnedes hverken på prædikestolen eller blandt børnene ved konfirmationsundervisningen.

Pastor Morten Larsen, som var præst i Frimenighedskirken i Skolegade, vandrede sine daglige ture i Anlægget med sin niece, Karen Johansen under armen. Hun var hans efterfølger som leder af den friskole, som Morten Larsen havde startet. Hans skole- og kirkepolitik var ud fra Grundtvigs hele tankegang. Han mindede om en apostel med det store, hvide skæg og de milde øjne omkranset af smilerynker.

I Holstebro som andre steder var skillelinjen mellem Indremissionen og grundtvigianerne følelig på den tid. Der var stor afstand mellem Grundtvigs glade kristendom og Indremissionens krævende kristendom.

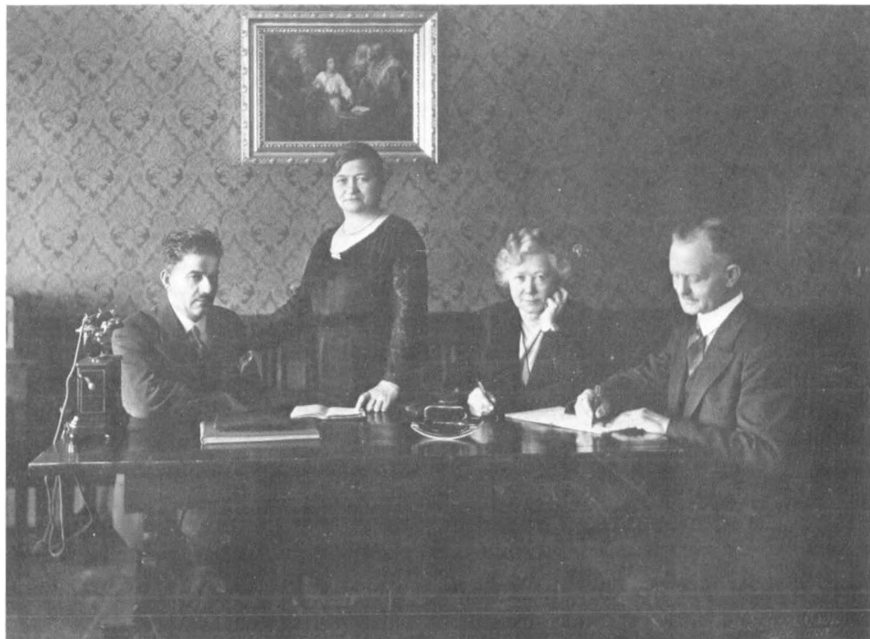
Som genbo på Lægårdvej havde vi friskolelærer Jensen, der også var kordegn i Frimenighedskirken; som nabo havde vi organisten i sognekirken lærer Chr. Christensen. Begge familier blev i det nære boskab også mine forældres gode venner, der i hyggeligt samvær gik mere op i fælles glæder i musikkens verden end i forskellig opfattelse af kristendommens fortolkning.

Organisten var kendt i byen som den originale personlighed, han var. Lukkede alt og alle ude, altid i hurtig gang i dyb koncentration. Var det i tonernes verden,

hans tanker arbejdede, hørte man ofte enkelte ord højlydt følge de svagt markerende håndbevægelser. Denne også meget belæste mand havde et lune, som kun få anede var til stede. Det lærte blandt andet de mange musikelever at kende, når han med sin sorte kalot på hovedet og sivsko på fødderne lukkede dem ind i stuen til sine inspirerende undervisningstimer, som han ind imellem afsluttede med at spille nogle af de smukke melodier, han selv komponerede.

I min fars mest produktive år som forfatter i tyverne og med hans litterære interesser i det hele taget skete det ikke sjældent, at unge spirende talenter opsøgte ham. Blandt dem var William Waagner. En mærkelig mand, som kunne forme sit sprog til de skønneste kvad, så man fornemmede både naturens sus og taternes sind. Talentet var der så ubetinget. Han var boheme, selvcentreret og oppustet både fysisk og psykisk. Hans sind var spaltet og rummede så voldsomme sider, at det ikke var poetisk stilhed, der ombølgede hans person, men utæmmet og ukontrolleret, brølende kraft, der slap løs, når han i sin færd og færden tørnede mod de rammer, et samfund *ma* havde. Han skabte altid dramatik om sin person.

En efterårsdag sidst på eftermiddagen holdt en bil foran mit hjem Tårnborgs indgang, og larmende støj og råben hørtes på trappegangen. Kort efter blev der ringet kraftigt på døren til vores lejlighed på 1. sal. Min far var kommet hjem fra kontoret, og vi var et par stykker, der sad over lektierne. Udenfor døren stod de to granvoksne politibetjente Brøndum-Jensen og Bach. Imellem dem nærmest hang den stærkt berusede Waagner forsvarligt

Kontoret på De Gammles Hjem var mødestedet for dem, der tog sig af byens aldersforsorg. Fra venstre ses manufakturhandler Niels Pedersen, Anna Mortensen (stående), kommunebogholder, frk. Anna Gade og forsørgelsesinspektør J. M. Kobberup. (Foto ca. 1925).

lagt i håndjern, i hvilke de to betjente havde et fast tag. Ved denne voldsomme konfrontation med Waagner fik et par børn den første lammende angstfønmelse indpodet i sjæl og sind i forhold til alt, hvad der vedrørte den mand. Den holdt sig i årene fremover.

Dørene blev lukket til et lille kontor, hvor omtalte oprin fandt sted. Det var klingende mønt til bøden for uheldig opførsel og gadeuorden, synderen den dag troede at kunne indkassere hos min far, så en oprækkende afsoning kunne forhindres. Det lykkedes ikke, og en hulkende digter smed sig på gulvet, hvorefter overmagten fik den ubudne gæst viderebefordret.

I troen på Waagners talent havde min far ofte støttet ham med slet ikke så få penge, sikkert i forventning om, at hans vilde, ungdommelige eskapader ville aftage med årene, og far har, som mange andre med ham, tabt tålmodigheden. Det gjorde derimod Waagner ikke i den råhed og terror, han slog ind mod vort hjem i form af telefonopringninger, dørkimen og trusler. I den altfor korte levetid, min far fik, opnåede han ikke fra Waagners side andet end trættende kævl, der har affødt skarpe artikler i Dagbladets spalter, når digterens affærer blev for grovkornede både overfor ham og eventuelt andre »ofre«, hvis Waagner ikke fik sine ønsker, som oftest af pekuniær art, opfyldt. Som

den forfulgte kunstner, der af mangel på forståelse på det litterære område måtte forlade sit fædreland, vandrede han nogle år med hustru og børn på udenlandske veje, hvor han fristede tilværelsen med at sælge postkort, der med billedet af den omvandrende familie fortalte om hjemlandets manglende forståelse af digteren både på det kunstneriske og det sociale plan.

Også min mor fik af og til besøg i relation til det kommunalpolitiske arbejde. Eet af disse ventede vi med sikkerhed få dage efter den 1. i hver måned og få dage før jul. Det var en af de gamle aldersrentenydere, som betegnelsen var i de år: Lille, søde madam Stæhr adresserede sin taknemmelighed til min mor personligt for alle de goder, der tilfaldt hende på dette område, selv om det var hendes lovmæssige ret på samme måde som de personlige tillæg, der kunne gives ved

udvalgsbeslutninger. Med sig havde hun altid dybt i forklædelommen nogle forkrammede bolsjer pakket ind i avispapir isprængt lidt nistret lommeuld, et synligt bevis på hendes tak.

Men da hun en enkelt gang følte, der var begået hende uret, styrede hun sin gang mod et af de mandlige medlemmer i udvalget. Hans højde gjorde det nødvendigt, at han bøjede sig ned mod den lille kvinde for at høre, hvad hun havde på hjerte. Og madam Stæhr undlod al videre forklaring og udløste prompte sin indestængte harme ved med en regulær lussing på den formasteliges nære øre at afskære al videre diskussion. Denne lille affære affødte megen latter. Den »angrebne«s kommentar var den humoristiske bemærkning til udvalget: »Der findes stærke kvinder overalt – også hvor man mindst venter det«.

Eli Johansen
Forfatter
Elisabethsvej 11
Hasseris
9000 Aalborg
Født i Holstebro

En glemt folkemindesamler

Af Helga Bech Hald

Hans livsløb var kort, han døde 25 år gammel, men hans livsgerning var stor.

Peder Kristian Madsen var født den 1. april 1851 i Nørre Graakjær i Nees. Han var den yngste af en børneflokk på seks. Som otte-årig mistede han sin far, og med de andre søskende som voksne var han enebarn på gården. Det forklarer en del om hans store lyst til at lytte til, hvad der blev fortalt, og være opmærksom på ord og vendinger.

Han fortæller selv i et brev, at som ti års dreng glædede han sig ved gåder, som han, når han vogtede kvæg, fik de andre hyrder til at fortælle.

I efteråret 1866, da der til november kom et nyt elevhold til Staby Højskole, var blandt karlene unge Peder Kristian Madsen fra Nees. Hans forældre var døde, og han var vokset op hos sin langt ældre halvsøster og svoger i fødegården. Han var en lyskrøllet ung mand med et åbent sind og en brændende trang til at høre folk fortælle om gammel tid, sagn, eventyr, viser, gåder og tildragelser. Denne trang blev i høj grad styrket på højskolen ved forstander J. A. Sørensens undervisning.¹⁾

På den tid blev der gjort et stort arbejde med indsamling af folkeminder.

Efter århundredskiftet og den romantiske litteraturs gennembrud fik man øjnene op for, at der hos landsbyfolk fandtes en almuekultur, der nærrede sig af mundtlige overleveringer. Disse kunne være meget gamle, og denne traditionskulturs åndelige rester var det, man ville redde gennem optegnelser af ord, sagn, ordsprog, eventyr og sange. Allerede i 1817 udgav J. M. Thiele²⁾ sine første samlinger af danske folkesagn.

Folkemindeforskeren Svend Grundtvig³⁾ studerede og udgav danske folkeviser og senere sagn og eventyr under betegnelsen gamle danske minder.

Svend Grundtvig hvervede sig mange unge medhjælpere fra forskellige landsdele, også mænd, der senere arbejdede selvstændigt.

Blandt dem var Peder Kristian Madsen. Det ved man fra en brevveksling mellem ham og Svend Grundtvig.

På grundlag af disse breve og Peder Kristian Madsens optegnelser, der for en meget stor del kan findes i bøger udgivet af Svend Grundtvig, Evald Tang Kristensen⁴⁾ og i H. F. Feilbergs⁵⁾ jyske ordbog, skrev folkemindeforskeren, magister Hans Ellekilde⁶⁾ en bog om den unge folkemindesamler, og han kalder den »Bre-

ve fra en dansk Folkemindesamler«. Den udkom i 1917 i rækken af »Danmarks Folkeminder« nr. 15 udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder.

Bogen har Hans Ellekilde tilegnet »Mindet om Professor Axel Olrik.⁷⁾

Brevene strækker sig fra 1870, da Peder Kristian Madsen skriver sit første brev til Svend Grundtvig, til 1876, da han sender det brev, som blev det sidste.

Staby Højskole blev stedet, hvor alt det, der slumrede hos den unge Peder Kristian, kom til udbrud.

Det var nok ret tilfældigt, at der kom til at ligge en højskole i Staby, men fremskridtsvenlige mænd i Ulfborg havde gennem nogle år drøftet tanken om en højskole, og da pastor Schøler,⁸⁾ som var stærkt optaget af højskolen i Rødding, var kommet til Staby i 1846, mødtes man i den fælles tanke at bygge højskolen.

Schøler, der i 1849 var blevet valgt som Ringkøbingkredsens folketingsmand, begyndte i sommeren 1852 at holde »højskole« for et hold karle. I august samme sommer fik han ved et møde i præstegården dannet en forening, der kaldtes »Vestjysk Forening for Folkeoplysning«, og den skulle stå som ejer af højskolen.

Staby blev nr. fire i højskolernes række. Rødding var den første, Uldum den næste, og som nr. tre kom Ryslinge.

Mens byggeriet stod på i Staby, foregik undervisningen i præstegården.

Grundstenen blev lagt den 29. marts 1853 af biskop Daugaard,⁹⁾ og så blev den bygning rejst, som i mange år gjorde fyldest for en lang række af unge mennesker, hvoraf een begyndte en brevveksling med Svend Grundtvig i maj 1870:

»Hr. Docent Sv. Grundtvig.

Ukendt for Dem skal De dog høre mit Maal, og jeg skal sige Dem, hvem jeg er, og Grunden til at jeg er saa fri at sende Dem nedenstaaende«.

Så præsenterer han sig, fortæller om sin lyst til læsning og lærergerningen, om sin glæde ved at lytte til gamle folk. Han fortsætter brevet:

»I Vintrene 66 og 67 kom jeg paa Staby Højskole, hvor jeg var til November 67.

Da blev den slumrende Fædrelandskærlighed ret vakt ved Lærer Albr. Sørensens Foredrag.

Sproglære havde vi, og den fik jeg først ret Lyst til.

Ved at høre jydsk Ord forklarede, kom jeg i Tanker om meget, jeg ikke havde tænkt paa før, kort at fortælle, jeg gav mig til at optegne saadanne Ord, som det jydsk ikke har tilfælles med Skriftsproget, eller ogsaa meget forskellig derfra«.

Senere i brevet fortæller han, at to vintre i træk har han været biskolelærer i Thorsted og var så atter på højskolen sommeren 1869 og fik derfra plads som lærer i Ulfborg nordre biskole.¹⁰⁾ Både i Thorsted og Ulfborg samler og optegner han, hvad han hører, og ved at se på børnenes lege og høre på deres tale bliver han opmærksom på meget.

Sammen med brevet sender Peder Kristian Madsen en samling folkeviser, ordsprog, sagn og børnelege. Sluttelig beder han Svend Grundtvig om at give sin mening til kende angående det medsendte.

I juli to måneder efter det første brev har Svend Grundtvig endnu ikke svaret.

Peder Kristian Madsen skriver sit andet brev:

»Jeg har endnu ikke faaet det væntede

Peder Kristian Madsen.

Svar, men naar jeg nu igen sender en Samling, da beder jeg om et opmuntrende Svar, ikke just for min egen Skyld, men snart ligesaameget for de Elevers, af hvilke nogle spørger, om jeg endnu intet Svar har faaet.

Men nu skriver Svend Grundtvig:

»Den første Sending var mig saare velkommen, og jeg hilsede Dem med Glæde som en ny Medarbejder i den store og gode Gerning at faa Samling paa vore Folkeminder, medens det endnu er Tid. Jeg takker Dem, for hvad De har gjort og for den varme Kærlighed til Sagen, der ytrer sig ikke blot i Ord, men ogsaa i Gerning, og jeg haaber, at De baade selv vil blive ved, som De har begyndt, og ved Deres Eksempel faa andre paa Gled med, thi mange Hænder gør rask Arbejde.»

Derefter udtaler Svend Grundtvig sig

rosende om den samling, Peder Kristian Madsen har sendt ham, og brevet slutter:

»Resten af Deres Samlinger bestaar af »Mundheld« og »Bonderegler«. Begge Dele er højst velkomne, og de er, som jeg kan skønne, godt og paalideligt optegnede.»

Brevvekslingen er nu i gang, og den skal der vendes tilbage til senere.

Tiden på højskolen – hvordan var den for den unge elev Peder Kristian? Der var jo andet og mere end at samle folkeminder, hvordan klarede han sig rent økonomisk, forældreløs som han var? Ganske vist betaltes der intet for sommerundervisningen, og kost og logi kunne fås for 12-16 skilling daglig. Jævnligt kom han hjem til fødegården, hvor hans halvsøster Karen Marie og hans svoger Jacob Nicolajsen stadig følte ansvar for ham og kærlighed til ham. Det fremgår af bogen »Peder Lykke, en husmand på heden« ved Ellen Damgaard,¹⁾ Lemvig Museum. Peder Lykke tjente i tre år i Nr. Graakjær.

Han fortæller: »I Graakjær var min Medkonfirmand Peder Kristian Madsen, men som kom paa Staby Højskole, han kom jo jævnlig hjem efter Fødevarer, da han paa Skolen levede ved tør Kost, da det var billigere end at købe Middagsmad.

Peder Kristian blev meget for mig i sin korte Levetid, der blev ved at være et Venskabsforhold imellem os.»

En anden medvirkende årsag til billigførelsen af opholdet på skolen var, at de fleste elever i den korte tid boede på de gårde, som lå nærmest. Alt tyder på, at Peder Kristian har boet i Ml. Kloster.

I Ml. Kloster boede enken Johanne Hansdatter med sin yngste datter Maren.

Staby Højskole.

De to kvinder var meget nært knyttet til hinanden. Moderen kunne fortælle meget fra gammel tid og syngte mange viser, det gik datteren og blev meget optaget af. Der var al udsigt til, at hun skulle gå hjemme, passe sin mor og blive pebermø, men sådan gik det nu ikke, for Maren og den unge højskoleelev forelskede sig i hinanden. At han befandt sig såre godt hos de to kvinder, siger sig selv, med dem kunne han dele sin store optagethed af de gamle folkeminder. De kunne syngte og fortælle for ham og drøfte de gamle ords betydning og udtale med ham.

Det var helt klart for de to unge, at de skulle dele livet med hinanden, og tidligt forår 1870 holdt de bryllup. Samme år fødte Maren en søn, som fik navnet Mads Kristian Madsen.

Den unge Peder Kristian dygtiggjorde sig, forskede og inspirerede andre unge til at arbejde for folkemindesagen, og han

levede et lykkeligt familieliv med hustru og barn, men allerede da var kimen lagt til en dyb tragedie.

I september 1870 skriver Peder Kristian Madsen til Svend Grundtvig:

»Nu er jeg kommen til den gamle berømte Jælling¹²⁾, altsaa træder jeg på historisk jordbund«.

Man fornemmer i denne indledning den unge elevs dybe glæde over at være nået så langt. Brevet er kort, men han medsender en ret stor samling af »folketro«, hvoraf meget har sin rod i hedenskabets. Han har samlet det i Nees, Staby, Ulfborg, Thorsted og andre sogne, en overordentlig righoldig og værdifuld samling, som for en stor del er trykt i Evald Tang Kristensens »Jysk Almueliv«.

Det næste brev, Grundtvig modtager fra sin unge medarbejder, har denne festlige overskrift: »Jælling Thorvaldsens Hundreedaarsfestdag 1870«.

I brevet takker han hjerteligt for den

»smukke gave«, rimeligvis »Gamle danske minder 1-3«:

»Gaven minder mig stadig om at blive ved at indsamle, og jeg forsikrer Dem, at jeg nok skal agte paa Kaldelsen, og i mine Ferietider »bruge mig godt«. Jeg glæder mig ved at læse, at De nu har over 300 Medarbejdere, hvis Tal jeg haaber stadig øges. Jeg skal nok gøre mit til for ogsaa her at vække Sans for »Folkeminder« ved engang snart at holde Foredrag derover i vor Taleforening, og så gjøre Eleverne bekendte med Deres Vilje.

Deres teknemmelige og beredvillige
P. Kr. Madsen Jælling«.

Efter at have været hjemme i Staby i sommeren 1871 og fået samlet og optegnet en del jyske ord skriver Peder Kristian atter fra Jælling:

»Skal jeg næste gang lydbetegne de alerede indsendte »Jydske Ord«? Jeg har indrettet en Bog til »Jydske Ord« efter Deres Plan«. (Det er sprogbogen, der sigtes til, den findes nu i Dansk Folkemindesamling og har været en god kilde for Feilbergs jyske ordbog.) Sluttelig fortæller han, at han nu er omtrent færdig med F og G.

Jælling den 13. Februar 1872.

Herr. Professor Sv. Grundtvig.

Jeg har faaet en opskrift af »Rakkerens Brud«, som min Kone, der boer i Staby, har sendt mig. Jeg vil her bemærke, at hende kan jeg takke for Størstedelen af de mange Ordsprog, jeg har optegnet.

Min jyske Ordsamling er nu betydelig øget, jeg har saaledes to Ark »S'er« og kan endnu faa nogle flere Ord.

Jeg glæder mig til, at oldnordisk maatte blive indført paa Seminariet.

Deres tro Medarbejder
P. Kr. Madsen.

Man mærker i de sidste breve, at det i stigende grad er de jyske ord, Peder Kristian Madsen er optaget af.

Rødding Friskole den 8de Febr. 1874.
Hrr. Professor Svend Grundtvig.

Det var i Forsommeren 73 at De sidst hørte fra mig, da var jeg Elev paa Jælling Seminarium. Nu har jeg Skolelærereksamen og er Friskolelærer hernede i Salting, hvor jeg, om Gud og Folk vil, kommer til at bo med Familie nu til næste Sommer.

Sådan skulle det ikke gå.

Den 1. september samme år fik han sin afsked af friskolefolkene. Så vidt man kan dømme af kun den ene parts fremstilling, er der blevet gjort ham stor uret.

Peder Kristian Madsen vender tilbage til Staby, hvor han bliver hjælpelærer ved Staby søndre skole og leder af kirkesangen. Samtidig forsøger han ved selvstudium at dygtiggøre sig til det sommerkursus, som gives i København for skolelærere, der vil uddanne sig videre i enkelte fag. (Han læser sprog, men oldnordisk først og fremmest.)

I januar 1875 skriver Peder Kristian Madsen til pastor Rasmussen, medlem af eksamenskommissionen:

»Vil De hjælpe mig og give mig en Anbefaling, thi nu trænger jeg der til, da jeg nemlig vil søge Ministeriet om Undervisning i Oldnordisk i Sommerferien (tilligemed frit Ophold og fri Rejse frem og tilbage).

Jeg haaber fast, at De vil være mig saa god.

Læg et godt Ord ind for mig, hvor det tiltrænges«.

Til slut skriver han: »Min Kone ligger for Døden, og jeg gaar med Sorg i Hjertet, da hun ikke kommer fra det«.

Ligeledes skriver han til Svend Grundtvig om en anbefaling, der kan støtte hans ansøgning til ministeriet:

»Har jeg først Deres gode Anbefaling, – og jeg veed, Deres Ord har Vægt, – da er jeg sikker paa, at min Ansøgning vil blive taget til Følge, hvad jeg saa hjertensgerne vilde, da jeg længe har attraaet en videregaende Uddannelse i Oldnordisk under kyndige Mænds Vejledning«.

Ansøgningen gik igennem, godt hjulpet af de to anbefalinger. En kilde til glæde var også, at Evald Tang Kristensen deltog i samme kursus, og at de kunne bo sammen, »efterdi vore Tanker gaa i een Retning«.

Januar 1876 skriver Peder Kristian Madsen: »Jeg fik saa godt Udbytte sidste Sommer, at jeg ikke kan andet end lystes ved at komme igen ad næste Sommer«.

Men allerede i februar lyder der mørkere toner, han føler ængstelse for, at han også er angrebet af sygdommen, og sorgen over hustruens død er dyb og ægte.

Han skriver i en »Kærmindekrans«: »Vort ægteskabs Tid har været en Ventesid, 4-5 Længelsaar, hvori vi have følt, at Livets Saga er at mødes, at skilles og savnes. Vi havde ventet paa den Tid, da vi kunne bo og bygge saa kærligt Ven hos Ven. Gud maa vide, om den daglige Længsel blev hendes Dødsskæbne, men det er sandsynligt«.

Peder Kristian Madsens energi var endnu ikke udtømt. Han bliver ved med

at indsende folkeminder, og han søger igen først på året i 1876 det oldnordiske sprogkursus.

I sit sidste brev til Svend Grundtvig den 26. juli 1876 må han meddele, at han ikke kommer til København, da sygdommen forhindrer det.

Han skriver: »Med al min læsning af Oldnordisk og Optegnelse af jyske Ord er der indtraadt Standsning, thi Brystsygge lammer mine Kræfter og Nervesvaghed og Sorg mit Livsmod.

Men vil den kære Gud i Himlen, som har bøjet mig saa dybt, lægge sin Velsignelse i Lægemedlerne og gøre mig rask, da kommer jeg mig og tager paany fat paa mine Yndlingsarbejder, thi Sansen fattes ikke«.

Det er den jyske sprogbog, han tænker på, og han slutter brevet:

»Hilsen og Tak for alt, hvad De har været for mig, er jeg Deres mindetro Ven«.

Han var lige fyldt 25 år og skulle stå ved begyndelsen af sin livsgerning.

Hen på efteråret måtte Peder Kristian Madsen forlade Skolen i Staby. Hans søster og svoger i Graakjær tog sig af ham, og hos dem døde han den 16. oktober 1876.

Hans to drenge på henholdsvis 3 og 6 år overlevede ham, men den yngste Laurids døde året efter faderen.

Den ældste søns skæbne har været uvis indtil for nylig, da jeg fik kendskab til, at Mads Kristian Madsen sidst havde boet i Lemvig hos sin yngste søn tømrer Ejnar Madsen og var død 87 år gammel som pensioneret baneformand fra Bonnet.

I magister Hans Ellekildes efterskrift i bogen »Breve fra en dansk Folkeminde-

samler« lægger han ikke skjul på, at han i høj grad beundrer den unge samler både for hans optagethed, hans sprogeevne og hans metodiske grundighed. Han mener, at der ikke er ydet fuld retfærdighed overfor Peder Kristian Madsen og en anden ung medarbejder Laust Røjkjær.¹³⁾

I et brev til Svend Grundtvig dateret den 6. september 1881 havde H. F. Feilberg skrevet: »Af alle Hjælpere, som jeg engang faar at nævne, ville P. Kr. Madsen og Laust Røjkjær ganske vist blive de første, og jeg skal yde dem deres Ret med Tak, om jeg faar Lov til at lægge sidste Haand paa dette«.

I efterskriftet til sin bog skriver Hans Ellekilde: »Jeg synes ikke, at gamle Feilberg, i sin 1893 skrevne, smukke Fortale til Jydsk Ordbog, har holdt dette Løfte, idet de to Venner bare lige nævnes. De to unge Lærere drukner i denne Fortale i Mængden af de Venner og Medarbejdere, som Feilberg nævner, og man faar intet indtryk af navnlig P. Kr. Madsens Sprog-bogs Betydning som Forarbejde for Jydsk Ordbog. Saa meget mere Grund er der for mig til at opfylde min gamle Lærers Løfte at yde dem deres Ret med Tak, hvad jeg bedst kan gøre med Feilbergs egne Ord, da han sender Sprogbogen tilbage til Sv. Grundtvig den 1. Decb. 1881:

»Indholdet er afskrevet og ordnet og har givet mig meget værdifulde Bidrag til mit Arbejde«.

Ellekilde slutter: »P. Kr. Madsen hører sammen med Mænd som H. F. Feilberg, der i sin store jydsk Ordbog har haft god Nytte af P. Kr. Madsens Livsarbejde, en haandskreven vestjysk Ordbog, »Sprogbogen«, og med Evald Tang Kristensen, der blev hans Ven og Studiefælle i København, og han bør lige saa lidt

som nogen af disse gode, danske Mænd glemmes af Landsmænd.

Fæ dør,
Frænder dør,
Ogsaa du selv skal dø;
Men Eftermælet
Dør aldrig
For den, der vandt sig et godt.«

NOTER

- 1) J. A. Sørensen Forstander for skolen 1857-1874. Præst i Staby og Madum 1868-1874, havde læst oldnordisk hos Svend Grundtvig på et sommerkursus 1863 i København.
- 2) J. M. Thiele 1795-1874, forfatter og den egentlige første gennembrudsmand i dansk folkemindesamlings historie.
- 3) Svend Grundtvig 1824-1883, søn af N. F. S. G., udgav 18 år gammel oversættelser af engelske og skotske folkeviser. 1847 plan til udgivelse af de danske viser, der skulle trykkes i alle kendte former. »Den nordiske Oldtids heroiske Digtning« (1867) definerer G.s folkepoetiske opfattelse af heltedigtningen. Udgav endvidere samlinger af kæmpeviser og folkeeventyr. Hans syn på visernes redaktion og udgivelse blev banebrydende for international forskning.
- 4) Evald Tang Kristensen 1843-1929, lærer og folkemindesamler. Vandrende fra sogn til sogn har E. T. K. indsamlet et folkemindestof uden lige, omfattende eventyr, viser, sagn, gåder, skikke m.m., delvis udgivet i bladet »Skattegravere« og i skrifterne »Danske Sagn«, »Det jydsk Almueliv«, »Jydsk Folkeminder« m.fl.
- 5) H. F. Feilberg 1831-1921, sprogforsker og folklorist, teologisk kandidat 1855, forskellige jyske kald. Hans dybe fortrolighed med jysk almueliv afspejles i hovedværkerne »Dansk Bondeliv« 1889 og især »Bidrag til en Ordbog over jyske Almueemaal« 1886-1914. Medvirkende til oprettelse af Dansk Folkemindesamling 1904 (Statsinstitution til varetagelse af indsamling af danske folkeminder).
- 6) Hans Ellekilde 1891-1966, tog magisterkonferens i folkevidenskab ved Københavns Uni-

- versitet 1917. Fra 1917-1961 var han arkivar ved Dansk folkemindesamling, hvor han gjorde et meget betydeligt arbejde for at inspirere folk over hele landet til at indsamle folkeminder. Talrige er de artikler, særligt om folkesagn og folkeskikke, han i den forbindelse har skrevet i de lokalhistoriske årbøger med udgangspunkt i de optegnelser, der opbevares i Folkemindesamlingen. Flere af E.s større arbejder er udkommet i skriftrækken Danmarks Folkeminder, der udgives af Foreningen Danmarks Folkeminder, hvis sekretær han var 1917-54 og næstformand 1955-64. Ellekildes betydeligste materialeudgivelse er »Sv. Grundtvigs Danske Folkesagn«, 1839-83 1-2, 1944-48, der kendetegnes ved de grundige lokal- og personalhistoriske kommentarer. E.s hovedværk er »Nordens Gudeverden« 1-2, 1926-51, der er skrevet på grundlag af hans lærer Axel Olriks forarbejder.
- 7) Axel Olrik 1864-1917, folkemindeforsker, professor i nordiske folkeminder. Olrik har fulden Sv. Grundtvigs udgave af Danmarks gamle folkeviser, og foruden talrige afhandlinger om folkeviser, folkeeventyr og folkeminder har han skrevet grundlæggende arbejder som »Danmarks Heltedigtning« og »Nordisk Aandsliv i Vikingetid og tidlig Middelal-

der«. O. var en af skaberne af »Dansk Folkemindesamling«.

- 8) H. V. Riber Schøler. f. 1811, teologisk kandidat 1839, sognepræst i Vodder 1843-1846, medbestyrer af højskolen i Rødding ca. 1844, sognepræst i Staby 1846.
- 9) Jacob Brøgger Daugaard 1797-1867, teologisk kandidat 1827, præst i Thorstrup, provst 1839, stiftsprovst i Ribe 1845, biskop i Ribe 1850.
- 10) Biskole: midlertidig skole, der oprettes, hvor børnenes vej til hovedskolen vil blive for lang, især i tyndbefolkede egne af landet.
- 11) Ellen Damgaard, museumsinspektør, mag. art., har stået for udgivelsen af Peder Lykkes dagbog og erindringer.
- 12) Jelling Seminarium indviedes 1841.
- 13) Laust Røjkjær lærer fra Jelling Seminarium, lærer i Vendsyssel og Vedersø, har forfattet en stor håndskrevet ordsamling fra Holmslandegnen.

KILDER

Alfred Kaae: STABY SOGN
Hans Ellekilde
Ellen Damgaard

Helga Bech Hald (f. Graakjær)
Gymnasielærer
Nørgårdsvej 45
7600 Struer
f. 1914 i Struer

Da magistraten i Ringkøbing blev sorteper

Af Erik Knudsen

I sin bog »Bidrag til Ringkøbing Bys Historie« (1942) omtaler J.I. Bøgner (side 67), at der i den sidste fjerdedel af det 18. århundrede var en ret stor skibsfart på Ringkøbing, og at mange af skipperne var fra Fanø, men de fleste var fra den frisiske ø Amrum, og at Amrum-skipperne som ventelig bar frisiske navne.

Denne livlige forbindelse med Frisland medførte, at en del frisere bosatte sig i Ringkøbing. Således fik et frisisk ægtepar allerede i 1719 fodfæste i denne by, idet Berendt Coster dette år fik skøde på en grund i Ringkøbing, hvorpå han opførte en gård. Han erhvervede sig også tre agre på byens markjorder. Han var gift med en frisisk pige, Teitke, og dette ægtepar, som måske var de første frisiske indvandrere, får i 1720 en datter døbt i Ringkøbing kirke og navngivet Folger Marie.

Den 5. oktober 1741 bliver Folger Marie Coster – 21 år gammel – viet til skipper Hendrich Clausen Sehested i Ringkøbing kirke. Denne skipper ses ikke at være født i Ringkøbing, men hans tyskprægede navn kunne tyde på, at han kommer sydfra, muligvis fra den lille slesvigske by Sehestedt lidt syd for Eckernførde. Herfra er der ikke langt ud

til Vesterhavet og de frisiske øer, hvorfra skipper Sehested rimeligvis har haft sin udgangshavn for sin sejlad på Ringkøbing.

Efter sit bryllup med Folger Marie Coster slår han sig ned i Ringkøbing, og efter svigerfaderens død 1743 overtager han svigermoderens gård for 500 rigsdaler.

Skipper Hendrich Clausen Sehested er nu blevet Ringkøbing-skipper. Han er fører af og har part i en smække (et mindre fartøj med 1½ sejlforende mast) kaldet »Die Stadt Ringkjøbing«, med hvilken han driver fragtfart på England og Norge. Vi kender en befragtningskontrakt mellem skipper Sehested og kongelig kammerråd og amtsforvalter Jens Fuglsang i Ringkøbing oprettet den 8. juni 1761. Kontrakten er i sin helhed gengivet i J.I. Bøgners bog om Ringkøbing (s. 68) efter originalen i byens rådstuearkiv. – Efter denne kontrakt befragter skipperen »...med sin førende Smække, die Stadt Ringkjøbing kaldet... såmegeen Rug af denne Stads kongelige Magasin, som derudi bekvemmelig over Søen kan føres og ej mere... til Christiania i Norge...«.

Det var ikke helt ufarligt at sejle med

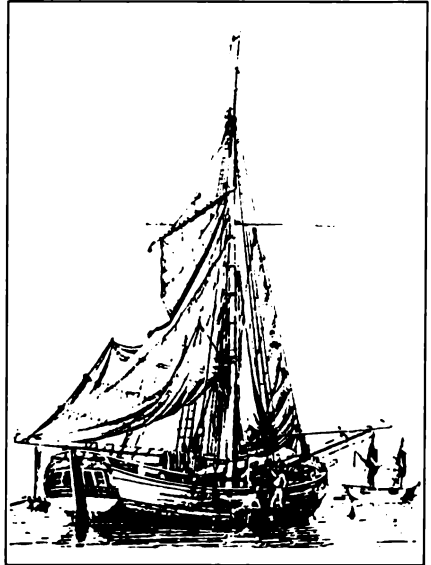
disse mindre både på Vesterhavet og i Skagerrak. I 1760 (muligvis var det i 1758) havde skipper Sehested således haft et forlis på rejse fra Seils (?) i England, og efter hjemkomsten til Ringkøbing havde han overdraget sin assurance-police vedr. skib og ladning til rådmand Thomas Montagne i Ringkøbing, der skulle drage omsorg for at få assurance-summen 150 pund sterling udbetalt hos Nye-Castel (New Castle) i England, medens han selv tog ud på nye fragtfarter. – Om hvorledes det gik med denne assurance-police og med incasseringen vil der senere blive talt en hel del.

I 1752 mister skipper Sehested sin kone Folger Marie. De havde sammen flere børn, bl.a. døtrene Elisabeth og Teitke. Da han ofte måtte være borte fra hjemmet i længere tid, har han hurtigt måttet finde sig en ny kone, som kunne passe hjemmet og de umyndige børn. Han gifter sig med Johanne Jensdatter, der er fra Ringkøbing-egnen (måske har der ikke været flere piger af frisisk herkomst). I dette ægteskab kommer der også en del børn, bl.a. datteren Anne Cathrine og sønnen Claus.

Sidst på året 1761 er skipper Sehested taget på rejse til Kristiansand i Norge. Det blev hans sidste tur, på hjemrejsen forliste han med skib, ladning og besætning i Skagerrak i december.

Hvor mange, der mistede livet ved dette forlis, vides ikke. Men udover skipperen kendes i hvert fald navnet på endnu en, som omkom, nemlig en mand ude fra Holmsland, Knud Pedersen Gadegaard, der var ca. 45 år gammel, og han efterlod sig en enke og en lille datter på 1 år, Kirsten.

Der kan næppe være nogen tvivl om,

En smukke af den type, skipper Hendrich Clausen Sehested havde part i.

at dette forlis medførte sorg i flere hjem på Ringkøbing-egnen¹⁾.

Enken, Johanne Jensdatter Sehested, sidder nu alene tilbage med 4 uforsørgede børn, nemlig de to steddøtre Elisabeth (17 år) og Teitke (10 år) og hendes egne to børn: Anne Cathrine (6 år) og sønnen Claus (1 år).

Da det efterhånden var blevet klart for alle, at »Die Stadt Ringkjøbing« var gået ned med hele sin besætning, blev dødsboet taget under behandling af byens borgmester, N. J. Biergh, og rådmand Montagne, der den 15. februar 1762 lod »lovligt bekendtgjøre, at fordum Skipper og Borger Hendrich Clausen Sehested med sin førende Smukke Stadt Ringkjøbing på sin Hjemreise fra Kristiansand i Norge i December 1761 skal være med Skib og alt bleven i Søen og ved Døden

afgangen . . . » og at boet nu er taget under skiftebehandling af magistraten².

Til at bistå enken under skiftet beskikkedes hende som lavværgе Hans Christian Iversen, og som formyndere for de to stiftbørn indsattes borgerne Jeppe Koldbye og Ole Bertelsen.

Skiftebehandlingen påbegyndtes 2. september 1762 og sluttede 29. juni 1765, og boets indtægter og udgifter opgjordes således (pag. 179 i skifteprotokollen):

ald Indtægt	1335 Rd. 2 Mk. 3 Sk
ald Udgift	<u>1227 Rd. 1 Mk. 5 Sk</u>
bliwer da saaledes	
til Deeling owersblevne	108 Rd. 0 Mk.
14 Sk	

Herefter blev arvebeholdning delt således:

- 1) Enken Hanne Sehested
det halve bo . . . 54 rd 0 mk 7 sk
2. Sønnen Claus
en broderlod . . . 21 rd 3 mk 12½ sk
3. Datteren Anne Cathrine
en søsterlod³⁾ . . . 10 rd 4 mk 14½ sk
4. Enkens stiftatter Elisabeth,
ligeledes 10 rd 4 mk 14½ sk
5. Hendes søster
Teitke ligeledes . 10 rd 4 mk 14½ sk

Af skifteprotokollen fremgår det, at Jeppe Koldbye og Ole Bertelsen skal have udbetalt alle de fire børns arv som formyndere for disse. Men denne påtegning er forkert, da de nævnte mænd kun var formyndere for to af børnene, nemlig stiftbørnene Elisabeth og Teitke, mens der, formentlig ved en forglemmelse eller misforståelse, ikke blev indsat formyndere for enkens egne børn, Claus og Anne Cathrine. Som vi senere skal se,

blev denne fejl på det skammeligste udnyttet af enkens lavværgе.

Den 31. december 1765 sender skifteforvalterne den lovbestemte indberetning om skiftesagerne til stiftamtmanden i Ribe, T. Levetzau. Om skipper Sehesteds bo melder de »...at Goden og Gældten er gaaet lige op med hinanden . . .«, en indberetning, der ikke var helt i overensstemmelse med sandheden, idet der jo i boet var en arvebeholdning på 108 rigsdaler og 14 skilling. Denne ukorrekte indberetning blev senere på det skarpeste påtalt af stiftamtmanden, men der skulle gå henvend 9 år, før der blev pillet ved denne indberetning.

Skipper Sehesteds enke var under skiftesagen fraflyttet Ringkøbing og havde giftet sig med en »fattig og pauver Feldberedergesek« – barbersvend – i Holstebro, med hvem hun levede i fattigdom og kummerlige omstændigheder. Senere flyttede hun og hendes mand til Varde, hvor hun fortsat sidder i stor fattigdom sammen med sine egne to børn.

De to steddøtre, Elisabeth og Teitke, var ved boets slutning i 1765 henholdsvis 21 år og 14 år og har sikkert måttet klare sig selv.

EN MODIG BESLUTNING

I Varde begynder Johanne Jensdatter Sehested at spekulere over forskellige ting vedrørende skiftet. For det første ved hun ikke, hvem der er blevet indsat som formyndere for hendes egne børn, og hun har ingen anelse om, hvor disses arv er blevet hensat, og hos hvem hun kan kræve renterne udbetalt. Skiftebrevet indeholder ingen oplysninger herom. – Dernæst savnede hun et beløb på 20 rigsdaler, som under skiftet var blevet til-

lagt hende forlods til klæder og forplejning til hendes egne to børn i lighed med, hvad hun havde fået til stiftbørnene. – Og så var der endelig assurance-policen på 150 pund sterling, som hendes afdøde mand havde givet Montagne til incassation. Hvad var der sket med den, siden assurance-summen ikke var taget til indtægt for boet?

For at få klarhed over disse dunkle punkter retter hun nu henvendelse til sin lavværge, Hans Christian Iversen i Ringkøbing. Det bliver en langsommelig venten på besked. Det ene år går efter det andet, og først i 1774 – efter at borgmester Biergh er afdøet ved døden den 17. januar dette år – erfarer hun gennem lavværgeren, at der intet er at få.

For at finde ud af, hvordan det hænger sammen med den sag, rejser hun i juni 1774 til Ringkøbing. Her har hun formentlig først henvendt sig til lavværgeren, og da hun næppe har været tilfreds med hans forklaring, er hun gået til rådmand Montagne. Som skifteforvalter i boet må hun hos ham kunne forvente en ordentlig forklaring. Montagne, der intet har hørt eller set til hende siden boets slutning for 9 år siden, bliver højlig forundret over hendes besøg og især over hendes ærinde, at rode op i den forlængst afsluttede skiftesag. Da han ikke har været i stand til at give hende nogen forklaring på de stillede spørgsmål om børnenes arv og rentepenge, om de manglende 20 rigsdaler og om assurance-policen, må vi formode, at hun er blevet godt gal i hovedet, for det ender med, at Montagne jager hende fra sig med hårde ord.

Under sit besøg i Ringkøbing har hun haft travlt med at tale med andre af byens borgere, og det synes endog som

om hun har kastet mistanke på sin lavværgeres hæderlighed.

Efter sit besøg i Ringkøbing har Johanne Jensdatter fået noget at spekulere på, og hun fatter da den for en fattig kone så modige beslutning at rejse ned til Ribe for dér at opsøge selveste stiftbefalingsmanden, hr. T. Levetzau, hos hvem hun får foretræde. Med sit skiftebrev i hånden forelægger hun nu for ham sin sag⁴⁾.

Efter at have lyttet til skipper Sehesteds enke og efter at have studeret skiftebrevet har stiftamtmanden lade skikke bud ned i sit arkiv efter skifteforvalternes indberetning af 31. december 1765 vedrørende skipper Sehesteds bo. Her må han da have studset over den passus i indberetningen, »at Goden og Giælden er gaaet lige op med hinanden«, når han nu af skiftebrevet ser, at der dog er blevet over 100 rigsdaler tilovers. Hvis han havde været i tvivl om berettigelsen af konens klagemål, må han nu være kommet på andre tanker.

Resultatet af Johanne Jensdatters henvendelse til stiftamtmanden har sikkert langt overgået hendes forventninger, thi Levetzau beslutter sig på stedet til at tage sig af hendes sag, og samme dag, den 11. juni 1774, skriver han til Montagne, og et par dage senere sender han også et brev til byskriver Hviid i Ringkøbing⁵⁾.

Med de ovennævnte to breve har Levetzau indledt sin undersøgelse af Ringkøbing magistratens behandling af skipper Hendrich Clausen Sehesteds dødsbo. Hans brevveksling med magistraten og den efterfølgende proces findes nu i Rigsarkivet i København (Jydske Tegnelse 1775 nr. 90), og i det følgende vil jeg give en gennemgang af dette materiale.

SAGENS AKTER

A. Den 21. juli 1774 svarer Byskriver Hviid med et »Pro Memoria«, som indeholder en ekstrakt af skifteprotokollen, af hvilken det fremgår, at der ved skiftets slutning den 29. juni 1765 er anført til udgift: Enkens egne tvende Børn til Klæder forlods ligesom de tvende andre, hver 10 Rd. er 20 Rd.

Han dokumenterer også størrelsen af de hendes egne to børn tillagte arveparter og tilføjer, at Ole Bertelsen og Jeppe Koldbye står anført som formyndere, men bemærker, at formynderne ikke har underskrevet protokollen, og at de benægter at have modtaget børnenes arveparter, »samt ej at være udnævnt til Formyndere for dem, men vel for de andre 2de Stifbørn«.

B. Den 25. juli 1774 svarer Byfoged Montagne med en meget lang erklæring, som er det vigtigste indlæg i korrespondancen. Det vil være nødvendigt at anføre dette indlæg i sin helhed:

Underdanigste Erklæring!

Forrige Skipper Hendrich Sehsteds Enke, Johanne Jensdatter, erfarer jeg i en Memorial fra Deres Høyvelbaarenhed af 11te hujus som efter Ordre her ved besvaris: at (hun) besværer sig over, at den Arv hendes 2de Børn i Skiftet efter deres afdøde og forulykkede Fader var tilfalden i Aaret 1765, hvor hun ingen Renter bekommet haver, hvilket jeg aldrig, eller nogen som kender samme Kone, kan forestille sig at medføre Sandhed, siden bemeldte Johanne Jensdatter, som kort efter Mandens Død giftede sig med en fattig og pauver Feldberedergesel, levede

i Fattigdom og kummerlige Omstændigheder, mens hun boede sammen med sin Mand i Holstebro og i Warde, jo kunde ligesaa vel da som nu behøve samme Rentepenge, allerhelst medens hun boede med sin Mand i Holstebro, 6 smaa Miile herfra og kom ofte her til Byen.

Da denne Kone aldrig mig vitterligt har fordret disse Rentepenge førend nu sidst for omtrent 4 Uger siden hun var her i Byen og Borgemester Biergh var død, hvilken Omgang viser sig meget suspect.

Ligesaa uvidende som jeg er og har været om ommeldte Renter og hvorledes Beskaffenheden i saa Fald haver været mellem afgangne Borgemester Biergh og Johanne Jensdatter, siden hun aldrig førend nu og for omtrent 4 Uger siden har derom talt med mig, siden Skiftet efter hendes første Mand blev sluttet, saa aldeles uvidende er jeg om Omstændighederne med hendes 2de Børns paaklagede Arve-Capital, naar jeg undtager, hvad som passerede paa Skiftet, hvor jeg tilligemed Borgemester Biergh indsatte til samme Børns Formyndere Borgerne Hr. Ole Bertelsen og Hr. Jeppe Koldbye, som tilforn havde hendes sal. Mands Børns Arvepart under Curatel.⁶⁾

Men om samme sidste Arv blev benævnte Borgere betalt eller ey, derom er jeg aldeles uvidende, thi disse Mænd benægter at have faaet Arven som er 32 Rd. 2 Mk. og 9 Sk.

Men dette hørte jeg ved samme Skiftes Slutning og kan helligen bekræfte, at saavel Enkens Laugværge, Hr. Hans Christian Iversen, som Enken selv proponere hos førnævnte

Borgemester, at det dendes sc.⁷ Enkens 2de Børns Arve-Capital var ikke større, end den jo kunde Moderen betroes, som samme behøvedes til sit Sted, hun vilde tilkøbe sig i Holstebro.

Men om den godtroende Borgemester samme bevilgede eller leverede Enken Børnepengene, er mig lige saa uvidende som sal. Borgemesterens øvrige Behandlinger, da der ikke blandt den sal. Borgemesterens Papirer er fundet det ringeste om samme til Oplysning, skønt hans Papirer blev efterseede af den sal. afdødes nærmeste paarørende som og af Byeskriver Hviid og mig.

Men dette troer jeg, at bemeldte Indklagerske kunde være dristig nok, samme nu at nægte, da Borgemesteren er død, siden hun saa frækkeligen i sin Klage melder, at hun ikke har faaet de 20 Rd. hendes Børn til Klæder vare tillagt, da jeg eedeligen kan bekræfte, at Borgemester Biergh paa Skiftet bad Johanne Jensdatter komme hjem til sig, for at modtage samme 20 Rd. og at titmeldte sal. Mand siden sagde til mig, at han havde betalt Johanne Jensdatter samme, hvorfor samme Penge ogsaa i Skifteprotokollen findes anført under nr. 2 som accorderede og forlods afgaaet, som sees af Byeskriver Hviids fulgte Forklaring.

Endelig klager titmeldte Johanne Jensdatter over, at jeg haver modtaget en Police fra Hendric Jacksen i Nye-Castel i Engeland med meere. Sandt var det, at jeg paatog mig Hvervet at tilskrive bemeldte Paul (?) Jacksen om samme (og) skrev da (til) Assurancen under 18. October 1762, men derpaa fik jeg Svar fra samme Mand af 6.

Novembris ejusdem anni, hvorved bemeldte Jacksen meddeler, at han ey kunde faa betalt Assurancesummen paa den Skade, som var skeet paa Skipper Hendrich Sehesteds Skib og Ladning udi October Maaned 1758, hvilket Besvarelsesbrev blev indleveret Skifte-Aktens Indlemmelse under Dokumenter af No. 31de og derfor ufeilbarligen maa være i Skiftetbrevet indført og siden ey viidere om samme Affaire bekymret mig eller hørt, før nu, noget til, da jeg tillige leverede Johanne Jensdatter de i Klagen paabe-raabte Dokumenter.

Men at hun siden i samme Affaire maa have betient sig af sin den Tid fortroede Lavvæрге, Hr. Iversen, og ham sine Dokumenter dets angaaende leveret, oplyses af den troværdige og bekjendte skikkelige Borger, Hr. Jens Stauings egenhændige medfølgende givne Attest af 16de hujus, som giver til Kiende, at sidst (hun) var her i Byen haver henklaget Mistanke til Hr. Iversen, ligesom han havde samme Assurance-Penge bekommet.

Ringkøbing 25de Julij 1774

Montagne

C. Den nævnte »Attest« fra Jens Stauning går ud på, at han (Stauning) har hørt, at Johanne Jensdatter har sagt (under sit sidste besøg i Ringkøbing) til ham, at hendes søstersøn har fortalt hende, at de nævnte penge »skulde være blevet betalt efter sigende til Hr. Hans Christian Iversen her i Byen, men han skal have nægtet med Tillæg, at Manden i Engeland, som skulde betale Pengene, var allerede død«.

I sin lange »erklæring« afviser Montagne at kende noget som helst til, at Johanne Jensdatter ikke skulle have fået børnenes arv med tilhørende renter samt de hende på skiftet tillagte 20 rigsdaler til forplejning af hendes egne to børn. Han er naturligvis højlig forundret over, at han siden skiftets slutning i 1765 intet som helst har hørt herom. Men han lægger ikke skjul på, at han nu anser Johanne Jensdatter for en bedrager, idet han finder det »suspect«, at hun nu få måneder efter borgmester Bierghs død fremkommer med disse påstande. Hvad angår assurance-policen, som er helt hans eget ansvar – hævder han at have redegjort til skifteprotokollen desangående »og siden ey viidere om samme Affaire bekymret mig«. Montagne har kommentarer og forklaringer til samtlige klagepunkter, men desværre for ham ingen dokumentation.

Det må vel antages, at stiftamtmanden har drøftet Montagnes erklæring med sin klient, som vel næppe har troet på noget af det fremførte, og da stiftamtmanden formentlig har skifteforvalternes famøse erklæring af 31. december 1765 om »Goden og Gælden«, der var gået lige op med hinanden, i erindring, tror han lige så lidt på Montagne.

D. Den 28. juli 1774 sender Levetzau til saavel Montagne som Hviid følgende Pro Memoria:

I Anledning af Johanne Jensdatter afg. Skipper Hendrich Sehesteds Efterleverske udi Warde hendes under 11. hujus til mig indkomne Klager, haver jeg, for om muligt paa den Maade at udfinde hvor hendes 2de Børns ved Skiftet efter deres Fader tilfaldne Arv

maatte være hensat, ladet eftersee den Designation, som ifølge Rescriptet af 13de April 1765 her til Archivet er indsendt over de i Ringkøbing i Aaret 1765 sluttede Skifter, men udi samme Designation, der aleene af Hr. Raadmand og nu afg. Borgemester Biergh ere underskrevet, finder jeg det allerunderligst saaledes ganske urigtigt anført:

»efter afgn. Skipper Sehested, hvor dens Slutning blev, at Goeden og Gælden balancerede og gik lige op med hinanden«

da jeg dog af det mig foreviste originale Skiftebrev efter bemeldte Skipper Sehested tværtimod erfarer, at der efter ham ialt er bleven at være 100 Rd. og 14 Sk., hvoraf Sønnen Claus Henrich er tilfalden 21 Rd. 3 M og 12½ Sk. og datteren Anne Cathrine 10 Rd. 4 M. og 14½ Sk.

Vel anfører Hr. Raadmand i sin ovenbemeldte Klage under 25 hujus givne Erklæring ikke at viide, hvor disse Arveparter ere hensatte og synes ligesom at ville skyde Skylden for den dermed værende Urigtighed paa bemeldte Borgemester Biergh. Men da meerbemeldte Skifte er ... sluttet og underskrevet af Hr. Raadmand tilligemed bemeldte Borgemester Biergh, der og i Skiftebrevet ikke findes, som skee burde, det allermindste meddelt om, hvor de umyndiges ved Skiftet tilfaldne Arveparter vare blevne hensatte, og da Formynderne nægter samme at have modtaget, ligesom der og ikke befindes, at de Summers Slutning haver været nævnt og underskrevet, saa paalægges herved Hr. Raadmand under lovlig Regress til afg. Borgemester

Bierghs Stervboe eller hvem andre til hvem de formener Summen at kunne faae ikke alleene at tilfredsstille bemeldte Hendrich Sehesteds Efterleverse for de resterende Renter af disse Arve-Capitaler, medmindre de kunde tilvejebringe Kvittring for, at de alle eller nogle af dem forhen maatte være betalt, da i sidste fald alleene de manglende Arverenter endnu ere at betale, men endog at tilvejebringe ald den Arv, som de da umyndige ved meerbemeldte Skifte er tilfalden, der alt maa opfyldes i seneste inden 2de Maaneder à Dato, saafremt Hr. Raadmand ikke vil vente, at der til at bringe denne Sag i Rigtighed og anholde de dermed begangne Urigtigheder vedbørlig afstraffet, vil blive taget de alvorligste Mes-surer.

Naar Hr. Raadmand, som jeg forventer, inden foreskrevne Tiid baade stiller Klagerinden tilfreds og tilvejebringer de umyndiges Arv, bliver denne Arv straks at levere til vedkommende Formyndere og af dem under deres og Hr. Byeskrivers Tilsyn og Ansvar paa Rente at indsætte, og at sligt er efterkommet, derom forventer jeg da Indberetning fra dem begge.

Ribe den 28de Julij 1774

T. *Levetzau*

Som det fremgår af dette brev, pålægges det Montagne kun at tilvejebringe børnenes arv tilligemed renterne, og hvis han ikke efterkommer denne ordre, truer Levetzau med, at han vil blive vedbørlig afstraffet for den urigtige indberetning af 31. december 1765.

Spørgsmålet om de 20 rigsdaler (tøj-

pengene) samt sagen om assurance-summen på 150 pund sterling nævner han ikke i brevet til Montagne, men han noterer i sagens akter, at herom må enken gå rettens vej⁹⁾.

Selv om stiftamtmanden således kun pålægger Montagne at tilvejebringe de umyndiges arv, bliver Montagne meget chokeret. Den 31. oktober 1774 fremkommer Montagne med et nyt »Pro Memoria«, der her skal refereres i uddrag.

E. Da han er en fattig mand formedelst de penge, han årlig må betale til kongens »fiscum« (pengekasse), er det ham ikke muligt at efterkomme Levetzau's ordre, skønt han gerne ville vise den underdanigste lydighed. – Men som den snedige embedsmand, han er, gør han opmærksom på, at hele magistraten er solidarisk ansvarlig for de umyndiges midler, hvorfor raadmand Franck må pålægges sin del af de forsvundne arvemidler sammen med borgmester Bierghs dødsbo.

Hvad angår indberetningen af 31. december 1765 »var det een Sandhed, men de 100 Rd. blev Overskud fra Løsøret, som jeg tilstaar vel burde have været paa Specificationen, lige saavel som de til Arv er anført i Skiftetbrevet«.

Da enken aldrig har henvendt sig til Montagne om børnenes arv, så mener han, at hun må bevise, at hun ikke har fået arven. Han kan med god samvittighed med ed bekræfte, at han aldrig har vidst andet, end at borgmester Biergh har udbetalt arven, han har i hvert fald hverken set eller fået en skilling og har ikke villet kaste skylden på borgmesteren, nu må han »liide dette med mere, alleene fordi jeg lod den sal. Mand raade og ikke vilde støde ham for Hovedet el-

ler have nogen Dispute med ham dermed».

»Ikke desto mindre, hvor besværligt det er for mig fattige Mand at betale disse penge, hvorudi jeg ingen Deel haver haft, tilbyder jeg for at undgå Deres Høyvelbaarenheds Disgrace og Ulydighed, at betale til denne Arv med dette Aars Rentning som var den Summa 32 Rd. 3 Mk. 12 Sk. for min Person 15 Rd., naar enten Borgemesterens Stervboe eller Hr. Raadmand Franck tillige maatte betale det øfrige».

Montagne slutter sit lange indlæg (to og en halv tætskrevne foliosider) med at bede hans høyvelbaarenhed tage tilbudet i retfærdig og naadig Consideration i betragtning af hans omstændigheder, »thi hvis mig skal paabyrdes den heele Summa at udbetale, faaer jeg nødtvunget underkaste mig den Ulejlighed deraf vil flyde og taale den Skæbne Lov og Rett vil paalægge mig i den Forhaabning, at jeg ey kan forpligtes til større Ansvar for disse Børnepenge end den øfrige Magistrat ..« og han tilføjer, at det ikke er til nogen nytte for ham at give ham regres til borgmester Biergs bo eller andre.

Montagnes brev bliver af stiftamtmanden sendt til udtalelse hos rådmann Franck og også til byskriver Hviid.

F. Den 14. november 1774 svarer Hviid angående mulighederne for at Bierghs bo kan betale nogen del af børnenes arv, at »efter gjorde Overslag over Stervboens tilhørende Indtægter og Udgifter, befindes det, at Indtægterne ey vil blive tilstrækkelige til de anmeldte og i Stervboen prioriterede Børnpengets Afbetaling«, hvorfor han håber, at boet må blive befriet for at tage del i disse børnpengets

betaling, da der ikke i boet er forefundet noget, som angiver at Biergh har haft disse børnepenge indestående.

G. Samme dag, den 14. november 1774, svarer rådmann Oluf Franck temmelig forarget, at han ikke forstår »Montagnes løse Provocation til Loven ... da Skiftebrevet efter afg. Skipper Sehested saavel som Skifteprotokollen klarlig udviiser, at jeg aldeles ikke har befattet mig med, overværet, samtykket eller underskrevet samme. Kan derfor ikke ansee Raadmand Montagnes hele brev for andet end en blanding af mange og adskillige optænkte Udflugter til at gravere andre og besmykke sit eget Forhold«.

Han slutter sit indlæg med at anføre, at han tidligere har måttet besvære sig over Montagnes selvrådige opførsel ved flere skifter og har endog tilsidst set sig nødsaget til at begære sin dimission fra rådmanns-embedet. Han slutter sit brev »... i dybeste Soumission, Høyvelbaarne Herr Stifts-Befalingsmand, Naadige Herre underdanigste Tjener Oluf Franck«.

Disse sidste to indlæg behøver ingen kommentarer, bortset fra Oluf Francks brev, der afgiver en hård dom over Montagne som skifteforvalter og desuden røber et gennem mange år herskende spændt forhold mellem de to kommunale embedsmænd⁹⁾.

Men iøvrigt forandrede disse sidste indlæg intet i Levetzaus stilling til sagen. Han fastholder sin tidligere afgørelse og tilskriver påny Montagne således den 16. november 1774:

H. Pro Memoria

Det Hr. Raadmands pro Memoria under 31te passato anlangende afgne.

Skipper Sehesteds Børn forvildede Arv og Renter samt efter de deri indhentede Erklæringer, finder jeg intet som kan foranledige nogen Forandring udi min Resolution detsangaaende under 28de Julij h.a., hvorefter Hr. Raadmand herved atter tilraades i alt at holde bemeldte min Resolution efterrettelig, i hvis Mangel De maa vente, at de med denne arv begangne uforsvarlige Urigtigheder og detsangaaende afgivne urigtige Beretninger efter yderste Rigueur vil blive anset og tugtet, og at dette er efterkommet, derom forverter jeg med (det) første Hr. Raadmands og Hr. Byeskrivers Indberetning.

Og samme dag noterer Levetzau i sagen, at han har tilskrevet Montagne således som det fremgår af hans pro memoria, »men om slikt ikke desto mindre skulde mangle, haver Solitantinden over Forholdet i denne Sag til Kongen (at indsende) hendes udførlige og allerunderdanigste Besværing . . . den skal blive geleidet med min Erklæring og efter Omstændighederne understøttet, fra mig blive indsendt, hvorved jeg haaber, at hun i det mindste skal blive forhiulpen til Beneficium paupertatis denne Sag angaaende«.

Og hermed har stiftamtmanden gjort, hvad der for hans vedkommende kunne gøres for at få magistraten i Ringkøbing til at gøre skipper Sehesteds enke ret og rimelighed.

I betragtning af de alvorlige følger, det måtte forventes at få for Montagne, hvis han ikke nu rettede for sig, har såvel enken som Levetzau sikkert regnet med, at han – Montagne – nu faldt til føje.

Men det skete ikke. Vinteren 1774-75

hengik, uden at man hørte en lyd fra Montagne, og da foråret 1775 kom, går sagen ind i en ny fase.

FRI PROCES OG FRI PROKURATOR
Den 4. maj 1775 er Johanne Jensdatter – formentlig efter stiftamtmandens råd – gået til prokurator Peder Tranberg i Varde, der udfærdiger et andragende til kongen (Christian den 7de) om bistand til at få magistraten i Ringkøbing til at gøre regnskab i den gamle skiftesag¹⁰⁰.

Dette andragende slutter således:

»Jeg har vel andraget og beklaget disse for mig fattige betydelige Fornærmelser for hans Høyvelbaarenhed Hr. Stiftbefalingsmand von Levetzau i Riibe, hand har paa Embedes Vegne befalet Hr. Raadmand Montagne derfor at gjøre mig Raade og Rigtighed, men Montagne har ikke ladet sig højbeholdte Herres Befalinger være efterrettelige, thi jeg har i følge deraf krævet ham adskillige Gange og æsket Rigtighed, men aldrig faaet et Ord til Svar.

Allernaadigste Konge! Jeg indflyer derfor i allerdybeste Underdanighed til Deres Kongel. Majst. med allerunderdanigste Bøn og Begjæring, at Deres Majst. allernaadigst under tilbørlig Straf vilde befale Magistraten i Ringkøbing at gjøre mig fuldkommen Raade og Rigtighed for de 3de af mig paaankede Poster, siden min yderligere Fattigdom ikke tillader mig samme med Landets Lov og Ræt at indtale.

Om allernaadigst Bønhørelse ønsker og beder

Allerunderdanigst
Johanne Jens Datter
salig Hendrich Sebesteds

NO. 20.

Styr og Tyte Skilling.

No

2-371

Lil Kongere!

Handwritten signature

1775.

Handwritten signature

Harde den 4te Maj 1775.
 Udgangne Skypper Henrich Seested
 3 indh. Johanne Jens Datter.

Eller om indv. d. anieft Ansøgning

Om
 Til Magistraten i Ringkøbing.
 Allersindrigst maalkt da lalut vor mand-
 le. Skindsmad og Sjælsfoged **Montagne**
 Til at vil bage ham om **Assurance**
 Politie som Skye (sættel i Englande,
 jens og jensin. Da. (Mand) for indh. Styr
 seerom. jens angest a jens de som den
 Alid Rudi Ringkøbing Rastel, til ligen
 indh. Læringum for indh. Sommer 1750
 indh. Ransing jensin Politie **Montagne**
 indh. Skiftet for indh. sagat for jensin i 3
 a. Indv. om.

Lil at gior jensin
 Rudi, og aligeliges for **Alid**, som jensin
 jens jensin i opdrag om jens indh. Skiftet
 om indh. Styr. Da. Rastel, som vil lalut vil
 Rastel og jensin om. **Jens** ligen
 jens at gior jensin Rastel jens for jens
 indh. Styr om indh. Styr. **Alid** 1750
 som Rastel, for jens jensin Styr
 om indh. om jensin jensin Rastel
 som. jensin Styr. Rastel i ligen indh. om
 jensin jensin opdrag om.

Concept Peder Tranberg

i Harde

Om indv. d. anieft
 Datter udgangne Skypper Henrich
 Seested, som indh. jensin a ligen om indh.
 ligen om og ligen om, for indh. om indh.
 jensin i **Eller om indv. d. anieft**
 for jensin **Montagne** vil ligen om indh.
 indh. om indh. jensin **Alid** a **Alid**
 1761 indh. Styr, og jensin om indh. om indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 Norge og indh. om indh. om indh. om indh.
 om indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 i Ringkøbing, for jensin indh. indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.
 indh. om indh. om indh. om indh. om indh.

Det af prokurator Peder Tranberg udarbejdede andragende til kongen (Christian den 7.) om bistand til at få magistraten i Ringkøbing til at gøre regnskab i den gamle skiftesag.

De anførte 3 poster er altså assurance-summen på 150 pund sterling, de 20 rigsdaler til børnenes klæder og endelig disses arv 32 rigsdaler 2 mark og 30 $\frac{1}{2}$ skilling.

Andragendet overgives til Levetzau, som i overensstemmelse med sit tilsagn forsyner det med en lang og udførlig påtegning om, hvad han har foretaget sig i sagen. »Men om Arve-Parterne med Renter alt dette desuagtet endnu ikke er bragt til Stede, veed jeg ingen bequemere Maade, hvorpaa at forfølge Supplicandinden med hendes Børn til deres Rett end...« og så følger stiftamtmandens forslag, som går ud på »allernaadigst at befale General Auditør Høyer til Syndervang og Byefoged Bræmer i Lemvig som Commissarier at undersøge og pådømme Supplicandinden og hendes Børns Rett...«

Levetzau henstiller også, hvorvidt disse commissarier skal pådømme forholdet med assurance-policen, og endelig indstiller han, at der bevilges enken fri proces (beneficium paupertatis) samt fri prokurator, og at denne prokurator får bemyndigelse til at pådømme Montagne for den urigtige anførsel i indberetningen af 31. dec. 1765 om indtægter og udgifter, der var gået lige op med hinanden. »Som alt saaledes allerunderdanigst underkastes Deres kongelige Majestæts allernaadigste Godtbefindelse«.

Herefter sendes andragendet til kongen bilagt de fremskaffede dokumenter, nemlig de foran citerede indlæg i sagen litra A til H samt yderligere som bilag nr. 9 en ekstrakt af skifteprotokollen, alt i alt 20 foliosider som støtte for andragendet.

Kongen er ikke længe om at svare. Den 14. juni 1775 får Levetzau svar fra

Christiansborg, hvorefter der bevilges Johanne Jensdatter afgangne skipper Sehesteds fri proces i sin sag mod magistraten i Ringkøbing. Det pålægges Levetzau at beskikke hende en prokurator, som uden betaling skal føre sagen.

Samme dag udgår en befaling fra Fredensborg, hvori kongen udnævner de to af Levetzau foreslåede mænd, Andreas Høyer og Andreas Bræmer til som commissærer at pådømme sagen.

Hermed har kongen efterkommet Johanne Jensdatters ansøgning om bistand. Som hendes advokat engagerer Levetzau en ung og nybagt prokurator, Andreas Frederik Opius, som formentlig må antages at være ivrig efter at komme igang med at praktisere.¹¹⁾

Sagen bliver berammet. Men hvor og hvornår den fandt sted, og hvorlænge den varede, fremgår ikke af det foreliggende materiale. Formodentlig er retten blevet sat på tinghuset i Ringkøbing, hvor sagens personer boede, nemlig Montagne, Hviid, Franck og lavværgeren Hans Christian Iversen. Hvorvidt enken har været tilstede vides ikke.

Kommissionen har fået til opgave at pådømme magistratens behandling af skiftet og har derfor ikke kunnet gå udenfor denne ramme – en begrænsning, som det senere vil vise sig har været til ulempe for magistraten.

THI KENDES FOR RET

Det eksemplar af dommen, som ligger i Rigsarkivet, er en af Andreas Høyer bekræftet afskrift uden datering. Den fylder godt 5 foliosider. I det følgende vil dens hovedsynspunkter med konklusioner blive gennemgået.

Den indleder med at fastslå, hvilken opgave den skal løse, nemlig:

- 1) assurance-policen på 150 pund sterling, »hvilke Hr. Raadmand Montagne haver lovet at incassere, men hvilket han ikke haver holdet og ey heller leveret Policen tilbage.«
- 2) enkens tvende børn »ved skiftet skal være tillagt til Klæder 20 Rd. og i Arv 32 Rd. 2 M. 10³/₅ Sk., hvilke første ikke skal være leveret og hvilke sidste hun ikke har kundet blive underrettet om, hos hvem har været udsat for deraf at hæve Renterne.« og endelig
- 3) skal kommissionen, »paakiende, hvad derhos Raadmand og Byefoged Montagne skal ansees, fordi han tilligemed Borgemester Biergh haver givet urigtig angivelse... at Goeden og Giælden gik lige op, da dog Skiftebrevet oplyser, at der er blevet over 100 Rd. til overs.«

Angående 1. post:

Da viser skiftebrevet, at det er rigtigt, at Montagne har modtaget policen til incasso, men han har ikke behandlet sagen på rette måde, thi han burde have bevist, at der intet var at få og tilbageleveret policen. Desuden kritiserer Commissionen, at brevet fra Poul Jacksen ikke er blevet sendt til notarius publico i København til oversættelse, men at skifteforvalterne har ladet »en person Jens Stauning i Ringkøbing... det forklare saaledes af Indhold, at intet skulde være at faae.« Opatius påstår originalbrevet fremlagt samt at Montagne enten leverer policen tilbage eller betaler assurance-summen.

Angående 2. post:

»Da haver magistraten ikke kundet bevii-

se at Skipper-Enken Sehesteds hendes Børns Arv er udbetalt og ey heller, hvor de paa Rente er udsat eller at nogen Formyndere er sat for denne Arv. Hr. Rådmand Franck har paastaet sig aldeles frikiendt, dels fordi han ikke haver taget Deel i dette Skifte...« men også fordi han mener, at han efter at have søgt sin afsked kun kan være ansvarlig for det, som er ham vedkommende. Opatius mener, at det just er ham vedkommende, »saalænge Skiftet er holdit i hans (Francks) Betieningstid.«

I sagen springer en lille »bombe«, idet Montagne fremlægger en kvittering fra Hans Christian Iversen (lavværgen) på, at han den 30. juli 1765 har betalt til lavværgen de 20 rigsdaler vedrørende tøj til børnene. Lavværgen var blevet indstævnet til denne dokumentation, men det vides ikke, om han har været til stede. Montagne fremlægger yderligere et dokument af 8. august 1765, som skulle bevise, at lavværgen også havde fået børnenes arv udbetalt. Men dette dokument afvises af retten.

Angående 3. post:

Denne post vedrører den urigtige indberetning af 31. dec. 1765 (om Goeden og Giælden) og giver anledning til en del disput i retten. Montagne søger at retfærdiggøre sig på borgmester Bierghs bekostning. Han har blindt stolet på, hvad den afdøde borgmester skrev i protokollen, og dette kan man vel ikke fortænke ham i. Men Opatius har en anden mening, nemlig at rådmand Montagne har haft til hensigt at tilegne sig de 108 rigsdaler, da der ingen formyndere var indsat for de to børn. Denne antagelse synes kommissionen også lyder rimelig, hvis

altså det havde været Montagne, der var protokolfører. Man finder dog, at Montagne har været uforsigtig ved blindt at stole på borgmesterens protokoltilførsel, når han til kommissionen tidligere har beklaget sig over Bierghs uefterrettelighed i embedsførelsen.

»Efter disse og flere denne Sags Omstændigheder samt frembragte Beviser og Demonstrationer

KIÆNDES FOR RÆTT«¹²⁾

På 1. post, at hr. rådmand Montagne angående den modtagne assurance-police inden 6 uger efter dommens forkyndelse bør aflægge ed på, a) at han korrekt har afsendt policen til incassation, b) at han ingen penge har modtaget hverken direkte eller indirekte, c) at han har modtaget brevet af 26. nov. 1762 fra Paul Jacksen, d) at han ikke ved, hvor originalen er, e) at Paul Jacksen er den samme, som han sendte policen til, f) at han aldrig har fået policen tilbage og endelig g) at intet fornærmeligt imod skipper Hendrich Sehesteds bo med hans vidende eller vilje af ham eller efter hans råd er passeret eller handlet, men at han med flid har gjort, hvad han kunne for på lovlig måde at incassere pengene.

Når rådmand Montagne i retten personlig aflægger en sådan ed, bør han være fri for tiltale. – Men fordi hans behandling af denne police har påført enken vanskeligheder og udgifter, bør han betale hende en erstatning på 30 rd. – Hvis derimod Montagne hverken kan eller vil aflægge sådan ed, bør han betale enken og arvingerne inden 6 uger assurance-summen 750 rigsdaler¹³⁾ med renter og rentes rente fra skiftets slutning til betaling sker.

På den 2. post: Rådmændene Oluf

Franck og Thomas Montagne bør een for begge og begge for een betale til skipper Sehesteds børn Claus og Anne Cathrine de dem til klæder på skiftet udlagte 20 rd. – og i arv til sønnen 21 rd. 3 m 12½ sk – og til datteren 10 rd. 4 m 14½ sk. Tilsammen 52 rd. 2 m. 10½ sk som med rente og rentes rente fra skiftets slutning til næste snapsting¹⁴⁾ bliver den summa 87 rd. 4 mk. 8 sk. alt inden 6 uger efter denne doms lovlige forkyndelse. De dømte har regres og tiltale til Hans Christian Iversen, som ikke ved denne Commission kan lide dom for oppebårne 20 rd. til børnenes klæder. Endvidere har de regres til hinanden indbyrdes og til borgmester Bierghs bo for arvekapitalen med tilhørende renter, som fremdeles beregnes indtil betaling sker.

På den 3. post: Da rådmand Montagne har vist stor negligiance her som embedsmand, selv om det er sket i tillid til skriverens (nemlig borgmester Bierghs) uddrag af protokollerne, at goden og gælden balancerede, da der dog var 108 rd og 14 sk. i arv, og skiftet så kort forinden var sluttet, at det umuligt har kunnet undgå hans opmærksomhed, at skriveren skrev forkert, så bør han derfor bøde til justitskassen 10 rd. og til Ringkøbing sogns fattige ligeledes 10 rd. Rådmand Franck bør for sin forsømmelse på dette skifte bøde til justitskassen 4 rd. og til Ringkøbings fattige 4 rd. – Endelig pålægges det begge in solidum at betale enken 20 rd., fordi hun intet har kunnet få oplyst om børnenes arveparter, for hvilke ingen formyndere har været beskikket.

Prokurator Opitius har påstået sig tillagt omkostninger betalt, men da Hans Majestæt allernådigst har befalet såvel commissarierne som prokuratoren at be-

handle denne sag uden betaling, så kan hverken de eller den skriver, som er antaget, få nogen betaling.

Herefter hæves retten.

DEN UÆRLIGE LAVVÆRGE

Med denne dom var der sat punktum for en enkes kvaler med magistraten i Ringkøbing. Hvorvidt hun fik sine og børnenes penge, vides ikke, men da både Montagne og Franck fortsat fungerede i deres embeder til de døde, Franck i 1778 og Montagne i 1790, så har de vel også været nødt til at efterkomme dommen, og der er næppe nogen tvivl om, at Montagne aflagde ed på, at han ikke har begået underslæb med hensyn til assurance-policen.

Kommissionen gik særdeles grundig til værks, og i det følgende vil jeg se lidt nærmere på dens argumenter og de synspunkter, der for den har været relevante for dens bedømmelse af de afgivne forklaringer og fremførte beviser.

Spørgsmålet om assurance-policen har man ikke kunne komme til bunds i, men har måttet lade sagen slutte med Montagnes edsaflæggelse. Som vi senere skal se, har han med god samvittighed kunnet aflægge denne ed.

Johanne Jensdatter fik ialt tilkendt ca. 137 rigsdaler, nemlig børnenes arv og tøjpenge ca. 87 rigsdaler plus to erstatningsbeløb for de hende påførte ulemper på ialt 50 rigsdaler.

Det blev Montagne og Franck, som in solidum måtte udrede disse beløb. Franck havde i begyndelsen været temmelig arrogant (se bilag G), men kom altså til at slå halv skade med Montagne for såvidt angik 107 rigsdaler. Begge to fik yderli-

gere pålagt bøder, Montagne ialt 20 rigsdaler og Franck ialt 8 rigsdaler.

Kommissionen havde fået pålagt den opgave at undersøge magistratens behandling af skiftet og var derfor afskåret fra at gå uden for denne ramme, jfr. dommens passus om, at »Hans Christian Iversen ikke ved denne Commission kan lide dom for oppebaarne 20 Rd. til Børnenes Klæder«.

Denne begrænsning i commissoret var yderst uheldig for magistraten. Efter at vi har set, at lavværgen Hans Christian Iversen var blevet afsløret for underslæb angående 20 rigsdaler overfor Johanne Jensdatter, hvis interesser han skulle varetage på skiftet, vil det være nærliggende at undersøge hans forhold iøvrigt med hensyn til hans varetagelse af sit værgeomål.

Montagne har i sit første indlæg (bilag B) indgående beskæftiget sig med Johanne Jensdatters klager, og om de 20 rd. siger han, at »jeg eedeligen kan bekræfte, at Borgemester Biergh paa Skiftet bad Johanne Jensdatter komme hjem til sig for at modtage samme 20 Rd. og at titmeldte sal. Mand siden sagde til mig, at han havde betalt Johanne Jensdatter«. Da enken under sagen har påstået, at hun ikke har fået de 20 rd, ser vi nu, at dette skyldes, at pengene er hentet af lavværgen og er gået ned i hans lomme.

Dette punkt i sagen, at lavværgen har begået underslæb overfor Johanne Jensdatter, kaster måske et helt nyt lys over de i tidens løb foretagne udbetalinger, og noget kunne tyde på, at alle enkens kvaler til syvende og sidst kan føres tilbage til den uærlige lavværgen.

Jeg vender tilbage til Montagnes indlæg af 25. juli 1774 (bilag B), hvor han

vedrørende assurance-policen oplyser, »at hun (enken) siden i samme Affaire må have betient sig af sin den Tid fortroede Lavvæрге, Hr. Iversen, og ham sine Dokumenter dets angående leveret...« hvorefter han henviser til den medfulgte attest fra den skikkelige borger Jens Stauning.

I den nævnte attest (bilag C) erklærer Jens Stauning, at han har hørt, at penge fra policen skulle være blevet betalt til Hans Christian Iversen, som dog benægter dette »med Tillæg, at Manden i England, som skulde betale Pengene, var allerede død«. Hvis der er noget hold i disse rygter, hvilket noget kunne tyde på, idet lavværgen synes at have været ret godt informeret, må han have haft kontakt med forsikringssselskabet.

Vi kan ikke se, hvormeget der er i disse rygter, men kan kun konstatere, at lavværgen har vist sig at være så uhæderlig, at han ikke har undset sig for at begå underslæb på 20 rigsdaler over for den kone, hvis interesser han er sat til at varetage, og derud fra kan man så drage sine egne konklusioner.

Og derfra er der heller ikke så langt til at kaste mistanke på lavværgen i et andet uopklaret forhold i sagen, nemlig spørgsmålet om, hvor børnenes arv er havnet.

Om dette spørgsmål har Montagne givet en oplysning i sit første indlæg (bilag B), hvor han siger: »Men dette hørte jeg ved samme Skiftes Slutning og kan helligt bekræfte, at såvel Enkens Lavvæрге, Hr. Hans Christian Iversen, som Enken selv proponerede hos førnævnte Borgemester, at ... Enkens 2de Børns Arvecapital var ikke større, end at den jo kunde Moderen betroses... Men om den godtroende Borgemester bevilgede eller

leverede Enken Børnepengene er jeg lige saa uvidende...«

Efter de oplysninger om lavværgens nævenyttige henvendelse til borgmester Biergh om de 20 rd. ligger det nær at antage, at han nu atter engang har været hos borgmesteren og fået ham til at udbetale til sig børnenes arv, som derefter er gået samme vej som de 20 rd. Dette er kun en teori, men den forekommer mig at have en stor sandsynlighed for også at være en nærliggende løsning på spørgsmålet om, hvor disse penge er havnet, da enken ej heller har set noget til dem.

Endelig er der endnu et besynderligt forhold, som nu vil kunne forklares, hvis antagelsen om, at Hans Christian Iversen ikke har røgtet sit hverv som enkens lavvæрге, er korrekt. Montagne har selv været inde på det, når han i sit første indlæg (bilag B) finder det »meget suspect« at hun først efter forløbet af henved 9 år, da hun er taget til Ringkøbing, kommer frem med sine krav overfor Montagne, efter at Biergh er afgået ved døden.

Denne besynderlige tavshed synes at rumme sandheden om lavværgemålet. Lavværgen må have holdt hende hen med snak i alle disse år, men nu da Biergh er død, ser han ikke længere nogen fare for at blive afsløret som bedrager. Han meddeler sin »klient«, at nu da Biergh er død, kan han ikke gøre mere for at skaffe hendes og børnenes penge tilveje, kort sagt der har intet været at få.

Dette er altså forklaringen på, at Montagne overhovedet intet har hørt fra Johanne Jensdatter i de mange år. Hun har blindt troet på, at lavværgen arbejdede med hendes sag. Først da borgmester Biergh er død, »giver han op«, nu er der

ikke længere nogen fare for at blive afsløret som bedrager.

For at få nærmere forklaring rejser hun så i sommeren 1774 til Ringkøbing, opsøger Montagne og begynder at udspørge ham om den gamle skiftesag, som forlængst var sluttet. Det er klart, at Montagne først må være blevet forbavset over konens besøg, og da han ikke har kunnet give hende nogen fornuftig forklaring på hendes spørgsmål, tager vi næppe fejl, når vi antager, at Johanne Jensdatter er blevet godt gal i hovedet, hvorefter Montagne har sat hende på porten »med haarde og onde ord«.

Udfaldet af Johanne Jensdatter salig skipper Sehesteds sag endte således med, at magistraten i Ringkøbing blev sorteper, medens den egentlige skurk i sagen, enkens lavværge, Hans Christian Iversen, gik ram forbi.

Det er vel sandsynligt, at såvel Montagne som Franck bagefter har taget lavværgeren under behandling og fået sat tingene ret på plads.¹⁵⁾

EFTERSKRIFT

I mit barndomshjem i Kolding stod en jernbeslået egetræskiste med buet karm-låg. Den skulle ifølge eksperter's udsagn være af slesvigsk eller frisisk herkomst. På kistens forside er indskåret initialerne ORS samt årstallet 1729.

Ifølge en mundtlig overlevering skulle denne kiste have været i slægtens besiddelse i flere generationer. Min farmor er født i Ringkøbing 1837. Hun blev opfostret hos sin mormor, født 1780, ligeledes i Ringkøbing, hvor hun boede til sin død 1873, 93 år gammel. Denne mormor er datter af Teitke Sehested (f. 1750) –

skipper Sehesteds yngste datter – som døde i Ringkøbing 1825.

Alt tyder derfor på, at den slesvigiske kiste er sejlet til Ringkøbing af skipper Sehested, da han o. 1740 giftede sig med Folger Marie Coster og slog sig ned i denne by.

Årstallet på kisten (1729) passer vel ret nøje på tidsperioden. Initialerne (ORS) kan henføres til navnet Sehested, selv om det ingenlunde er sikkert. Derimod er der en omstændighed, som stærkt taler for, at kisten er kommet ad søvejen. Den har nemlig under bunden en tallerkenstor forbrænding, som er vanskelig at forklare, medmindre man antager, at kisten har stået over et ildsted. Men hvilket ildsted? Min teori går ud på, at den under sejlads fra Frisland har stået på dækket og under hårdt vejr har forskubbet sig hen over en skorstensåbning med forbindelse til et ildsted i kahytten nedenunder. Hvilken anden forklaring er ellers mulig?

Det endelige bevis for, at kisten kan henføres til skipper Sehested, mangler. Selv om skifteforvalterne siger, at de har taget boet under registrering, ses der ikke at foreligge en sådan, men det forekommer mig, at der foreligger så mange indicier, som taler for, at denne gamle slægtskiste kan føres tilbage til skipper Sehesteds familie og at »S«-et i initialerne står for dette familienavn.

NOTER

- 1) Skipper Sehested er min 4-gange tipoldefar og Knud Pedersen Gadegaard min 3-gange tipoldefar, så ved dette forlis »mistede« jeg således to af mine ahner.
- 2) Viborg Landstings Kopier og protokolerede Breve 1763 i Landsarkivet i København.
Borgmester Niels Jensen Biergh, f. 1692,

virkede hele livet i Ringkøbing, først som by- og rådstueskriver, senere blev han rådmand, og fra 1749 og til sin død 1774 var han byens borgmester.

Thomas Montagne, f. 1712, var yderst virksom først som rådmand og fra 1761 til sin død 1790 tillige som byfoged. Jfr. Ringkøbing Købstads Historie af Carl Lindberg Nielsen pag. 59.

- 3) En søsterlod er halv så stor som en broderlod.
- 4) Theodosius Levetzau, f. 1742. Han tilhørte adelsstanden og begyndte sin karriere som kammerjunker hos arveprins Frederik. 1768 udnævntes han til stiftamtmand over Ribe stift samt amtmand over Riberhus amt. 1781 forflyttes han til Aalborghus stift. Fik bevilget sin afsked med pension 1793. Han døde 1817.
- 5) Byskriver Niels Jensen Hviid, f. 1728, var fortrølig med magistratens protokoller og er derfor adskillige gange blevet adspurgt i sagen. Han var vist også virksom i den daglige administration. Han døde 1793.
- 6) De to formyndere var ikke bekendt med, at de også skulle være indsat som disse børns formyndere.
- 7) sc. = scilicet. d.v.s. »nemlig«
- 8) Når Levetzau kun pålægger Montagne at fremskaffe de umyndige børns arv, må det skyldes, at han som amtmand er »pupilauctoritet«, og som sådan har opsyn med umyndiges midler.
- 9) Oluf Franck fungerede som rådmand fra 1749 og til sin død 1778. Jfr. »Danske Kancelli« bd. I B s. 490 i Rigsarkivet.
- 10) Peder Tranberg (1729-75) praktiserede som prokurator, men således at han skulle indhente tilladelse til at procedere en retssag. – H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer 1660-1869.
- 11) Kongens to befalinger findes i »Danske Kancellis Jydske Tegnelser« i Rigsarkivet. Brevet til Levetzau i bd. XXXV, pag. 287 og brevet til de to commissarier i bd. XXX pag. 285.

Andreas Høyer, f. 1721 i Tise sogn. 1744 er han byfogedfuldmægtig i Thisted. Han bliver exam. jur. 1747 og prokurator 1748 og s.a. herredsfoged i Hassing-Refs herreder og 1753 tillige birkefoged i Vestervig birk. 1756 kalder han sig generalauditor og er tillige kro-

holder på den ham tilhørende Koldbygård. Ved sin død 1782 var han gået fallit.

Andreas Bræmer, f. 1729 i Tyrsting. Han begyndte som landstingsskriver. 1761 exam. jur. og får ansættelse som godsforvalter på Rammegård. Byfoged i Lemvig fra 1772. Han døde 1790.

Opitius f. 1753 i Aulum. Han er kun 22 år og nybagt exam. jur., der lige har fået bestalling som prokurator, da han (uden honorar) får overdraget Johanne Jensdatters sag. Han døde ugift allerede 1777.

– Kilde til de ovennævnte prokuratorer: H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer 1660-1869.

- 12) Kun hovedindholdet af dommen refereres, idet den er særdeles omstændelig og grundigt formuleret.
- 13) De 150 pund sterling er omregnet til 750 rigsdaler.
- 14) Snapstinget er det første landstingsmøde efter nytår.
- 15) Hvis nogen skulle føle sig fristet til at forske videre i denne Ringkøbing-historie, har jeg til Ringkøbing Bibliotek afleveret fotokopier med tilhørende maskinskrevne transskriptioner af denne sags akter.

Erik Knudsen
Cand. jur.
Gerbrandsvej 10
2300 København S
Født 1908 i Seest sogn,
Ribe amt

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser 1987

Årsmødet søndag den 22. marts 1987 blev afholdt på Brejninggård Efterskole, hvor ca. 350 var mødt frem for at overvære foredragene og den efterfølgende generalforsamling.

»Danmark i 1930'erne« var titlen på historikeren, højskolelærer Richard Andersens foredrag. Det blev et kalejdoskopisk strejftog i dette årti, som begyndte med krise og arbejdsløshed og endte med verdenskrigens udbrud. Krisetider er altid grobund for yderliggående bevægelser – både til højre og til venstre – og trediverne var ingen undtagelse. Richard Andersen krydrede sit foredrag med mange personlige oplevelser.

Senere fortalte forstander A. Gynther Nielsen noget om Brejninggård, som der var mulighed for at se nærmere på senere på dagen.

På den efterfølgende generalforsamling omtalte beretningen, som blev aflagt af formanden, statsamtmand Thomas Opstrup, ganske kort sidste års møder. Årsmødet i Nørre Nisum (250 deltagere), hvor museumsinspektør Ellen Damgaard fortalte om »Et landskab (Ringkøbing amt) fortæller kulturhistorie« og amtsfredningsinspektør Gert Alsted fortalte om mulighederne for at bevare disse landskabelige værdier. Sommermødet i Aulum (160 deltagere) var helligt »Folkevisen som midaldertlig og moderne kunstform«. Højskoleforstander Sigurd Kværndrup gennemgik folkevisernes forskellige generer, og lederne af Folkemusikhuset i Hogager, Anelise og Thorkild Knudsen, trak linierne op til vor tid og redegjorde for den indsamling, der stadig finder sted. Musikere fra Folkemusikhuset leverede musik, sang og dans.

»Vestjyllands udvikling i nyere tid« – også kaldet »Det skæve Danmark« – var titlen på den temadag, som vi i efteråret arrangerede i samarbejde

med Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger og Holstebro Folkeuniversitet. Temadagen blev afviklet på Holstebro Handelsskole (90 deltagere), hvor lektor Bent Iversen fortalte om »Vestjysk landbrug i 1800-tallet«, museumsinspektør Esben Graugaard om »Tidlig industriel udvikling i Ringkøbing amt«, museumsinspektør Kim Clausen om »Vestjyske stationsbyer eller tiden med de gode fjernforbindelser og de dårlige nærforbindelser« og arkivar Henning Ringgaard Lauridsen om »Foreningsliv og kulturtraditioner på baggrund af det 19. århundredes politiske og religiøse vækkelser«. Temadagens formål var at give nye impulser til alle lokalhistorisk interesserede.

Under omtalen af »Hardsyssels årbog 1986« efterlystes som sædvanligt godt og spændende stof fra hele det store amt, da vi gerne vil levere en årbog, der dækker så stor en del af amtet som muligt.

I 1986 udgav vi en ny »Hardsyssel-håndbog« (Den første »Hardsyssel-håndbog«, Arne Vagn Nielsen's »Ringkøbing amt – geologi og landskab« blev udsendt i anledning af vort 75 års jubilæum). Det var Ejner G. Pedersen's »Hærvej og hedevej i Hardsyssel«, som vi tilbød medlemmerne til favorpris. Det er den første samlede store historisk-topografiske beskrivelse af det vestjyske vejnet.

I 1986 fik vi 76 nye medlemmer, så sidste medlemsoptælling viste, at vi nu har 1.792 medlemmer, mod 1.776 i 1986. Grundet dødsfald og udmeldelser har vi altså mistet 60 medlemmer.

Alle blev opfordret til at gøre en indsats for at skaffe nye medlemmer, da mange medlemmer er den nødvendige forudsætning for, at Historisk Samfund fortsat kan klare sine forpligtigelser.

I 1986 var Grønbjerg-Ørnhøj-området gen-

stand for vor hvervekampagne. 22,6% af dem, vi skrev til, meldte sig som medlemmer. Et meget fint resultat. Vore medlemmer blev opfordret til at indsende adresselister på personer, som man mener ville være interesserede i en henvendelse om medlemsskab i Historisk Samfund, så vil vi kontakte dem i løbet af året. Amtet har ca. 84.000 husholdninger, vi har 1.792 medlemmer (2,1%).

Beretningen sluttede med en tak til alle, der i årets løb havde støttet Historisk Samfund.

Regnskabet, der findes aftrykt på side 124 blev aflagt af kassereren, regnskabschef Børge Nielsen.

Både beretning og regnskab blev godkendt af de fremmødte.

Sommermødet søndag den 14. juni 1987 blev afholdt i Harbøre-hallen, hvor ca. 200 var mødt frem for at overvære museumsinspektør Jesper Knudsens foredrag om »Vestkystens malere«

Foredraget, der var ledsaget af lysbilleder, var især koncentreret om malerne Niels Bjerre og Jens Søndergaard. Den særdeles inspirerende indførelse i det vestjyske landskabsmaleri gav mange medlemmer lyst til senere at besøge Jens Søndergaard Museet i Bovbjerg og Lemvig Museum, som har en ret stor Niels Bjerre samling.

Næste årsmøde søndag den 27. marts 1988 vil blive afholdt i Vildbjerg, hvor lektor, dr. phil. Bent Jørgensen, Institut for Navneforskning, vil fortælle noget om stednavne med specielt henblik på Ringkøbing amt.

»Hardsyssels årbog 1987« – det 81. bind i rækken – foreligger hermed som 2. række bind 21. Årbogen har fået en ansigtsløftning og fremtræder med et nyt og mere markant omslag – ny farve og ny typografi. Årbogens tekstsider er blevet to-spaltede, hvilket skulle gøre den nemmere at læse. Årbogens redaktion er stadig på jagt efter godt stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing amt – gerne aktuelt historisk stof fra vort århundrede. Har De kendskab til noget, som kan interessere læserne af årbogen, så kontakt årbogens redaktion, hvis adresse er: Redaktør Knud Erik Nielsen, Mølleparken 15, 7500 Holstebro. Forfatterhonorar er 25.00 kr. pr. side + 25 sætryk af artiklen.

Ældre årgange af »Hardsyssels årbog« kan, så længe lager haves, købes ved henvendelse til sekretæren: Bibliotekar Kr. Bjerregård, Døesvej 69, 7500 Holstebro.

1. Række: 1500 kr. pr. årgang (heraf kan endnu leveres: 1928, 1929, 1930).

2. række: 4500 kr. pr. årgang (heraf kan endnu leveres: 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984).

2. række 1985, 1986 og 1987: 7500 kr. pr. årgang.

Andre udgivelser, som medlemmerne kan erhverve til favoritpris + forsendelsesomkostninger:

J.C. Hald: »Ringkøbing amt«. 1833. 289 sider. Oprindelig udgivet som et bind i Det danske Landhusholdningsselskabs amtsbeskrivelse. Bogen indeholder en mængde historiske oplysninger af såvel lokal som almen interesse. Reprografisk genudgivelse 1985. Pris: 75,00 kr. (100,00 kr. for ikke-medlemmer).

Alfred Kaae: »Fæster og husbonde i Hammerum herred«. 1971. 107 sider, ill. Belyser mange sider af fæsteforholdene på denne egn på grundlag af tingbøgerne fra 1689-1751. Pris: 1200 kr.

Arne Vagn Nielsen: »Ringkøbing amt – geologi og landskab«. 1982. 151 sider, ill. (Hardsyssel-håndbog, 1). En fyldig beskrivelse af de geologiske kræfter, der gennem årtusinder har bearbejdet og udformet det vestjyske landskab. Udgivet i anledning af Historisk Samfunds 75 års-jubilæum. Pris: 50,00 kr. (80,00 kr. for ikke-medlemmer).

Ejner G. Pedersen: »Hærvej og bedovej i Hardsyssel«. 1986. 174 sider, ill. (Hardsyssel-håndbog, 2). Træk af de vestjyske landevejes historie og topografi. Bogen, der kommer godt rundt i det store amt, fortæller både om de mennesker, hvis livsskæbne var knyttet til landevejene og om de enkelte vejstrækninger. Bogen belyser også tidligere tiders rejseforhold. Pris: 8700 kr. (12500 kr. for ikke-medlemmer).

Knud Prange: »Herredssegel og kommunale våbener i Ringkøbing amt«. 1979. 21 sider, ill. Med farvetavler af samtlige kommunale våbener. Pris: 1200 kr.

»Register til Hardsyssels årbog 1907-1966«. 1977. 87 sider. Udarbejdet af Kr. Bjerregård. Nøgle til ca. 1.830 artikler (eller artikeludsnit), som har været optaget i årbogens første 60 årgange. pris: 48,00 kr. (70,00 kr. for ikke-medlemmer).

Peter Skanstrup: »Hardsyssels stednavne«. 1979. 23 sider. Supplerende bemærkninger til »Stednavne i Ringkøbing amts nordlige del«. Pris: 1200 kr.

Lokalhistorisk Byttecentral for Ringkøbing Amt. Adresse: Holstebro Museum, Museumsvej 3, 7500 Holstebro. Byttecentralen er den bedste mulighed for at købe, sælge eller bytte ældre »Hardsyssels-årbøger«. Hvis en årgang ikke er på lager, kan man

blive skrevet op. Husk at vedlægge svarporto, hvis De kontakter Byttecentralen.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt optager alle interesserede som medlem. Det årlige kontingent er 75.00 kr., som opkræves ved årbogens udsendelse. Et vedlagt giroindbetalingskort, som også bærer Deres medlemsnummer, bedes venligst betalt straks efter årbogens modtagelse, da vi skal have betalt bogtrykkerregningen. Hvis betalingen først finder sted efter 31. december, forhøjes medlemsbidraget med 10.00 kr. til 85.00 kr. »Hardsys-sels årbog 1987« tilhører først Dem, når medlemskontingentet er betalt.

Indmeldelse i Historisk Samfund kan ske hos alle styrelsesmedlemmer eller ved skriftlig henvendelse (med oplysning om navn, stilling og adresse: til sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, Døesvej 69, 7500 Holstebro. Alle nye medlemmer kan få sidst udkomne »Hardsys-sels årbog« tilsendt til normal medlemspris, hvis det ønskes.

Alle vore medlemmer må gerne deltage aktivt i hvervningen af nye medlemmer til Historisk Samfund. Det sker nemmest ved, at De sender en liste over venner og bekendte, som De mener burde være medlem, til Historisk Samfunds sekretær, så vil disse personer blive kontaktet under vor næste medlems-hvervekampagne. Vi har hårdt brug for mange nye medlemmer.

Udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til sekretæren. Hvis årbogens udsendelse og Deres udmeldelse krydser hinanden, skal årbogen enten betales eller returneres.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amts styrelse:

Bibliotekar Kr. Bjerregård,

Døesvej 69, 7500 Holstebro. Tlf. 07 42 25 32.

Indvalgt 1963, sekretær fra 1966.

Advokat Rudolf Knudsen,

Bredgade 2, 6920 Videbæk, Tlf. 07 17 14 66.

Indvalgt 1987.

Slægtsforsker Rigmor Lillelund,

»Nygård«, Alstrupvej 1, Navr, 7500 Holstebro,

Tlf. 07 43 20 44. Indvalgt 1967, medlem af år-

bogsredaktionen fra 1967.

Sognepræst G. N. Mundbjerg,

Enghavevej 23, 7790 Hvidbjerg. Tlf.

07 87 11 15. Indvalgt 1982, næstformand fra

1987.

Regnskabschef Børge Nielsen,

Vølundsvej 87, 7500 Holstebro. Tlf.

07 42 22 06. Indvalgt 1982, kasserer fra 1982.

Redaktør Knud Erik Nielsen,

Mølleparken 15, 7500 Holstebro. Tlf.

07 42 00 67. Indvalgt 1979, redaktør af »Hardsys-sels årbog« fra 1979.

Statsamtmand Thomas Opstrup,

»Rindumgård«, Holstebrovej 31, 6950 Ringkø-

bing. Tlf. 07 32 08 55. Indvalgt 1983, formand fra 1983.

Konsulent Kr. Ravn,

Langagervej 32, 6900 Skjern. Tlf. 07 35 02 55.

Indvalgt 1983.

Museumsdirektør Torben Skov,

Agerfeldvej 7, 7550 Sørvad. Tlf. 07 43 83 20.

Indvalgt 1975, leder af Byttecentralen.

Redaktør Jørgen Østergaard,

Rugvænget 41, 7400 Herning. Tlf. 07 12 33 28.

Indvalgt 1975, medlem af årbogsredaktionen fra 1975.

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1986

Indtægter

Medlemskontingent	139.900,00	
Salg af årbøger og registre	4.568,25	
Salg af geologibøger	180,00	
Salg af J. C. Hald 1833	6.787,00	
Tilskud fra tipsmidlerne	10.000,00	
Tilskud fra kommuner og amtskommune (spec.)	11.500,00	
Tilskud fra pengeinstitutter (spec.)	8.200,00	
Renteindtægter	4.222,30	
		<u>185.357,55</u>

Udgifter

Årbogens trykning	95.141,70	
Ekspedition og porto vedr. årbogen	29.541,65	
Honorarer vedr. årbogen	9.304,85	
Diverse særtryk og brochurer	11.479,15	
Kontorudgifter m.v.	9.673,38	
Porto	5.292,60	
Annoncer, møder og foredrag	12.962,48	
Gaver og opmærksomheder	319,90	
Kontingent andre foreninger	3.000,00	
		<u>176.715,71</u>
Årets overskud	8.641,84	
		<u>185.357,55</u>

Status pr. 1. januar 1987

Aktiver:

Beholdning Vestjysk Bank konto 142876-0	21.209,31	
Beholdning Vestjysk Bank konto 754721-1	66.638,65	
Beholdning Sparekassen SdS	1.500,00	
Girobeholdning	7.454,03	
		<u>96.801,99</u>

Passiver:

Kreditorer:

Mellemregning »Hærvej og Hedevej«	1.247,00	
Skyldig moms	4.246,00	5.493,00

Publicationsfond:

Saldo pr. 1/1 1986	42.001,00	
+ regulering 1985 (moms genoptryk)	2.753,00	39.248,00

Egenkapital:

Saldo pr. 1/1 1986	43.419,15	
Årets overskud	8.641,84	52.060,99
		<u>96.801,99</u>

Holstebro, den 14. marts 1987

Børge Nielsen

Kassebogen kontrolleret med bilagene.
Beholdning (bank + giro) ved årets slutning afstemt.
Intet fundet at bemærke.

Holstebro, den 19. marts 1987

Niels Ausum Else Madsen

Tilskud fra kommuner og amtskommune:

Aaskov	250,00
Brande	300,00
Egvad	300,00
Herning	1.000,00
Holmsland	200,00
Holstebro	1.000,00
Ikast	500,00
Lemvig	300,00
Skjern	200,00
Struer	1.000,00
Thyborøn-Harboøre	100,00
Thyholm	200,00
Trehøje	350,00
Videbæk	500,00
Vinderup	300,00
Amtskommunen	<u>5.000,00</u>
	<u>11.500,00</u>

Tilskud fra pengeinstitutter:

Holstebro Bank	500,00
Nordvestbank, Lemvig	500,00
Midtbank, Herning	500,00
Ringkøbing Bank	1.000,00
Ringkøbing Landbobank	1.000,00
Sparekassens SdS	1.000,00
Skjern Bank	500,00
Ulfborg Sparekasse	500,00
Vestjysk Bank, Holstebro	500,00
Kreditforeningen Danmark	1.000,00
Nykredit	<u>1.200,00</u>
	<u>8.200,00</u>

REGISTER

omfattende personer (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede.

- Andersen, H. C. (Digteren) 35
 Andresen, Axel Louis (Orgelbygger, Ringkøbing) 70-72
 Andresen, Joh. P. jun. (Orgelbygger, Ringkøbing) 70
 Andresen, Joh. P. sen. (Orgelbygger, Ringkøbing) 63-64, 70-71
 Arnborg 21, 26
 Assing 19, 22
- Bang & Olusen, Struer 71-72
 Bech, Else (gift med Rasmus Rahr, senere Mads Rahbæk) 19, 22-23
 Bech, H. (Præst, Sdr. Lem-Ølstrup) 46, 51
 Beck, Vilhelm (Formand, Indre Mission) 22, 29
 Begtrup, Holger (Højskolemanden) 30
 Bertelsen, Ole (Ringkøbing) 105, 107
 Biblioteker, Staby 74
 Biergh, Niels Jensen (Borgmester, Ringkøbing) 104, 106-111, 115-118
 Birkedal, Vilh. (Præst, Ryslinge) 30, 34, 46, 48-49
 Birn, Valdemar (Fabrikant, Holstebro) 89
 Blicher, Steen Steensen (Digteren) 35
 Bovbjerg 5-6, 8, 12, 15, 31
 Brøndbjerg, K. F. (Rektor, Haslev) 73-86, B 86
 Brorson, H. A. (Biskop, Ribe) 20-21
 Bruhn (Thomas Bruhns efterslægt) 53-55, B 54
 Bruhn, Frederikke (gift med advokat O. Kier) 49, 51, 54
 Bruhn, Thomas (Rybjer) 45-56, B 46, B 50
 Bræmer, Andreas (Byfoged, Lemvig) 114, 120
 Brændevinsbrænding 27-28
 Brødremenigheden 21, 28
 Buch, Laur. (Agent, Ringkøbing) 45, 47
 Bugge, Niels (Hald, Nr. Vosborg) 43
- Christensen, Chr. (Lærer, organist, Holstebro) 92
 Christoffer II (Konge af Danmark) 41-42
 Colstrup, J. F. M. (Kæmner, Holstebro) 91
 Coster, Folger Marie (gift med Hendrich Clausen Sehested) 103-104, 119
 »Cressy« (Engelsk lineskib) 5-16
- »Dagbladet«, Holstebro 87-89, B 88
 Dal, Anders Povlsen (Højskolemanden) 33-34, 47-48
 Dalgaard, A. C. (Lærer, Råsted) 35-36
 Dam, Inger Røboe (gift med K. F. Brøndbjerg) 73
 »Defence« (Engelsk lineskib) 5-9, 12, 15-17, B 6
 Deichmann, K. S. (Præst, Hvidbjerg-Lyngs) 29-31
 Dircks, P. (Borgmester, Holstebro) 90
 Disciplin 80-81
- Eksaminer 81
 Ellekilde, Hans (Folkemindeforsker) 95-96, 101
 Engbjerg 25
- Feilberg, H. F. (Sprogforsker) 95, 101
 Fjaltring 6
 Fjand 6
 Folkemendeindsamling 95-102
 Fontæner 57-62, B 57, B 59, B 61
- Franck, Oluf (Rådmand, Ringkøbing) 110-111, 114-117, 120
 Frederik VII (Konge af Danmark) 35
- Gade, Anna (Kommunebogholder, Holstebro) 91, B 93
 Gadegaard, Knud Pedersen (Sømand, Holmsland) 104
 Gerhard (Grev Gert) 41
 Gravesen, Carl Christian (Tandlæge, Ringkøbing) 65-67, 70
 Grev Gert 41
 Grundtvig, N. F. S. (Præsten) 22, 26, 30, 34, 38
 Grundtvig, Svend (Folkemindeforsker) 95-101
 Grundtvigianismen 20-22, 25-26, 29, 31, 34-35, 37, 45, 84, 92
 Grunnet, N. P. (Lægprædikant) 28-29
 Gullestrup 32
 Gymnastikundervisning 80
- Hammerum herred 21
 Hansen, Niels (Præst, Staby, København, Ollerup) 83-84
 Harboøre 22
 Hassenfeldt, C. F. (Præst, Velling, Holmsland) 46-48
 Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 121-125
 Holmsland 47-48
 Holstebro 87-94
 Holstebro. Vildsvinefontæner 57-62, B 61
 Horns rev 7, 9, 12-15
 Hostrup, C. (Forfatteren) 37, 49
 Hove 25
 Hvidbjerg 29-32
 Hviid, Niels Jensen (Byskriver, Ringkøbing) 106-114, 120
 Hygum 25
 Høyer, Andreas (Herrerdsfoged, Hassing-Refs) 114, 120
- Ibsen, Maria Lucia (Småbørnslærerinde, Staby) 75-76
 Indre Mission 22, 24-26, 29, 31, 83, 92
 Industrivirksomheder. Ringkøbing 63
 Ingerslev, J. F. (Præst, Ulfborg) 35
 Iversen, Hans Christian (Ringkøbing) 105-108, 114-119
- Jelling seminarium 32-34, 36, 98-99
 Jensdatter, Johanne (gift med Hendrich Clausen Sehested) 104-119
 Jensen, J. N. (Friskolelærer, Holstebro) 92
 Jernbaner. Vestjylland 63-64
 Johansen, Karen (Friskoleleder, Holstebro) 92
 Julefester 81
- Kirk, Ole (Gårdmand, Ulfborg) 35
 Kjær, Jens (Forstander, Staby) 81
 Kjær, Peder Andersen (Nr. Nissum) 27-28
 Kobberup, J. M. (Forsøgelsesinspektør, Holstebro) 91, B 93
 Kold, Christen (Højskolemanden) 34, 36, 38, 47-48, 54
 Koldbye, Jeppe (Ringkøbing) 105, 107
 Konfirmation 83-84
 Krarup, J. B. (Præst, Vejrum, Gerlev) 28
 Krarup, N. B. C. (Præst, Vejrum) 28

- Krige. 1807-1814 6
 Krige. 1848-1850 33-34, 36, 47
 Kristelige vækkelser 21-22, 24, 28, 37
 Kristendomsundervisning 77-78
 Kristensen, Frederik (Førstelærer, Staby) 75-84, B 79
- Larsen, Morten (Frimenighedspræst, Holstebro) 92
 Lemvig 31
 Levetau, Theodosius (Stiftamtmand, Ribe) 106, 109-114, 120
 Lind, Caroline Frederikke Vilhelmine (gift med Anton Østergaard) 37-38
 Lind, Christian Knudsen (Købmand, Århus) 19
 Lind, Dines Peter (Præst, Skarrild-Årnborg, Nr. Nissum, Skødstrup-Elsted) 26-28, 31
 Lind, Jens (Præst, Vejrum, Hvidbjerg-Lyngs) 26, 28-31, B 29
 Lind, Knud Peter (Lærer, Vedersø, Råsted) 32-37
 Lind, Knud Peter (Præst, Dollerup-Finderup, Dallerup-Låsby, Hammer-Lundby) 30-31, B 31
 Lind, Knud Peter (Præst, Navr-Sir, Hygum-Engbjerg-Hove, Eltung-Sdr. Vilstrup) 19, 25-26, 31
 Lind, Poul Ulrich (Ulsund) 26
 Lind, Vilhelm Frederik (Lærer, Gullestrup) 32, B 32
 Litteratur om Ringkøbing amt 1985-1986 129-160
 Lorentzen, K. M. (Borgmester, Holstebro) 90-91
 Lund, Sofie Amalie (gift med Dines Peter Lind) 26
 Lyngs 29
- Madsen, Maren (gift med Peder Kristian Madsen) 97-98
 Madsen, Peder Kristian (Folkemindesamler) 95-102, B 97
 Montagne, Thomas (Rådmand, byfoged, Ringkøbing) 104, 106-120
 Mortensen, Anna (gift med Chr. Fr. Mortensen) 87, 90, 94
 Mortensen, Chr. Fr. (Redaktør, Holstebro) 87-89, 92-93, B 90
 Mouridsen, L. (Degn, Velling) 46, 52-53
 Møborg 23-24, B 24
 Møller, Jens Peter (Præst, Nr. Felding-Tvis, Sejling-Sinding) 37
- Navr 19, 25
 Nees 23-24, 95, 98, B 23
 Nielsen, Martha (Byrådssekretær, Holstebro) 91
 Nielsen, P. E. (Forstander, Jelling) 33
 Nyholm, S. V. (Provst, Holstebro) 91-92
 Nørre Felding 37
 Nørre Nissum 26
 Nørre Vosborg (Ulfborg) 35, 41-43
- Opitius, Andreas Frederik (Prokurator, Ringkøbing) 114-116, 120
 Orgelfabrikker. Ringkøbing 63-72, B 68
- Pakenham ror (Nødror) 6-10, 12, 15-16, B 16
 Pater, Charles Dudley (Kommandør, HMS »Cressy«) 5-16
 Pietismen 20-21, 24, 28, 51
- Radiofabrikker. Struer 71-72
 Radioskabe 71-72
- Rahbæk, Mads (Gårdejer, Ahlergård) 22-23
 Rahr, Matthias (Kaptajn, Tim) 23, 32, 36, B 22
 Rahr, Rasmus (Præst, Sdr. Felding-Assing) 19-20, 22-23
 Rationalismen 20-21, 26, 28
 Reynolds, Robert Carthew (Kontreadmiral, HMS »St. George«) 7-9, 16
 Ringkøbing 45, 47, 103-120
 Ringkøbing. Industrivirksomheder 63
 Ringkøbing. Orgelfabrikker 63-72, B 68
 Ringkøbing amt. Litteratur 1985-1986 129-160
 Rybjerg (Velling) 45-49, 52-53, 55, B 48
 Råsted 34-38
- Sangundervisning 80
 Schøler, Hans Vilhelm Riber (Præst, Staby) 96
 Schönau, Conradine (gift med Thomas Bruhn) 45-47, 51, B 50
 Segl 39-44, B 40, B 42
 Sehested, Anna Cathrine (Ringkøbing) 104-105, 109, 116
 Sehested, Claus (Ringkøbing) 104-105, 109, 116
 Sehested, Elisabeth (Ringkøbing) 104, 115
 Sehested, Hendrich Clausen (Skipper, Ringkøbing) 103-111, 116, 119
 Sehested, Teitke (Ringkøbing) 104-105, 119
 Sir 19, 25
 Skagens rev 10-11
 Skarrild 21, 26
 Skibsfart 103-104, B 104
 Skoledisciplin 80-81
 Skoleudflugter 81-82
 Skoleundervisning 77-80
 Skræppenborg, Peter Larsen (Lægprædikant) 28-29, 34, 37
 Slavekrigen 1848 47
 Snebjerg 23-24
 Sparekasser. Ringkøbing 46
 »St. Georg« (Engelsk lineskib) 5-17, B 6, B 17
 Staby 98-99
 Staby. Biblioteker 74
 Staby efterskole 81
 Staby højskole 35, 95-97, B 98
 Staby kirke 76
 Staby søndre skole 73-82, 99-100, B 74, B 77
 Staby vinterlærerseminarium 35, 80-81
 Stauning, Jens (Ringkøbing) 108, 115
 Strandinger 5-17, 31
 Strandingsgods 27
 Stubkjær, Anders (Lægprædikant) 28-29
 Sønderbjerg 29
 Sønder Felding 19, 22
 Sønderjydernes besøg i Vestjylland 1884 49, 53
- Tang, A. E. M. (Etatsråd, Nr. Vosborg) 35
 Tang, Laurits Christian (Sagfører, Ringkøbing) 65-67, 70
 Tang, Kristensen, Evald (Folkemindesamler) 95, 100-101
 Termansen, N. J. (Politikeren) 49, 51-53
 Thorsted 96, 98
 Thyholm 29, 32
 Thyregod, C. A. (Forfatteren) 33-34, 36, B 33
 Tim 23, 31-32, 36-37
 Tjørring 23

Treårskrigen 1848-1850 33-34, 36, 47
Tvis 37

Ulfborg 34-36, 96, 98
Ulsund (Nees) 24-26, 31
Undervisning 77-80

Vedersø 35
Vejrum 28-29
Velling 45-48
Vendelbo (Slægten) 41-42
Vendelbo, Christiern (Nr. Vosborg) 42-43
Vendelbo, Niels (Marsk) 40-43
Vendelbo, Peder (Marskal) 41, 43
(Den) vestjyske længdebane, 63-64
(Den) vestjyske skoleordning 73-86
Vestkysten. Strandinger 5-17, 31
»Victory« (Engelsk lineskib) 10, B 11
Vildsvinefontæner 57-62, B 57, B 59, B 61
Vækkelser 21-22, 24, 28, 37
Waagner, William (Digteren) 92-94

Ølgod 20
Øllgaard, Birgitte (gift med Knud Peter Lind) 19, 22,
25-26
Øllgaard, Caroline Vilhelmine Frederikke (gift med Chri-
stian Østergaard Lind) 32
Øllgaard, Christen Pedersen (Købmand, Ribe) 19-20
Øllgaard, Hans (Biskop, Odense) 25, B 25
Øllgaard, Hans (Præst, Snejbjerg-Tjørring, Møborg-
Nees) 19, 23-26
Østergaard, Anton (Landmand, Sejling) 37
Østerlund (Idom) 39

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1985-1986

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som siden 1969 hvert andet år har været optaget i »Hardsyssels årbog«. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Kr. Bjerregård, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

Oversigt over den systematiske inddelings hovedgrupper

00-07 Skrifter af blandet indhold

- 00 Bogvæsen og boghåndværk
- 01 Bibliografi
- 02 Biblioteks- og arkivvæsen
- 04 Skrifter af blandet indhold
- 05 Periodica
- 06 Museumsvæsen
- 07 Pressevæsen

10-19 Filosofi. Psykologi. Videnskab og forskning

- 13 Ufoer
- 19 Datalogi

20-29 Religion

- 26 Kirkelige foreninger, institutioner og selskaber
- 27 Kirkehistorie

30-39 Samfundsvidenskab. Pædagogik.

Folkeliv

- 30 Samfundsvidenskaberne i alm.
- 31 Demografi
- 32 Politik
- 33 Økonomi
- 34 Lov og ret
- 35 Soldaterforeninger
- 36 Lokalforvaltning
- 37 Opdragelse og undervisning
- 38 Forsikring. Forsorg. Omsorg
- 39 Folketradition og folkeliv

40-49 Geografi og rejser

- 40 Kort og foreninger
- 46 Ringkøbing amt

50-59 Naturvidenskab og matematik

- 50 Naturen og mennesket
- 55 Geologi og geofysik
- 56 Biologi
- 57 Botanik
- 58 Zoologi

60-69 Praktiske fag

- 60 Teknik i alm.
- 61 Medicin. Hygiejne
- 62 Maskinlære. Varmeteknik. Elektroteknik
- 63 Landbrug. Skovbrug. Havebrug. Fiskeri
- 65 Handel og samfærdsel. Søfart
- 66 Kemisk industri
- 67 Mekaniske industrier
- 68 Håndværk
- 69 Byggeteknik

70-79 Kunst. Teater. Film. Musik. Spil. Sport

- 70 Kunstmuseer
- 71 Arkitektur og byplanlægning
- 73 Skulptur
- 74 Malerkunst
- 76 Kunsthåndværk
- 77 Teaterhistorie
- 79 Forlystelser. Idræt

80-89 Litteratur. Sprog

- 81 Litteratur
- 89 Sprogvidenskab

90-99 Historie

- 90 Arkæologisk forskning
- 91 Enkelte historiske perioder
- 96 Historie
- 99 Personalehistorie

00-07 SKRIFTER AF ALMINDELIGT OG BLANDET INDHOLD

00.109 Bogtrykkerkunstens historie

Dal, Erik: Nogle bøger fra Herning, 1936-1986. Udg. i anledning af Poul Kristensens Grafiske Virksomheds 50 års jubilæum. 1986. 214 sider, ill.

01.7 Lokalbibliografi

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1983-1984. Ved Kr. Bjerregård. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 117-151).

Venø. Bidrag til en bibliografi om Venø. Udarbejdet af Keld Dahlwad Jensen, Tove G. Jensen, Flemming B. Larsen & Søren Hardy Vanting. Ca. 1983, 19 sider. [Duplikeret].

02.1 Biblioteksteknik

Farbøl, Ole: Skriften på skærmen. [Interview med Egon Hansen om indførelse af edb på Egvad Bibliotek]. (i: Bibliotek 70. 1986, nr. 8, side 236-238).

02.16 Informationstjeneste

Fall Nielsen, Hanne: Biblioteket som erhvervslivets vindue til verden. Virksomhederne i Herning kommune kan spørge hele verden til råds via det lokale bibliotek. (i: Danske kommuner. Årg. 17, 1986, nr. 29, side 18-19, ill.).

Fall Nielsen, Hanne: Erhvervsservice på tværs af kommunegrænser. Planer om at brede den lokale service fra biblioteket i Herning til nabokommuner. [Interview med Henning Gimbel]. (i: Danske kommuner. Årg. 17, 1986, nr. 29, side 19, ill.).

02.17 Bibliotekssamarbejde

HELOS. Biblioteksudviklingsforsøgene i Herning, Egvad, Lemvig og Struer. 1985. 46 sider.

Larsen, Gitte: TELEFAX i HELOS-bibliotekerne. 1986. 31, 1 sider, ill. (Biblioteksarbejdes skriftserie, 1).

02.4 Folkebiblioteker

Holstebro. Rådhus og bibliotek i Holstebro. Redaktion: Informationskontoret, Holstebro Kommune. 1986. 19 sider, ill.

Skjern. Thaarup, Lone: Et folkebibliotek bliver til - Skjern Sognebibliotek stiftet 13. december 1885. (i: Årbogen [for Skjern]. 1985/86, side 5-6, ill.).

Skjern. Thaarup, Lone: Skjern Bibliotek - nyt hovedbibliotek - indviet 12. december 1986. (i: Årbogen [for Skjern]. 1985/86, side 7-9, ill.).

Thyholm. Fomsgaard, Anna: Lidt bibliotekshistorie fra Thyholm. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 25-29, ill.).

02.91 Arkiver

Christoffersen, Cora: Fra arkivet. [Thyholm og Jegindø]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 51-52).

Egnshistorisk Forening. Fra arkivet. Arkivets ledelse. Fra billedarkivet. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 48-51, ill.).

Holm, Bent: Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune. [Årsberetning]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 101-106 og årg. 15, 1985, side 126-130, ill.).

Olesen, Fie: Aulum-Haderup lokalhistoriske arkiv. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 141-143, ill.).

04.6 Skrifter af blandet indhold

Boysen, Benny: At opleve dagen med sindet på klem. 1984. 21 sider, ill. (De små forløb. Et langfristet lån. Jens Boutrup. Vasetoft. Fortrolighedens nødvendighed. Ilden på vægeblus. Mågerne. Humlen på diget. Til daglig opbyggelse. Andersens ørn).

Rytter, Jens: Strejftog. [Kronikker og artikler]. 1985. 32 sider, ill.

05.6 Periodica

FRAM. Fra Ringkøbing amts museer. Udg. af Museumsrådet i Ringkøbing Amt. Årg. 4-5, 1985-86, ill.

Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14-15. 1984-85, ill.

06.6 Museer

Clausen, Kim: Skjern-Egvad Museum - et vestjysk øko-museum? (i: FRAM. 1986, side 64-90, ill.).

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Museum. Holstebro Museum. Lemvig Museum. Amtsmuseumsdagen 1985. Ringkjøbing Museum. Skjern-Egvad Museum. Struer Museum. Konserveringsanstalten for museerne i Ribe og Ringkjøbing amter]. (i: FRAM. 1985, side 130-144, ill.).

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Museum. Hjerl Hedes Frilandsmuseum. Holstebro Museum. Lemvig Museum. Ringkjøbing Museum. Skjern-Egvad Museum. Struer Museum. Konserveringsanstalten for museerne i Ribe og Ringkjøbing amter]. (i: FRAM. 1986, side 122-147, ill.).

KDH: Blichermuseet på HERNINGSHOLM. (i: Arkitekten DK. Årg. 30, 1986, nr. 4, side 181-184, ill.).

Løn, Ingerid: Nye gamle dukker på museet. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 85-100, ill.).

Løn, Ingerid: Tre fine dukker blandt gaverne i 1985. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 147-152, ill.).

Nautrup, Orla: Årsberetning. [Holstebro Museum]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 107-112 og årg. 15, 1985, side 115-125, ill.).

Thyrning, Ulla: Herning Museum, dets samlinger og virksomhed. (i: FRAM. 1986, side 110-117, ill.).

Toftgaard Poulsen, Søren: Herning Museums bondegård – før og efter branden i 1985. (i: FRAM. 1985, side 78-92, ill.).

Aarup Jensen, Jens: Strandingsmuseum »St. Georg« Thorsminde. Idéoplæg. 1985. 35 blade, ill.

07.96 Avishistorie

Kragelund, Poul: Tre bergske blade 1880-1904. Oplag og økonomi. [Ringkøbing Amts Dagblad]. (i: Erhvervshistorisk årbog. 1983, bind 33, side 125-182).

10-19 FILOSOFI. PSYKOLOGI. VIDENSKAB OG FORSKNING

13.9 Ufoer

Gade, Benny: Nærobervation af 2. grad: Jeg følte mig magtesløs. [Ufo-observation ved Holstebro]. (i: Ufo-nyt. Årg. 27, 1985, nr. 3, side 10-11, ill.).

19.6 Datalogi

EDB på Tvind-friskolerne. (Holstebro Dagblad). (i: Friskolebladet. Årg. 82, 1985, nr. 6, side 100).

20-29 RELIGION

26.6 Kirkelige foreninger, institutioner og selskaber

KFUM-Spejderne, Sdr. Felding. 1959-1984. 1984. 35 sider, ill.

26.8 Søndagsskoler

Ammitzbøll, Henry: Søndagsskolepioneren fra Asp. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 69-76, ill.).

26.9 Missionshuse

Billeskov, Kristian: Hvidbjerg missionshus. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 11-14, ill.).

27.67 Kirkehistorie

Holstebro. Holstebro valgmændskirke 100 år. Bidrag til belysning af en fri menigheds historie. Udgivet af Holstebro Valgmænd. 1985. 148 sider, ill.

Møborg. Ringgaard Lauridsen, Henning: Møborg kirke og menighed. 1986. 39 sider, ill.

Ryde. Graugaard, Esben: Ryde kirkes historie indtil år 1900. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 17-62, ill.).

Sevel. Sevel præstegård. Træk af en jysk præstegårds historie. Af P. K. Hofmansen og Johs. Mikkelsen. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 85-94, ill.).

Vind. Jespersen, Esbern: Kirke, præster og degne i Vinding-Vind. [2. udg.]. 1985. 196 sider, ill.

Vinding. Jespersen, Esbern: Kirker, præster og degne i Vinding-Vind. [2. udg.]. 1985. 196 sider, ill.

30-39 SAMFUNDSVIDENSKAB. PÆDAGOGIK. FOLKELIV

30.14 Lokalsamfund

Med udsigt til hård vind fra øst – om levevilkårs- og bevidsthedsændringer blandt landbrugere. [Vind sogn]. Af Marianne Barsøe. René Hansen og Jytte Skaaning Jensen. 1984. 376 spalter, ill. (RUC 1984. Geografi og dansk).

30.1626 Arbejderklassen

Isen, Chr.: Organiseret aktivitet på foreningsbasis omkring arbejderhistorien i Ringkøbing amt. [Arbejderhistorisk Støttekreds i Ringkøbing Amt]. (i: Arbejderhistorie. 1983, nr. 21, side 95-98).

30.1645 Flygtninge

Elbæk, Jette: Fra Sri Lanka til Nr. Nisum. Tamilere blandt fiskere og landmænd. (i: Røde Kors debat. Årg. 3, 1986, nr. 4, side 19-21, ill.).

Hansen, Peter: Flygtningejren i Rom. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 83-114, ill.).

Møller, Poul: Flygtningejren ved Lyngs. [Danmarks besættelse]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 29-47, ill.).

Nyborg, Tine: Tigrene på Sri Lanka. Mange tamilske flygtninge bor i Nørre Nisum i Vestjylland. (i: Udkig. 1986, nr. 3, side 19-20, ill.).

30.1864 Unge

Monika: Unge i Herning. (i: Kampens ungdom. Årg. 7, 1985, nr. 4, side 7, ill.).

31.2 Befolkningslære

Befolkningsprognose Holstebro kommune 1986-1998. Af Kommunedata, Aalborg-centralen. 1986. 42 sider, ill.

32.261 Socialdemokratiet

-rolf: Byrådsmedlem i tre perioder: Få luft for din harme – brug stemmesedlen mod Schlüter 19. november. [Interview med Arly Knudsen, Holstebro]. (i: NNF arbejdereren. 1985, nr. 5, side 12-13, ill.).

33.11 Arbejdsforhold

Tekstil- og bekædningsindustrien – arbejdskraft, uddannelse, arbejdsmiljø m.v. Konference afholdt på Tekstil-Industrien, Herning, december 1985. Udg. af Arbejds-markedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. 2, 62 sider, ill.

Træ- og møbelindustriens arbejdskraftbehov i 1985. Behovets faglige sammensætning, kvalifikationskrav, efteruddannelsesbehov, lærlinge/EFG-clever, ansættelse af kvinder. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. 59 blade, ill.

En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for dele af den private servicesektor i Ringkøbing amt. April 1986. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1986. Forskellig paginering.

En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for nærings- og nydelsesmiddelindustrien i Ringkøbing amt. Decbr. 1985. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. Forskellig paginering.

En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for textil- og beklædningsindustrien m.v. i Ringkøbing amt. Sept. 1985. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. 53, 57 sider, ill.

33.115 Arbejdskonflikter

IE: Hævntørst og selvglæde – en farlig blanding for arbejdsklimaet. [Børnehuset, Familiehøjskolen i Skærbæk]. (i: Børn & unge. Årg. 16, 1985, nr. 34, side 9, ill.)

33.117 Medarbejderindflydelse

Hansen, Ole Benjamin: Medarbejder indflydelse. Royal Dane i Holstebro viser, at det nytter. (i: NINF arbejder. 1986, nr. 9, side 52-53, ill.)

33.12 Fagforeninger

Graugaard, Esben: CFH 75 års jubilæum, 1911-1986. 1986. 18 sider, ill. [Chaufførernes Fagforening, Holstebro].

Knudsen, Søren: HK Holstebro afdeling 1910-1985. Udgivet i anledning af HK Holstebro-afdelings 75 års jubilæum den 8. juni 1985. 1985. 48 sider, ill.

Et tilbageblik ... Udgivet i anledning af 50-års jubilæet for Træindustriens Forbund i Danmark. Tarm afdeling. 1985. 20 sider, ill.

33.194 Enkelte egne økonomiske forhold

Ringkøbing amt. Erhverv/midt-vest. Månedsmagasinet. 1985-86. Årgang 1-2, ill.

Holstebro. Focus på Holstebro. Holstebro kommune – smørhullet i Vestjylland. Redaktion: Tonny Rask. [Facts om virksomheder i Holstebro kommune]. (i: Erhvervsbladet. Årg. 22, 1985, nr. 186, tillæg på 64 sider, ill.)

Srner. Danmarks dyreste erhvervschef. (i: I gang. Årg. 6, 1986, nr. 2, side 8-9, ill.)

33.22 Banker

Fomsgaard, Gunner: Ringkøbing Landbobanks repræsentantskab, bestyrelse og direktion. (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 152-171, ill.)

Høgh, Jon: Ringkøbing Landbobanks historie i hundrede år. (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 141-151, ill.)

33.23 Kredittforeninger

Den vest- og sønderjyske Kredittforening 125 år. [1860-1985]. 1985. 47 sider, ill.

33.26 Udviklingshjælp

Thygesen, Jens K.: Fra Ørnhøj til Afrika – med venlig hilsen. [Bilrally med formålet – hjælp til Afrika]. (i: Dansk ungdom og idræt. Årg. 88, 1985, nr. 41, side 4-5, ill.)

33.32 Overskudsdeling

Overgaard, Niels: Her får medarbejderne hver 15.000 kr. i overskudsdeling. [Unimerco i Sunds]. (i: HK bladet. Årg. 85, 1985, nr. 1, side 16-17, ill.)

33.43 Brugsforeninger

Graugaard, Esben: Da brugsforeningen kom til købmændenes by – i 1933. (i: Holstebro Museum: Årskrift. Årg. 15, 1985, side 93-103, ill.)

Lier Hansen, Tage: Hundrede års handel i Hammerum 1886-1986. [Udgivet i anledning af Hammerum Brugsforenings 100 års jubilæum]. 1986. 63 sider, ill.

33.95 Boligforhold

Butiksdød løser unges bolignød. [Boligselskaberne i Holstebro omdanner tomme butikbygninger til ungdomsboliger]. (i: Beboerbladet. Årg. 23, 1985, nr. 4, side 8-9, ill.)

Gullestrup blev slutstenen på de samspilsramte omprioritering. [Gullestrup får del i den bevilling, der efter lov om omprioritering gives til de såkaldte samspilsramte almennyttige boligafdelinger]. (i: Beboerbladet. Årg. 24, 1986, nr. 4, side 29-31, ill.)

Hvorfor skal det hele være så trist? Fire unge kunstnere maler trappeopgangene. Lejerbo-afdeling i Herning bag utraditionelt initiativ. (i: Bolignyt. 1984, nr. 4, side 8-9, ill.)

Et vestjysk Amager med velegnede ældreboliger. [Boligselskabet i Skjern bygger tæt-lav boliger]. (i: Beboerbladet. Årg. 24, 1986, nr. 4, side 23, ill.)

34.35 Straffekolonier

Egholm, Aage: Straffekolonier på den jyske hede. [Gedhus]. (i: Vejle amts årbog. 1986, side 77-88, ill.)

34.796 Retssager

Christoffersen, Cora: Mordbrand i Sønderbjerg 1821. [Retssag ved Gammelby ting mod Poul Hansen Kappel for ildspåsettelse på Vester Ballegård]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 4-24, ill.)

Hansen, Christian N.: En sag om trolddomskunst. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 139-146, ill.)

Korsager Andersen, Birgitte: Karen Rotboring fra Resen sogn. Troldkvinde, heks eller ...? (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 61-72, ill.).

Lillelund, Rigmor: Da der var løbesnak i Gørding. (Beskyldninger for hekseri mod Anne Jensdatter og Zidseel Andersdatter). (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 13-19, ill.).

35.506 Soldaterforeninger

Gjedsig, Claus: Forsvarsbrødre i 100 år. 1885-1985. D.F.B. Holstebro. 1985. 55 sider, ill. Omslagstitel: De danske Forsvarsbrødre for Holstebro og Omegn - 100 år. 14. juni 1885-1985.

36.2 Enkelte kommuners forvaltning

Herning. Hernings borgere tilfredse med den kommunale service. (i: Kommunen. Årg. 29, 1986, nr. 5, side 5).

Holmsland. Petersen, Lene: Borgmesteren er venstremænd - sønnen konservativ. (i: Fagbladet. 1985. nr. 19, side 26-27, ill.).

Holstebro. Rådhus og bibliotek i Holstebro. Redaktion: Informationskontoret, Holstebro Kommune. 1986. 19 sider, ill.

Lemvig. Overgaard, Niels: Sikkerhedsorganisation kom med dokumentation: Nu udvides rådhuset. Arbejdstilsynet har brugt sag fra Lemvig til at udarbejde standard-spørgeskemaer om indeklima. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985 nr. 8, side 29-30, ill.).

Ringkøbing. Det gamle rådhus. (i: Ringkøbing årbog. Årg. 59, 1985, side 4-6).

37.07 Uddannelse i alm.

Temaplanlægning om ungdomsuddannelser. 1985-2000. [Handels- og kontoruddannelser. Tekniske uddannelser. Andre uddannelser]. Udg. af Ringkøbing amtsråds undervisnings- og kulturudvalg. 1985. 55 sider, ill. + bilag (35 sider).

En undersøgelse af årsagerne til den hidtidige ringe udnyttelse af uddannelses- og iværksætterordningen i Ringkøbing amt. Maj 1986. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1986, 35, 5 sider.

37.08 Fritidsanvendelse

Borring, Troels: Idrætsforening/ungdomsklub - en mulighed for kvalitativ udvikling af foreningen. [Spjald Gymnastik- og Idrætsforening har taget initiativet til oprettelse af en ungdomsklub]. (i: Focus idræt. Årg. 10, 1985, nr. 2, side 87-88).

Rasmussen, Ole C.: Lige gyldigheden er det værste. [Interview med Jane Søndergaard, Brande]. (i: Dansk ungdom og idræt. Årg. 89, 1986, nr. 13, side 6-7, ill.).

Thygesen, Jens K.: Succes med fritidsvejledning i Holstebro kommune. (i: Dansk ungdom og idræt. Årg. 89, 1986, nr. 32, side 6-7, ill.).

37.12 Undervisningssystemer

Landsbyskolen i udvikling. Et eksempel på lokalorienteret pædagogik. Simmelkjær skole 1985-86. 1986. Nr. 1 (66 blade, ill. + bilag I-VI).

37.1419 EDB-undervisning

EDB på Tvind-friskolerne. (i: Friskolebladet. 1985, nr. 6, side 100-101).

37.142 Religionsundervisning

Böss, Michael: Oplevelse og dannelse i humaniora. [To-årigt forsøg med praktik i religion på Lemvig Gymnasium]. (i: Gymnasieskolen. Årg. 68, 1985, nr. 18, side 838-840, ill.).

37.18 Enkelte seminarier

Herning. Herning Seminarium 1960-1985. Historie og utopier. 1985. 153 sider, ill.

Det Nødvendige Seminarium. Petersen, Amdid: Det nødvendige Seminarium. (i: Forsøgskaninerne oprør. Fem alternative uddannelser. Red. af Lars Jakob Muschinsky. 1974, side 71-82).

37.2 Børns fritidsanvendelse

Thygesen, Jens K.: Succes med fritidsvejledning i Holstebro kommune. (i: Dansk ungdom og idræt. Årg. 89, 1986, nr. 32, side 6-7, ill.).

37.36 Skolevæsen

Folkeskolens ældste elever i Ringkøbing, Århus, Viborg og Nordjyllands amter. Statistisk beretning om tallet, kursusdeling, valgfag og afgang til anden almen uddannelse og ungdomsuddannelserne i 1984/85. Udg. af Ringkøbing amt, Amtskonsulenten for Folkeskolen. 1985. 39 sider, ill.

37.366 Gymnasieskolen

Justeret af udbygningsplan for gymnasie- og HF-undervisning. Udg. af Ringkøbing amtskommune. Undervisnings- og kulturforvaltningen. 1986. 19 sider.

37.39 Degnehistorie

Jeppesen, Alfred: De vestjyske vinterskoler. Et kulturbillede fra heden og klitterne. 1986. 118 sider, ill.

37.41 Ungdomsskoler

Almaas, Villy: Ringkøbing amt kalder. Vi fokuserer på Ringkøbing amtskommune. [Ungdomsskoler]. (i: Ungdomsskolen. Årg. 7, 1987, nr. 7, side 13-23, ill.).

37.414 Enkelte højskoler og ungdomsskoler

Herning. Højskolen på heden. Herning Højskole i 25 år. Red. af Helle og Knud Arnfred et al. 1986. 126 sider, ill.

Lomborg. Lomborg Ungdomsskole. Festskrift 1985. 1985. 192 sider, ill. [På omslaget: 25 år i Lomborg].

Den Rejsende Højskole. Jørgensen, Poul: Den rejsende Højskole. Om skolens struktur og historie. (i: Forsøgskaninerens oprør. Fem alternative uddannelser set indefra. Red. af Lars Jakob Muschinsky. 1974, side 50-58).

Den Rejsende Højskole. Kragholm Nielsen, Else: Fra en periode på Den rejsende Højskole. (i: Forsøgskaninerens oprør. Fem alternative uddannelser set indefra. Red. af Lars Jakob Muschinsky. 1984, side 59-70).

Den Rejsende Højskole. Norling, Mikael: Den rejsende Højskole. (i: Højskolebladet. Årg. 111, 1986, nr. 3, side 37-39).

Tvind. Kampagne mod Tvind. Beskidt og reaktionær. (i: Kampens ungdom. Årg. 7, 1985, nr. 4, side 8-9, ill.).

Tvind. Møller, Kirsten: Sporten på Tvind. (i: Focus idræt. Årg. 10, 1986, nr. 7, side 310-312, ill.).

Tvind. Stormen på Tvind. Af Erik Valeur og Martin Breum. (i: Press. 1985, nr. 4, side 16-20 + Kommentaar: Koncern eller bevægelse? ill.).

Tvind. Tvind i vore hjerter. (Erik Irgens-Møller: Du skal ikke tro, du er noget. Mikael Daugaard: Klappede som en gal. Carsten Rasmussen: Tilbage til arbejdet. Jan Krag Jacobsen: Tvind-ind og Tvind-ud). (i: Politisk revy. Årg. 23, 1985, nr. 490, side 11-14, ill.).

37.5 Skolehistorie

Ringkøbing amt. Jeppesen, Alfred: De vestjyske vinterskoler. Et kulturbillede fra heden og klitterne. 1986. 118 sider, ill.

Ringkøbing amt. Krogsgaard, Oskar: Min vestjyske skolegang. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 82-94, ill.).

Enkelte skoler

Holstebro. Bastrup, Poul Erik: Skolevæ[s]nets historie i Holstebro 1540-1950. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune 1985. 308 sider, ill.

Holstebro. Danmarksgades skole, Holstebro. 1886-1986. Jubilæumsskrift. Red. af Jytte Koldkjær, Gotfred Damgård, Hanne Grønberger, Anna Maria Olesen, Mogens Sørensen. Udg. i anledning af Danmarksgades skoles 100 års jubilæum. 1986. 40 sider, ill.

Holstebro. Holstebro kommunale skolevæsen. Elev- og klasseprognose 1986-1998. Af Undervisnings- og kulturforvaltningen. 1986. 27 blade, ill.

Kølkjær. 100 års Kølkjær skole 1884-1984. 1984. 48 sider, ill.

Ringkøbing. Lyng Hansen, Torben: Det Kristne Gymnasium. Et gymnasium hvor Guds ord er i højsædet. (i: Gymnasieskolen. Årg. 68, 1985, nr. 4, side 162-166, ill.).

Skjern. Skjern kommune: Temaplanlægning for folkeskolen i Skjern by. 1985. 1 bind (forskellig paginerings), ill.

Spjald. Spjald skole 1935-1985. Jubilæumsskrift. [Redaktionel tilrettelæggelse: Willy Hansen]. 1985. 41 sider, ill.

Struer. Struer Borgerskole 1885-1985. Under redaktion af Arne Dahl og Benny Boysen. Udg. af Struer Borgerskole. 1985. 52 sider, ill.

37.7 Handicappedes undervisning

Integrationsforskning i Ringkøbing amtskommune 1979-1981. Ved Projektgruppen. 1981-84. bind 1-4. [1: Delrapport fra projektet. 2: Delrapport fra projektet: En analyse af statistiske data. 3: Delrapport fra projektet: En beskrivelse af integrationslevers sociale integration. 4: Delrapport fra projektet: Forældres, klasselæreres og skolepsykologers oplevelser af integration af elever i folkeskolen. Med hovedtitlen: Integrationsforskning i Ringkøbing amtskommune 1979-1982].

37.8 Kulturpolitik

Brande – en by i bevægelse. Af Birgit Vinge Nielsen og Johs. Bach. [Kulturpolitik]. (i: Bogens Verden. Årg. 67, 1985, særnummer 1, side 108-111, ill.).

37.86 Kulturcentre

Carlsen, Bent-Erik: Herning kongrescenter. (Aktuelle byggerier, 93). (i: Byggeindustrien. Årg. 36, 1985, nr. 10, side 4-8, ill.).

Søndergaard, Kjeld: Skulle vi nu ikke se at komme videre? [Holstebro Aktivitetcenter]. (i: Socialstyrelsen. Forsøgsudvalget: Om forsøg og fornyelse. 1986, side 33-37).

37.96 Undervisningens historie

Jeppesen, Alfred: De vestjyske vinterskoler. Et kulturbillede fra heden og klitterne. 1986. 118 sider, ill.

38.14 Brandforsikring

Lillelund, Rigmor: Hjern-Ginding herreders brandassuranceforening 1843-1976. 1985. 53 sider, ill.

38.409 Fattigvæsen

Gade, Børge Gjøderum: Skovvang 1865-1985. Fra fattiggård til forsorghjem. 1985. 68 sider, ill.

38.5 Børneforsorg

Heiberg, Anni: Hvordan bajere blev til hjerteblod og unge mænd til rigtige mænd. [Amtsundomscentret i Holstebro]. (i: Alkohol-debat. 1985, nr. 21, side 4-7, ill.).

IE: Fem nye fritidshjem og ét til på vej. Udbygningen har hjulpet på både arbejds- og forhandlingsklimaet. Ingen skolefritidsordninger her. Vi betaler overpris. Interview med Lone Christensen, Bjarne Nielsen, John Graversen, Vagn Lind. [Dagpleje- og daginstitutionspolitikken i Holstebro]. (i: Børn & unge. Årg. 16, 1985, nr. 33, side 3-5, ill.).

IE: Nytænkning i Herning: Dagpleje som en del af daginstitutionerne. (i: *Børn & unge*. Årg. 16, 1985, nr. 41, side 3, ill.).

Ilkjær, Johs.: Et hjemts historie. [Søndbjerg Børnehjem, Aggerholmsminde, Søndbjerggård]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1984, side 15-20, ill.).

Ladefoged, Kurt: Langt ude hvor kragerne vender. Interview med Peter Leonhardt. [Det kombinerede skole- og ungdomshjem, Pallisbjerg]. (i: *Socialpædagogen*. 1985, nr. 23, side 554-558, ill.).

Logbog 1985 Hjorten. Red. af Per Brønnum Jensen, Per-nille Bak, Tut Jensen. Udg. af Ringkøbing amts ungdomscenter, Holstebro. 1985, 8 sider, ill.

38.6 Ældreforsorg

Indbudt konkurrence – om ældreboliger og fællesfaciliteter i Brande. (i: *Arkitekten*. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 474-475, ill.).

Konkurrence – om plejecenter og almennyttige boliger i Herning. (i: *Arkitekten*. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 469-473, ill.).

38.7 Særforsorg

Gade, Børge Gjøderum: Skovvang 1865-1985. Fra fattiggård til forsorgshjem. 1985. 68 sider, ill.

Papsø, Poul Erik: Projekt Grønland. [2. del af et drama-pædagogisk samarbejde, der startede i efteråret 1982 mellem The Canada Project og Aktivitetscentret i Holstebro – et dagcenter for voksne åndssvage]. (i: *Socialpædagogen*, 1985, nr. 1, side 19-21, ill.).

Projekt i Struer kan få betydning for hele amtet. [Indvielse af bofællesskabshus i Struer for psykisk udviklingshæmmede]. (i: *Evnsvages vel*. Årg. 34, 1985, nr. 3, side 12-13, ill.).

39.06 Frilandsmuseer

Glimt fra museernes arbejdsområde. [Hjerl Hedes Frilandsmuseum]. (i: *FRAM*. 1986, side 124-126).

Haastруп, Ulla: Nye »romanske« fresco-malerier i kirken på Hjerl hede. (i: *FRAM*. 1986, side 7-22, ill.).

39.42 Byliv

Østergaard, Jørgen: Nå, det tøvs do! [En journalists møde med det vestjyske]. (i: *Vestjylland – sådan set*. 1985, side 95-103, ill.).

39.43 Døgligliv på landet

Johansen, Kristian Richardt: Et liv i Vestjylland. Af Kristian Richardt Hansen. Udgivet af Helle Hansen. 1985. 43 sider, ill.

Ringgaard Lauridsen, Henning: Folk i bevægelse. Folkelig vækkelse, politik og andelsfællesskab i Nordvestjylland. 1986. 217 sider, ill.

39.45 Fiskerliv

Graugaard, Esben: Harbørefolk på Jegindø. En beretning om havboernes opbrud og søgen mod Limfjordsøen ... 1985. 52 sider, ill. [Idé Ernst Trillinggaard].

39.5 Fester

Lillelund, Rigmor: Maj- og folkefesten i Holstebro 1935. (i: *Holstebro Museum: Årsskrift*. Årg. 15, 1985, side 104-107, ill.).

40-49 GEOGRAFI OG REJSER

40.164 Kort

Herning. Kortbog over Herning kommune. 1:25.000 med vejnavne og hus nr. 1985. 99 blade, kort.

Søndbjerg. Kort over Søndbjerg sogn. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 30).

40.6 Historisk-topografiske foreninger

Andersen, Agnes: Egnshistorisk Forening [Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 49-50).

Egnshistorisk Forening. 1984-85. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 47-48).

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Foreningsmeddelelser 1985 og 1986. (i: *Hardsyssels årbog*. Række 2, bind 19, 1985, side 115-116, 152-153, 156 og bind 20, 1986, side 149-153).

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Vedtægter. (i: *Hardsyssels årbog*. Række 2, bind 19, 1985, side 154-155).

40.8 Turisme

Karstoft Andresen, Bent: Turisme på Ringkøbingegnen. (Turismens opståen. Søndervig Badehotel. Sommerhusturismen. Nutidens turisme. Aktiv ferie og egens herligheder. Turistforeningsarbejdet. Turismens omkostninger. Turismens indtægter. Fremtiden og turismen. Turistsejlad på Ringkøbing fjord). (i: *Land, by og Landbobank*. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 107-140, ill.).

46.4 Ringkøbing amt. Byer og sogne

Ringkøbing amt. Boysen, Benny: Vestjyderne og de andre. Et essay. 1985, 16 sider, ill.

Ringkøbing amt. Dahm Christensen, Hans: Fra det fede til det magre og forblæste. [Bl.a. om skolegerning i Nees og Møborg]. (i: *Vestjylland – sådan set*. 1985, side 42-52, ill.).

Ringkøbing amt. Forslag til beskyttelse af herderne i Ringkøbing amt. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet. 1985. 42 sider, ill.

- Ringkøbing amt.* Fredningsplan for Ringkøbing amt. Debatoplæg. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985, 27 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Glimt fra besættelsestiden 1940-1945. Redaktion: Sv. Aage Krarup og Frede Andersen. Udg. af Amtscentralen for Undervisningsmidler, Herning. 1986. 129 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Gregersen, Jens: Den vestjyske eng. [Fugleliv]. (i: Kasket. 1986, nr. 67/68, side 48-49, ill.).
- Ringkøbing amt.* Gregersen Hansen, Steen: 85 ekskursionsmål i Ringkøbing amt. Udgivet af Ringkøbing amtsrådets undervisnings- og kulturudvalg. 1984, 433 sider, 3 kort, ill.
- Ringkøbing amt.* Gullach, Benedikt: Gennem vestjyske egekrat. Tegninger af Svend Erik Ihle. 1986. 159 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 5).
- Ringkøbing amt.* Hald, J. C.: Ringkøbing amt. Beskrevet, efter opfordring fra Det kongelige Landhuusholdningssekskab. 1833. 289 sider. (Bidrag til kundskab om de danske provinders nuværende tilstand i økonomisk henseende, Ottende stykke, Ringkøbing amt). [Reprografisk genudgivelse 1985 ved Historisk Samfund for Ringkøbing Amt].
- Ringkøbing amt.* Hansen, Viggo: Økologiske vilkår i en vestjysk landbrugsegn belyst gennem 1688-matriklen. [Landbruget i Sdr. Nissum, Husby, Vedersø og Stadil sogne]. (i: Fortid og nutid. 1985. Bd. 32, side 271-282).
- Ringkøbing amt.* Hardsyssels årbog. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Række 2, bind 29-20, 1985-86.
- Ringkøbing amt.* Johansen, Poul: Naturen og kunsten. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 30-34, ill.).
- Ringkøbing amt.* Jordbrugsplan. Debatoplæg. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 79 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Lampe, Jens Kongsted: Forbindelsen Ringkøbing-Århus. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 43-64, ill.).
- Ringkøbing amt.* Luftangreb på Vestjylland 27. august 1944. Øjenvidneskildringer, piloternes beretning og baggrunden for angrebene ved: Esbjerg, Fanø, Bramming, Gørding, Borris, Skjern, Lem, Højmark, Ringkøbing, Hee, Tim, Ulfborg, Vemb, Videbæk og Aulum. Af Bent Bågeøe Anthonisen og Carsten Petersen. 1986. 108 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Pedersen, Ejner G.: Hærvej og hedevej i Hardsyssel. Træk af de vestjyske landevejes historie og topografi. Udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1986. 174 sider, ill. (Hardsyssel-håndbog, 2).
- Ringkøbing amt.* Rasmussen, Vigand Dann: Nørrejyske jernbanebyer. Udvalgte problemer omkring placeringen af befolkningsudviklingen 1850-1901. Udg. af Stationsbyen. Projekt under Statens humanistiske Forskningsråd. 1981. 144 sider, ill. [Vestjyske stationsbyer].
- Ringkøbing amt.* Regionplan 1985 og sektorplaner. Amtsrådets stillingtagen til indsigelse og udtalelser til regionplan og sektorplaner. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 130 sider (flere pagineringer).
- Ringkøbing amt.* Regionplan 1985 – redegørelse. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 67 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Regionplan 1985 – retningslinier. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 41 sider, ill. 2 kort.
- Ringkøbing amt.* Ringgaard Lauridsen, Henning: Folk i bevægelse. Folkelig vækkelse, politik og andelsfællesskab i Nordvestjylland. 1986. 217 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Toftgaard Poulsen, Søren: Rapport over 31 ture med guide i Ringkøbing amts landskab 1984. 1984. 23 sider. [Omslagstitel: 31 ture med guide i Ringkøbing amt].
- Ringkøbing amt.* Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1983-1984. Ved Kr. Bjerregård. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 117-151).
- Ringkøbing amt.* Vestjylland – sådan set. Under redaktion af Benny Boysen. 1985. 107 sider, ill. (Hardsysselfolk, 5).

Enkelte lokaliteter

Abelines gård. Alsted, Gert: Abelines gård. En strandfogedgård på Holmslands Klit. 1985, 36 sider, ill. [Udrevet af den selvejende institution »Abelines gårde« i anledning af 10 års jubilæet].

Aulum-Haderup. Aulum-Haderup kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplaner. Forudsætninger. 1985. 2 bind (forskellig paginering) ill. kort.

Ausumgård. Herregårdslandskaber i Ringkøbing amt. Ausumgård, Quistrup og Volstrup. Udarbejdet af Jens E. Olesen og Benny Boysen. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet. 1985. 61 sider, ill.

Bording. Hagelskjær Lauridsen, L.: Munklinde-bogen. 1984. Bind 1, ill. [Fotografisk optryk]. (Bind 1: 1495-1945. En slægtshistorie med stamtavler over Munklinde- og Overbyslægterne 1700-1945. Et bidrag til Bording Nordsohns historie).

Brande. Anededamme. En undersøgelse af anededammene i to områder af Ringkøbing amt. Udarbejdet af Leif Gyrsting og Hans Jørgen Degn. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1986. 30 sider, ill.

- Brande.** Borgernes oplæg til kommuneplanlægningen i Brande. 1982. 13 + 198 blade, ill.
- Brande.** Brande – en by i bevægelse. Af Birgit Vinge Nielsen og Johs. Bach. [Kulturpolitik]. (i: Bogens Verden. Årg. 67, 1985, særnummer 1, side 108-111, ill.).
- Brande.** Brande kommune: Forslag til kommuneplan 1980-1992. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. Forudsætninger – statusredogørelse. Forudsætninger – perspektivredogørelse. 1984. 4 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Brande.** Brogaard, Sonja: Gauguin i Brande. [Midtergangsprojektet på Dalgasskolen, vægmaleri efter Paul Gauguin]. (i: Folkeskolen. Årg. 103, 1986, nr. 21, side 904, ill.).
- Brande.** Bundgaard Lassen, T.: Trafikudviklingen i Brande. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 131-138, ill.).
- Brande.** Derfor måtte vi sejre. Modstandsbevægelsen i Grindsted, Give, Brande, Vejle, Herning og Silkeborg 1940-1945. Redigeret af Th. Jessen. Ny udgave. 1985. 164 sider, ill.
- Brande.** Emsholm, Lisbeth: Heder, moser og søer i Brande kommune 1983. Udg. af Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1985. 42 sider, ill.
- Brande.** Emsholm, Lisbeth: Mennesker former naturen. [Brande kommune]. (i: Naturens verden. 1986. nr. 4, side 121-129, ill.).
- Brande.** Indbudt konkurrence – om ældreboliger og fællesfaciliteter i Brande. (i: Arkitekten. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 474-475, ill.).
- Brande.** Westergård Jensen, Poul: Modstandsbevægelsen i Brande 1940-1945. 1986. 76 sider, ill.
- Bremdal.** Jensen, Erik: Bremdal i halvtredserne. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 5-16, ill.).
- Bølling sø.** Madsen, Kaj: Bøllingsø – en sø. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 1, side 18-19, ill.).
- Bøvling klit.** Strandengene på Bøvling Klit. Udarbejdet af Fredningsafdelingen, Teknik- og miljøforvaltningen, Ringkjøbing amtskommune af miljøkonsulenterne Hansen og Wegner L/S. 1985. 75 sider, ill. 4 kort.
- Egvad.** Egvad kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Forudsætninger. Rammer for lokalplaner. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Feldborg.** Lier Hansen, Øyvind: Samfærdsel gennem tiderne på Feldborg-egnen. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 103-116, ill.).
- Felsted kog.** Østergaard, Flemming: Den døende fjord – [Felsted kog, Nissum fjord]. (i: Dansk jagt. Årg. 102, 1985, nr. 3, side 20-22, ill.).
- Flyndersø.** Gullach, Benedikt: Omkring Flyndersø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 2. oplag. 1985. 126 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 2)
- Gedbus.** Egholm, Aage: Straffefanger på den jyske hede. (i: Vejle amts årbog. 1986, side 77-88, ill.).
- Gjellerup.** Hansen, Christian N.: En sag om trolddomskunst. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 139-146, ill.).
- Gryde å.** Biologiske strukturmodeller for vandløb – udvikling og anvendelse. Af Erik Jeppesen og Niels Thyssen. (i: Vand & miljø. Årg. 2, 1985, nr. 1, side 13-18, ill.).
- Gudum.** Det grundtvigske islet i Gudum. Skrevet af Ellen Agergaard m.fl. 1986. 165 sider, ill.
- Gudum.** Gudum – sognet mellem hele og fjord. Samlet af Ellen Damgaard m.fl. 1985. 151 sider, ill.
- Gørding.** Lillelund, Rigmor: Da der var løbesnak i Gørding. (Beskyldninger for hekseri mod Anne Jensdatter og Zidsel Andersdatter). (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 13-19, ill.).
- Haderup** se *Aulum-Haderup*.
- Hammerum.** Lier Hansen, Tage: Hundrede års handel i Hammerum 1886-1986. [Udgivet i anledning af Hammerum Brugsforenings 100 års jubilæum]. 1986, 63 sider, ill.
- Harboøre.** Graugaard, Esben: Harboørefolk på Jegindø. En beretning om havboernes opbrud og søgen mod Limfjordsøen ... 1985. 52 sider, ill. [Idé Ernst Trillingsgaard].
- Harboøre.** Lilleøre, N. C.: Fortællinger fra Vestjylland. En landsby i krig. Huse ved havet. 1985, side 61-139, ill. (Huse ved havet).
- Harboøre** se også *Thyborøn-Harboøre*.
- Harboøre tange.** Hansen, Mogens: Døden i et Cheminova-hul. [Harboøre tange som fredet fugleområde]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 26, ill.).
- Harboøre tange.** Jensen, Gunnar: Agger-land – vind, vand og sand. 1985. 118 sider, ill.
- Harboøre tange.** Kviksølvindholdet i fugle skudt nær en kemisk fabrik på Harboøre tange, Nordvestjylland. Af B. Clausen, O. Karlog, A. Andersen, K. Elvestad, P. Hald-Mortensen, P. Andersen-Harild. (i: Dansk veterinær tidsskrift. Årg. 68, 1985, nr. 9, side 492-500).

- Hebsgård.* Overgaard, Anna: Om gården »Hebsgaard«. [Hebsgård i Torp i Lyngs sogn]. (i: Engshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 25-28, ill.).
- Hee.* Susgaard, Kr.: Hee sogn. Udgivet af Hee Sogneforening. 1986. 495 sider, ill. kort.
- Herning.* avp: De geometriske haver godt i vej. [De geometriske haver i Herning]. (i: Ugeskrift for jordbrug. Årg. 130, 1985, nr. 24, side 659-662).
- Herning.* Bendixsen, Mogens: Byen, der ikke skulle have eksisteret. Men Herning rimer på gerning – og ved flid og foretagsomhed er en hedelandsby blevet et industrielt kraftcenter. (i: Stads- og havningeniøren. Årg. 77, 1986, nr. 8, side 201-205, ill.).
- Herning.* Bendixsen, Mogens: Det skete altsammen på Fattiggårdens mark. 75 års sygehushistorie i Herning – og noget om tiden før. Centralsygehuset i Herning 1. februar 1910-1985. 1985. 79 sider, ill.
- Herning.* Bendixsen, Mogens: Vejen til en grøn kommune. Udg. af Historisk Forening for Herning Kommune. 1985. 121 sider, ill. (Herningbogen 1985).
- Herning.* Bundesen, C. E.: Herning – fra landsby til stationsby. 1986. 96 sider, ill.
- Herning.* Carlsen, Bent-Erik: Herning kongrescenter. (Aktuelle byggerier, 93). (i: Byggeindustrien. Årg. 36, 1985, nr. 10, side 4-8, ill.).
- Herning.* Derfor måtte vi sejre. Modstandsbevægelsen i Grindsted, Give, Brande, Vejle, Herning og Silkeborg 1940-1945. Redigeret af Th. Jessen. 1985. 164 sider, ill.
- Herning.* Frandsen, Jørgen: Herning kommune har opnået store besparelser ved intensivt arbejde med vedligeholdelse af bygninger. Interview med Preben Grube. (Energi, sådan sparer vi hos os!). (i: Dansk energi tidskrift. Årg. 3, 1985, nr. 9, side 8-9, ill.).
- Herning.* Gullestrup blev slutstenen på de samspilsramtes omprioritering. [Gullestrup får del i den bevilling, der efter lov om omprioritering gives til de såkaldte samspilsramte almennyttige boligafdelinger]. (i: Beboerbladet. Årg. 24, 1986, nr. 4, side 29-31, ill.).
- Herning.* Herning-bogen. Udg. af Historisk Forening for Herning Kommune. 1985-86. Årg. 3-4, ill.
- Herning.* Herning kommuneplan 1985-96. Udarbejdet for Herning byråd af Herning kommunes planlægningskontor og byplanafdeling i samarbejde Sven Allan Jensens byplantegnestue. Herningafdeling. 1985. 220 sider, ill. + Forudsætninger. 1985. 69 sider, kort + Korthæfte. 1985. 16 sider.
- Herning.* Hernings borgere tilfredse med den kommunale service. (i: Kommunen. Årg. 29, 1986, nr. 5, side 5).
- Herning.* Konkurrence – om plejecenter og almennyttige boliger i Herning. (i: Arkitekten. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 469-473, ill.).
- Herning.* Kortbog over Herning kommune. 1:25.000 med vejnavne og hus nr. 1985. 99 blade, kort.
- Herning.* Den lange vej til glæden. Herning-egnen under besættelsen 1940-45. Af Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen. 1986. 223 sider, ill.
- Herning.* Maibom, C. O.: Herning – set gennem en butiksrude. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 13-21, ill.).
- Herning.* Marstrand, J.: Velkommen til Herning – byen, hvor tråden knyttes ... Årsmøde 1986. (i: Stads- og havningeniøren. Årg. 77, 1986, nr. 8, side 172-175, ill.).
- Herning.* Thyrring, Ulla: Dans med variationer. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 35-41, ill.).
- Herning.* Understrup, Konrad: Af Herning sogns historie – kronikker fra Herning Folkeblad. Udg. af Historisk Forening for Herning Kommune. 1986. 94 sider, ill. (Herning-bogen 1986).
- Herning.* Utzon, Jan: Tankskibsrederiet i Herning. [Tankskibsrederiet Herning]. (i: Tegl. Årg. 89, 1986, nr. 4, side 144-147, ill.).
- Herningsholm.* Steenberg, Axel: Herningsholm. En befæstet renæssancegårds bevaring og restaurering. (i: Antikvariske studier. 1980, side 179-198, ill.). [Rettelser].
- Hjelm bede.* Forst Nielsen, Ole: Indvandring af eg (Quercus Robus L.) på Hjelm hede. (i: Dansk dendrologisk årsskrift. Bind 5, hæfte 5, 1982, side 149-161, ill.).
- Hjæl bede.* Jessen, Henry: Almueskuespiller på heden. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 53-58, ill.).
- Hodsager.* Larsen, N. P.: Hodsager-minder. Træk af sognets historie. 1917. 158 sider, ill. [Genoptrykt 1986].
- Holmsland.* Holmsland kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. Forudsætninger. 1985. 1 bind (forskellige paginering), ill. kort.
- Holmsland.* Petersen, Lene: Borgmesteren er venstremænd – sønnen konservativ. (i: Fagbladet. 1985, nr. 19, side 26-27, ill.).
- Holmsland klit.* Ywl o æ klet. 1983-86. Årg. 15-18, ill.
- Holstebro.* Focus på Holstebro. Holstebro kommune – smørhullet i Vestjylland. Redaktion: Tonny Rask. [Facts om virksomheder i Holstebro kommune]. (i: Erhvervsbladet. Årg. 22, 1985, nr. 186, tillæg på 64 sider, ill.).
- Holstebro.* Gade, Børge Gjøderum: Skovvang 1865-1986. Fra fattiggård til forsorgshjem. 1985. 68 sider, ill.

- Holstebro.* Graugaard, Esben: Da brugsforeningen kom til købmændenes by – i 1933. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 93-103, ill).
- Holstebro.* Holm, Bent Torben: Det gamle Holstebro fortalt i billeder. En vandring gennem en svunden tid. Udg. af Holstebro Museum. 1986. Bind 4: (Fra det forsvundne Holstebro), ill.
- Holstebro.* Holm, Bent Torben: Op og ned ad Vestergade. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 108-114, ill).
- Holstebro.* Holstebro i besættelsestiden. Materiale udarbejdet af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune og Holstebro Museum. 1985. 40 blade, ill.
- Holstebro.* Holstebro kommune. Kommuneplan 1985-92. Forudsætninger. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. 1985. 176 + 167 sider, ill. kort.
- Holstebro.* Hornbak, Axel: Episoder fra Holstebro under besættelsen og i tiden derefter. 1985. 80 sider, ill.
- Holstebro.* Johannesen, Erik: Var det verdens undergang? [Skypumpen over Holstebro 11. februar 1962]. (i hans: Dødens hotel og andre danske katastrofer. 1986, side 103-112, ill).
- Holstebro.* Jørgensen, Hans: Kulturen har gjort Holstebro attraktiv. (i: Ny politik. Årg. 16. 1985/86, nr. 11/12, side 19, ill).
- Holstebro.* Kristensen, Georg: Herfra min verden går. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 22-29, ill).
- Holstebro.* Lillelund, Rigmor: Maj- og folkefesten i Holstebro 1935. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 104-107, ill).
- Holstebro.* Madsen, Leif: Forslag til en bygningsregistrant i Holstebro. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 68-77, ill).
- Holstebro.* Nielsen, Carl Egon: Holstebro 1900-1925. Nedre Nørregade. 1985. 81 sider, ill.
- Holstebro.* Nielsen, Carl Egon: Holstebro 1900-1925. Omkring et vadested. 1986. 80 sider, ill.
- Holstebro.* Pedersen, Ejner G.: Nye gadenavne i Holstebro 1944. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 62-82, ill).
- Holstebro.* Thomsen, Knud H.: Gensyn med en by. 1985/86. 19 upaginerede sider, ill.
- Hover.* Andedamme. En undersøgelse af andedammene i to områder af Ringkøbing amt. Udarbejdet af Leif Gyrsing og Hans Jørgen Degn. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1986. 30 sider, ill.
- Hover.* Aarup Jensen, Jens: Tre vestjyske lerkargrave. Et stratigrafisk fund fra ældre romersk jernalder. (i: Hikuin. Bind 10, 1984, side 171-180, 351-352, ill).
- Hover ådal.* Aarup Jensen, Jens: Kulturhistoriske anlæg i Hover ådal mellem Muldbjerg og Hovergårde. 1986. 52 sider, ill. + bilag 1-5.
- Hvidbjerg.* Thykier-Nielsen, Ejnar: Barndomsår i Hvidbjerg præstegård. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 5-10, ill).
- Hvide Sande.* Guldbæk: Spredte glimt fra jernbaneliv i Hvide Sande. [Kanalgravningen i 1908-1916]. (i: Signalposten. Årg. 21, 1985, nr. 3, side 131-135, ill).
- Idum å.* Christoffersen, Carsten: Her står Storå-laksen. (i: Fisk & fri. 1985, nr. 4, side 4-6, ill).
- Ikast.* Ikast kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætningsredegørelse. Tillæg. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Jegindø.* Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø 1985-86. Årgang 11-12, ill.
- Jegindø.* Graugaard, Esben: Harboørefolk på Jegindø. En beretning om havboernes oprud og søgen mod Limfjordsøen ... 1985. 52 sider, ill. [Idé Ernst Trillingsgaard].
- Jegindø.* yde: Stormen ramte ålefiskerne hårdt. [Limfjorden, Jegindø]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 39, side 12-13, ill).
- Jegindø.* Aalbæk Jensen, Erik: Jegindø. (i hans: Livet på øerne. Limfjorden. 1986, side 287-302, ill).
- Den jyske bede.* Olwig, Kenneth: Hedens natur. Om natursyn og naturanvendelse gennem tiderne. Oversat af Jens Peter Hovelsø. 1986. 168 sider, ill.
- Karup å.* Næringsalltransport i Karup å-systemet 1983. 1985. 31 blade, ill. (Vand- og miljøvæsenets rapport, 43).
- Klægbanken.* Jensen, Niels Harald: Klægbankens opkomst for 100 år siden. [Fuglereservat]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 3, side 4-5, ill).
- Klægbanken.* Tang Christensen, Tage: Pattedyrene på Klægbanken. [Om mosegrise]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 16).
- Kvistrup.* Herregårdslandskaber i Ringkøbing amt. Aulumgård, Quistrup og Volstrup. Udarbejdet af Jens E. Olesen og Benny Boysen. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoret. 1985, 61 sider, ill.
- Lem.* Christensen, Svend: Lem by og omegns historie. 1986. 135 sider, ill.

- Lemvig.** Lemvig kommune: Kommuneplan 1985-96. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætninger. Tilæg. Kortbilag. 1986. Forskellig paginering.
- Lemvig.** Mark, Martin: Lemvig '84. 750-års jubilæet i tekst og billeder. 1984. 60 sider, ill.
- Lemvig.** Vendelbo, Asbjørn: Samfundsværdier. [Udgivet i anledning af Lemvig købstads 750 års jubilæum]. 1984. 79 sider, ill.
- Lemvigegnen.** Ramsgaard, Chr.: Landevejsskærmydsler på den oplandsrute. [Lemvig-Bøvling-Vemb-ruten]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 5-42, ill).
- Livbjerggård.** Jensen, Henry: Livbjerggård strand, hvor generationerne mødtes. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 77-84, ill).
- Lyns.** Møller, Poul: Flygtningelejren ved Lyns. [Danmarks besættelse]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 29-47, ill).
- Lønborg.** Nielsen, Knud: Gårde og steder i Lønborg sogn. 1985. 185 sider.
- Mejdal.** Mej Dahl, Jørgen: Fra fæstegård til villaby – en bog om Mejdal. 1985. 72 sider, ill.
- Muldbjerg.** Stampe, Andreas Kjeldgaard: Muldbjerg mølle. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1987, side 123-130, ill).
- Måbjerg.** Nørgaard, Olaf: To urmagere fra Måbjerg. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 63-71, ill).
- Nissum fjord.** Gullach, Benedikt: Ved Nissum fjord. Tegninger af Svend Erik Ihe. 1985. 167 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 4).
- Nissum fjord.** Hansen, Kjeld: Grønne enge kan redde fjorden. (i: Natur og miljø. Årg. 12, 1985, nr. 3, side 8-11, ill).
- Nissum fjord.** Hjørth, Christian: Ny planlægningsskandale. Hotellbyggeri i fremragende fugleområde ved Nissum fjod. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 3).
- Nissum fjord.** Nissum fjord undersøgelsen 1985. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986. Delrapport 1-8 + Samlerapport, ill. (Delrapport: 1. Stoftransport 1983-84. 2. Hydrografi, vandkemi, primærproduktion og sedimentforhold. 3. Phyto- og zooplankton. 4. Bundvegetation. 5. Bundfauna. 6. Fiskeriøkologiske undersøgelser. 7. Helten i Nissum fjord systemet. Samlerapport).
- Nissum fjord.** Overgaard Christensen, Jens: Endnu en døende vestjysk fjord. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 2, side 36-37, ill).
- Nissum fjord.** Rasmussen, Knud: Forureningen af de vestjyske fjorde. (i: Kaskelot. 1986, nr. 67/68, side 22-32, ill).
- Nissum fjord.** De vestjyske fjorde. Målsætning og retningslinier for den fremtidige planlægning og administration. Udgivet af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet. 1980. 66 sider, ill.
- Oddesund.** Kongstad, Carl: Spionjagt ved Oddesund. [Om en tildragelse i vinteren 1915-16]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 47-48).
- Omme å.** Ulnits, Steen: Å-fiduser til lummervarme. (i: Fisk & fri. 1985, nr. 4, side 10-11, ill).
- Resen.** Korsager Andersen, Birgitte: Karen Rotbøring fra Resen sogn. Troldkvinde, heks eller ...? (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 61-72, ill).
- Ringkøbing.** Boligforening i gang med at forny Ringkøbing. (i: Beboerbladet. Årg. 23, 1985, nr. 1, side 38-39, ill).
- Ringkøbing.** Gamle fabrikker i Ringkøbing. Af Egon Heldgaard, Bent Sig Jensen og Jens Aarup Jensen. Udg. af Amtscentralen. 1985-. Bd. 1-, ill. (Bd. 1: Tobak, papir).
- Ringkøbing.** Det gamle rådhus. (i: Ringkøbing årbog. Årg. 59, 1985, side 4-6).
- Ringkøbing.** Hillersborg, Einer: Dit paradis skal være, hvor du bor. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 69-85, ill).
- Ringkøbing.** Hougaard, Finn: Ringkøbing by, du skønne ved fjord og hav. (i: Ringkøbing årbog. Årg. 60, 1986, side 5-10, ill).
- Ringkøbing.** Jæger, Gregers: Foreningen til bevaring af Ringkøbing by og omegns særpræg. (i: Ringkøbing årbog. Årg. 59, 1985, side 7-8).
- Ringkøbing.** Ringkøbing. (Jens Aarup Jensen: Ringkøbing, Ejvind Draiby: Ringkøbing, de røde tages by). (i: Bygning – by og land. 1986, nr. 3, side 3-6, ill).
- Ringkøbing.** Ringkøbing årbog. Årg. 59-60. 1985-86, ill.
- Ringkøbing.** Ringkøbing kommune: Kommuneplan 1984-1996. Hovedstruktur og rammer. Planens forudsætninger. 2 bind (forskellig paginering). ill. kort.
- Ringkøbing.** Aarup Jensen, Jens: På sporet ad »Rennumkøpingh«. Rapport om middelalderens Ringkøbing. (i: FRAM. 1985, side 61-77, ill).
- Ringkøbing fjord.** Achten, Steen: Fjordene, fuglene, fredningerne, foreningen og friluftslivet. Debatoplæg. 1985. III, 46 sider, ill.

- Ringkøbing fjord.* Bondo-Andersen, Arne: Færdsel og fugle på Ringkøbing fjord. Udg. af Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen. 1984. 95 sider, ill. (Orientering om friluftsliv).
- Ringkøbing fjord.* Hald-Mortensen, Paul: Kan en ny slusepraksis i Hvide Sande genskabe naturværdierne? (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 51-55, ill).
- Ringkøbing fjord.* Hansen, Kjeld: Gønne enge kan redde fjordene. (i: Natur og miljø. Årg. 12, 1985, nr. 3, side 8-11, ill).
- Ringkøbing fjord.* Helt-udsætning i Ringkøbing og Stadil fjord. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 17, side 12, ill. + DEBAT. Årg. 103, 1985, nr. 20, side 7).
- Ringkøbing fjord.* Madsen, Tage: Fredning af Ringkøbing fjord. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 10-11, ill).
- Ringkøbing fjord.* Rasmussen, Knud: Foreningen af de vestjyske fjorde. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 22-32, ill).
- Ringkøbing fjord.* Ringkøbing fjord undersøgelser 1986-87. Saltchock-problematik i relation til fjordfiskeriet. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986, 46, 13 sider, ill.
- Ringkøbing fjord.* Steinbring Jensen, Jan: Vegetationsudviklingen i Ringkøbing fjord og udviklingen i de græssende fuglebestande. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 43-47, 50, ill).
- Ringkøbing fjord.* Werner, Niels: Foreningen og fiskebestanden i Ringkøbing fjord. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 34-42, ill).
- Ringkøbing fjord.* De vestjyske fjorde. Målsætning og retningslinier for den fremtidige planlægning og administration. Udgivet af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet 1980, 66 sider, ill.
- Ringkøbingegnen.* Karstoft Andresen, Bent: Turisme på Ringkøbingegnen. (Turismens opståen. Søndervig Badehotel. Sommerhusturismen. Nutidens turisme. Aktiv ferie og egens herligheder. Turistforeningsarbejdet. Turismens omkostninger. Turismens indtægter. Fremtiden og turismen. Turistsejls på Ringkøbing fjord). (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 107-140, ill).
- Ringkøbingegnen.* Land, by og landbobank. En jubilæumsbog udsendt af Ringkøbing Landbobank i anledning af hundredåret for dens oprettelse. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986. 175 sider, ill. (Indhold: Henning Ringgaard Lauridsen: Landboliv i Vestjylland. Jon Høgh: Håndværk og industri. Kristian Enevoldsen: Vestjysk konsumfiskeri i nyere tid. Bent Karstoft Andresen: Turisme på Ringkøbingegnen. Jon Høgh: Ringkøbing Landbobanks historie i hundrede år. Gunner Fomsgaard: Ringkøbing Landbobanks re-
- præsentantskab, bestyrelse og direktion. Personaleoversigt ved indgangen til jubilæumsåret. Oversigt over bankens udvikling i tal).
- Rom.* Hansen, Peter: Flygtningelejren i Rom. (i: Hardsysels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 83-114, ill).
- Rydhave.* Helles Olesen, Lis: Jernaldergravpladsen ved Rydhavn. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 7-16, ill).
- Sevel.* Sevel præstegård. Træk af en jysk præstegårds historie. Af P. K. Hofmansen og Johs. Mikkelsen. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 85-94, ill).
- Sinding.* Understrup, Konrad: Ørre sogn (1915). Sinding sogn (1917). Fotografisk genoptryk. 1985. 177, 202 sider, 3 tvl. ill.
- Skærrild.* Odgaard, Bent: Kulturlandskabets historie i Vestjylland. Foreløbige resultater af nye pollenanalytiske undersøgelser. (i: Fortidsminder. Antikvariske studier. 1985. Bind 7, side 48-59, ill).
- Skjern.* Skjern kommune: Kommuneplan. Forudsætninger. Statusdel. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill.
- Skjern.* Skjern kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur og lokalplanrammer. 1985. Forskellig paginering, kort.
- Skjern.* Vesterdal, Morten: Detachmentet i Skjern 1914-1918. (i: Årbogen [for Skjern]. 1985/86, side 1-3, ill).
- Skjern.* Et vestjysk Amager med velegnede ældreboliger. [Bolligselskabet i Skjern bygger tæt-lav boliger]. (i: Beboerbladet. Årg. 24, 1986, nr. 4, side 23, ill).
- Skjern.* Årbogen [for Skjern]. [Årg. 44/45]. 1985/86, ill.
- Skjern å.* Nielsen, Knud: Skjernåens afløbsforhold gennem de sidste 250 år. (i: Hardsysels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 89-102, ill).
- Skjern å.* Wegner, Nils: Bevarelse af laksen i Skjern å. Teknisk rapport udarbejdet for Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1985. 72 sider, ill.
- Skjern å.* Wegner, Nils: Laksen i Skjern å. Rapport udarbejdet for Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøafdelingen, Fredningsafdelingen. 1985. 103 sider, ill.
- Skjernåkanalen.* Store Skjernå kanal - de tilhørende engvandsantæg. Udg. af Ringkøbing amtsråd. 1985, 34 sider, ill.
- Skærum.* Mikkelsen, Kent: Vosborg Teglværk på Skærum Mølle. En vestjysk arbejdsplads 1880-1920. 1986, 70 sider, ill.

- Sølse.* Odgaard, Bent: Kulturlandskabets historie i Vestjylland. Foreløbige resultater af nye pollenanalytiske undersøgelser. (i: Fortidsminder. Antikvariske studier. 1985. Bind 7, side 48-59, ill).
- Stadil.* Aneddamme. En undersøgelse af anedammene i to områder af Ringkjøbing amt. Udarbejdet af Leif Gyresting og Hans Jørgen Degn. Udgivet af Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1986, 30 sider, ill.
- Stadil fjord.* Helt-udsætning i Ringkøbing og Stadil fjord. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 17, side 12, ill. + DEBAT. Årg. 103, 1985, nr. 20, side 7).
- Stadil fjord.* De vestjyske fjorde. Målsætning og retningslinier for den fremtidige planlægning og administration. Udgivet af Ringkjøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet. 1980. 66 sider, ill.
- Stokvad bæk.* Østergaard, Flemming: Skal vildtparadis nedlægges? [Stokvad bæk, Tvis]. (i: Dansk jagt. Årg. 103, 1986, nr. 8, side 16-19, ill).
- Storåen.* Christoffersen, Carsten: Påske-laks i Storåen. (i: Fiske-jul. 1984/85, side 26-34).
- Storåen.* Laksen tilbage i Storåen. Flere års arbejde i Holstebro med at bekæmpe forurening og med udsættelse af lakseyngel har givet gevinst: seneste fanget på 21 pund. (i: Ferskvandsfiskeribladet. Årg. 83, 1985, nr. 7, side 180-181, ill).
- Strandbjerggård.* Olesen, Jens E: Den uheldige Erik Krabbe til Strandbjerggård. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 36-47, ill).
- Struer.* Jensen, Edmond: Revolution – eller bare byfest i Struer? (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 64-68, ill).
- Struer.* Rytter, Jens: En by ved en fjord. 1981. 10 upaginerede sider, ill.
- Struer.* Struer kommune. Kommuneplan 1984-91. Hovedstruktur. Lokalområdernes fremtid. Kommuneplanens forudsætninger. 1985. 88 sider, ill.
- Struer.* Struerfolk. Lokalhistorie fra Struerregnen. Red. af Benny Boysen. 1986, bind 1, ill.
- Stubbergård sø.* Gullach, Benedikt: Vandringer lands Stubbergård sø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 3. oplag. 1985. 82 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 1).
- Tarm.* Egeberg Hansen, Torben: 2000 årig gravplads – samt gårde og marker under Tarm by. (i: FRAM. 1985, side 93-102, ill).
- Thyborøn-Harboøre.* Thyborøn-Harboøre kommune: Forslag til kommuneplan til 1992. 1985. 52 sider, ill. kort.
- Thyborøn kanal.* Jensen, Gunnar: Aggerland – vind, vand og sand. 1985. 118 sider, ill.
- Thyholm.* Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. 1985-86. Årgang 11-12, ill.
- Thyholm.* Mortensen, Jacob: Vi søger slægtens spor ... (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 37-42, ill).
- Thyholm.* Thomsen, Gustav: Kongelig privilegerede vindmøller på Thyholm. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 31-36, ill).
- Thyholm.* Thyholm kommune: Kommuneplan til 1992. Planens forudsætninger. Planens hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. 1985. 53 sider, ill.
- Tipperne.* Gåsebestandene på Tipperhalvøen. I: Forekomst og udvikling 1929-1983. Af Jesper Madsen. II: Græsningsøkologi i relation til områdets bæreevne. Af Bent Lorenzen og Jesper Madsen. (i: Dansk ornithologisk Forenings tidsskrift. Årg. 79, 1985, nr. 1/2, side 19-28 og nr. 3/4, side 113-132, ill).
- Treboje.* Treboje kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplaner. Planens forudsætninger. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Treboje.* Treboje kommune: Statusrapport. 1982-83. 1 bind (forskellig paginering), ill.
- Ulfborg.* Ebbensgaard, Aage: Min vestjyske baggrund. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 7-12, ill).
- Ulfborg-Vemb.* Ulfborg-Vemb kommune: Kommuneplan 1984-92. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen og afdelingsledergruppen i Ulfborg-Vemb kommune i samarbejde med Møller & Grønberg, arkitekter maa. 1985. Forskellig paginering (løblade) + kort.
- Vemb.* Linding, Karsten: Vemb bymidte. Forslag til miljøforbedringer. 1985. 100 sider, ill. kort 2 tavler. [Hovedopgave i faget landskabsplanlægning, KVL afdeling for have & landskab].
- Vemb* se også *Ulfborg-Vemb*.
- Venø.* Bidrag til en bibliografi om Venø. Udarbejdet af Keld Dahlwad Jensen, Tove G. Jensen, Flemming B. Larsen & Søren Hardy Vanting. Ca. 1983. 19 sider. [Duplikeret].
- Venø.* Historien om Venø. Udarbejdet af Keld Dahlwad Jensen, Tove G. Jensen, Flemming B. Larsen & Søren Hardy Vanting. Ca. 1983. 16 sider, ill. [Duplikeret].
- Venø.* Rytter, Jens: Hun gjorde Venø grøn. Line og »Per Christian I & Gåek. 1981. 11 sider, ill.
- Venø.* Aalbæk Jensen, Erik: Venø. (i hans: Livet på øerne. Limfjorden. 1986, side 257-270, ill).

Vester Ballegård. Christoffersen, Cora: Mordbrand i Søndbjerg 1821. [Retssag ved Gammelby ting mod Poul Hansen Kappel for ildspåstrelse på Vester Ballegård]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 4-24, ill.).

Videbæk. Videbæk kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætninger – statusdel – perspektivdel. 1986. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.

Vildbjerg. Lindvig, Mads Chr.: Livet er tilfældigheder. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 59-63, ill.).

Vind. Jespersen, Esbern: Kirker, præster og degne i Vinding-Vind. [2. udg.]. 1985. 196 sider, ill.

Vind. Med udsigt til hård vind fra øst – om levevilkårs- og bevidsthedsændringer blandt landbrugere. [Vind sogn]. Af Marianne Barsøe, René Hansen og Jytte Skaaning Jensen. 1984. 376 spalter, ill. (RUC 1984. Geografi og dansk).

Vinderup. Thorn, Tinna: Mit møde med Vestjylland. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 76-81, ill.).

Vinderup. Vinderup kommune. Kommuneplan 1984-92. Kommunens fremtidige hovedstruktur. Lokalområders fremtid. Kommuneplanens forudsætninger. 1985. 86 sider, ill. kort.

Vinding. Jespersen, Esbern: Kirker, præster og degne i Vinding-Vind. [2. udg.]. 1985. 196 sider, ill.

Volstrup. Herregårdslandskaber i Ringkøbing amt. Ausumgård, Quistrup og Volstrup. Udarbejdet af Jens E. Olesen og Benny Boysen. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoret. 1985. 61 sider, ill.

Vorgod. Rostholm, Hans: Vorgod sogn. Arkæologiske undersøgelser og registreringer gennem tiderne. (i: FRAM. 1985, side 7-33, ill.).

Ørre. Understrup, Konrad: Ørre sogn (1915). Sinding sogn (1917). Fotografisk genoptryk. 1985. 177, 202 sider, 3 tvl. ill.

Åskov. Åskov. Kommuneplan 1984-92. Kommunens fremtidige hovedstruktur, lokalområders fremtid, kommuneplanens forudsætninger. 1985. 70 sider, ill. kort.

50-59 NATURVIDENS KAB OG MATEMATIK

50.1 Naturen og mennesket

Emsholm, Lisbeth: Mennesker former naturen. [Brande kommune]. (i: Naturens verden. 1986, nr. 4, side 121-129, ill.).

Rapport over Det grønne Råds natur- og miljøkonferencen d. 24. og 25. oktober 1985. Foredrag og diskus-

sionsindlæg. Redigeret af Erik Sønder og Benedikt Gullach. Udg. af Det grønne Råd i Ringkøbing Amt. 1985. 71 sider, ill. [Anton Kristensen: Åbningstale. Leif Silling: Grundvandet. Kan vi stoppe forureningen? Thorkild A. Nielsen: De små biotopers betydning for plante- og dyrelivet. Niels Erik Franzmann: Sprøjtemidlernes betydning for flora og fauna. Bent Lauge Madsen: De ferske enge, dræning og okkerproblemer. Peter Friis: Skovdød og luftforurening. Er der en sammenhæng? Hans Henrik Schierup: Spildevandsudledning og rodzoneanlæg. Hans Jørgen Degn: Hvorledes administreres naturfredningslovens § 43 vedrørende vandløb, søer, moser, heder og strandenge? Benedikt Gullach: Hedernes status og fremtid. Arne Jensen: Strandgenes status og fremtid. Henning Nøhr: Fuglearter i frem- og tilbagegang i Ringkøbing amt. Gert Alsted: Naturpleje i Ringkøbing amt].

Tornbjerg, Jesper: SF'er formand for nyt udvalg under KL. [Johannes Poulsen fra Herning skal lede udvalget for teknik og miljø]. (i: Danske kommuner. Årg. 17, 1986, nr. 11, side 20-21, ill.).

50.2 Naturområder

Achton, Steen: Fjordene, fuglene, fredningerne, forureningen og friluftslivet. Debatoplæg. 1985. III, 46 sider, ill.

Andedamme. En undersøgelse af andedammene i to områder af Ringkøbing amt. Udarbejdet af Leif Gyrsting og Hans Jørgen Degn. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1986. 30 sider, ill. [1] Området omkring Stadil fjord og Hoveddal plantage, 2) Brande kommune].

Emsholm, Lisbeth: Heder, moser og søer i Brande kommune 1983. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøafdelingen, Fredningsafdelingen. 1985. 42 sider, ill.

Forslag til beskyttelse af hederne i Ringkøbing amt. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoret. 1985. 42 sider, ill.

Fredningsplan for Ringkøbing amt. Debatoplæg. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 27 sider, ill.

Herregårdslandskaber i Ringkøbing amt. Ausumgård, Quistrup og Volstrup. Udarbejdet af Jens E. Olesen og Benny Boysen. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoret. 1985. 61 sider, ill.

Madsen, Tage: Fredning af Ringkøbing fjord. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 10-11, ill.).

De små vandløb i Ringkøbing amt. Registrering og udpegning af private vandløb med bundbredde på under 1,5 m i henhold til naturfredningslovens § 43. 1982. 44 sider, ill. + bilag A-B.

Strandengene på Bøvling klit. Udarbejdet for Fredningsafdelingen. Teknik- og miljøforvaltningen, Ringkøbing amtskommune af miljøkonsulenterne Hansen & Wegner I/S. 1985. 75 sider, ill. 4 kort.

Toftgaard Poulsen, Søren: Rapport over 31 ture med guide i Ringkøbing amts landskab 1984. 1984. 23 sider. [Omslagstitel: 31 ture med guide i Ringkøbing amt].

De vestjyske forde. Målsætning og reningslinier for den fremtidige planlægning og administration. Udgivet af Ringkøbing amtsråd, Amtsfredningsinspektoratet. 1980. 66 sider, ill.

55.8 Skypumper

Holstebro. Johannesen, Erik: Var det verdens undergang? [Skypumpen over Holstebro 11. februar 1962]. (i hans: Dødens hotel og andre danske katastrofer. 1986, side 103-112, ill.).

55.9 Vandforurening

Afstrømningsmålinger. Udg. af Ringkøbing amtskommune, 1984. 72 blade, ill.

Hald-Mortensen, Poul: Kan en ny slusepraksis i Hvide Sande genskabe naturværdierne? (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 51-55, ill.).

Næringsalttransport i Karup å-systemet 1983. 1985. 31 blade, ill. (Vand- og miljøvesnets rapport, 43).

Overgaard Christensen, Jens: Endnu en døende vestjysk fjord. [Nissum fjord]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 2, side 36-37, ill.).

Rasmussen, Knud: Forureningen af de vestjyske forde. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 22-32, ill.).

Steinbring Jensen, Jan: Vegetationsudviklingen i Ringkøbing fjord og udviklingen i de græssende fuglebestande. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 43-47, 50, ill.).

Vandløbsrestaurering. Teknisk udvalg i Ikast har udsendt følgende pressemødelelse om restaurering af Elbæk i Karup å systemet. (i: Stads- og havningeniøren. Årg. 77, 1986, nr. 8, side 220, ill.).

Vandløbsrestaurering med perspektiver. Større restaureringsprojekt i Ikast kommune kan blive model for tilsvarende arbejder. (i: Ferskvandsfiskeribladet. Årg. 84, 1986, nr. 6, side 128-129, ill.).

Wegner, Niels: Forureningen og fiskebestanden i Ringkøbing fjord. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 34-42, ill.).

Østergaard, Flemming: Den døende fjord –! [Felsted kog, Nissum fjord]. (i: Dansk jagt. Årg. 102, 1985, nr. 3, side 20-22, ill.).

Østergaard, Flemming: Skal vildtparadis nedlægges? [Stokvad bæk, Tvis]. (i: Dansk jagt. Årg. 103, 1986, nr. 8, side 16-19, ill.).

56.1 Biogeografi

Madsen, Bent Lauge: De våde enge. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 16-22, ill.).

56.13 Hydrobiologi

Andedamme. En undersøgelse af andedamme i to områder af Ringkøbing amt. Udarbejdet af Leif Gystring og Hans Jørgen Degn. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. [Kyst- og fjordlandskabet omkring Stadil og Vest Stadil fjord, dele af Skovbjerg bakke omkring Hoverdal plantage og Brande kommune]. 1986. 30 sider, ill.

Biologiske strukturmodeller for vandløb – udvikling og anvendelse. Af Erik Jeppesen og Niels Thyssen. [Gryde å]. (i: Vand & miljø. Årg. 2, 1985, nr. 1, side 13-18, ill.).

Nissum fjord undersøgelsen 1985. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986. Delrapport 1-8 + Samlerapport, ill. (Delrapport: 1. Stoftransport 1983-84. 2. Hydrografi, vandkemi, primærproduktion og sedimentforhold. 3. Phyto- og zooplankton. 4. Bundvegetation. 5. Bundfauna. 6. Fiskerikologiske undersøgelser. 7. Helten i Nissum fjord systemet. Samlerapport).

Ringkøbing fjord undersøgelse 1986-87. Saltchock-problematik i relation til fjordfiskeriet. Udg. af Ringkøbing amtsråd, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986, 46, 13 sider, ill.

Wegner, Niels: Forureningen og fiskebestanden i Ringkøbing fjord. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 34-42, ill.).

56.156 Enkelte områders plante- og dyreliv

Gullach, Benedikt: Gennem vestjyske egekrat. Tegninger Svend Erik Ihle. 1986. 159 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 5).

Gullach, Benedikt: Omkring Flyndersø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 2. oplag. 1985. 126 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 2).

Gullach, Benedikt: Vandringer langs Stubbergård sø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 3. oplag. 1985. 82 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 1).

Gullach, Benedikt: Ved Nissum fjord. Tegninger af Svend Erik Ihle. 1985. 167 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 4).

Hansen, Kjeld: Grønne enge kan redde fjordene. [Ringkøbing og Nissum fjorde]. (i: Natur og miljø. Årg. 12, 1985, nr. 3, side 8-11, ill.).

57.13 Plantæekologi

Steinbring Jensen, Jan: Vegetationsudviklingen i Ringkøbing fjord og udviklingen i de græssende fuglebestande. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 43-47, 50, ill.).

Vegetation på heder i Ringkjøbing amt med specielt henblik på laver. Udarbejdet af Steen N. Christensen, Ib Johnsen og Ulrik Søchting. 1986. 66 sider, ill.

57.85 Eg

Forst Nielsen, Ole: Indvandring af eg (*Quercus Robur L.*) på Hjelm hede. (i: Dansk dendrologisk årsskrift. Bind 5, hæfte 5, 1982, side 149-161, ill.)

58.6 Flæk

Wegner, Nils: Bevarelse af laksen i Skjern å. Teknisk rapport udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1985. 72 sider, ill.

Wegner, Niels: Forureningen og fiskebestanden i Ringkøbing fjord. (i: Kasket. 1986, nr. 67/68, side 34-42, ill.)

Wegner, Nils: Laksen i Skjern å. Rapport udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Fredningsafdelingen. 1985, 103 sider, ill.

58.83 Fuglenes økologi og adfærd

Achton, Steen: Fjordene, fuglene, fredningerne, forureningen og friluftslivet. Debetoplæg. 1985. III, 46 sider, ill.

Bondo-Andersen, Arne: Færdsel og fugle på Ringkøbing fjord. Udg. af Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen. 1984. 95 sider, ill. (Orientering om friluftsliv).

Gregersen, Jens: Den vestjyske eng. (i: Kasket. 1986, nr. 67/68, side 48-49, ill.)

Hansen, Mogens: Døden i et Cheminova-hul. [Harbøre tange som fredet fugleområde]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 26, ill.)

Hjorth, Christian: Ny planlægningskandale. Hotelbygge-ri i fremragende fugleområde ved Nissum fjord. (i: Fugle. Årg. 3, 1985, nr. 4, side 3).

Jensen, Niels Harald: Klægbankens opkomst for 100 år siden. [Fuglereservat]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 3, side 4-5, ill.)

Kviksvindholdet i fugle skudt nær en kemisk fabrik på Harbøre tange, Nordvestjylland. Af B. Clausen, O. Karlog, A. Andersen, K. Elvestad, P. Hald-Mortensen, P. Andersen-Harild. (i: Dansk veterinær tidsskrift. Årg. 68, 1985, nr. 9, side 492-500).

Steinbring Jensen, Jan: Vegetationsudviklingen i Ringkøbing fjord og udviklingen i de græssende fuglebestande. (i: Kasket. 1986, nr. 67/68, side 43-47, 50, ill.)

Tipperne. Årsrapport over observationer. Årg. 1974. 1986. 39 sider. Årg. 1982. 1986. 115 sider, ill.

58.881 Andefugle

Gåsebestandene på Tipperhalvøen. I: Forekomst og ud-

vikling 1929-1983. Af Jesper Madsen. II: Græsningsokologi i relation til områdets bæreevne. Af Bent Lorenzen og Jesper Madsen. (i: Dansk ornithologisk Forenings tidsskrift. Årg. 79, 1985, nr. 1/2, side 19-28 og nr. 3/4, side 113-132, ill.)

58.93 Gnavere

Givskov, Henning: Musen, der blev vestjyde. [Birkemus]. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 48-53, ill.)

Tang Christensen, Tage: Pattedyrene på Klægbanken. [Om mosegrise]. (i: Fugle. Årg. 5, 1985, nr. 4, side 16).

60-69 PRAKTISKE FAG

60.11 Virksomhedsøkonomi i alm.

Hansen, Tonny: Konkurrence-problematikken i et bredere perspektiv. [Tekstil- og beklædningsbranchen i Herning og Ikast kommuner som undersøgelsesobjekt]. 1984. 62 sider, ill.

60.14 Erhvervsbyggeri

Bros, Hanne: Rugekassesucces! Struer melder alt udsolgt i »rugekasser« - industrihuse - som ifølge erhvervsrådet har skabt 40 nye arbejdspladser. (i: I gang. Årg. 6, 1986, nr. 2, side 8, ill.)

60.9 Industrihistorie

Gamle fabrikker i Ringkøbing. Af Engen Heldgaard, Bent Sig Jensen og Jens Aarup Jensen. Udg. af Amtscentralen. 1985-. Bd. 1-, ill. (Bd. 1: Tobak, papir).

Høgh, Jon: Håndværk og industri. (Indledning. Håndværk i Ringkøbing, Industri i Ringkøbing: Dansk industris barndom, Dampmaskinen indvarslede en revolution for virksomhederne, De ældste virksomheder i Ringkøbing, Tobaksfabrikkerne, I. P. Nielsens Fabrikker, Ringkjøbing Uldspinderi, Ringkjøbing Jernstøberi, Orgelfabrikken Joh. P. Andresen & Co, Nord-søværftet A/S. Erhverv på landet: Teglværker og teglbrænding, Pottemageri, Tørvegravning og tørveindustri, Smedehåndværket, Møllerier, Hosebinding og salg af uldvarer. Tre lokalområders håndværk og industri før og nu: Lem, Tim, Ulfborg). (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 34-94, ill.)

61.313 Klima- og bolighygiejne

Overgaard, Niels: Sikkerhedsorganisation kom med dokumentation: Nu udvides rådhuset. Arbejdstilsynet har brugt sag fra Lemvig til at udarbejde standard-spørgeskemaer om indeklima. Interview med Jens Gielsgaard. [Forbedring af indeklimaet på Lemvig rådhus]. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 8, side 29-30, ill.)

61.44 Arbejderbeskyttelse

Flent, Helene: Stormfyldt efterår på Cheminova. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 11, side 22-25, ill.)

Gjedsig, Claus: Historien om et »hændeligt uheld«. [Arbejdsulykke på Nordvestjysk Galvanisering i Hvam ved Holstebro]. (i: Fagbladet. 1986, nr. 5, side 18-19, ill., og nr. 14, side 27 [debat]).

Green Nielsen, Thorkil: »Vi har stolet for meget på ledelsens ord«. SID-tillidsmændene er foruroeligt efter offentliggørelse af rapporten om helbredsforhold på Cheminova. (i: Fagbladet. 1985, nr. 18, side 7-8, ill.).

Gregersen, Per: Kan man få hjerneskade af at arbejde på Cheminova? (i: Fagbladet. 1985, nr. 18, side 9-11, ill.).

Helbredsforhold på Cheminova. Langtidseffekt af organofosfater. Af Kay-Ole Larsen, Margit Sidelmann og Svend Sabroe. 1985. 158 sider, ill. (Arbejds miljøfondets forskningsrapporter).

Jacobsen, Knud: Hjerneskade efter 26 år på Cheminova: Troede, jeg var ved at blive tosset. [Interview med Tage Møller Jensen]. (i: Fagbladet. 1985, nr. 18, side 12, ill.).

Magnussen, Peter: Arbejds miljøkamp på Cheminova. [Interview med Leo Kragelund]. (i: Aktionsgruppens information. 1986, nr. 1, side 3-5, ill.).

Overgaard, Niels: Blodprøver giver bedre arbejdsmiljø. Cheminova har brugt biologisk monitoring i snart 20 år. (i: Arbejds miljø. Årg. 2, 1986, nr. 3, side 12-14).

Overgaard, Niels: Det er tempoet, der slider syerskerne ned. For første gang er smaskinesygdommen blevet anerkendt som ervervsbetinget – en sejr for Knud Jacobsen. (i: Arbejds miljø. Årg. 2, 1986, nr. 2, side 4-6, ill.).

Overgaard, Niels: Kvinder væk fra kortbølge, når de vil være gravide. [Arbejdstilsynet udsteder påbud til Centralsygehuset i Holstebro efter at fysioterapeuter har født flere misdannede børn]. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 2, side 10-12, ill.).

Overgaard, Niels: Mange nye retssager på vej. Farve- og lakfabrik i Holstebro dømt til at betale tidligere medarbejder 65.000 kr. for svie og smerte til dækning af tabt arbejdsfortjeneste. (i: Arbejds miljø. Årg. 2, 1986, nr. 12, side 41-42, ill.).

Overgaard, Niels: Seks ambulancer på godt fem uger til samme virksomhed. Arbejdstilsynet har skriftligt givet Birn i Holstebro påbud om, at antallet af arbejdsulykker skal nedbringes. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 11, side 44-46, ill.).

Overgaard, Niels: Vi vil have retsafgørelse om opløsningsmidler. Vestjysk fagforening [SID] kræver 150.000 kr. til medlem for svie og smerte og til dækning af tabt arbejdsfortjeneste. [Sag mod vestjysk farve- og lakfabrik]. (i: Arbejds miljø. Årg. 2, 1986, nr. 9, side 35, ill.).

Petersen, Stig: Arbejds miljøet i højsædet med nyt, indkapslet lakeri. [Miljø Døre og Vinduer i Snebjerg]. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 9, side 4-6, ill.).

Smed, Palle: Bagermester forfulgte lærlinge. Straffet for grov chikane. [Bagermester Max Svendsen, Ringkøbing]. (i: NNF-arbejderen. 1986, nr. 10, side 4-5, ill.).

witt: Arbejds miljø på Cheminova. Tegn på hjerneskader blandt de ansatte. (i: Ingeniøren. Årg. 11, 1985, nr. 41, sektion 1, side 35, ill.).

61.642 Psykiatri

Falle Nielsen, Hanne: Distriktspsykiatri: Ekspertisen skal ud, hvor neuroserne blomstrer. Ringkøbing amt har halveret forbruget af psykiatriske senge i forsøgsårene. (i: Danske kommuner. Årg. 17, 1986, nr. 10, tematilæg side 24-25, ill.).

Henningsen, Nan: De gale giver os dårlig samvittighed. Interview med Knud Gøll. [Behandlingsmetoder, som overflødiggør fastspænding ulign., Herning]. (i: Samvirke. Årg. 58, 1985, nr. 11, side 32-34, 39, ill.).

Nørgaard, Jens: Distriktspsykiatri i Ringkøbing amt. Signalement af en nyskabelse. 1986. 85 sider. (Social- og sundhedspolitiske studier. Grøn serie, nr. 21).

Steffensen, Jørgen: Mobiliser patienternes selvfølelse. [Distriktspsykiatri, Herning]. (i: Sygeplejersken. Årg. 86, 1986, nr. 32, side 8-10, 34, ill.).

61.68 Fødsel

Overgaard, Niels: Kvinder væk fra kortbølge, når de vil være gravide. Arbejdstilsynet udsteder påbud til Centralsygehuset i Holstebro efter at fysioterapeuter har født flere misdannede børn. (i: Arbejds miljø. Årg. 1, 1985, nr. 2, side 10-12, ill.).

Ringkøbing amtskommunes statusberetning for jordemodervesenet 1982-1984 samt fødselshjælpsplan 1986-1989. 1986. 75 sider, ill.

61.72 Hospitalsvæsen

Sygehus- og sundhedsplan for Ringkøbing amtskommune 1985-1996. Udg. af Ringkøbing amtsråd. 1985. 255 sider (forskellig paginering), ill.

61.721 Enkelte hospitaler

Bendixen, Mogens: Det skete altså sammen på Fattiggårdens mark. 75 års sygehushistorie i Herning – og noget om tiden før. Centralsygehuset i Herning 1. februar 1910-1985. 1985. 79 sider, ill.

62.01 Kraftværker

Frandsen, Jørgen: Herning kommune har opnået store besparelser ved intensivt arbejde med vedligeholdelse af bygninger. Interview med Preben Grube. (Energi, sådan sparer vi hos os!). (i: Dansk energi tidsskrift. Årg. 3, 1985, nr. 9, side 8-9, ill.).

62.12 Fjernvarmeanlæg

Forslag til regional varmeplan. September 1985. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. 1985. 120 sider, ill.

Indsigelser til forslag til regional varmeplan. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. 1985. 1 bind (forskellig paginering) + notat.

Nordén, Alf: Helt ny indfyrringsform i landets største halm- og træ-flisfyrede værkt. [Holstebro]. (i: VVS. Årg. 21, 1985, nr. 1, side 24-25, ill.).

Regional varmeplan. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. 1986. 120, 19 sider, ill.

62.127 Varmepumpeanlæg

Forundersøgelse af biogasdrevet varmepumpe med varmeoptagelse fra Bøvling fjord. Ved Nielsen & Rauschenberger. 1986. [71] blade, flere pagineringer, [14] tvl. (Energiministeriets varmepumpeforskningsprogram, rapport nr. 30).

62.26 Vandkraft

Holstebro vandkraftanlæg. Redaktion: Informationskontoret Holstebro kommune. [1986]. 8 sider, ill.

62.28 Vindkraft

Skøtt, Torben: Blæst om vindmøllepark. [Vindmølleparken ved Odesund]. (i: Vedvarende energi. 1985, nr. 75, side 13-15, ill.).

Wittrup, Steen Stub: Eksporteventyr uden sidestykke. En omsætning på 800 millioner skabt på 2½ år – vindmøller er blevet til ren spekulation. Interview med Peter Mørup, Finn Mørck Hansen, Preben Mægaard. [A/S Vestas]. (i: Dansk industri. 1986, nr. 1, side 10-11).

62.31 Elektricitetsværker

Holstebro vandkraftanlæg. Redaktion: Informationskontoret Holstebro kommune. [1986]. 8 sider, ill.

62.38 Teleteknik

Fryd, Chr: Bredbåndnet i Struer – et forsøgsprojekt. (i: Dansk arbejde. Årg. 77, 1985, nr. 5, side 25-27, ill.).

Landsbyerne og den ny teknologi. Forsøg med informations- og servicecentre i fire landsbyer i Egved kommune. (i: Nyt fra planstyrelsen. 1986, nr. 22, side 3, ill.).

Morville, Jesper: Telhuse – praktisk anvendelse af de nye teknologier i lokalsamfundene. Baseret på materiale fra Jan Michel. (Teleprojektet i Lemvig). (i: På vej. Årg. 7, 1987, nr. 8, side 12-14, ill.).

Struer bredbåndnet. Statusrapport. 1985. 1-3 i 2 bind, ill.

Teknologisk udviklingsprogram for Egved kommune. [Tekst: Sven Allan Jensens Byplantegnesteue]. Udgivet af Egved kommune. 1985. 79 sider, ill.

Telekommunikation – Lemvig-projektet. 1984. 41 blade, ill.

62.387 Radio og fjernsyn

Boelskifte, Else: Fremtidsmusikken lyder allerede hos B&O. Interview med Bent Møller Petersen. (i: Månedens børsen. 1985, nr. 4, side 76-81, ill.).

Fjernsyn i Struer. [B&O]. (i: Transport. Årg. 26, 1985, nr. 13, side 10-11, ill.).

Forslag til tillæg 5 til regionplanen. Placering af TV-2 sendestation i Videbæk kommune. Af Ringkjøbing amtskommune. 1986. 8 blade, ill.

Helt ny teknologi skal redde B&O. Af Kristian Lund og Knud Reckweg. (i: Børsens nyheds magasin. Årg. 1, 1985, nr. 8, side 10-14, ill.).

Johannesen, Steen Ulrich: Store visioner om fremtiden og få, men interessante nyheder. B&O sæsonplanlægning. (i: Radiobranchen. Årg. 12, 1985, nr. 8/9, side 40-41, ill.).

Køhler Larsen, Joanna: B&O er klar med fremtidssikret fabrik. Interview med Finn Husum. (i: Industriel produktion. Årg. 1, 1985, nr. 2, side 16-19, ill.).

Mouritzen, Jørgen: Det nye dataværksted har øget kvaliteten af vore beslutninger. Interview med Vagn Andersen. [B&O]. (i: Kontorbladet. 1985, nr. 4, side 16-17, ill.).

Overgaard, Niels: Bedre belysning giver mindre forbrug af piller. Indtast på B&O har ført til færre klager over hovedpine og træthed i øjnene – samtidig er kontrollen af produkterne mere sikker. (i: Arbejdsmiljø. Årg. 1, 1985, nr. 1, side 4-6, ill.).

Sound & Silence – en ny virksomhed i Vestjylland. (i: Palle Schiff: Spredt over landet – industriens lokalisering. 1985, side 29).

Theilgaard, Niels Bo: Beslutningsstøttesystemer på Bang & Olufsen. (i: Nordisk datanytt med data. Årg. 16, 1986, nr. 4, side 22-24, ill.).

Volkvartz, Niels Torben: Beovision og virkelighed. B&O's computerstyrede produktion skal være fleksibel, men binder arbejderne – ny teknologi giver store problemer, ikke mindst menneskelige. (i: Børsens nyhedsmagasin. Årg. 2, 1986, nr. 40, side 28-29).

62.62 Våbensamlinger

Fonager, Carl: Den våbenhistoriske afdeling. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 131-140, ill.).

62.628 Krigsskibe

Jepsen, Palle Uhd: St. George og Defence. Beretning om to engelske lineskibe og deres tid fra stabelfløbning til strandingen på Jyllands vestkyst juleaftensdag 1811. 1985. 118 sider, ill. (Fiskeri- og Søfartsmuseets maritime skrifter, 8).

Teisen, Michael: HMS St. George. Dokumentation og prævegravning 16.-24. maj 1983. 1983. Forskellige pagineringer (40 blade), ill.

Aarup Jensen, Jens: Strandsingsmuseum »St. George« Thorsminde. Ideoplæg. 1985. 35 blade, ill.

62.65 Fæstningsvæsen

Hendriksen, Knud: Våben i klitterne. Noter om det tyske invasionsforsvar i Danmark 1940-45, 2. udgave. 1985. 167 sider (flere pagineringer), bilag 1-5 (11 sider, 160, 18 tavler (kort)), ill.

62.722 Biler

Petersen, Jørlil: Robotter har overtaget produktionen af tre kendte varevogne. Citroën, Fiat og Peugeot varevogne er konkurrenter på det danske bilmarked, men på fabrikken kører de efter hinanden på samlebandet. [Sevel bilfabrik]. (i: Transport. Årg. 26, 1985, nr. 19, side 2, ill).

62.75 Tipvogne

Guldbæk: Spredte glimt fra jernbaneliv i Hvide Sande. (Kanalgravning i 1908-1916). (i: Signalposten. Årg. 21, 1985, nr. 3, side 131-135, ill).

62.81 Skibsbygning

B. P.: Her bygger de stadig fiskeskibe af træ. [Hvide Sande Skibs- og Bådebyggeri]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 36, side 10-11, ill).

Boysen, Benny: Byens værft fylder hundrede år. [Struer Skibsværft]. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 17-35, ill).

62.83 Både

Rytter, Jens: Hans Hartvig-Møller. Struer Skibsværft – nybygning nr. 442. 1985. 20 sider, ill.

63.09 Landbrugshistorie

Ringgaard Lauridsen, Henning: Landbolig i Vestjylland. (Landboreformer og ejendomspekulation. Studehold og studehandel. En ny tids bonde. Andelstid. Krig og krise. Fra hestekraft til motorkraft. Landbrugets fremtid i vest. (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 9-33, ill).

63.093 Landbrugets historie. 1660-1814

Hansen, Viggo: Økologiske vilkår i en vestjysk landbrugssegn belyst gennem 1688-matriklen. [Landbruget i Sdr. Nissum, Husby, Vedersø og Stadil sogne]. (i: Fortid og nutid. 1985. Bd. 32, side 271-282).

63.094 Landbrugets historie. 1800-tallet

Hald, J. C.: Ringkøbing amt. Beskrevet, efter opfordring fra Det kongelige Landhusholdningsselskab. 1833. 289 sider. (Bidrag til kundskab om de danske provinders nuværende tilstand i oekonomisk henseende, Ottende stykke, Ringkøbing amt). [Reprografisk genudgivelse 1985 ved Historisk Samfund for Ringkøbing Amt].

63.14 Vanding og afvanding

Store Skjernå kanal – og de tilhørende engvandsanlæg. Udg. af Ringkøbing amtsråd. 1985. 34 sider, ill.

Vandplanlægning. Markvandsundersøgelse 1984. Ved Ringkøbing amtskommune. Teknik- og miljøforvaltningen, Vand- og miljøafdelingen. 1986. 8 blade, kort.

63.15 Enge

Gregersen, Jens: Den vestjyske eng. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 48-49, ill).

Madsen, Bent Lauge: De våde enge. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 16-22, ill).

63.17 Gædkning

Kern-Hansen, Ulrich: Landbruget i Vestjylland. (i: Kasketot. 1986, nr. 67/68, side 4-15, ill).

Lynggaard, Finn: Kommunernes tilsyn på landbrugsejendomme. Rapport. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986. 32 sider + bilag 1-2, ill.

63.19 Landbrugabygninger

Toftgaard Poulsen: Søren: Herning Museums bondegård – før og efter branden i 1985. [Genopbygning af sulelade med stritsuler og højsuler fra Sønder Staulund i Haderup opført 1804 og stuehus fra Meldgård i Øster Højlid flyttet til museet i 1904 og kommende flytning af staldbygning fra Nørre Flyndergård ved Bækmarksbro opført 1861]. (i: FRAM. 1985, side 78-92, ill).

63.4 Skovbrug

Et faktorielt gødningsforsøg i 40-årige rødgran i Hoverdal Plantage, Ulfborg Statskovdistrikt. Af H. Holstener-Jørgensen og Jørgen Lundberg. (i: Det forstlige forsøgsvesen i Danmark. Bd. 40, 1985, hæfte 1, side 85-94, ill).

Tøttrup, P. F.: Tilplantning af brunkulsejer. (i: Vækst. Årg. 106, 1985, nr. 1, side 13, og 36, ill).

63.519 Parker

avp: De geometriske haver godt i vej. [De geometriske haver i Herning]. (i: Ugeskrift for jordbrug. Årg. 130, 1985, nr. 24, side 659-662).

Bendixsen, Mogens: Vejen til en grøn kommune. Udg. af Historisk Forening for Herning Kommune. 1985. 121 sider, ill. (Herningbogen 1985).

63.64 Svineavl

På vej mod 27 grise pr. årsko. Interview med Ib Guldbæk, Arne Lund Thomsen. [Besøg hos Arne Lund Thomsen, Vanding ved Spjald]. (i: Hyologisk Tidsskrift svinet. Årg. 6, 1984, nr. 5, side 25-27, 29, ill).

63.689 Minkavl

PHj: Sund og billig mad er daglig kost for minkene på Holstebro-egnen. [Fodercentralen for Holstebro og Omegn]. (i: Dansk pelsdyravl. Årg. 49, 1986, n. 7, side 456-457, ill).

63.69 Veterinærmedicin

Epidemiologiske analyser af nogle besætningsfaktoreres betydning for forekomster af kvæg salmonellose i Ringkøbing amt 1980-1983. Af Katrina Kristiansen, P. Husum og P. Willeberg. (i: Dansk veterinær tidskrift. Årg. 68, 1985, nr. 14, side 695-703).

63.7 Mejeribrug

Boel Graversen, N.: Strefteg gennem Faster-Skjern Andelsmejeri's historie 1885-1985. 1985. 81 sider, ill.

Mejeribevægelsens historie i Holstebro kommune 1885-1984. Udarbejdet af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune, 1985. Bind 4, ill. [4: Andelsmejeriet Fuglsang, Mejeriet Sønderland, Holstebro Mælk kondenseringsfabrik. Buko-Ost].

Nielsen, Lis E.: Mejeribevægelsen på Holstebro-egnen. [Andelsmejeriet Fuglsang, Mejeriet Sønderland]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 78-81, ill.).

63.9 Erhvervsfiskeri

Enevoldsen, Kristian: Vestjysk konsumfiskeri i nyere tid. (Snurrevodsfiskeri. Trawlfiskeri. Torskegarnsfiskeri. Vragfiskeri. Fiskepolitik. Fiskerifamiliernes vilkår. (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 95-106, ill.).

Grønfeldt, Jørgen: Arbejdet er ikke kedeligt. Konsulentrapport Hvide Sande og Thorsminde. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 22, side 13-14, ill.).

Helt-udsætning i Ringkøbing og Stadil fjord. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 17, side 12, ill. + debat. Årg. 103, 1985, nr. 20, side 7).

Wegner, Niels: Forureningen og fiskebestanden i Ringkøbing fjord. (i: Kasket. 1986, nr. 67/68, side 34-42, ill.).

yde: Stormen ramte ålefiskerne hårdt. [Limfjorden, Jegindø]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 39, side 12-13, ill.).

63.907 Fiskeriskoler

kate: Skolen der er fiskeflådens fremtid. [Nordvestjysk Fiskerierfatterskole, Thyborøn]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 42, side 14-15, ill.).

63.91 Fiskeøvl

Christensen, Lars Bo: Kunstige ørreddepladser i Tarm Møllebæk. (i: Vækst. Årg. 107, 1986, nr. 5, side 2-5, ill.).

Regnbueørreder i havvand. Forsøg vedrørende optimering af regnbueørreder i havvand ved Oddesund, Limfjorden, 1981. Rapport til Gryded Damkultur A/S, Holstebro. Af Birgit Bak og Hans Peter Bak. 1982, 49 sider.

63.92 Snegleavl

O. R.: En ny nicheproduktion? [Harald Holm i Ryde producerer vintjersnegle]. (i: Landbrugsmagasinet. Årg. 35, 1985, nr. 47, side 1, ill.).

65.07 Handelsskoler

Wagner, Dagfin: Herning Handelsskole gennem jerntæppet - udveksler elever og lærere med handelsskolen i Budapest. (i: Handelsskolen. Årg. 19, 1986, nr. 4, side 41-42).

65.09 Handelshistorie

Graugaard, Esben: Christian Linde - vesterlandets kongen. (i: FRAM. 1985, side 45-50, ill.).

Graugaard, Esben: Da brugsforeningen kom til købmændenes by - i 1933. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 93-103, ill.).

Lier Hansen, Tage: Hundrede års handel i Hammerum 1886-1986. [Udgivet i anledning af Hammerum Brugsforenings 100 års jubilæum]. 1986. 63 sider, ill.

65.4 Kontorindretning

Svendler, Hans Peter: H. S. Hansen's office factories building. Arkitekt: C. F. Møllers Tegnestue. [Lem]. (i: Living architecture. 1984, nr. 3, side 78-83, ill.).

65.55 Eksportskoler

Bros, Hanne: Her er eksamenspapiret ikke det bedste bevis. [Den danske eksportskole, Herning]. (i: I gang. Årg. 6, 1986, nr. 2, side 12, ill.).

En uddannelse for unge, der vil afsætte varer i udlandet. [Eksportskolen i Herning]. (i: Andelsbladet. Årg. 87, 1986, nr. 4, side 72-74, ill.).

65.82 Vejtrafik

Bundgaard Lassen, T.: Trafikudviklingen i Brande. (i: (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 131-138, ill.).

Lampe, Jens Kongsted: Forbindelsen Ringkøbing-Århus. (i: (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 43-64, ill.).

Lier Hansen, Øyvind: Samfærdsel gennem tiderne på Feldborg-egnen. (i: (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 103-116, ill.).

Pedersen, Ejner G.: Hærvej og hedevej i Hardsyssel. Træk af de vestjyske landevejshistorie og topografi. Udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1986, 174 sider, ill. (Hardsyssel-håndbog, 2).

Ramsgaard, Chr.: Landevejsskærmydsler på en oplandsrute. [Lemvig-Bøvling-Vemb-ruten]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 5-42, ill.).

Uheldsregistrering i Ringkøbing amt 1984. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Teknik- og Miljøforvaltningen. 1985. 45 blade, ill. + 2 kort, 2 løssblade.

65.841 Enkelt jernbanestrækninger

Christiansen, Asger: Studierese anno 1879 til Vemb-Lemvig jernbane. (i: Jernbanen. Årg. 26, 1986, nr. 1, side 4-7, ill.).

Mogensen, Ole Edvard: Nr. Nebel-Tarm jernbane. (i: (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 73-88, ill.).

65.87 Telefonvæsen

Sørensen, Paul H.: De gamle telefoncentraler i vestjyske distrikt. Udg. af Jydsk Telefon. 1986. 43 sider, ill.

65.908 Skibsbredrier

Utzon, Jan: Tankskibsbredrieret i Herning. [Tankskibsbredrieret Herning]. (i: Tegl. Årg. 89, 1986, nr. 4, side 144-147, ill.).

65.909 Færgefart

Andersen, Ib V.: Vore færgeforbindelser. Odesundoverfarten. (i: Signalposten. Årg. 21, 1985, nr. 2, side 78-84, ill.).

65.94 Havne

Post, Anders Høegh: En storslået natur på kanten af Vesterhavet. (Danmarks havne fra luften. [Thyborøn og Lemvig havne i den vestlige ende af Limfjorden]. (i: Bådnyt. Årg. 16, 1986, nr. 1, side 22-25, ill.).

65.98 Søulykker

Baltesen, Arne: Station Hvide Sande. (Kystredningsstationernes historie. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 50, 1983, nr. 6, side 111-116, ill.).

Baltesen, Arne: Station Thorsminde. (Kystredningsstationernes historie. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 52, 1985, nr. 3, side 65-68, ill.).

Enevoldsen, Chr. Mose: Hvide Sande redningsstation. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 50, 1983, nr. 6, side 116-117, ill.).

Jepsen, Palle Uhd: St. George og Defence. Beretning om to engelse lineskibe og deres tid fra stabelafsløbning til strandung på Jyllands vestkyst juleaftensdag 1811. 1985. 118 sider, ill. (Fiskeri- og Søfartsmuseets maritime skrifter, 8).

Pedersen, Jørgen: Thyborøn. (Kystredningsstationernes historie. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 50, 1983, nr. 4, side 61-67, ill.).

Stationen Haurvig. (Kystredningsstationernes historie. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 50, 1983, nr. 6, side 110).

Sørensen, Jens: Det var bare meningsløst. [Redningsbådsulykken ved Hvide Sande 1951]. (i: Tidsskrift for redningsvæsen. Årg. 49, 1982, nr. 1, side 4, ill.).

Teisen, Michael: HMS St. George. Dokumentation og prøvegravning 16.-24. maj 1983. 1983. Forskellig paginering (40 blade), ill.

Aarup Jensen, Jens: Strandingsmuseum »St. George« Thorsminde. Idéoplæg. 1985. 35 blade, ill.

66.11 Benmøle

Boysen, Benny: Danmarks sidste benmølle. [Haubjergs benmølle, Hover sogn]. (i: FRAM. 1985, side 34-44, ill.).

66.15 Kemisk Industri

Cheminova. [Kemikalieforening]. (i: Bio-nyt. 1982, nr. 17/18, side 15-18).

Evert, Eigil: En mand og hans drøm. [Cheminova en af Danmarks mest konkurrencedygtige virksomheder på verdensplan, og ambitionerne er store – direktøren bag rekordagtig eksport og værditilvækst hedder Arne V. Jensen]. (i: Børsens nyhedsmagasin. Årg. 2, 1986, nr. 22, side 20-23, ill.).

Harboe, Jørgen: Gift til de fattige. [Heri følgende artikler om Cheminova giftproduktion: Erling Kier: Verdens sultproblemer kan løses. Cheminova og miljøet. Det må da nytte]. 1986, side 4-7, ill.

Nielsen, Vittus. Cheminova – en giftig affære. 1985. 153 sider, ill. kort.

Sveinsdóttir, Sinja: Nu fjerner Cheminova sine svovlgruber. (i: Ingeniøren. Årg. 12, 1986, nr. 44, sektion 1, side 10-11, ill.).

Sveinsdóttir, Sinja: Portræt af en virksomhed: Landets mest udsældte lever og har det godt. [Cheminova]. (i: Ingeniøren. Årg. 11, 1985, nr. 41, sektion 1, side 34-35, ill.).

66.25 Teglværker

Mikkelsen, Kent: Vosborg Teglværk på Skærum Mølle. En vestjysk arbejdsplads 1880-1920. 1986. 70 sider, ill.

66.8 Levnedsmiddelindustrien

En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for nærings- og nydelsesmiddelindustrien i Ringkjøbing amt. Decbr. 1985. Udg. af Arbejdsmarkedsnavnet for Ringkjøbing amt. 1985. Forskellig paginering.

66.81 Mølleri. Bageri

Boysen, Benny: Danmarks sidste benmølle. [Haubjergs benmølle og møllebyggeri, Hover sogn]. (i: FRAM. 1985, side 34-44, ill.).

Smed, Palle: Midtjysk bisquit-trekant. [Herning-Vorgod Bisquit, Højslev Bisquit og L/S Vesterlund]. (i: NNF arbejder. 1986, nr. 4, side 4-7, ill.).

Stampe, Andreas Kjeldgaard: Muldbjerg mølle. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 123-130, ill.).

Thomsen, Gustav: Kongelig privilegerede vindmøller på Thyholm. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 31-36, ill.).

66.815 Foderstoffer

Graugaard, Esben: Ringkøbing Amts Indkøbsforening for Foderstoffer 1885-1985. 1985. 47 sider, ill.

66.85 Slagterier

Hansen, Ole Benjamin: Medarbejder indflydelse. Royal Dane i Holstebro viser, at det nytter. (i: NNF arbejder. 1986, nr. 9, side 52-53, ill.).

Pabst, Brian: Mester og fællestillidsmand: Uddannelse giver bedre slagteriarbejdere. [Quality-slagteriet, Herning]. (i: NNF arbejder. 1985, nr. 5, side 24-25, ill.).

Vestjyske slagterier: Større end slagtingerne tyder på. Driftig og dynamisk eller kold og kynisk. [Direktør Svend Sønnichsen]. De har jo pengene – og ledelsen. Stærkere hånd blandt tillidsfolkene. De store afstande betyder ikke stort. Reportage: Poul Damgård og Palle Smed. (i: NNF arbejder. 1986, nr. 5, side 6-10, ill.).

66.88 Tobaksindustri

Hansen, Henning: Skandinavisk Tobakskompagni A/S – stadig virksom i Holstebro. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 51-55, ill.).

66.9 Plastindustri

Kødbakkerne var grundlaget for Færch Plasts eksplosive udvikling. (i: Plast Panorama Scandinavia. Årg. 35, 1985, side 12-14, ill.).

67.2 Jernstøberier

Graugaard, Esben: Holstebro Jernstøberi – grundlagt 4. 11. 1862. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 20-34, ill.).

67.4 Træindustri

Bendix 1910-1985. Af Esben Graugaard og Niels Overgaard. 1985. 24 sider, ill. [Bendix Tømmerhandel A/S].

Træ- og møbelindustriens arbejdskraftbehov i 1985. Behovets faglige sammensætning, kvalifikationskrav, efteruddannelsesbehov, lærlinge/EFG-elever, ansættelse af kvinder. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. 59 blade, ill.

67.7 Tekstilindustri

Andersen, Lui: En uddannelse inden for tekstil. [Herning]. (i: Arbejdsgiveren. 1986, nr. 9, side 18-19, ill.).

Hansen, Tony: Konkurrence-problematikken i et bredere perspektiv. [Tekstil- og beklædningsbranchen i Herning og Ikast kommuner som undersøgelsesobjekt]. 1984. 62 sider, ill.

Import til Danmark skal opvejes af dansk eksport. [Frandsen Sportswear, Herning]. (i: Stof & saks. Årg. 33, 1982, nr. 6-7, side 8-10, ill.).

SEN: Herning og Ikast kommuners afhængighed af tekstil- og beklædningsvirksomhed. [Forskningsrapport om ensidige industrikommuner]. (i: Kooperationen. Årg. 62, 1985, side 12).

Tekstil- og beklædningsindustrien – arbejdskraft, uddannelse, arbejdsmiljø m.v. Conference afholdt på Tekstilindustrien, Herning, december 1985. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985, 2, 62 sider, ill.

En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for tekstil- og beklædningsindustrien m.v. i Ringkøbing amt. Sept. 1985. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985. 53, 57 sider, ill.

68.06 Håndværkerforeninger

Hvidbjerg Håndværker- og Borgerforening 1886-1986. Tekst og fotos: Egnshistorisk Arkiv, Anna Overgaard, Anna Lise Rasmussen og Niels Åboe. Red. af Mogens Knudsen. 1986. 16 sider, ill.

68.09 Håndværkets historie

Høgh, Jon: Håndværk og industri. (Indledning. Håndværk i Ringkøbing. Industri i Ringkøbing: Dansk industris barndom, Dampmaskinen indvarslede en revolution for virksomhederne, De ældste virksomheder i Ringkøbing, Tobaksfabrikkerne, I.P. Nielsens Fabrikker, Ringkøbing Uldspinderi, Ringkøbing Jernstøberi, Orgelfabrikken Joh. P. Andresen & Co, Nordsoværfret A/S. Erhverv på landet: Teglværker og teglbrænding, Pottemageri, Tørvegravning og tørveindustri, Smedehåndværket, Møllierier, Høsebinding og salg af uldvarer. Tre lokalområders håndværk og industri før og nu: Lem, Tim, Ulfborg). (i: Land, by og Landbobank. Red. af Henning Ringgaard Lauridsen. 1986, side 34-94, ill.).

68.13 Urmagerhåndværk

Nørgaard, Olaf: To urmagere fra Måbjerg. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 63-71, ill.).

68.5 Møbelindustrien

Træ- og møbelindustriens arbejdskraftbehov i 1985. Behovets faglige sammensætning, kvalifikationskrav, efteruddannelsesbehov, lærlinge/EFG-elever, ansættelse af kvinder. Udg. af Arbejdsmarkedsnævnet for Ringkøbing amt. 1985, 59 blade, ill.

68.8 Beklædningsindustri

Andersen, Lui: Skør idé gav god beskæftigelse. To brødre ville være selvstændige og overtog resterne af en lille trikotagefabrik. I dag beskæftiger Falci Strik Struer et halvt hundrede medarbejdere. (i: Arbejdsgiveren. 1985, nr. 9, side 9-10, ill.).

Hansen, Tony: Konkurrence-problematikken i et bredere perspektiv. [Tekstil- og beklædningsbranchen i Herning og Ikast kommuner som undersøgelsesobjekt]. 1984. 62 sider, ill.

Riis, Peter: Scorede kassen – og flyttede: Nu græsser hjortene på kommunens halve million. [Erhvervsstøtte til systuen Crisa i Struer]. (i: Socialpædagogen. Årg. 42, 1985, nr. 20 side 498-500, ill.).

SEN: Herning og Ikast kommuners afhængighed af tek-

- stil- og beklædningsvirksomhed. [Forskningsrapport om ensidige industrikommuner]. (i: Kooperationen. Årg. 62, 1985, side 12).
- Tekstil- og beklædningsindustrien – arbejdskraft, uddannelse, arbejdsmiljø m.v. Konference afholdt på Tekstil-Industrien, Herning, december 1985. Udg. af Arbejds-markedsnævnet for Ringkjøbing amt. 1985. 2, 62 sider, ill.
- En undersøgelse af arbejdskraft- og uddannelsesbehovet inden for tekstil- og beklædningsindustrien m.v. i Ringkjøbing amt. Sept. 1985. Udg. af Arbejds-markedsnævnet for Ringkjøbing amt. 1985. 53, 57 sider, ill.
- 69.2 Byggeri**
- Carlsen, Bent-Erik: Herning kongrescenter. (Aktuelle byggerier, 93). (i: Byggeindustrien. Årg. 36., 1985, nr. 10, side 4-8, ill.).
- 69.218 Døre. Vinduer**
- Andersen, Lui: Virksomheden skal være fleksibel. [Jutlandia Døre A/S, Sønder Felding]. (i: Arbejdsgiveren. 1985, nr. 17, side 12-14, ill.).
- Petersen, Stig: Arbejdsmiljøet i højsædet med nyt, indkapslet lakeri. [Miljø Døre og Vinduer i Snebjerg]. (i: Arbejdsmiljø. Årg. 1, 1985, nr. 9, side 4-6, ill.).
- 69.59 Dykkerarbejde**
- Graarup, Lars: Fra skrivebordet til Lillebælts dyb. Beretning fra et lyn-dykkerkursus. [Frømandsuddannelse, Herning Dykkerskole]. (i: Ingeniøren. Årg. 11, 1985, nr. 16, sektion 2, side 12-13, ill. + DEBAT. Årg. 11, 1985, nr. 19, sektion 2, side 9, ill.).
- 69.61 Vejbygning**
- Bruun, K. V.: Vejbygning og amtsveje i Ringkjøbing amt. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 117-122, ill.).
- Pedersen, Ejner G.: Hærvej og hedevej i Hardsyssel. Træk af de vestjyske landevejs historie og topografi. Udg. af Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt. 1986, 174 sider, ill. (Hardsyssel-håndbog, 2).
- 69.7 Brobygning**
- Betons holdbarhed. [Madum å-broen, forsøg med flyveaskebeton]. Udg. af Vejdirektoratet, Broafdelingen. 1985. 71, 18 blade. (Rapport, nr. 5).
- 69.8 Teknisk forvaltning**
- Marstrand, J.: Teknisk forvaltning i Herning. (i: Stads- og havningeniøren. Årg. 77, 1986, nr. 8, side 184, ill.).
- 69.84 Vandforsyning**
- Arealanvendelse og geologi – nitrat i grundvand. Af Niels Kelstrup, Bjarne Hansen. Udg. af Miljøstyrelsen. 1986. 141 sider, ill. (Miljøprojekt nr. 73). [Undersøgelsen var henlagt til Ringkjøbing amtskommune].
- Debatoplæg til vandindvindingsplan. Udg. af Ringkjøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1985. Bind 1-4. [1: Udkast. 2: Kortbilag. 3: Grundvandskemiske forhold. 4: Kortbilag].
- Kemisk grundvandsmonitoring. Statusrapport nr. 1, 1983, 1984, 1985. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. Teknik- og miljøforvaltningen. 1986. 50 sider, ill. + bilag 1-14).
- Lier Hansen, Tage: Hammerum vandværk 1911-1986. Jubilæumsskrift. 75 års vandværkshistorie. 1986. 61 sider, ill. tvl. (Rygtitel: Andelselskabet Hammerum Vandværk 1911-1986).
- Vandforsyningsplan. Standardrapport. [Udarbejdet af Amtsvandvesenet i samarbejde med et arbejdsudvalg repræsenterende kommunerne i Ringkjøbing amt]. Udgivet af Ringkjøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1985. 26, 23 blade, ill.
- Vandindvinding. Oppumpede vandmængder 1984. Udg. af Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen, Vand- og miljøafdelingen. 1985. 2, [21] sider, ill.
- 69.85 Spildevand**
- Ulfborg-Vemb: Spildevandsplan 1982. Udarbejdet af Nellemann, rådgivende ingeniører, Aalborg. 1985. Bind 1-4, kort.
- 69.86 Renovationsvæsen**
- Forbrænding, genanvendelse og deponering af fast affald. Debatoplæg til redegørelse om affaldsplanlægning. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. Amtsvandinspektøren. 1985. 25 sider, ill. + bilag.
- 69.87 Forurening**
- Arealanvendelse og geologi – nitrat i grundvand. Af Niels Kelstrup, Bjarne Hansen. Udg. af Miljøstyrelsen. 1986. 141 sider, ill. (Miljøprojekt nr. 73). [Undersøgelsen var henlagt til Ringkjøbing amtskommune].
- Bådsgård Pedersen, Jens: Forsuring af grundvandet i Vestjylland. (i: Vandteknik. Årg. 53, 1985, nr. 4, side 109-115, ill.).
- CK: Ringkjøbing amt viser positiv vilje overfor fiskerierhvervet og miljøet. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 115, 1986, nr. 30, side 5).
- Debatoplæg og recipientkvalitetsplan. Udg. af Ringkjøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1985. 215 sider (flere pagineringer), 3 tavler, ill. kort.
- Lynggaard, Finn: Kommunernes tilsyn på landbrugsejendomme. Rapport. Udg. af Ringkjøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen. 1986. 32 sider + bilag 1-2, ill.
- Nielsen, Vittus: Cheminova – en giftig affære. 1985. 153 sider, ill. kort.

69.89 Brandvæsen

Krog, Egon: »Opel Blitz M1« – byens brandsprøjte fra 1934. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 82-84, ill.).

69.9 Råstofudvinding

Råstofudvindingsplan 1985-97. Debatoplæg. Udg. af Ringkjøbing amtskommune. 1985. 37 sider, ill. kort.

69.94 Brunkul

Sørensen, Claus: Sigurd – brunkulskongen, som fik en medalje af dronningen. Interview med Sigurd Madsen. (i: Egnsbogen. 1985, side 16-19, ill.).

69.98 Mergelgravning

Toftgaard Poulsen, Søren: Strueregnens mergelbaner. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 54-68, ill.).

**70-79 KUNST. TEATER. FILM.
MUSIK. SPIL. IDRÆT****70.86 Kunstmuseer**

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Kunstmuseum]. (i: FRAM. 1985, side 126-127).

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Kunstmuseum]. (i: FRAM. 1986, side 118-119, ill.).

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Holstebro Kunstmuseum: Udstillingsprofil]. (i: FRAM. 1985, side 127-130, ill.).

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Holstebro Kunstmuseum]. (i: FRAM. 1986, side 120-122, ill.).

Hermansen, Åge: Holstebro art museum. (i: Living architecture. 1983, nr. 2, side 46-51, ill.).

Herning Kunstmuseum. [Fotograf: Poul Pedersen. Oversættelse: Hanne Smidt]. [Redaktion: Rigmor Lovring]. 1985. 101 sider, ill.

Holstebro Kunstmuseum: Holstebro Kunstmuseum. 1986. 20 sider. ill. [Arikler fra årspublikationen FRAM 1982-1985].

Lovring, Rigmor: Herning Kunstmuseum. Tilblivelse og placering. (i: FRAM. 1985, side 117-125, ill.).

Lovring, Rigmor: Kunst i det frie. [Skulpturpark i Birk ved Herning]. (i: FRAM. 1986, side 31-35, ill.).

Pedersen, Grethe: Kunstmuseerne som formidlere. [Museumspædagogens virksomhed ved Holstebro Kunstmuseum]. (i: Efterskolen. Årg. 18, 1985, nr. 2, side 30-34, ill.).

Skjøth, Lise: Carl-Henning Pedersen og Else Alfelt Museet og Herning Kunstmuseum. (i: Herning Kunstmuseums bulletin. 1985, nr. 1, side 7-9).

71.086 Enfamiliehus

Enfamiliehus og dobbelthus. A2 tegnestuen. [Dobelthus på Lægårdvej i Holstebro]. (i: Tegl. Årg. 88, 1985, nr. 2, side 62-65, ill.).

71.6 Dansk arkitekturhistorie

Benzon, Gorm: Bindingsværk i Mellemjylland. [Enkelte eksempler fra Ringkjøbing amt]. 1985. 56 sider, ill.

Dahlmann Olsen, Nina: Ulrik Plesners bygninger i Midt- og Vestjylland. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, side 28-52, ill.).

KDH: Blichermuseet på Herningsholm. [Arkitekt for restaureringen Erik Einar Holm]. (i: Arkitekten DK. Årg. 30, 1986, nr. 4, side 181-184, ill.).

Ringkjøbing. (Jens Aarup Jensen: Ringkjøbing. Ejvind Draiby: Ringkjøbing, de røde tages by). (i: Bygning – by og land. 1986, nr. 3, side 3-6, ill.).

Toftgaard Poulsen, Søren: Herning Museums bondegård – før og efter branden i 1985. (i: FRAM. 1985, side 78-92, ill.).

71.864 Enkelte kirkebygninger

Bøvling. Altertavler i Viborg stift. Trans, Fjaltring og Bøvling. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 49-56, ill.).

Bøvling. Dahlmann Olsen, Nina: Seks valgmenighedskirker. Kirker af Andreas og Ivar Bentsen med udsmykninger af Joakim og Niels Skovgaard. [Holstebro valgmenighedskirke. Bøvling valgmenighedskirke]. (i: Architectura. Arkitekturhistorisk årsskrift. 1986, side 119-122, ill.).

Fjaltring. Altertavler i Viborg stift. Trans, Fjaltring og Bøvling. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 49-56, ill.).

Gjellerup. Altertavler i Viborg stift. Gjellerup, Snebjerg og Herning. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1985, side 59-67, ill.).

Herning. Altertavler i Viborg stift. Gjellerup, Snebjerg og Herning. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1985, side 59-67, ill.).

Hjerl bede. Hastrup, Ulla: Nye »romanske« fresco-malerier i kirken på Hjerl hede. (i: FRAM. 1986, side 7-22, ill.).

Holstebro. Dahlmann Olsen, Nina: Seks valgmenighedskirker. Kirker af Andreas og Ivar Bentsen med udsmykninger af Joakim og Niels Skovgaard. [Holstebro valgmenighedskirke. Bøvling valgmenighedskirke]. (i: Architectura. Arkitekturhistorisk årsskrift. 1986, side 119-122, ill.).

Ryde. Graugaard, Esben: Ryde kirkes historie indtil år 1900. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 17-62, ill.).

- Snejbjerg.* Altertavler i Viborg stift. Gjellerup, Snejbjerg og Herning. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1985, side 59-67, ill.).
- Søndbjerg.* Mundbjerg, G. N.: På opdagelse i Søndbjerg kirke. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, 1985, side 21-24, 50, ill.).
- Trans.* Altertavler i Viborg stift. Trans, Fjaltring og Bøvling. Af Gudrun Meedom og Johannes Bæch. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 49-56, ill.).
- 71.9564 Egne- og byplanlægning**
- Ringkøbing amt.* Forslag til tillæg 5 til regionplanen. Placering af TV2-senderstation i Videbæk. Af Ringkøbing amtskommune. 1986. 8 blade, ill.
- Ringkøbing amt.* Jordbrugsplan. Debatoplæg. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 79 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Rasmussen, Vigand Dann: Nørrejske jernbaner. Udvalgte problemer omkring placeringen og befolkningsudviklingen 1850-1901. Udg. af Stationsbyen. Projekt under Statens humanistiske Forskningsråd. 1981. 144 sider, ill. [Vestjyske stationsbyer].
- Ringkøbing amt.* Regionplan 1985 og sektorplaner. Amtsrådets stillingtagen til indsigelser og udtalelser til regionplan og sektorplaner. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 130 sider (flere pagineringer).
- Ringkøbing amt.* Regionsplan 1985 – redegørelse. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 68 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Regionplan 1985 – retningslinier. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 41 sider, ill. 3 kort.
- Enkelte kommuner**
- Aulum-Haderup.* Aulum-Haderup kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplaner. Forudsætninger. 1985. 2 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Brande.* Borgernes oplæg til kommuneplanlægningen i Brande. 1982. 13 + 198 blade, ill.
- Brande.* Brande kommune: Forslag til kommuneplan 1980-1992. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. Forudsætninger – statusredegørelse. Forudsætninger – perspektivredegørelse. 1984. 4 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Egvad.* Egvad kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Forudsætninger. Rammer for lokalplaner. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Haderup se Aulum-Haderup.*
- Harboøre se Thyborøn-Harboøre.*
- Herning.* Herning kommuneplan 1985-96. Udarbejdet for Herning byråd af Herning kommunes planlægningskontor og byplanafdeling i samarbejde med Sven Allan Jensens byplantegnestue, Herningafdeling. 1985. 220 sider, ill. + Forudsætninger. 1985. 69 sider, kort + Korthæfte. 1985. 16 sider.
- Holmsland.* Holmsland kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. Forudsætninger. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Holstebro.* Holstebro kommune: Kommuneplan 1985-92. Forudsætninger. Hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. 1985. 176 + 167 sider, ill. kort.
- Ikast.* Ikast kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætningsredegørelse. Tillæg. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Lemvig.* Lemvig kommune: Kommuneplan 1985-96. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætninger. Tillæg. Kortbilag. 1986. Forskellig paginering.
- Ringkøbing.* Jæger, Gregers: Foreningen til bevaring af Ringkøbing by og omegns særpræg. (i: Ringkøbing årbog, Årg. 59, 1985, side 7-8).
- Ringkøbing.* Ringkøbing kommune: Kommuneplan 1984-1996. Hovedstruktur og rammer. Planens forudsætninger. 2 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Skjern.* Skjern kommune: Kommuneplan. Forudsætninger. Statusdel. Perspektivdel. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill.
- Skjern.* Skjern kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur og lokalplanrammer. 1985. Forskellig paginering, kort.
- Skjern.* Skjern kommune: Temaplanlægning for folkeskolen i Skjern by. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill.
- Struer.* Struer kommune: Kommuneplan 1984-91. Hovedstruktur. Lokalområdernes fremtid. Kommuneplanens forudsætninger. 1985. 88 sider, ill.
- Thyborøn-Harboøre.* Thyborøn-Harboøre kommune: Forslag til kommuneplan til 1992. 1985. 52 sider, ill. kort.
- Thyholm.* Thyholm kommune: Kommuneplan til 1992. Planens forudsætninger. Planens hovedstruktur. Rammer for lokalplanlægning. 1985. 53 sider, ill.
- Treboje.* Treboje kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Rammer for lokalplaner. Planens forudsætninger. 1985. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.
- Treboje.* Treboje kommune: Statusrapport. 1982-83. 1 bind (forskellig paginering), ill.
- Ulfborg-Vemb.* Ulfborg Vemb kommune: Kommuneplan 1984-92. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen og afdelingsledergruppen i Ulfborg-Vemb kommune i samarbejde med Møller & Grønberg, arkitekter m.a.a. 1985. Forskellig paginering (løsblade) + kort.

Vemb. Linding, Karsten: Vemb bymidte. Forslag til miljøforbedringer. 1985. 100 sider. ill. kort, tavler. [Hovedopgave i faget landskabsplanlægning, KVL afdeling for have & landskab].

Vemb se også *Ulfborg-Vemb*.

Videbæk. Videbæk kommune: Kommuneplan. Hovedstruktur. Lokalplanrammer. Forudsætninger – statusdel – perspektivdel. 1986. 1 bind (forskellig paginering), ill. kort.

Vinderup. Vinderup kommune: Kommuneplan 1984-92. Kommunens fremtidige hovedstruktur. Lokalområders fremtid. Kommuneplanens forudsætninger. 1985. 86 sider, ill. kort.

Åskov. Åskov. Kommuneplan 1984-92. Kommunens fremtidige hovedstruktur, lokalområders fremtid, kommuneplanens forudsætninger. 1985. 70 sider, ill.

71.9626 Landbrugsområder

Jordbrugsplan. Debatoplæg. Udg. af Ringkøbing amtskommune. 1985. 79 sider, ill.

71.963 Boligområder

Boligforening i gang med at forny Ringkøbing. (i: *Beboerbladet*. Årg. 23, 1985, nr. 1, side 38-39, ill.)

Indbudt konkurrence – om ældreboliger og fællesfaciliteter i Brande. (i: *Arkitekten*. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 474-475, ill.)

Konkurrence – om plejecenter og almennyttige boliger i Herning. (i: *Arkitekten*. Årg. 88, 1986, nr. 20, side 469-473, ill.)

71.966 Rekreative områder

Achton, Steen: Fjordene, fuglene, fredningerne, forureningen og friluftslivet. Debatoplæg. 1985. III, 46 sider, ill.

Bondo-Andersen, Arne: Færdsel og fugle på Ringkøbing fjord. Udg. af Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen. 1984. 95 side, ill. (Orientering om friluftliv).

Madsen, Kaj: *Bøllingsø* – en sø. (i: *Fugle*. Årg. 5, 1985, nr. 1, side 18-19, ill.)

73.08 Monumenter

Gottlieb, Lennart: Monument for en stendød. [Erik Heides monument for Jens Vejmand]. (i: *Limbo*. 1985, nr. 3/4, side 18-21).

Graugaard, Esben: Stands dødelige og see. [Gravmæler på kirkegårde i Ringkøbing amt]. (i: *FRAM*. 1986, side 91-109, ill.)

74.01 Vægmaleri

Brogard, Sonja: Gauguin i Brande. [Midtergangsprojektet på Dalgasskolen, vægmaleri efter Paul Gauguin]. (i: *Folkeskolen*. Årg. 103, 1986, nr. 21, side 904, ill.)

74.6 Malerkunst

Boysen, Benny: Skibsportrætmaleren Peder Christensen Pedersen. (i: *FRAM*. 1986, side 23-30, ill.)

Elbak, Søren: Forsvar for lykken. (i: *Samvirke*. Årg. 58, 1985, nr. 5/6, side 56-60, ill.) [Knud Agger].

Elbak, Søren: Vi ser på et kunstværk. Omkring Knud Aggers »Blomstrende kirsebærtræ« på Sorø Kunstmuseum. (i: *Hrymfaxe*. Årg. 15, 1985, nr. 4, side 9-12, ill.)

Hastrup, Ulla: Nye »romanske« fresco-malerier i kirken på Hjerl hede. (i: *FRAM*. 1986, side 7-22, ill.)

Nielsen, Hanna: Holstebro-maleren Karl Jensen – fund og registrering 1984. (i: *Holstebro Museum: Årsskrift*. Årg. 14, 1984, side 35-50, ill.)

Nielsen, Hanna: Holstebro-maleren Karl Jensen – fund og registrering 1985. (i: *Holstebro Museum: Årsskrift*. Årg. 15, 1985, side 72-92, ill.)

76.33 Guld- og sølvmedekunst

Guldmede i Lemvig i 1800-årene: Af Rigmor Lillelund og Torben Skov. (i: *FRAM*. 1985, side 103-116, ill.)

Torben Skov: Indkøbt til museet i 1985. [Sølvtøj]. (i: *Holstebro Museum: Årsskrift*. Årg. 15, 1985, side 153-156, ill.)

76.5 Træskærekunst

En billedskærers værksted. [Wilhelm Michaelsen, Struer]. Af Henry Ammitzbøll og Benny Boysen. (i: *FRAM*. 1985, side 51-57, ill.)

77.096 Teaterhistorie

Barba, Eugenio: Beyond the floating islands. Translation by Hudy Barba, Richard Fowler, Jerold C. Rodesch, Saul Shapiro. [Odin Teatret]. 1986. [282] sider, ill.

Barba, Eugenio: Odinteatret, dets historie – og i dag. (i: *Musik & teater*. Årg. 5, 1985, nr. 23, side 16-23, ill.)

Berg, Martin: *Treklang*. År med Odin Teatret 1968-1984. 1986. 288 sider.

Christoffersen, Erik Exe: Thebens syv porte. En montage om Odin teatret. 1986. 224 sider, ill.

Gudme, Niels Olaf: Det foregår i helvede. Interview med Eugenio Barba. [Odinteatret: Oxyrhyncureevangeliet]. (i: *Tusind øjne*. 1985, nr. 81, side 5-18, ill.)

Hind, Tage: Danseren og dansen er et. [Odin Teatret, skuespil, Oxyrhyncureevangeliet, Eugenio Barba]. (i: *Tusind øjne*. Årg. 10, 1986, nr. 86, side 22-23).

Lund Christiansen, Birgitte: Maske – menneske – myte. Interview med Reidar Nilsson, Tukakteatrets leder. (i: *IF. Blad for international solidaritet*. 1985, nr. 5-6, side 22-25, ill.)

Nilsson, Reidar: *Tukak – et mystisk teater.* (i: *Kvan.* Årg. 6, 1986, nr. 14, side 53-60).

Odin Teatret 20 år. [Samling af danske og udenlandske artikler fra aviser og tidskrifter i anledning af de 20 år]. 1984. 140 upaginerede sider, ill.

Stockholm Nielsen, Niels: *Egnsspil – en kulturel kraftkilde.* [Oplæg ved Danmarks Teaterforeningers seminar på Karlsgovgård, Thyholm, Jens Glob og hans tid]. (i: *Teaterseminar: Teaterseminar.* 1982, side 51-64, ill.).

77.18 Amatørteater

Thygesen, Jens K.: *Amatørteatret kan bringe nye sider af personligheden frem.* [Amatørteater i Holstebroegnens Hovedkreds]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 89, 1986, nr. 8, side 12-13, ill.).

79 Sport

Rasmussen, Ole C.: *En dag for børnene.* [Ørnvej Idrætsforenings jubilæums- og sportsuge med arrangement for børn]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 89, 1986, nr. 31, side 4-5, ill.).

79.11 Garderkorps

10 år. Ringkøbinggarden, 1974-1984. 23 september 1984. 1984. 20 sider, ill.

Holstebro-Garden: *Garderhåndbogen.* Redigeret og udgivet af Holstebro-Gardens Støttefond. Ny udgave. 1985. 31 sider, ill.

79.32 Dukker

Løn, Ingerid: *Nye gamle dukker på museet.* (i: *Holstebro Museum: Årsskrift.* Årg. 14, 1984, side 85-100, ill.).

Løn, Ingerid: *Tre fine dukker blandt gaverne i 1985.* (i: *Holstebro Museum: Årsskrift.* Årg. 15, 1985, side 147-152, ill.).

79.506 Gymnastikforeninger

Borring, Troels: *Idrætsforening/ungdomsklub – en mulighed for kvalitativ udvikling af foreningen.* [Spjald Gymnastik- og Idrætsforening har taget initiativ til oprettelse af en ungdomsklub]. (i: *Focus på idræt.* Årg. 10, 1985, nr. 2, side 87-88).

Rasmussen, Ole C.: *Alsidig og sjov idræt.* [Interview med Ringkøbing Gymnastik- og Ungdomsforenings amtsformand, K. Kastrup Knudsen]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 88, 1985, nr. 8, side 24, ill.).

Rasmussen, Ole C.: *En anderledes aktivitetsdag.* [Ringkøbing Amts Gymnastik- og Ungdomsforening]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 88, 1985, nr. 8, side 4-5, ill.).

Thygesen, Jens K.: *Der skal gøres noget for lederne.* [Ringkøbing Amts Gymnastik- og Ungdomsforening. Skjermkredsens hovedkreds. Aktivitetsdag]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 88, 1985, nr. 5, side 4-5, ill.).

79.6 Idræt

Møller, Kirsten: *Sport på Tvind.* (i: *Focus idræt.* Årg. 10, 1986, nr. 7, side 310-312, ill.).

79.606 Idrætsforeninger

Idræt i Blåhøj gennem tiderne og Blåhøj I.F. i 50 år. [Red. af Peter Frandsen og Ole Madsen]. 1986. 120 sider, ill.

Idrætsliv i Ikast gennem 50 år. Af Orla Nielsen og Steen Hebsgaard. Udg. i anledning af Ikast forenede Sportsklubbers 50 års jubilæum 1985. 1985. 208 sider, ill.

Thygesen, Jens K.: *Traditionel idræt på utraditionelle Tvind.* Interview med Karen Hesselberg, Kirsten Møller. [Tvind Idrætsforening]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 89, 1986, nr. 3, side 4-5).

79.609 Idrætsstævner

Rasmussen, Ole C.: *Herning i farver.* Gymnaestrada. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 89, 1986, nr. 32, side 14, ill.).

Thygesen, Jens K.: *Et idrætsstævne med stolte traditioner.* [Ringkøbingegnens Hovedkreds arrangerer idrætsstævne for egnens efterskoler hvert år på Kr. Himmelfartsdag og hvert år i Spjald]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 89, 1986, nr. 20, side 4-5, ill.).

79.61 Motionsløb

PR for danske fysioterapeuter: *Gjelleroddeløbet i Lemvig.* (i: *Danske fysioterapeuter.* Årg. 68, 1986, nr. 20, side 17-18, ill.).

79.86 Motorsport

Thygesen, Jens K.: *Fra Ørnvej til Afrika – med venlig hilsen.* [Bilraly med formålet – hjælp til Afrika]. (i: *Dansk ungdom og idræt.* Årg. 88, 1985, nr. 41, side 4-5, ill.).

79.97 Sportfiskeri

Christoffersen, Carsten: *Her står Storå-laksen.* [Idum å]. (i: *Fisk & fri.* 1985, nr. 4, side 4-6, ill.).

Christoffersen, Carsten: *Påske-laks i Storåen.* (i: *Fiske-jul.* 1984/85, side 26-34).

Fihl, C.: *Succes i Fisk & fri's kølvand.* [Storåen]. (i: *Fisk & fri.* 1985, nr. 5, side 14-15, ill.).

Laksen tilbage i Storåen. Flere års arbejde i Holstebro med at bekæmpe forurening og med udsættelse af lakseyngel har givet gevinst: seneste fangst på 21 pund. (i: *Ferskvandsfiskeribladet.* Årg. 83, 1985, nr. 7, side 180-181, ill.).

Ulnits, Steen: *Å-fiduser lummervarme.* (i: *Fisk & fri.* 1985, nr. 4, side 10-11, ill.).

Wegner, Nils: *Laksen i Skjern å.* Rapport udarbejdet for Ringkøbing amtskommune, Teknik- og miljøforvaltningen. Fredningsafdelingen. 1985, 103 sider, ill.

80-89 LITTERATUR. SPROG**81.64 Dansk litteraturhistorie. 1900-tallet**

Brovst, Bjarne Nielsen: Kaj Munk – liv og død. 2. udg. 1986. 303 sider, ill.

Sandfeld, Gunnar: Kaj Munk oplevet. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 5-28, ill).

Uforglemmelig Kaj Munk humor. Samlet og redigeret af Kjeld Pries Nielsen. 1986. 28 sider, ill.

89.667 Jysk sprog

Kristensen, Kjeld: Situationsafhængig sprogbrug hos vestjyske skoleelever. [Undersøgelse på Vinderup Realskole]. (i: Danske folkemål. 1979, bind 22, hæfte 2, side 29-124, ill).

89.684 Stednavne

Pedersen, Ejner G.: Nye gadenavne i Holstebro. 1944. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 62-82, ill).

90-99 HISTORIE**90.72 Arkæologisk forskning**

Odgaard, Bent: Kulturlandskabets historie i Vestjylland. Foreløbige resultater af nye pollenanalytiske undersøgelser. (i: Fortidsminder. Antikvariske studier. 1985. Bind 7, side 48-59, ill).

91.15 Oldtiden

Mortensen, Jacob: Vi søger slægtens spor ... (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 37-42, ill).

Rostholm, Hans: Naturgasundersøgelser i Herning Museums arbejdsområde. 1983-86. [Arkæologiske undersøgelser]. (i: FRAM. 1986, side 36-63, ill).

Rostholm, Hans: Vorgod sogn. Arkæologiske undersøgelser og registreringer gennem tiderne. (i: FRAM. 1985, side 7-33, ill).

91.151 Stenalderen

Kristiansen, Kristian: Heidebergmanden i Herning. (i: hans: Det ukendte Danmark. 1984, side 121-125, ill).

Skov, Torben: Nye fund af stendyngegrave i NV-Jylland. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 7-12, ill).

91.155 Jernalderen. Vikingetiden

Egeberg Hansen, Torben: 2000 årig gravplads – samt gårde og marker under Tarm by. (i: FRAM. 1985, side 93-102, ill).

Helles Olesen, Lis: Jernaldergravpladsen ved Rydhave. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 7-16, ill).

Aarup Jensen, Jens: Tre vestjyske lerkargrave. Et stratigrafisk fund fra ældre romersk jernalder. [Hover]. (i: Hikuin. Bind 10, 1984, side 171-180, 351-352, ill).

96.7 Danmarks historie. 1900-1940

Kongstad, Carl: Spionjagt ved Oddesund. [Om en tildragelse i vinteren 1915-16]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 47-48).

Vesterdal, Morten: Detachmentet i Skjern 1914-1918 (i: Årbogen [for Skjern]. 1985/86, side 1-3, ill).

96.71 Besættelsen 1940-45

Derfor måtte vi sejre. Modstandsbevægelsen i Grindsted, Give, Brande, Vejle, Herning og Silkeborg 1940-1945. Redigeret af Th. Jessen. Ny udgave. 1985. 164 sider, ill.

Fonager, Carl: Den våbenhistoriske afdeling. [Våben fra verdenskrigen 1939-1945 og Danmarks besættelse 1940-1945]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 131-140, ill).

Glimt fra besættelsestiden 1940-1945. Redaktion: Sv. Aage Krarup og Frede Andersen. Udg. af Amtscentralen for Undervisningsmidler, Herning. 1986. 129 sider, ill.

Hansen, Peter: Flygtningelejren i Rom. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 19, 1985, side 83-114, ill).

Hendriksen, Knud: Våben i klitterne. Noter om det tyske invasionsforsvar i Danmark 1940-45. 2 udgave. 1985. 167 sider (flere pagineringer), bilag 1-5 (11 sider, 160, 18 tavler (kort)), ill.

Holstebro i besættelsestiden. Materiale udarbejdet af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune og Holstebro Museum. 1985. 40 blade, ill.

Hornbak, Axel: Episoder fra Holstebro under besættelsen og i tiden derefter. 1985. 80 sider, ill.

kj: Fiskede midt i et søslag – og blev senere fanget af en u-båd. Interview med Osvald Olesen. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 51/52, side 20-26).

Den lange vej til glæden. Herning-egnen under besættelsen 1940-45. Af Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen. 1986. 223 sider, ill.

Luftangreb på Vestjylland 27. august 1944. Øjenvidneskildringer, piloternes beretning og baggrunden for angrebene ved: Esbjerg, Fanø, Bramming, Gørding, Borris, Skjern, Lem, Højmark, Ringkøbing, Hee, Tim, Ulfborg, Vemb, Videbæk og Aulum. Af Bent Bågeøe Anthonisen og Carsten Petersen. 1986. 108 sider, ill.

Møller, Poul: Flygtningelejren ved Lyngs. [Danmarks besættelse 1940-45]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 29-47, ill).

Schmidt, Palle: Engelske flyveblade nedkastet over Vestjylland under II verdenskrig. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 56-67, ill).

Westergård Jensen, Poul: Modstandsbevægelsen i Brande 1940-1945. 1986. 76 sider, ill.

99.4 Biografier af enkelte personer

Agger, Knud. Elbak, Søren: Forsvar for lykken. (i: Samvirke. Årg. 58, 1985, nr. 5/6, side 56-60, ill.).

Agger, Knud. Elbak, Søren: Vi ser på et kunstværk. Omkring Knud Aggers »Blomstrede kirsebærtræ« på Sorø Kunstmuseum. (i: Hrymfaxe. Årg. 15, 1985, nr. 4, side 9-12, ill.).

Bach, Arthur. Opstrup, Thomas: Amtmand Arthur Bach. * 20. september 1909 † 6. december 1985. (i: Hardsyssel's årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 147-148, ill.).

Bailum, Henry. Naurup, Orla: Mindeord om Henry Bailum. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 112-113, ill.).

Bjerg Sørensen, Jens. Ikke efter bogen. Red. af Aage Damgaard, Tørk Haxthausen, K. Helveg Petersen. [Tekstilfabrikant Jens Bjerg Sørensen]. 1986, side 22-29, 88-89, ill.

Brandholm, N. P. Ammitzbøll, Henry: Søndagsskolepioneren fra Asp. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 69-76, ill.).

Bro, Ellen. Henningsen, Nan: En kokkepiges livsvandring. [Ellen Bro, Ulfborg]. (i: Samvirke. Årg. 59, 1986, nr. 11, side 20-21, 23, ill.).

Christensen, Alfred. Ikke efter bogen. Red. af Aage Damgaard, Tørk Haxthausen, K. Helveg Petersen. [Forhandler af musikinstrumenter Alfred Christensen]. 1986, side 15-18, 86-88, 126-127, ill.

Dahm Christensen, Hans. Dahm Christensen, Hans: Fra det fede til det magre og forblæste. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 42-52, ill.).

Damgaard, Mads Eg. Ikke efter bogen. Red. af Aage Damgaard, Tørk Haxthausen, K. Helveg Petersen. [Tæppefabrikant Mads Eg Damgaard]. 1986, side 30-32, 90-92, 129-131, ill.

Ebbensgaard, Aage. Ebbensgaard, Aage: Min vestjyske baggrund. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 7-12, ill.).

Flo Nielsen, Palle. Thyrring, Ulla: En ægte søn af heden. (i: FRAM. 1985, side 58-60, ill.).

Gade, Jobs. Iversen, Aage: En hardsysselbondes liv og virke. (i: Hardsyssel's årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 53-60, ill.).

Hatt, Gudmund. Stummann Hansen, Steffen: Gudmund Hatt. The individualist against his time. (i: Journal of Danish archaeology. Vol. 3, 1984, side 164-169).

Hillersborg, Einer. Hillersborg, Einer: Dit paradis skal være, hvor du bor. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 69-75, ill.).

Jensen, Anders. Jensen, Anders: Fisker Anders Jensen, Harboøre. (Redningsmænd). (i: Hædersmænd. 45 dannebrogsmænds levnedsskildringer. 1986, side 19-21, ill.).

Jensen, Arne V. Evert, Eigil: En mand og hans drøm. [Cheminova er en af Danmarks mest konkurrencevigtige virksomheder på verdensplan, og ambitionerne er store – direktøren bag rekordagtig eksport og værditilvækst hedder Arne V. Jensen]. (i: Børsens nyhedsmagasin. Årg. 2, 1986, nr. 22, side 20-22, ill.).

Jensen, Karl. Nielsen, Hanna: Holstebro-maleren Karl Jensen – fund og registrering 1984. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 14, 1984, side 35-50, ill.).

Jensen, Karl. Nielsen, Hanna: Holstebro-maleren Karl Jensen – fund og registrering 1985. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 15, 1985, side 73-92, ill.).

Jensen, Line. Rytter, Jens: Hun gjorde Venø grøn. Line og »Per Christian å æ Gå«. 1981. 11 sider, ill.

Jessen, Henry. Jessen, Henry: Almueskuespiller på heden. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 53-58, ill.).

Johansen, Kristian Richardt. Johansen, Kristian Richardt: Et liv i Vestjylland. Af Kristian Richardt Johansen. Udgivet af Helle Hansen. 1985, 43 sider, ill.

Johansen, Poul. Johansen, Poul: Naturen og kunsten. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 30-34, ill.).

Jørgensen, Peder. Jørgensen, Peder: Lærer Peder Jørgensen, Måbjerg. (To politikere). (i: Hædersmænd. 45 dannebrogsmænds levnedsskildringer. 1986, side 174-179, ill.).

Kastberg, Martin. Søndergaard, Axel: Vagtkommandør Kastberg havde et godt tag på at omgås Ditzel. (i: Årbogen [for Skjern]. 1985/86, side 4-5, ill.).

Kjærgaard, Jeppe. Kjærgaard, Jeppe: Hertil min verden går. [Herning friskole. Fiskbæk skole. Heldum skole. Sædding skole]. 1986. 136 sider, ill.

Kornerup, Valdemar. Kornerup, Valdemar: Vandringsår – fra Limfjorden til Varde å. [Barndom i Struer] (i: Vestjyder fortæller. 1982. Bind 18, side 41-47).

Krabbe, Erik. Olesen, Jens E.: Den uheldige Erik Krabbe til Strandbjerggård. (i: Struerfolk. 1986, bind 1, side 36-47, ill.).

Kristensen, Georg. Kristensen, Georg: Herfra min verden går. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 22-29, ill.).

Kristensen, Georg. Kristensen, Georg: Under truende skyer. 1986. 47 sider, ill.

- Kristensen, Poul.* Dal, Erik: Nogle bøger fra Herning, 1936-1986. Udg. i anledning af Poul Kristensens Grafiske Virksomheds 50 års jubilæum. 1986. 214 sider, ill.
- Krosgaard, Oskar.* Krosgaard, Oskar: Min vestjyske skolegang. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 82-94, ill.).
- Larsen, Thyra.* Zahle, Grethe: Thyra og Thøger Larsen, Lemvig. (i: Korn indenfor. Erindringer fra danske hjem. 1983, side 219-248, ill.).
- Larsen, Thøger.* Kristiansen, Kristian: Lemvig – lemmets vi. [Om et forsvundet Thøger Larsen manuskript: »Jordiske dyrekredse«]. (i hans: Det ukendte Danmark. 1984, side 116-120, ill.).
- Larsen, Thøger.* Zahle, Grethe: Thyra og Thøger Larsen, Lemvig. (i: Korn indenfor. Erindringer fra danske hjem. 1983, side 219-248, ill.).
- Laubjerg, Svend.* Laubjerg, Svend: Min barndom i Teglbjerg. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 12, 1986, side 43-46, ill.).
- Lilleør, N. C.* Lilleør N. C.: Fortællinger fra Vestjylland. En landsby i krig. Huse ved havet. 1985, side 61-139, ill. (Huse ved havet).
- Linde, Christen.* Graugaard, Esben: Christen Linde – vesterlandets kongek. (i: FRAM. 1985, side 45-50, ill.).
- Lindvig, Mads Chr.* Lindvig, Mads Chr.: Livet er tilfældigheder. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 59-63, ill.).
- Madsen, Sigurd.* Sørensen, Claus: Sigurd – brunkulskongen, som fik en medalje af dronningen. Interview med Sigurd Madsen. (i: Egnsbogen. 1985, side 16-19, ill.).
- Maibom, C. O.* Maibom, C. O.: Herning – set igennem en butiksrude. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 13-21, ill.).
- Michaelsen, Wilhelm.* En billedskærers værksted. Af Henry Armitzbøll og Benny Boysen. (i: FRAM. 1985, side 51-57, ill.).
- Moe, Carl.* Præst og prædiken (III). Lidt kirkehistorie fra Viborg stift. Carl Moe, 22. maj 1848 – 21. juni 1927. Sognepræst i Harboøre 1877-1885. (i: Viborg stifts årbog. 1984, side 63-75, ill.).
- Munk, Kaj.* Brovst, Bjarne Nielsen: Kaj Munk – liv og død. 2. udg. 1986. 303 sider, ill.
- Munk, Kaj.* Sandfeld, Gunnar: Kaj Munk oplevet. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 5-28, ill.).
- Munk, Kaj.* Uforglemmelig Kaj Munk humor. Samlet og redigeret af Kjeld Pries Nielsen. 1986. 28 sider, ill.
- Møller Jensen, Tage.* Jacobsen, Knud: Hjerneskadet efter 26 år på Cheminova: Troede jeg var ved at blive tosset. [Interview med Tage Møller Jensen]. (i: Fagbladet. 1985, nr. 18. side 12, ill.).
- Olesen, Oswald.* kj: Fiskede midt i et søslag – og blev senere fanget af en u-båd. Interview med Oswald Olesen. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 103, 1985, nr. 51/52, side 20-26).
- Pedersen, Jeppe V.* Ikke efter bogen. Red. af Aage Damgaard, Tørk Haxthausen. K. Helveg Petersen. [Koncerndirektør for Jyde-kompagniet Jeppe V. Pedersen, Herning]. 1986, side 50-55, 94-97, 132-135, ill.
- Pedersen, Peder Christian.* Boysen, Benny: Skibsportrætma-leren Peder Christian Pedersen. (i: FRAM. 1986, side 23-30, ill.).
- Plesner, Ulrik.* Dahlmann Olsen, Nina: Ulrik Plesners bygninger i Midt- og Vestjylland. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 29-52, ill.).
- Rotboring, Karen.* Korsager Andersen, Birgitte: Karen Rotboring fra Resen sogn. Trolldkvinde, heks eller...? (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 20, 1986, side 61-72, ill.).
- Ruby, Niels Jensen.* Ruby, Niels Jensen: Fisker Niels Jensen Ruby, Fjaltring. (Redningsmænd). (i: Hædersmænd. 45 dannebrogsmænds levnedsskildringer. 1986, side 39-42, ill.).
- Rytter, Jens.* Rytter, Jens: Strejftog. [Kronikker og artikler]. 1985. 32 sider, ill.
- Tborn, Tinna.* Thorn, Tinna: Mit møde med Vestjylland. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 76-81, ill.).
- Thykier-Nielsen, Ejnar.* Thykier-Nielsen, Ejnar: Barn-domsår i Hvidbjerg præstegård. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 5-10, ill.).
- Thyrring, Ulla.* Thyrring, Ulla: Dans med variationer. (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 35-41, ill.).
- Østergaard, Jørgen.* Østergaard, Jørgen: Nå, det tøvs dol! (i: Vestjylland – sådan set. 1985, side 95-103, ill.).
- Aastrup, K. L.* Dalsgaard, Mogens: K. L. Aastrup – i og uden for salmebogen. (i: Ribe stiftsbog. 1984, side 11-22).

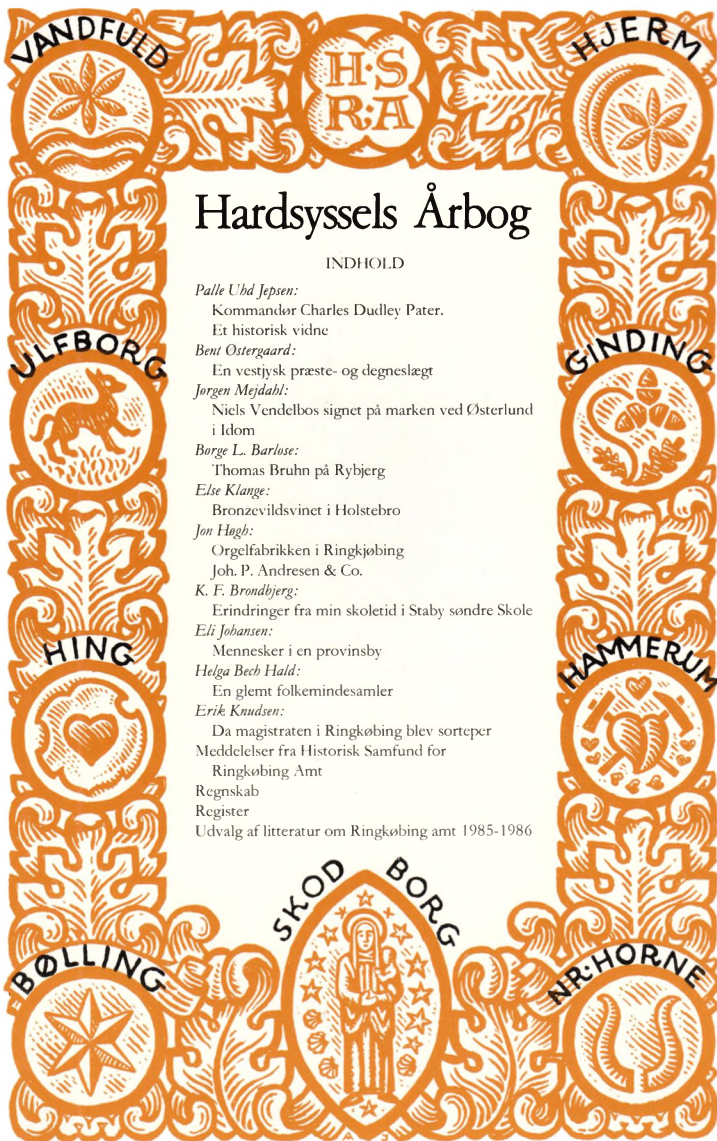
99.9 Stamtavler over enkelte familier

- Bech.* Slægten Bech fra Tvis sogn (Hammerum herred). Om Anders Jensen Bech og hustruer, deres forfædre og efterkommere. Ved Nordisk Slægtsforskning. 1986. 392 sider, ill.
- Bjærre.* Bjærre, Viggo: Et bidrag til historien om, og for-historien til Andreas Bjærre og hustru Ane Kathrine Magdalene Christensen, som boede i Nederbjærre, Rødding, Vildbjerg sogn, Hammerum herred, Ringkø-bing amt. 1985. 65 blade, ill. + anetavle.

- Hebsgård.* Overgaard, Anna: Om gården »Hebsgårde. [Anetavle]. (i: Egnshistorisk Forening Thyholm og Jegindø. Årg. 11, 1985, side 25-28, ill).
- Jacobsen.* Storgaard, Peder: Slægtsbog for ægteparret Christen Jacobsen Smed, 1834-1907 og Ane Cathrine Pedersdatter, 1838-1897 (hjemmedøbt Kamstrup) boende i »Lille Surkjær«, Gudum sogn. Slægten fra Lille Surkjær. Samlet og udgivet af Peder Storgaard Jacobsen. 1986. [19], 54, 132 sider, [54] tavler.
- Jensen.* Slægtsbog for efterkommere efter Thomas Jensen, gårdejer i Grarup, Brande sogn, født 1836. 1983. 38, 49 blade, 12 tvl. + foldet slægtstavle.
- Jeppesen.* En slægt fra O. Feldborg i Haderup sogn. Om kgl. opsynsmand ved plantagen Niels Jeppesen, født 1790, og hustru, deres forældre og efterkommere. Ved Nordisk Slægtsforskning. 1984. 600 sider, ill.
- Kristensen.* Slægtsbog for efterkommere efter Jens Kristensen, gårdejer i Kragssiggård, Brande sogn, født 1838. 1983, 38, 42 blade, 14 tvl. + foldet slægtstavle.
- Nordestgaard.* Nordestgaard, Holger: Der har jeg rod, derfra min verden går. Else Kristine Nordestgaards efterslægtninge. En beretning med rod i Tim sogn. 1982. 179 sider, ill.
- Olesen.* Slægten fra Agergaard i Nr. Nissum sogn (Skodborg herred). Om Laurits Olesen, født 1828, og hustru, deres forældre og efterkommere. Ved Nordisk Slægtsforskning. 1984. 264 sider, ill.
- Pedersen.* Slægten fra Meldgaard i Ørre sogn (Hammerum herred). Om Svend Pedersen, født 1826, og hustru, deres forældre og efterkommere. Ved Nordisk Slægtsforskning. 1986. 292 sider, ill.

99.94 Slægtshistorie

- Grøngaard.* Karlsmose, Rikard: Grøngaard-slægten. 1985. 107 sider, ill.
- Munklinde.* Hagelskjær Lauridsen, L.: Munklinde-bogen. 1984. Bind 1, ill. [Fotografisk genoptryk]. (Bind 1: 1495-1945. En slægtshistorie med stamtavler over Munklinde- og Overbyslægterne 1700-1945. Et bidrag til Bording Nordsogns historie).

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

Palle Uhd Jepsen:

Kommandør Charles Dudley Pater.
Et historisk vidne

Bent Ostergaard:

En vestjysk præste- og degneslægt

Jørgen Mejdahl:

Niels Vendelbos signet på marken ved Østerlund
i Idom

Børge L. Barlose:

Thomas Bruhn på Rybjerg

Else Klange:

Bronzevildsvinet i Holstebro

Jon Høgh:

Orgelfabrikken i Ringkøbing
Joh. P. Andresen & Co.

K. F. Brøndbjerg:

Erindringer fra min skoletid i Staby søndre Skole

Eli Johansen:

Mennesker i en provinsby

Helga Bech Hald:

En glemte folkemindesamler

Erik Knudsen:

Da magistraten i Ringkøbing blev sorteper
Meddelelser fra Historisk Samfund for
Ringkøbing Amt

Regnskab

Register

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1985-1986